

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ДЕМКО ВАЛЕНТИНА СЕРГІЇВНА

УДК 379.85:338.4

**ДИСЕРТАЦІЯ
ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ**

Спеціальність 051 - Економіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктор філософії з економіки

Науковий керівник:
Пасека Станіслава Раймондівна,
д.е.н., професор

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Демко В С. Зелений туризм в системі економічного розвитку сільських територій України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктор філософії зі спеціальності 051 «Економіка». Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного. Мелітополь, 2021.

Дисертація присвячена обґрунтуванню теоретико-методичних засад дослідження сільського зеленого туризму та визначення його стратегічних орієнтирів в системі економічного розвитку сільських територій України.

У роботі систематизовано основні наукові концепції, висвітлено особливості формування та обґрунтовано методичні основи дослідження сільського зеленого туризму в системі економічного розвитку сільських територій України. У процесі опрацювання основних наукових концепцій проблематики дослідження уточнено сутність та зміст сільського зеленого туризму, що дозволило обґрунтовано довести його відмінності від екологічного та агротуризму.

Узагальнено концептуальне розуміння сільського зеленого туризму з формулюванням його дефініції як виду туризму, сфери підприємницької діяльності, зайнятості (як правило, сільського населення) і гостинності, що передбачає надання туристичних послуг, пов'язаних з задоволенням потреб рекреації, відпочинку, пізнання, розвитку і виховання з відповідністю цілям сталості та відображенням на процесах економічного розвитку сільських територій. Розвиток сільського зеленого туризму забезпечує активізація економічної діяльності його суб'єктів, що передбачає офіційну чи нелегальну комерційну діяльність з пропозицією послуг рекреації, відпочинку, пізнання, розвитку, виховання та супроводжується конкуренцією з іншими суб'єктами туристичного ринку. Систематизовано послуги сільського зеленого туризму з розподілом щодо різних потреб фактичних та потенційних споживачів. Охарактеризовано інфраструктурне забезпечення сфери, яке формують: агро-,

екотелі; пансіонати, санаторії; приватні садиби (оселі); агро-, екоферми; кемпінги, глемпінги, стоянки; наметові табори; скансени; сільськогосподарські і народні музеї. Організаційними способами задоволення потреб у сільському зеленому туризмі можуть бути: індивідуальний відпочинок сім'ї чи особи; семінари, реколекції, злети; толоки; фестивалі; ярмарки, виставки; походи, експедиції, мандрівки, екскурсії, дегустації та ін.

Обґрунтовано значення сільського зеленого туризму для економічного розвитку сільських територій. Сформовано понятійно-термінологічний апарат дослідження сільських територій, визначено суттєві відмінності сільської території від сільської місцевості. Запропоновано комплексний підхід до розуміння сільських територій з поєднанням географічного, нормативно-правового, статусного, управлінського, економічного, соціального і функціонального аспектів. Ідентифіковано зміст економічного, соціально-економічного та еколого-економічного розвитку сільських територій. Визначено роль сільського зеленого туризму у забезпеченні поліфункціональності сільських територій. Аргументовано методологічну актуальність поширення в Україні концепції локальної економіки, що дає змогу розглядати сільську територію з погляду становлення локальної туристичної економіки. Розкрито проблемність монофункціональності економіки сільських територій та систематизовано поширені види економічної діяльності в структурі економіки сільських територій. У сфері послуг виокремлено сільський зелений туризм. Це дозволяє ідентифікувати можливості міжгалузевого розвитку локальної економіки сільських територій, основу якого складатиме сільський зелений туризм. Зазначено, що в перспективі розвиток локальної туристичної економіки має забезпечувати формування розумних (smart) туристичних дестинацій сільських територій. Запропоновано механізм формування конкурентоспроможного туристичного продукту сільського зеленого туризму, який спрямований на створення єдиної концепції розвитку території як туристичної дестинації шляхом аналізу туристичного потенціалу, налагодження співпраці бізнесу та органів місцевого

самоврядування.

Досліджено потенційні напрямки розвитку сільського зеленого туризму у взаємозв'язку з використанням бізнес- і ресурсного потенціалу. Визначено, що ресурсний потенціал детермінують природно-кліматичні, геополітичні, соціально-демографічні (у тому числі підприємницькі), фінансово-економічні, історико-культурні та рекреаційно-туристичні особливості. Сформульовано концептуальне розуміння бізнес-потенціалу в сільському зеленому туризмі, яке визначено як сукупність людських (інтелектуальних, знанневих, креативних), природно-географічних, економічних, фінансових, інфраструктурних, соціально-культурних ресурсів визначеної території (де буде реалізовано цей потенціал), які сприяють розвитку підприємницької діяльності завдяки впровадженню креативних бізнес-ініціатив та ідей у контексті розвитку сільського зеленого туризму. Обґрунтовано значення інноваційних (креативних) підходів у формуванні бізнес-ідей сільського зеленого туризму, а також впливу специфічних чинників гостинності, мотивації і культури надання послуг. Доведена необхідність державної підтримки у частині реалізації бізнес-ідей сільського зеленого туризму з первинним застосуванням інструментарію стратегічного планування.

Досліджено тенденції розвитку сільського зеленого туризму в Україні з порівнянням глобальних, національних і регіональних трендів. Встановлено, що регіони стають основними агентами активізації окремих сегментів ринку туристичних послуг, чому сприяє реформа децентралізації в Україні. Проаналізовано стан туристичної галузі в Україні з погляду можливостей розвитку сільського зеленого туризму, виявлено регіональні особливостей розвитку туризму в Україні з перспективністю регіонального регулювання галузі та цільової підтримки сільського зеленого туризму. Встановлено, що 2019 року на території країни функціонувало 439 садиби, частка сільських садиб у розміщенні туристів склала 1,8%, вагомість сільських садиб майже в 3 рази збільшилась порівняно з показниками останніх п'яти років. Досліджено стан туристичної галузі в Україні в розрізі областей з використанням

інструментів математичного аналізу «карти Кохонена». За результатами аналізу встановлена схожість базового регіону Запорізької області з Рівненською та Полтавською областями, що дозволяє обґрунтувати контент міжрегіональної співпраці в частині визначення умов та подальшого розвитку сільського зеленого туризму, а також стратегічні орієнтири розвитку економіки сільських територій зазначених областей України.

Проаналізовано ресурсний потенціал розвитку сільського зеленого туризму Запорізької області. Досліджено основні показники діяльності суб'єктів туристичної діяльності, рівень розвитку транспортної інфраструктури регіону, забезпеченість регіону колективними засобами розміщення, за наслідками чого встановлені причини та тенденції їх змін. Проаналізовано кількість сільських садиб як альтернативного засобу розміщення споживачів послуг в регіоні, досліджено територіальне розміщення садиб сільського зеленого туризму в межах адміністративних районів області. Проаналізовано туристичну, соціально-економічну, інфраструктурну, безпекову, природну та культурну складові розвитку сільського зеленого туризму в Запорізькій області, виявлено належну кількість ресурсів для розвитку цієї діяльності в регіоні. На основі проведеного SWOT-аналізу запропоновано заходи щодо подальшого розвитку сільського зеленого туризму в територіальних громадах регіону.

Розроблено соціологічні підходи ідентифікації стану, проблем і перспектив розвитку сільського зеленого туризму в сільських територіях, основу яких становило експертне опитування представників органів публічного управління та власників сільських садиб. За його результатами встановлені проблеми розвитку сільського зеленого туризму у Запорізькій області, а також стратегічні напрямки та прогнозовані результати регулювання окремих видів туристичної діяльності в сегменті сільського зеленого туризму згідно територіальної специфіки. Здійснено апробацію пропонованої методики на прикладі Запорізької області.

Обґрунтовано правові та інституційні пріоритети розвитку сільського

зеленого туризму в Україні як основи подальшої територіальної концентрації управлінських заходів. Запропоновано середньострокові пріоритети державного стимулювання розвитку сфери сільського зеленого туризму, які розподілено за спрямованістю на формування конкурентоспроможного продукту, а також комплекс заходів ефективного регулювання на рівнях держави, її регіонів і територіальних громад.

Обґрунтовано актуальність екологічного розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Встановлені засадничі принципи та напрямки мотивації господарювання в сфері екологічного туризму. Доведено, що розвиток екологічного туризму в Україні має здійснюватись на засадах територіальної концентрації, посилення повноважень місцевих органів державної влади та з застосуванням програмно-цільового підходу задля залучення сільського населення до бізнес-проектів екологічного туризму. Обґрунтовано законодавчі ініціативи щодо екологічної спеціалізації сільського зеленого туризму, що охоплюють концептуально-стратегічні, нормотворчі і програмно-цільові положення. Аргументовано доведена необхідність впровадження екосистемного підходу у реалізацію обласних і локальних програм соціально-економічного розвитку комплексу заходів галузевої політики з стратегічним посиленням екологічного пріоритету господарювання. Запропоновано в стимулюванні екологічного туризму визначати законодавчу вертикаль з безумовністю загальнонаціональних пріоритетів та специфікацією можливостей їх виконання на регіональному і локальному рівнях. Зазначено на необхідності розробки взірцевих проектів екологічного туризму, в зв'язку з чим наведено авторські приклади для Запорізької області.

Запропоновано оптимізаційну модель туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму, апробація якої дає змогу обґрунтувати ефективність реалізації бізнес-ідеї створення сільської зеленої садиби або шляхів розвитку вже існуючої садиби з врахуванням обмежень щодо кількості туристів, екскурсантів, інших відвідувачів, додаткових витрат на залучення кожного додаткового споживача послуг сільської садиби.

Ключові слова: сільський зелений туризм, агросадиби, сільські території, економічний розвиток, стратегія розвитку, туристична інфраструктура, туристичний продукт, туристична дестинація.

ANOTATION

Demko V.S. **Green tourism in the system of economic development of rural areas of Ukraine.** - The manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree the doctor of philosophy on a specialty 051 "Economics". Tavriya State Agrotechnological University named after Dmitry Motorny. Melitopol, 2020.

The dissertation is devoted to substantiation of theoretical and methodical bases of research of rural green tourism and definition of its strategic landmarks in system of economic development of rural territories of Ukraine.

The paper systematizes the main scientific concepts, highlights the peculiarities of the formation and substantiates the methodological foundations of the study of rural green tourism in the system of economic development of rural areas of Ukraine. In the process of elaboration of the basic scientific concepts of the research problems the essence and content of rural green tourism are specified, which allowed to substantiate its differences from ecological and agritourism.

The conceptual understanding of rural green tourism is generalized with the formulation of its definition as a type of tourism, business, employment (usually rural population) and hospitality, which provides tourist services related to meeting the needs of recreation, recreation, knowledge, development and education in line with sustainability goals and reflected in the processes of economic development of rural areas. The development of rural green tourism is ensured by the intensification of economic activity of its subjects, which involves official or illegal commercial activities with the offer of recreation, recreation, cognition, development, education and is accompanied by competition with other subjects of the tourism market. Rural green tourism services are systematized with distribution according to different

needs of actual and potential consumers. The infrastructural provision of the sphere, which is formed by: agro-, eco-hotels, is characterized; boarding houses, sanatoriums; private estates (houses); agro-, eco-farms; campsites, glampings, parking lots; tent camps; open-air museum; agricultural and folk museums. Organizational ways to meet the needs of rural green tourism can be: individual recreation of a family or individual; seminars, retreats, gatherings; toloki; festivals; fairs, exhibitions; hikes, expeditions, travels, excursions, tastings, etc.

The importance of rural green tourism for the economic development of rural areas is substantiated. The conceptual and terminological apparatus of research of rural territories is formed, essential differences of rural territory from rural area are defined. A comprehensive approach to understanding rural areas with a combination of geographical, regulatory, status, management, economic, social and functional aspects is proposed. The content of economic, socio-economic and ecological-economic development of rural areas is identified. The role of rural green tourism in ensuring the multifunctionality of rural areas is determined. The methodological relevance of the spread of the concept of local economy in Ukraine is argued, which allows to consider the rural area in terms of the formation of the local tourism economy. The problem of monofunctionality of the economy of rural areas is revealed and the widespread types of economic activity in the structure of the economy of rural areas are systematized. In the field of services, rural green tourism is singled out. This allows to identify opportunities for intersectoral development of the local economy of rural areas, which will be based on rural green tourism. It is noted that in the future the development of the local tourism economy should ensure the formation of smart tourist destinations in rural areas. The mechanism of formation of a competitive tourist product of rural green tourism is offered, which is aimed at creating a single concept of development of the territory as a tourist destination by analyzing the tourist potential, establishing cooperation between business and local governments.

Potential directions of rural green tourism development in connection with the use of business and resource potential are studied. It is determined that the

resource potential is determined by natural-climatic, geopolitical, socio-demographic (including business), financial-economic, historical-cultural and recreational-tourist features. The conceptual understanding of business potential in rural green tourism is formulated, which is defined as a set of human (intellectual, knowledge, creative), natural-geographical, economic, financial, infrastructural, socio-cultural resources of a certain territory (where this potential will be realized). business development through the introduction of creative business initiatives and ideas in the context of rural green tourism development. The importance of innovative (creative) approaches in the formation of business ideas of rural green tourism, as well as the influence of specific factors of hospitality, motivation and culture of service is substantiated. The necessity of state support in the implementation of business ideas of rural green tourism with the initial application of strategic planning tools is proved.

Trends in the development of rural green tourism in Ukraine with a comparison of global, national and regional trends are studied. It is established that the regions are becoming the main agents of activation of certain segments of the market of tourist services, which is facilitated by the decentralization reform in Ukraine. The state of the tourism industry in Ukraine in terms of opportunities for the development of rural green tourism, identified regional features of tourism development in Ukraine with the prospects of regional regulation of the industry and targeted support for rural green tourism. It was established that in 2019 there were 439 farmsteads in the country, the share of rural estates in tourist accommodation was 1.8%, the weight of rural estates has almost tripled compared to the last five years. The state of the tourism industry in Ukraine in the context of regions has been studied using the tools of mathematical analysis of the Kohonen map. According to the results of the analysis, the similarity of the base region of Zaporizhia region with Rivne and Poltava regions is established, which allows to substantiate the content of interregional cooperation in determining the conditions and further development of rural green tourism, as well as strategic guidelines for rural economic development.

The resource potential of rural green tourism development in Zaporizhia region is analyzed. The main indicators of activity of subjects of tourist activity, the level of development of transport infrastructure of the region, provision of the region with collective means of accommodation are investigated, as a result of which the reasons and tendencies of their changes are established. The number of rural estates as an alternative means of accommodation of consumers of services in the region is analyzed, the territorial location of rural green tourism farmsteads within the administrative districts of the region is investigated. The tourist, socio-economic, infrastructural, security, natural and cultural components of rural green tourism development in Zaporizhia region are analyzed, the appropriate amount of resources for the development of this activity in the region is identified. Based on the SWOT-analysis, measures for further development of rural green tourism in the territorial communities of the region are proposed.

Sociological approaches to the identification of the state, problems and prospects of rural green tourism development in rural areas have been developed, based on an expert survey of representatives of public administration bodies and owners of rural estates. According to its results, the problems of rural green tourism development in Zaporizhia region are identified, as well as strategic directions and projected results of regulation of certain types of tourist activities in the segment of rural green tourism according to territorial specifics. The approbation of the offered technique on an example of the Zaporozhye area is carried out.

The legal and institutional priorities of rural green tourism development in Ukraine as a basis for further territorial concentration of management measures are substantiated. The medium-term priorities of the state stimulation of development of the sphere of rural green tourism are offered, which are distributed on the orientation on formation of a competitive product, and also a complex of measures of effective regulation at the levels of the state, its regions and territorial communities.

The relevance of ecological development of rural green tourism in Ukraine is substantiated. The basic principles and directions of motivation of management in

the field of ecological tourism are established. It is proved that the development of ecological tourism in Ukraine should be carried out on the basis of territorial concentration, strengthening the powers of local authorities and using a program-targeted approach to involve the rural population in business projects of ecological tourism. Legislative initiatives on ecological specialization of rural green tourism, covering conceptual-strategic, normative and program-target provisions, are substantiated. The necessity of introduction of the ecosystem approach in realization of regional and local programs of social and economic development of a complex of measures of branch policy with strategic strengthening of an ecological priority of managing is proved. It is proposed to define the legislative vertical in the stimulation of ecological tourism with the unconditionality of national priorities and the specification of the possibilities of their implementation at the regional and local levels. The need to develop model projects of ecological tourism is indicated, in connection with which the author's examples for Zaporizhia region are given.

An optimization model of tourist activity in the field of rural green tourism is proposed, the approbation of which allows to substantiate the effectiveness of the business idea of creating a rural green estate or ways to develop an existing estate, taking into account restrictions on the number of tourists, excursionists and other visitors. services of a rural estate.

Key words: rural green tourism, farmsteads, rural areas, economic development, development strategy, tourist infrastructure, tourist product, tourist destination.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові публікації у періодичних виданнях, які включені до наукометричних баз, рекомендованих МОН, зокрема Scopus або Web of Science Core Collection:

1. DEMKO V. S. et al. (2020). Financial Provision of Investment Activities of the Subjects of the World Industry of Tourist Services. *Journal of Environmental Management and Tourism*, (Volume XI, Summer), 4(44): 890 – 902. Режим доступу DOI: <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/5214> (загальний обсяг – 0,96 друк. арк., особистий внесок автора – 0,48 друк. арк.: автором досліджено фінансовий потенціал розвитку зеленого туризму в сільських територіях з врахуванням світового досвіду);
2. DEMKO V. S. et al. (2020). Innovative clustering of the region in the context of increasing competitive positions of the enterprises of the tourist-recreational destination. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 31(3), 1126–1134. Режим доступу DOI <https://doi.org/10.30892/gtg.31326-549> (загальний обсяг – 0,64 друк. арк., особистий внесок автора – 0,32 друк. арк.: автором досліджено інноваційні моделі регіональних кластерів та кластерних підсистем туристично-рекреаційних дестинацій);

Наукові публікації у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

3. Демко В. С., Пасека С. Р. Сільський зелений туризм як запорука розвитку сільських територій. *Вісник Черкаського університету*, № 4. (Частина 1) Серія: економічні науки, 2017 рік. С. 80-87 Режим доступу: DOI: <http://econom-ejournal.cdu.edu.ua/issue/viewIssue/207/112> (загальний обсяг – 0,56 друк. арк., особистий внесок автора – 0,48 друк. арк.: автором досліджено роль сільського зеленого туризму в системі розвитку сільських територій);

4. Демко В.С. Передумови розвитку зеленого туризму: глобальний, національний і регіональний виміри/ Нуково-практичний журнал "Регіональна економіка" 2019, №2, 1-110 с. 90-97. Режим доступу: DOI: http://www.re.gov.ua/re201902/re201902_090_DemkoVS.pdf (загальний обсяг – 0,56 друк. арк.);

5. Демко В.С., Кальченко С.В., Грибова Д.В. Рекреаційні аспекти організації анамаційної діяльності в сільському туризмі. Вісник Одеського національного університету Том 24. Випуск 4 (77) Секція: економіка, 2019 рік. С. 94-98 Режим доступу: DOI: [http://liber.onu.edu.ua/pdf/visn_econom_24_4\(77\).pdf](http://liber.onu.edu.ua/pdf/visn_econom_24_4(77).pdf) (загальний обсяг – 0,4 друк. арк., особистий внесок автора – 0,32 друк. арк.: автором досліджено особливості організації анімаційних заходів в сільському туризмі);

6. Демко В.С., Кальченко С.В. Стратегічні напрямки розвитку туристичної галузі в Запорізькій області, Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки) / За ред. Л.В. Синяєвої. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська друкарня «Люкс», 2019. - № 1(39). – 304 с. (121-128 с). Режим доступу: DOI: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/10429/1/17.pdf> (загальний обсяг – 0,56 друк. арк., особистий внесок автора – 0,48 друк. арк.: автором досліджено стратегічні напрями та прогнозовані результати державної політики сприяння розвитку видів туристичної діяльності в Запорізькій області);

7. Демко В.С., Трусова Н.В. Світова практика оцінювання мультиплікативного ефекту від інвестицій в індустрії туристичних послуг. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки) / За ред. Л.В. Синяєвої. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська друкарня «Люкс», 2020. - № 1(41). С. 99-107. Режим доступу: DOI:

<https://drive.google.com/file/d/1z6PMNkD1WqYaITWM0cCYY16mtZKZa5Ji/view> (загальний обсяг – 0,64 друк. арк., особистий внесок автора – 0,52 друк. арк.:

автором досліджено мультиплікативний ефект від інвестицій в індустрії туристичних послуг);

8. Демко В.С. Місце зеленого туризму в розвитку економіки сільських територій. Вісник Хмельницького національного університету Випуск 4 (284). С. 7-11. Секція: економіка, 2020 рік Режим доступу: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/3-19.pdf> (загальний обсяг – 0,40 друк. арк.);

9. Демко, В. С. Вплив мультиплікативного ефекту інвестиційних витрат індустрії туристичних послуг на економіку України / В. С. Демко // Науковий вісник Полісся. - 2020. - № 2 (21). - С. 145-154. Режим доступу: URI: <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/22421> (загальний обсяг – 0,72 друк. арк.);

Праці апробаційного характеру, які додатково відображують наукові результати дисертації:

10. Демко В. С. Умови розвитку сільського зеленого туризму в південному регіоні. Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації : тези доповідей V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 26–27 квіт., 2018 р. / М-во освіти і науки України; М-во культури України ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв ; Київ. ун-т культури ; Ф-т готельно-ресторанного і турист. бізнесу. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2018. – 325 с.;

11. Демко В.С. Законодавче регулювання діяльності підприємств сільського зеленого туризму. Тези міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування»: зб. матер. конфер. – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. – 455с.;

12. Демко В.С. Бізнес-потенціал екологічного туризму: перспективи розвитку для України та Європейського Союзу. Том I збірника доповідей у вигляді статей XIV Міжнародної конференції «Стратегія якості у промисловості і освіті». Упорядники: Хохлова Т.С., Ступак Ю.О. – Дніпро-Варна, 2018. – 396 с.;

13. Демко В.С. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. Туризм і гостинність: стан, проблеми, перспективи: матер. IV Міжнар. наук.-практич. конференції (18-19 жовтня 2018 року, м. Черкаси). - Черкаси: Видавець О.М.Третьяков, 2018. - 304 с.;

14. Демко В.С. Сільський зелений туризм як перспектива розвитку домогосподарств. Міжнародна науково-практична конференція Пріоритети розвитку підприємств у XXI столітті // Матеріали. Міжнародної науково-практичної конференції 22 листопада 2018 р. – Кропивницький : РВЛ ЦНТУ, 2018. – 284 с.;

15. Демко В.С., Пасєка С.Р.. Тенденції розвитку ринку праці в умовах глобалізації / Збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції. 2-4 жовтня 2019 року «Соціально-економічні наслідки участі постсоціалістичних країн у процесах європейської інтеграції». – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2019, т 1. С.120-126.;

16. Демко В.С. Значення кадрового забезпечення розвитку сільського туризму на базі функціонування малих форм господарювання. Підприємництво у сфері послуг: реалії сьогодення і перспективи : матер. II Всеукр. Інтернет-конф.– Черкаси : Ю.А. Чабаненко, 2019. С. 75.;

17. Демко В.С. Мітков В.Б. Дослідження туристичного потенціалу Запорізького регіону для ефективного функціонування територіальних громад. Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку: збірник матеріалів Всеукр. наук.-прак. інт.-конф., 28-29 жовтня 2020 р. Умань: ВПЦ «Візаві», 2020. С. 307.;

18. Демко В.С. Ефективні моделі підприємницької діяльності в сфері зеленого туризму. Туризм і гостинність: стан, проблеми, перспективи : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. – Черкаси : Вид-ць Ю. Чабаненко, 2020. С. 113.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	17
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	30
1.1. Сільський зелений туризм: зміст та специфіка економічної діяльності.....	30
1.2. Економіка сільських територій на засадах розвитку сільського зеленого туризму	43
1.3. Бізнес-потенціал розвитку сільського зеленого туризму в регіоні.....	61
Висновки до розділу 1.....	73
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО СПЕЦИФІКА ДЛЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ	77
2.1. Сучасні тенденції розвитку сільського зеленого туризму	77
2.2. Оцінка ресурсного потенціалу сільського зеленого туризму в Запорізькій області	96
2.3. Аналіз розвитку сільського зеленого туризму в сільських територіях регіону (соціологічний контекст на прикладі Запорізької області)	122
Висновки до розділу 2.....	144
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В СТРУКТУРІ ЕКОНОМІКИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ	148
3.1. Планування стратегічних орієнтирів розвитку сільського зеленого туризму в Україні.....	148
3.2. Екологічна спеціалізація сільського зеленого туризму як перспективна бізнес-ідея в стратегії розвитку сільських територій	163
3.3. Моделювання туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму	176
Висновки до розділу 3.....	193
ВИСНОВКИ	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	201
ДОДАДКИ	226

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЮНВТО (UNWTO)	Всесвітньо туристична організація (United Nations World Tourism Organization)
ВРПТ (WTTC)	Всесвітня рада подорожей та туризму (The World Travel & Tourism Council)
ЄАФСР	Європейський аграрний фонд сільського розвитку
ЄС	Європейський Союз
СЗТ	Сільський зелений туризм
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ВРП	Валовий регіональний продукт
ВНП	Валовий національний продукт
ПДВ	Податок на додану вартість
ФОП	Фізична особа підприємець
РДА	Районна державна адміністрація
СОТ	Світова організація торгівлі
ВЕФ	Всесвітньо економічний форму
ДПП	Державно-приватне партнерство
SWOT-аналіз	Метод стратегічного планування, що полягає у виявленні факторів ендогенного та екзогенного середовища організації і поділі їх на чотири категорії: Strengths (сильні сторони), Weaknesses (слабкі сторони), Opportunities (можливості) і Threats (загрози)

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Однією з актуальних сфер економічного розвитку сільських територій України є зелений туризм. Цей вид туристичної діяльності слід розглядати не лише в економічному, але й соціальному, культурному і безпековому контексті, адже він надає шанс відродити економіку українського села, зберегти його культуру та призупинити депопуляційні процеси. Таким чином, зелений туризм, маючи значні переваги для різних просторових утворень, має унікальний потенціал відродження та стимулювання економічного розвитку сільських територій, у зв'язку з чим актуалізується необхідність поглиблення методології дослідження категорії «сільський зелений туризм».

У більшості країн світу сільський зелений туризм є невід'ємною складовою комплексного соціально-економічного розвитку сільських територій. Це обумовлено його поліфункціональним значенням для економічного розвитку сільських поселень. Зелений туризм є вагомим чинником зниження безробіття, створення умов для реалізації потенціалу підприємництва і самозайнятості сільського населення, підвищення дохідності місцевих бюджетів, стимулювання розбудови соціальної інфраструктури, утворення внутріпоселенських виробничо-збутових кластерів, особливо з суб'єктами сільськогосподарського виробництва.

Розвиток аграрної сфери економіки України супроводжується формуванням нових ринкових сегментів і видів підприємницької діяльності на селі. Проте процеси диверсифікації підприємництва в сільській місцевості мають свої специфічні умови та риси. Йдеться про структуру й розміщення природно-ресурсного потенціалу, зайнятість сільських жителів, наявність об'єктів інфраструктури сільськогосподарської діяльності, які більш доцільно розглядати у виділенні саме сільського зеленого туризму з призми розуміння зеленого туризму.

В Україні розвиток сільського зеленого туризму відбувається стихійно. Більшість суб'єктів туристичного бізнесу працює в тіні, не маючи достатньої мотивації для легалізації без державної підтримки та чіткого розуміння правових засад комерційної діяльності. В Україні відсутній окремий план дій стосовно розвитку саме сільського зеленого туризму, що є вкрай необхідним з огляду на нерозкритий природний та історико-культурний потенціал, а також гостроту проблеми занепаду українського села.

Таким чином, підтримка сільського зеленого туризму є необхідною з огляду на його здатність забезпечити кумулятивний ефект економічного розвитку сільських територій. В умовах нестабільності, детермінованої зокрема пандемією COVID-19, сільський зелений туризм створює можливості задоволення потреб рекреації і відпочинку в рамках внутрішніх туристичних потоків, зберігаючи можливості економічного розвитку сільських територій.

Незважаючи на актуальність проблеми, невирішеними залишаються питання щодо регламентування правового змісту сільського зеленого туризму, обґрунтування його ролі в системі економічного розвитку сільських територій. Відсутні рекомендації щодо пріоритетів розвитку сільського зеленого туризму для окремих регіонів України, зокрема Запорізької області, яка володіє унікальними природно-кліматичними, історичними та етнокультурними ресурсами, здатними забезпечити її позиціонування в сегменті «нішевих» туристичних продуктів з наразі невикористаним потенціалом надання послуг не лише для внутрішніх, але й іноземних туристів.

Дане дослідження поглиблює теоретико-методичні підходи до вивчення сільського зеленого туризму як пріоритетної сфери економіки сільських територій України. У роботі враховані напрацювання українських учених на стику знань туризмології, національної, регіональної і локальної економіки з акцентом на діалектичний підхід економічних досліджень. Істотний внесок у дослідження питань розвитку сільського зеленого туризму здійснили такі вчені, як Ю. В. Арбузова [6], В. І. Биркович [12], О. Б. Бурова [20], Т. М. Булах [19], І. В. Власенко [21, 22], С.В. Кальченко [38], М. М.

Жибак [47], І. В. Мезенцева [83, 84], Н. О. Передерій [109], Л. Х. Рибак [138], Ю. В. Ставська [151], Н.В. Трусова [40, 211], Л. В. Транченко [165], Г. М. Христенко [176], В. А. Язіна [179] та інші. Теоретичним та практичним аспектам наукового обґрунтування стратегічного значення сфери туризму для економіки, зокрема для розвитку сільських територій, присвячені дослідження провідних науковців – Д.І. Басюк [8, 9], М.В. Босовська [17], М.М. Біль [14], І.В. Гончаренко [25], О. В. Довгаль [43], О.В. Ковальова [213], Р. І. Коробенко [63], А.В. Ключник [60], Н. О. Мартинова [77], С. Р. Пасека [107], І. Прокопа [135], В.П. Славова [150], Х. М. Семенишин [146], Т. Г. Самойленко [144], М. П. Талавири [160], І.В. Тищук [161, 162, 163], Г. Черевко [177] та інші.

Розробкою та дослідженням науково-теоретичних положень щодо впровадження процесу диверсифікації аграрного виробництва через розвиток сільського зеленого туризму займалися вітчизняні та зарубіжні науковці: Я. Брида [182], З. Гаврилович [188], Л. Кпртишвили [198], О. Хуррамов [199]; трансформацією підприємництва у туристичній галузі та її впливом на розвиток сільських територій, зайнятості, регіональної економіки –Т. Булах [19], М. Ільїна [53], І.В. Левицька [71, 72], А. Литвак [73], Н. М. Попадинець [114], Р. Доддс [185], Х. Жирарде [189], А.-М. Хьялагер [187], Н. Кала [191], Л. Хартишвили [193], Н. М. Мельник [196], Е. Провалова [203], Ф. Ранделли [205], М. Су [207], С. Вонг [215], Г. Саксена, М. Уоткінс [216].

Незважаючи на цінність отриманих наукових результатів, необхідним є обґрунтування теоретико-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо можливостей розвитку сільського зеленого туризму в Україні, з визначенням стратегічних пріоритетів для сільських територій з гарантією безпеки, відтворення і збереження якості надання туристичних послуг суб'єктами діяльності в сфері сільського зеленого туризму на перспективу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Виконання дисертаційної роботи здійснювалося в рамках плану:

– науково-дослідних робіт Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького: «Проблеми та перспективи розвитку туризму і

готельно-ресторанного господарства» (номер державної реєстрації № 0116U003848 2016-2020 рр.), в рамках якої автором окреслено сутність сільського зеленого туризму, визначено його взаємозв'язок з іншими видами туризму; окреслено сутність сільських територій, визначено їх просторово-територіальні й функціональні ознаки; визначено особливості регіональної диверсифікації сільських територій з розміщенням об'єктів сільського зеленого туризму в регіонах; запропоновано головні стратегічні пріоритети розвитку послуг сільського зеленого туризму в сільських територіях на прикладі регіону; «Пріоритетні напрямки формування інноваційної моделі розвитку економіки України» (номер державної реєстрації 0115U000577 2016-2020 рр.), в рамках якої автором сформовано методологічний підхід до оцінки якості системи фінансового забезпечення інвестиційної діяльності, що передбачає застосування методу експертних оцінок з метою визначення динамічної зміни часового тренду інтегрального мультиплікативного ефекту інвестиційних витрат туристичного сектора; розроблено соціологічний інструментарій з метою з'ясування перспектив розвитку сільського зеленого туризму в сільських територіях, який передбачає експертне опитування представників публічного управління та власників сільських садиб, а його апробація дає змогу виявити стратегічні напрямки та прогнозовані результати регулювання окремих видів туристичної діяльності в сегменті сільського зеленого туризму згідно територіальної специфіки.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є наукове обґрунтування теоретико-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо стимулювання сільського зеленого туризму як пріоритетної сфери економічного розвитку сільських територій України.

Для досягнення мети в роботі поставлено і вирішено наступні завдання:

– визначити зміст сільського зеленого туризму, розкрити його специфіку серед інших видів туризму;

- обґрунтувати роль сільського зеленого туризму в системі економічного розвитку сільських територій та забезпечення їх функціональності;

- визначити структуру ресурсного потенціалу сільського зеленого туризму з погляду можливостей реалізації бізнес-потенціалу сільських територій;

- провести статистичну оцінку стану і динаміки розвитку сільського зеленого туризму з порівнянням глобальних, національних і регіональних тенденцій;

- проаналізувати регіональні особливості розвитку сільського зеленого туризму на прикладі Запорізької області;

- визначити недоліки і перспективи розвитку сільського зеленого туризму в регіонах України;

- обґрунтувати правові та інституційні пріоритети розвитку сільського зеленого туризму в Україні;

- виявити можливості екологічного розвитку сільського зеленого туризму в Україні, пріоритети законодавчих удосконалень і стимулів;

- здійснити моделювання щодо оптимізації економічної діяльності в сфері сільського зеленого туризму в частині обґрунтування доцільності реалізації бізнес-ідеї створення агросадиби та стратегії її розвитку.

Об'єкт дослідження – процеси розвитку сільського зеленого туризму в сільських територіях України.

Предмет дослідження – теоретико-методичні та практичні аспекти стимулювання сільського зеленого туризму в системі економічного розвитку сільських територій.

Методи дослідження. Теоретичною базою дослідження стали фундаментальні положення економічної теорії, макро- та мікроекономіки, теорії управління, міжнародної економіки, праці вітчизняних і зарубіжних учених щодо дослідження сільського зеленого туризму в системі економічного розвитку сільських територій України. Підґрунтям дослідження стало

використання діалектичного методу пізнання та системного підходу. З метою досягнення поставлених в роботі завдань, наукові результати дисертації одержано з використанням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, а саме: теоретичного узагальнення, індукції та дедукції (для аналізу понятійно-категоріального апарату дослідження сільського зеленого туризму); системного аналізу та синтезу (для дослідження бізнес-потенціалу розвитку сільського зеленого туризму в регіоні); наукової абстракції (для розробки теоретико-методичних основ моделювання розвитку сільського зеленого туризму в контексті визначення спеціалізацій сільських територій); аналогії (для розробки алгоритмів формування та реалізації бізнес-моделей сільського зеленого туризму в стратегії розвитку сільських територій регіонів України), а також спеціальні методи аналізу при виявленні внутрішніх тенденцій і можливостей розвитку об'єкта: абстрактно-логічного та статистичного (для обґрунтування тенденцій розвитку ринку туристичних послуг сільського зеленого туризму України, в т.ч. регіональних ринків туристичних послуг); математичного аналізу (для визначення туристичних потоків та оцінки туристичного потенціалу сільського зеленого туризму в сільських територіях), аналітичного (обробка даних проводилася за допомогою вільно розповсюджуваної платформи для бізнес-аналітики Deductor Studio Academic); інструменту візуального аналізу «карти Кохонена»; інституціонально-компаративного (для формування базових положень стратегії економічного розвитку сільських територій України), соціологічного (анкетування, експертна оцінка - для з'ясування стану, проблем і перспектив розвитку сільських садіб у Запорізькій області як основних суб'єктів економічної діяльності в сегменті сільського зеленого туризму).

Інформаційною базою дослідження слугували праці вітчизняних та зарубіжних науковців, офіційні дані міжнародних організацій (ЮНЕСКО, Міжнародного валютного фонду, Світової організації торгівлі (СОТ), Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), Всесвітньої ради з туризму та подорожей, Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) та ін.), Державної

служби статистики України, Головного управління статистики України у Запорізькій області, Державного агентства розвитку туризму України і центральних органів влади України, законодавчі, нормативно-правові акти, матеріали наукових періодичних видань, Інтернет-ресурси.

Наукова новизна отриманих результатів визначається особистим внеском автора у виконання актуального наукового завдання – поглиблення теоретико-методичних засад аналізу та прикладні обґрунтування пріоритетів розвитку сільського зеленого туризму в системі економічного розвитку сільських територій в Україні, розробка практичних рекомендацій щодо регулювання окремих видів туристичної діяльності в сегменті сільського зеленого туризму на рівні регіону.

Основні положення, які формують наукову новизну результатів проведеного дослідження, полягають у наступному:

удосконалено:

- концептуальний підхід у розумінні специфіки сільського зеленого туризму в системі інших видів туристичної діяльності; сільський зелений туризм запропоновано розглядати як вид туризму, сферу підприємництва, зайнятості населення (переважно сільського) та гостинності, що передбачає надання туристичних послуг у межах сільської території, пов'язаних з задоволенням потреб рекреації, відпочинку, пізнання, розвитку і виховання; запропонована дефініція дає змогу конкретизувати територіальний і функціональний аспекти розуміння сільського зеленого туризму з поєднанням економічних (підприємництво), соціальних (зайнятість) та культурних (гостинність) складових;

- теоретико-прикладні засади дослідження економічного розвитку сільських територій у фокусі впливу сільського зеленого туризму, що, на відміну від існуючих розробок, включають оцінювання структурних детермінацій з боку туризму поліфункціональності сільських територій, становлення туристичних дестинацій з контролем моноспеціалізованої залежності їх економіки, а також забезпечення ефективного використання

ресурсного потенціалу з урахуванням цілей сталості, що обумовлюватиме соціально-економічний та екологічний розвиток сільських територій;

- методичні підходи до аналізу розвитку сільського зеленого туризму на різних просторових рівнях з акцентом на регіональний вимір, що передбачають системний розподіл економічних, соціальних і культурних індикаторів, включають статистичну оцінку туристичного потенціалу сільської території, аналіз основних показників туристичної діяльності в регіонах, зокрема щодо впливу на суб'єкти суміжних сфер з графічною інтерпретацією результатів через карти Кохонена; практична апробація запропонованих методичних підходів сприятиме ідентифікації спеціалізації розвитку сільських територій з урахуванням регіональних особливостей;

- механізм формування конкурентоспроможного туристичного продукту, що поєднує інституційне та інфраструктурне забезпечення використання ресурсного потенціалу сільської території, видову диференціацію економічної діяльності в сфері туризму та задовольняє інформаційні й рекреаційні запити споживачів туристичних послуг за умов активної конкуренції;

набули подальшого розвитку:

- наукові обґрунтування пріоритетів економічного розвитку сільських територій, які формуються на правових та інституційних засадах стимулювання сільського зеленого туризму в Україні, що сприятиме створенню конкурентоспроможного туристичного продукту та підвищенню ефективності регулювання сфери в умовах регіоналізації і локалізації (активізації участі громад у системі інфраструктурних, інформаційних та ресурсно-мобілізаційних дій);

- соціологічні підходи ідентифікації стану, проблем і перспектив економічної діяльності в сфері сільського зеленого туризму регіону на основі опитування представників публічного управління та власників агросадиб; системні аналізування результатів опитування сприятимуть визначенню алгоритму обрання та застосування заходів нормативно-правового,

фінансового й інформаційного забезпечення розвитку суб'єктів сільського зеленого туризму на регіональному рівні;

- програмно-цільові пріоритети екологічного розвитку сільського зеленого туризму в Україні, що ґрунтуються на визначених напрямках та принципах, вказують на антагонізм цільової державної підтримки з процесами дерегуляції, обґрунтовують заходи мотивації підприємництва в екологічному сегменті та необхідність територіальної концентрації управлінських рішень, що дозволить об'єктивувати туристичний потенціал;

- методичні підходи оптимізаційного моделювання туристичної діяльності у сфері сільського зеленого туризму на основі планування оптимістичного і песимістичного сценаріїв розвитку з урахуванням типу туристів та сезонності надання туристичних послуг; апробація методичних підходів дає змогу обґрунтувати реалізацію бізнес-плану створення агросадиби та шляхи її розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці теоретико-методичних положень, висновків і рекомендацій щодо розвитку сільського зеленого туризму в сільських територіях України та удосконалення механізмів забезпечення його стратегічного розвитку.

Рекомендації та пропозиції, викладені у дисертації, впроваджено у практичну діяльність:

✓ у навчальному процесі Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного МОН України при розробці навчально-методичного забезпечення і викладанні дисциплін «Основи туристичного діяльності», «Сільський зелений туризм» та «Організація екскурсійної діяльності» (довідка № 55/3-2062 від 23.11.2020);

✓ у навчальному процесі Черкаського національного університету імені Бьогдана Хмельницького МОН України при розробці навчально-методичного забезпечення і викладанні дисциплін «Організація екологічного туризму», «Економіка туристичного підприємства» та «Організація туризму (екскурсійна діяльність)» (довідка № 164/04-а від 21.09.2020);

✓ Відділ муніципального маркетингу та туризму управління соціально-економічного розвитку міста Мелітопольської міської ради Запорізької області (довідка № 60-2 від 15.02.2021) – рекомендації щодо популяризації діяльності сільського зеленого туризму на регіональному рівні та апробації спеціалізованих бізнес-ідей у сфері сільського зеленого туризму для реалізації стратегії розвитку Мелітопольської громади;

✓ Управління Мелітопольської районної державної адміністрації» (довідка № 01-25/179 від 02.12.2019) – рекомендації щодо використання сценарію-прогнозу розміщення об'єктів зеленого туризму в регіоні за показниками туристичних переміщень населення, враховуючи ступінь імовірнісної гравітаційної взаємодії туристичних потоків та об'єктів зелених садиб;

✓ Громадської організації «Об'єднання туристичної галузі «ЧАРІВНА ТАВРІЯ» (довідка № 1 від 25.02.2020) – використання результатів соціологічного обстеження власників агросадиб, які здійснюють свою діяльність у Запорізькій області, для визначення основних пріоритетів розвитку господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності в сфері сільського зеленого туризму; рекомендації щодо дій поетапного врегулювання розвитку сільських територій та стабілізації сільськогосподарського виробництва з використанням локального конкурентоспроможного туристичного продукту в сегменті сільського зеленого туризму, зокрема наданні послуг розміщення в природно чистих зонах регіону та харчування з використанням екологічно чистої та якісної продукції;

✓ Зеленої садиби «Гостини у Валентини» (довідка № 1 від 05.03.2020) – рекомендації з організації надання послуг сільського зеленого туризму з визначенням спеціалізації території, використанням ендогенного потенціалу туристичної дестинації і територіальної економічної структури регіону;

✓ Туристичного агентства «Браво-тур» (довідка № 5 від 30.11.2020) – апробація нових туристичних продуктів для Мелітопольського району

Запорізької області – «ЕКО-ФІТНЕС-ТУР», «АПГРЕЙД ТІЛА ТА ДУХУ» та зелених маршрутів в турах вихідного дня «GREEN DAY», «ЗОЛОТО ПРЕДКІВ»; запропоновані заходи сприяли суттєвому зростанню доходів туристичного агенства, стимулювали процес розвитку туристичного кластеру за рахунок активізації господарської діяльності його членів, а також більш раціонального використання наявного туристичного потенціалу.

Особистий внесок здобувача. Усі результати дослідження, які відображено у дисертаційній роботі, отримані здобувачем самостійно й відбивають авторський підхід до вирішення завдання щодо поглиблення теоретико-методичних основ дослідження сільського зеленого туризму в структурі економіки сільських територій України та визначення пріоритетних напрямів його подальшого розвитку на засадах сталості, а також розробки науково-практичних рекомендацій щодо формування та реалізації стратегії розвитку сільського зеленого туризму в сільських територіях для забезпечення ефективного використання природно-ресурсного, соціально-економічного та рекреаційного потенціалу країни та її регіонів. Отримані висновки та результати дослідження знайшли відображення у наукових публікаціях автора.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи доповідалися, обговорювалися й отримали схвалення на 9 конференціях: «Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації» (м. Київ, 2018 р.); «Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування» (м. Мелітополь, 2018 р.); «Стратегія якості у промисловості і освіті» (м. Варна, Болгарія, 2018 р.); «Туризм і гостинність: стан, проблеми, перспективи» (м. Черкаси, 2018 р.); «Пріоритети розвитку підприємств у ХХІ столітті» (м. Кропивницький, 2018 р.); «Соціально-економічні наслідки участі постсоціалістичних країн у процесах європейської інтеграції» (м. Черкаси, 2019 р.); «Підприємництво у сфері послуг: реалії сьогодення і перспективи» (м. Черкаси, 2019 р.); «Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку» (м.

Умань, 2020 р.); «Туризм і гостинність: стан, проблеми, перспективи» (м. Черкаси, 2020 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 9 наукових праць загальним обсягом 5,44 д.а., з яких особисто автору належить 4,28 д.а., з них – 2 статті у періодичних виданнях, які включені до наукометричних баз, рекомендованих МОН, зокрема Scopus або Web of Science Core Collection загальним обсягом 1,6 д.а., з яких особисто автору належить 0,8 д.а., 7 наукових публікацій у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, загальним обсягом 3,84 д.а., з яких особисто автору належить 3,48 д.а.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 218 найменувань, 20 додатків. Зміст роботи викладено на 268 сторінках друкованого тексту, включаючи 36 рисунків на 32 сторінках і 23 таблиці на 25 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Сільський зелений туризм: зміст та специфіка економічної діяльності

Сфера сільського зеленого туризму є однією з перспективних в умовах активного розвитку світової туристичної індустрії. Ризики пандемії Covid-2019 внесли суттєві корективи у прибутковість галузі, однак для сільського зеленого туризму вони навпаки розкривають нові можливості, адже усамітнення, уникнення місць масового скупчення людей, що можливе у сільських територіях, залишається головним способом реалізації потреб рекреації і туризму в ризикових умовах.

Сьогодні у світі сільський зелений туризм переживає період активного розвитку. Завдяки державній підтримці в рамках досягнення цілей збереження і розвитку сільських територій, це приваблива сфера підприємницької діяльності, яка впливає на інтенсифікацію місцевої економіки та допомагає зберігати природне середовище, місцеві культури й традиції. Темпи зростання популярності сільського зеленого туризму оцінюються від 10 % до 30 % на рік, а його частка в доходах від міжнародного туризму сягає 10-15 % [70, 214].

Комплексний розвиток сільськогосподарських туристських послуг можна розглядати як інструмент покращення базових економічних показників домогосподарств. У свою чергу, вони допомагають подолати негативне ставлення молоді до сільськогосподарського бізнесу, сприяти відновленню агропромисловості в країні, також слугують інструментом досягнення сталого розвитку сільських громад.

Сільський зелений туризм має значний потенціал розвитку для України. Світові показники економічного форуму свідчать про те що, Україна

використовує меншу третину від свого наявного туристичного та рекреаційного потенціалу. Експертні оцінки показали, що при повноцінному розкритті українського туристичного потенціалу надходження до бюджетів усіх рівнів можуть становити до 10 млрд. дол. США на рік, скільки отримують країни, співвимірні з Україною за туристично-рекреаційним потенціалом і в цьому значну роль може відігравати сфера сільського зеленого туризму [81].

Окрім того, туристична діяльність для сільських територій має значний потенціал, оскільки Україна є європейською державою з найвищою часткою сільського населення (31,1 %). На жаль, сільські території нині перебувають в стані демографічного та економічного занепаду: за останні 10 років чисельність сільського населення скоротилася приблизно на 16 %, хоча чисельно економічно активне населення складає понад 5 млн. осіб [148]. Це той демографічний кількісний базис, який можна трансформувати в економічні результати шляхом стимулювання розвитку сільського зеленого туризму.

Розвиток сільського зеленого туризму має чітко виражену територіальну специфіку, зумовлену комплексним впливом різноманітних чинників – економічних, соціальних, географічних, історичних, етнографічних, культурних та інших, які мають як переваги, так і недоліки. Забезпечення ефективного становлення зеленого туризму на регіональному і локальному рівнях – це основна задача наукових досліджень та фундаментальна основа його комплексного динамічного розвитку на загальнодержавному рівні.

Пріоритет розвитку зеленого туризму в межах сільських територій обумовлений наявністю в більшості сіл відповідних природно-ресурсних параметрів, багатой історико-архітектурної спадщини, культури, самобутнього побуту, індивідуального житлового фонду [109, с. 265]. Розвиток сільського зеленого туризму сприяє економічному, соціальному, демографічному та екологічному розвитку туристичних сіл [45, с. 81]. Останнім часом трансформація сільської економіки сільських територій і традиційно низькій

рівень якості життя його мешканців зумовлює пошук нетрадиційних способів здійснення економічної діяльності [67]. Зелений туризм постає одним з перспективних видів підприємницької діяльності, що дозволяє забезпечити максимальну зайнятість населення та зростання рівні його доходів.

Для визначення змісту сільського зеленого туризму необхідно *узагальнити наукові дискусії щодо таких понять, як «сільський туризм», «зелений туризм», «агротуризм», «екологічний туризм»*. Це дасть змогу виявити специфіку саме сільського зеленого туризму.

У Законі України «Про туризм» наведено перелік видів туризму, серед яких виділено екологічний (зелений) і сільський, а серед пріоритетних напрямків державної туристичної політики зазначено розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму [130]. Принциповим моментом у законодавчому регламентуванні видів туризму є наведення їх неповного переліку. Таким чином, *закон визначає основні види туризму та дозволяє науковцям і практикам обґрунтовувати нові їхні види, форми та поєднання*.

У вітчизняних дослідженнях з економіки і туризмології багато напрацювань здійснень щодо змісту *сільського туризму*. У праці Д. Дармостук зазначено, що сільський туризм базується на сільських будинках чи фермах або загалом у сільській місцевості, але не включає відпочинок на особливих рекреаційних територіях, таких як національні парки, лісові зони і т. д. [34]. Тобто автор вкладає в зміст сільського туризму різні форми відпочинку, що можливі у сільській місцевості.

У праці Л. Транченко зазначено, що сільський туризм передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів з провідниками та екскурсоводами; сільський туризм не можна ототожнювати з агротуризмом, оскільки за своїм змістом і функціоналом він є ширшим [165, с. 105].

О. Михайлюк вказує на задоволення оздоровчих, естетичних та пізнавальних потреб послугами сільського туризму, яка охоплюють:

проживання в затишних приватних садибах; харчування на замовлення екологічно чистими продуктами; знайомство з історією краю; походи за грибами і ягодами; участь у народних обрядах, святах; катання на човнах і конях; участь у сільськогосподарських сезонних роботах (збирання суниці, томатів, винограду тощо) [85, с. 133]. Тобто асортимент послуг сільського туризму може бути широким та залежить від природних й інфраструктурних можливостей, а також бізнес-ідей.

У визначеннях змісту сільського туризму також наголошується, що він відкриває можливості для зближення міських і сільських жителів [42, с.43, 148, с. 147]. Тобто підкреслюється його соціетальна функціональність.

З наведених дефініцій і тверджень можна зробити висновок, що *зміст сільського туризму розкриває варіативність туристичної діяльності в сільських територіях, яка охоплює спеціалізацію інших видів туризму – зеленого, екологічного, агро- (в тому числі органічного)*. Це підтверджують висновки І. Тищук, яка зазначає, що екотуризм та агротуризм є складовими сільського (зеленого) туризму і відрізняються лише основними цілями використання вільного часу, їхня головна різниця полягає у базових мотивах подорожування [161, с. 120].

Щоб це підтвердити, розглянемо основні підходи до розуміння зеленого, екологічного й агротуризму.

Поняття *зеленого туризму* виникло внаслідок видової диференціації туристичної діяльності в умовах високої конкуренції та пошуку нових ніш/сегментів ринку, хоча деякі автори ототожнюють його з сільським туризмом [82]. Фактично зелений туризм постав як альтернатива класичному курортному відпочинку. Його вважають глобальним феноменом, оскільки нині в світі спостерігається перехід від так званої SSS-моделі відпочику (Sea – Sun – Sand: Море – Сонце – Пісок) до моделі LLL (Lore – Landscape – Leisure: Знання – Ландшафт – Дозвілля) [84].

Зелений туризм передбачає перебування особи в середовищі, яке не обов'язково є сільською місцевістю, хоча на практиці, як правило, саме цей

тип поселень з огляду на специфіку потреб є переважаючим. У підтвердження такого розуміння зеленого туризму є популярна в країнах США і Канади концепція міського зеленого туризму, яка сприяє екологічній відповідальності, місцевій економічній життєздатності, культурному різноманіттю й отримання досвіду в міському просторі та передбачає промоцію об'єктів еко-бізнесу, паркових територій, магазинів та закладів громадського харчування «натуральної їжі» тощо [185].

Таким чином, зелений туризм – це вид туризму та сфера підприємницької діяльності, що передбачає тимчасове перебування особи в іншому середовищі з метою рекреації та відпочинку від зазвичай міського способу життя. Зелений туризм, на наш погляд, не слід ототожнювати з екологічним, як це здійснено в Законі України «Про туризм», де серед видів туризму виокремлено «екологічний (зелений)» (стаття 4) [130].

Що стосується *екологічного туризму (екотуризму)*, то його розвиток відбувається в умовах екологізації більшості сфер суспільного життя. Л. Транченко його пропонує розглядати як форму подорожі, сприятливу для навколишнього середовища, що відбувається на територіях, які мають природничу цінність (національні та ландшафтні парки); екологічний туризм спрямований на охорону природного й культурного середовища регіонів, які відвідуються туристами, та передбачає, що учасниками цих подорожей є люди з високою екологічною свідомістю [165, с. 105]. Розвиток екологічного туризму дозволяє формувати систему «чистих» туристичних центрів, що важливо для цільового збереження природних екосистем окремих територій [71, с. 188].

Моноспеціалізація на послугах екологічного туризму веде до утворення так званих екопоселень. Поширеною практикою є утворення екопарків як специфічних просторових ареалів рекреації, відпочинку та екологічного виховання.

Можна узагальнити, що екологічний туризм – це вид туризму та сфера підприємницької діяльності, що передбачає тимчасове перебування особи в

іншому середовищі, що супроводжується покращенням якості життя місцевого населення і незмінністю (при можливості відновленням) властивостей екосистем. Екологічний туризм здійснюється з метою: рекреації, зазвичай в екологічно чистому середовищі; відпочинку від звичного, зазвичай міського, способу життя; природоохоронної діяльності; екологічного навчання (ознайомлення з видами робіт, ремеслами в сільській місцевості, у межах природоохоронних територій); науково-дослідної діяльності з екологічною спрямованістю; екологічного виховання (особливо дітей і молоді).

Ще один вид туризму, який за змістом тісно пов'язаний з сільським зеленим туризмом, – це *агротуризм*. Згідно з І. Власенко та А. Іващенко агротуризм передбачає проживання на території сільськогосподарського виробника з метою ведення домашнього господарства з використанням майна фермерів, основна діяльність і зайнятість яких спрямована на сферу сільського господарства [22, с. 223].

Агротуризм, як зазначає О. Булова, за змістом тісно взаємодіє з туризмом екологічним. Вважається, що він відповідає критеріям екологічності, тобто сприяє охороні природи, збереженню природних пам'яток і т. д. Але агротуризм має й іншу мету – він пропонує перебування в аграрному підприємстві, агрооселі та вивчення сільського життя, або просто відпочинок у мальовничій місцевості, тоді як екологічний туризм зосереджений на активному вивченні природи і, найчастіше, на активних подорожах [20, с. 8].

Як зазначає С. Філюк, агротуризм включає: сільськогосподарські заняття (фермерство, рибальство, землеробство, садівництво, пасіка та ін.); споживання екологічно чистих продуктів харчування; догляд за тваринами [4, с. 80]. Агротуризм як явище містить такі складові: турист – бажає відпочивати в екологічно чистих і привабливих місцях, налагодити контакт з господарями (брати участь у веденні господарства), активно проводити час, пізнати культуру і традиції місцевості; господар – пропонує власні помешкання і

харчування, може бути провідником, організатором вільного часу, цікавим співрозмовником [213, с.143].

Таким чином, агротуризм є більш вузьким сегменто-орієнтованим видом туризму та сферою підприємницької діяльності, адже потреби, на задоволення яких він орієнтований, формуються під впливом сентиментів до зайнятості в особистих селянських господарствах, активної участі в городництві, садівництві, поводженні зі світськими тваринами.

Одним з новітніх видів агротуризму є *органічний*. Він передбачає організацію турів з метою оздоровлення, релаксаційних заходів, сільськогосподарської освіти, культури та гастрономії зі споживанням органічної їжі [213]. Органічний туризм безпосередньо пов'язаний з органічним селянським (фермерським) господарством та забезпечує поєднання подорожей з можливістю ведення здорового способу життя та фізичною працею [217, 141, с. 110; 21, с. 75]. Це «нішова» сфера туристичної діяльності, яка в Україні поки практично не розвинута.

У табл. 1.1 узагальнено зміст сільського, зеленого, екологічного й агротуризму.

Таблиця 1.1

Зміст сільського, зеленого, екологічного й агротуризму

№ з/п	Термін	Поняття
1	Сільський зелений туризм	вид туризму, підприємництва, зайнятості населення (як правило, сільського) та гостинності, що передбачає надання туристичних послуг у межах сільської території, пов'язаних з задоволенням потреб рекреації, відпочинку, пізнання, розвитку і виховання (екологічного, патріотичного)
2	Зелений туризм	вид туризму, сфера підприємницької діяльності, що передбачає тимчасове перебування особи в іншому середовищі з метою рекреації та відпочинку від звичного, зазвичай міського, способу життя
3	Екологічний туризм	вид туризму та сфера підприємницької діяльності, що передбачає тимчасове перебування особи в іншому середовищі, як правило, територіях з особливим природоохоронним статусом, що супроводжується покращенням якості життя місцевого населення і незмінністю (при можливості відновленням) властивостей екосистем
4	Агротуризм	вид туризму та сфера підприємницької діяльності, що передбачає тимчасове перебування особи на сільськогосподарських об'єктах з метою пізнання особливостей господарювання на землі й поводження з тваринами (органічний туризм – споживання органічної їжі)

Джерело: узагальнено автором

Поглиблення наукових дискусій щодо змісту сільського, зеленого, екологічного, агротуризму сформувало новий об'єкт досліджень – *сільський зелений туризм*. Він дозволяє визначати особливості розвитку зеленого, екологічного й агротуризму в сільських територіях.

В українській економічній науці розуміння сільського зеленого туризму різниться, що зумовлено, в першу чергу, відсутністю чіткого правового регламентування, хоча в проекті Закону України «Про сільський зелений туризм» ще 2007 року запропоновано його розгляд як відпочинкового виду туризму, що передбачає тимчасове перебування туристів у сільській місцевості (селі) та отримання ними послуг сільського зеленого туризму [134].

За визначенням Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму, це вид туризму, що передбачає відпочинок у сільській, курортній чи природоохоронній місцевостях, який вимагає належно облаштованих приватних садиб і відповідної інфраструктури [149].

В. Биркович визначає сільський зелений туризм як специфічну форму відпочинку в приватних господарствах сільських місцевості з використанням майна та трудових ресурсів, особистого селянського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості, а також культурно-історичної спадщини регіону [12, с. 82, 62].

Т. Булах сільський зелений туризм позиціонує як знайомство з місцевим побутом в агрооселях, вивчення народних свят та традицій, участь у фольклорних творчостях, організації подорожей вихідного дня [19, с. 72].

М. Рутинський окреслює сільський зелений туризм як відпочинок у сільській місцевості, який характеризується тим, що відвідувачі занурюються в сільський спосіб життя і знайомляться з місцевими звичаями, господарі в сію чергу надають туристу-відвідувачу повний комплекс якісних туристичних послуг [204, с. 14].

На можливих послугах сільського зеленого туризму фокусує увагу Ю. Гончаров. Учений зазначає, що організація відпочинку в сільській місцевості може відбуватись шляхом здачі в оренду будиночків, квартир або

кімнат у сільських готелях або котеджах та/або організації проживання у сільському будинку безпосередньо в сім'ї; при цьому можуть надаватись послуги активного, еко-, мисливського туризму з можливістю культурно-етнічної діяльності [27, с. 43].

Функціональний зміст сільського зеленого туризму розкриває І. Тищук, зазначаючи, що це специфічний вид туристичної діяльності, що об'єднує різні форми організації туризму, які реалізуються на базі села, що своїм наслідком здійснює соціо-еколого-економічний вплив на розвиток сільських територій шляхом раціонального використання наявного природно-ресурсного та людського потенціалу [162, с. 22].

Головна мета сільського зеленого туризму, згідно М. Габи, – сформувати новий туристичний продукт, що виходить за рамки традиційного уявлення про туристичну пропозицію, і має враховувати природну, історико-культурну специфіку регіонів, а також більш істотно урізноманітнює традиційні пропозиції країни [23, с. 91].

У наведених дефініціях зроблено акцент на особливостях надання послуг у сфері сільського зеленого туризму. З економічної точки зору сільський зелений туризм також доцільно розглядати як сферу підприємницької діяльності та зайнятості, стратегічно важливу для сільських територій. Зокрема у дисертаційному дослідженні А. Печенюк зазначено, що сільський зелений туризм є видом соціально-економічної діяльності сільських мешканців, що відповідає вимогам екологічних стандартів, спрямований на сталий розвиток сільських територій з метою забезпечення добробуту громадян та досягнення морально-психологічних цілей споживачів внаслідок отриманої туристичної послуги [110, с. 3]. У дефініції зроблено акцент на сталості. Це означає, що сільський зелений туризм є *складовою сталою розвитку*. Як зазначають Д. Басюк, Т. Примак і Н. Погуда, туризм у контексті концепції сталості покликаний забезпечувати відповідальне використання природних ресурсів, збереження навколишнього середовища та зменшення негативного впливу на нього, збереження культурної спадщини кожної країни

(регіону), стимулювати економічне зростання і успішну співпрацю різних груп стейкхолдерів [8, с. 21].

Концептуальне розуміння сільського зеленого туризму відображене на рис. 1.1.

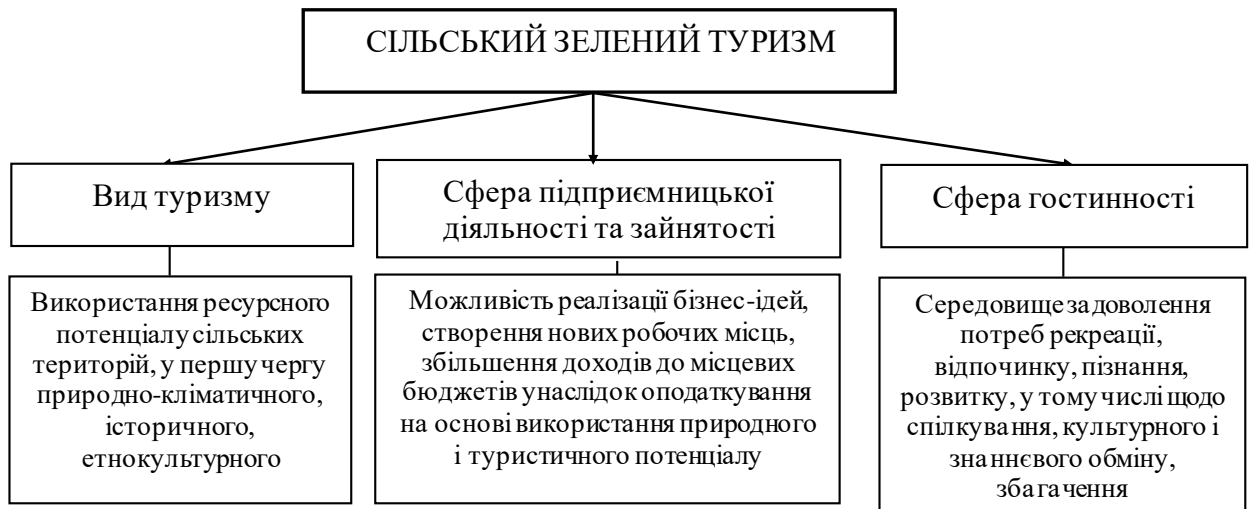

Рис. 1.1. Концептуальне розуміння сільського зеленого туризму

Джерело: авторська розробка

Отже, *сільський зелений туризм* – це вид туризму, сфера підприємництва, зайнятості населення (як правило, сільського) та гостинності, що передбачає надання туристичних послуг у межах сільської території, пов'язаних з задоволенням потреб рекреації, відпочинку, пізнання, розвитку і виховання. Дана дефініція конкретизує територіальний і функціональний аспекти розуміння сільського зеленого туризму з поєднанням економічної (підприємництво), соціальної (зайнятість) та культурної (гостинність) складових.

Економічне значення сільського зеленого туризму розкриває його розуміння як сфери підприємницької діяльності та зайнятості. Ефективність її розвитку залежить від грамотності та креативності в реалізації бізнес-ідей, а також наявності природного і туристичного потенціалу.

Економічна діяльність суб'єктів сільського зеленого туризму – це офіційна чи нелегальна комерційна діяльність у сфері, що передбачає пропозицію послуг рекреації, відпочинку, пізнання, розвитку, виховання у

сільській місцевості та супроводжується конкуренцією з іншими суб'єктами туристичного ринку.

Цілісний зміст сільського зеленого туризму розкривають його ознаки, послуги, групи споживачів, інфраструктурне забезпечення та організаційні форми (рис. 1.2).

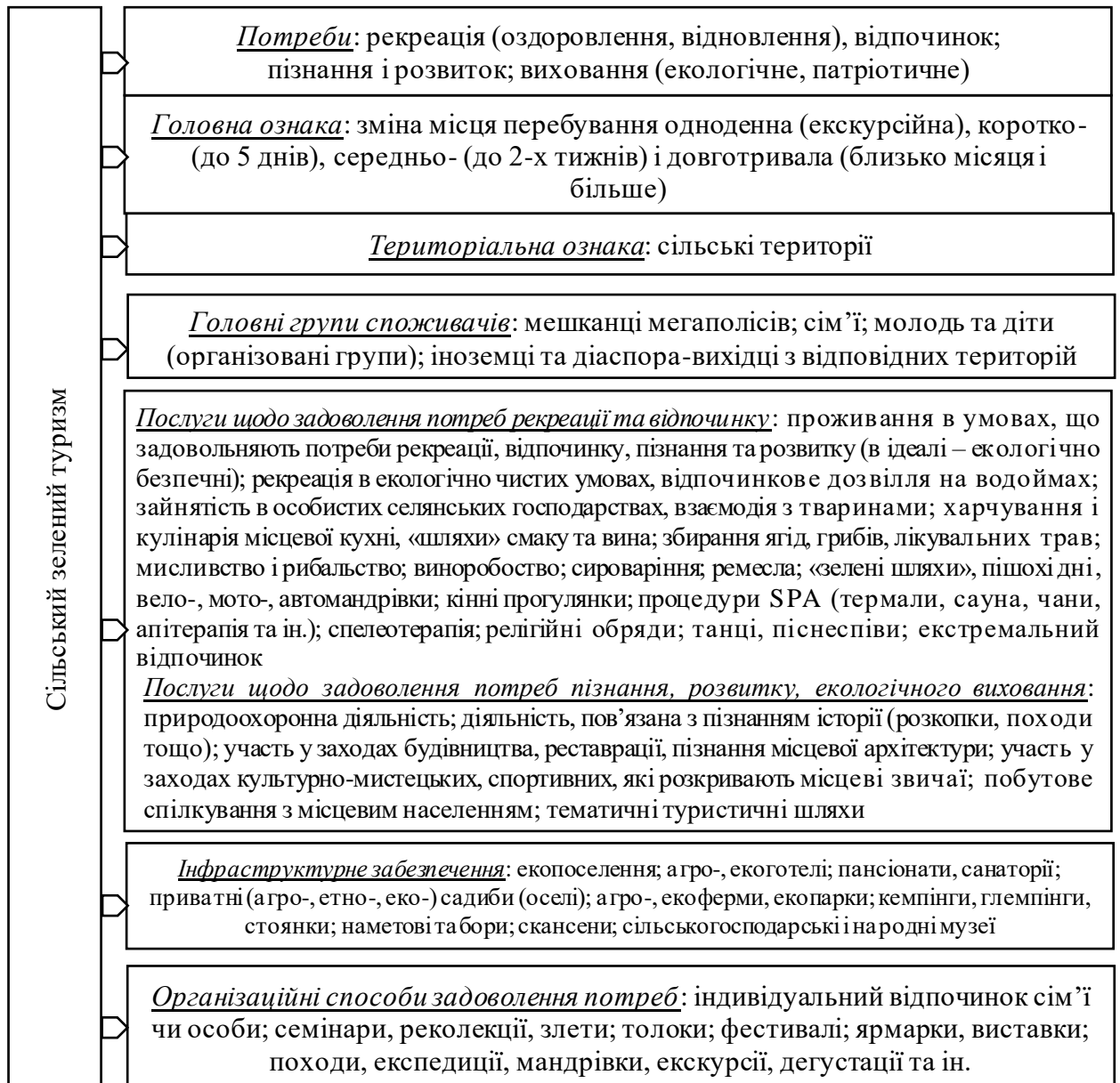

Рис. 1.2. Зміст сільського зеленого туризму в головних ознаках, послугах, інфраструктурному та організаційному забезпеченні

Джерело: авторська розробка

Базовою послугою сільського зеленого туризму є проживання в умовах, що дозволяють задовольнити потреби рекреації і відпочинку, але й водночас сприяють екологічному вихованню, пізнанню та розвитку. У даному аспекті важливою є екологізація послуг проживання, зокрема надання можливості перебування в екологічно безпечному будинку з екологічним енергопостачанням [188].

У змісті сільського зеленого туризму особливу увагу слід звернути на його *інфраструктурне забезпечення*. Серед головних інфраструктурних елементів виділено агро- й екоготелі, а також приватні (агро-, етно-, еко-) садиби (оселі). Їх відмінність – у правовому статусі, визначеному на основі матеріально-технічного оснащення. Приватні (агро-, етно-, еко-) садиби (оселі) – це житлові приміщення, що містять не більше п’яти кімнат, пристосованих для проживання туристів і належить на правах приватної власності господаря з наданням послуг зеленого туризму [22, с. 225].

Агро-, етно-, екоготелі (пансіонати – це житлова будівля (чи група будівель) готельного типу, спеціально призначених для організації надання населенню послуг зеленого туризму [151, с. 89].

У діяльності агро-, етно-, екоготелей і садиб (осель) важливе значення відіграє їх категоризація. Питання щодо визначення їх правового статусу залишаються невирішеним в Україні. Зокрема залишається необхідним узгодження категорій «агросадиба», «українська гостинна садиба» (терміни, які репрезентує Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні) до вимог ДСТУ 4527:2006 «Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення», де визначено індивідуальними засобами розміщення туристів «сільський будинок», «фермерський будинок», а колективним засобом розміщення – «агроготель» [46].

Законом України «Про особисте селянське господарство» передбачено класифікація домогосподарств, яким додатково надається статус «Зелена садиба» чи «Еко-ферма», «Етно садиба», вони проходять категоризацію та отримують сертифікат якості наданих послуг [123]. Додатковий статус

виступає основою для розвитку сільського зеленого туризму та аграрного сектору, тобто є додатковим джерелом доходу сільського населення не порушуючи основну сільськогосподарську діяльність.

Значний потенціал розвитку сільського зеленого туризму формують *екоферми*. Вони можуть профілюватись на органічному землеробстві, а також різних видах тваринництва, у тому числі в «екзотичному» секторі. Для українських територій, з огляду на природно-кліматичні умови, невикористаними є резерви надання послуг зеленого туризму на основі діяльності пасік, у тому числі надання послуг апітерапії.

Інноваційними інфраструктурними одиницями сільського зеленого туризму є об'єкти *глемпінгу*. Вони з'явилися як результат конкурентної боротьби в сегменті «субкультури» кемпінг-туризму та надання унікальних послуг з тимчасового перебування. Активний розвиток глемпінгу призвів до становлення кемпінг-індустрії як нового виду економічної діяльності, що спеціалізується на обслуговуванні масового самотійного туризму [32, с. 11].

Активізація сільського зеленого туризму веде до виникнення специфічних суб'єктів туристичної інфраструктури – *скансенів*. Їх значення для розвитку сільського зеленого туризму має особливе значення при задоволенні пізнавальних потреб та патріотичного виховання. Скансени є музейними установами «просто неба», що дозволяють ознайомитися із традиціями етнічного природокористування, які виникали протягом тривалого історичного процесу формування і розвитку певної нації та в концентрованому вигляді допомагають розкрити особливості національної ментальності, в тому числі зрозуміти сутність й об'єктивність регіональних відмін етноп простору [7, с. 111]. Окрім свого основного завдання – збереження пам'яток архітектури, предметів побуту і зразків народного мистецтва, такого роду музеї служать місцем відпочинку місцевого населення та туристів; скансени є чудовою базою для проведення різноманітних народних свят, фестивалів, виставок та конкурсів, що сприяє збереженню народних традицій,

обізнаності населення нашої держави історико-культурного надбання українців [56, с. 135].

Отже, сільського зелений туризм є стратегічною сферою підприємницької діяльності, що дозволяє диверсифікувати бізнес і зайнятість у сільських територіях, які мають належний природно-ресурсний, історико-культурний та інтелектуально-трудоий потенціал. Основною проблемою в діяльності суб'єктів сільського зеленого туризму в Україні є відсутність цілісної системи загальнодержавної політики, яка регулює дану сферу на загальнонаціональному, регіональному і локальному рівнях. Для регіонів України в цьому плані залишаються невикористаними величезні резерви. Туристична мода та виклики пандемії піднімаю на пік масової популярності подорожі в сільську місцевість. Це створює колосальні можливості для реанімації якості життя населення сільських територій в Україні, тому потребує наукових обґрунтувань щодо ролі сільського зеленого туризму для їхнього економічного розвитку.

1.2. Економіка сільських територій на засадах розвитку сільського зеленого туризму

Для наукового обґрунтування стратегічного значення сфери сільського зеленого туризму економіки необхідно визначити зміст сільських територій у нормативно-правовому і статусному аспектах, а також специфіку формування економічних відносин, ведення бізнесу, самозайнятості з огляду на ресурсний потенціал.

Сільські території виступають пріоритетними об'єктами державного регулювання, що потребують додаткової уваги у формах економічної, фінансової, майнової, інформаційної та іншої підтримки. Для організації ефективного державного регулювання розвитку сільських територій на державному рівні має бути сформовано концептуальне бачення у вигляді нормотворчого документу, на регіональному рівні – програма дій, а на

локальному – система заходів з їх реалізації з системним зворотнім зв'язком та активними впливами громадянського суспільства [37].

Поняття «*територія*» у загальному сенсі – це частина твердої поверхні Землі з притаманними їй природними та антропогенними властивостями і ресурсами, що характеризуються протяжністю (площею) як особливими видом «просторового» ресурсу, географічним положенням та іншими якостями, є об'єктом конкретної діяльності або дослідження; це не лише просторовий ресурс, а й розміщені на ньому всі інші ресурси, насамперед, людські – населення, що проживає на цій території [1, с. 50; 131, с. 50; 172, с. 58].

В українському законодавстві територію визначено як частину земної поверхні з повітряним простором та розташованими під нею надрами у визначених межах (кордонах), що має певне географічне положення, природні та створені в результаті діяльності людей умови і ресурси [120].

Зміст *сільської території* в українському законодавстві чітко не регламентовано. У Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними наведено визначення сільського району залежно від частки зайнятих у сільському господарстві та обсягів реалізації продукції [117].

Вітчизняні науковці розкривають зміст сільських територій, як правило, за комплексним підходом. Для прикладу, І. Гончаренко стверджує, що сільська територія – це складна, багатофункціональна природна, соціально-економічна і виробничо-господарська структура, що характеризується сукупністю властивих кожній з них особливостей: площею земельних угідь, особливостями ландшафту; чисельністю проживаючих людей та типом їхньої зайнятості; чисельністю, видовим різноманіттям рослинного і тваринного світу; обсягами і структурою виробництва; розвитком соціальної і виробничої інфраструктури тощо [25, с. 12].

Виходячи з наукових і практичних дискусій, *сільську територію* можна розглядати з поєднанням наступних аспектів:

- географічним (територіальним, просторовим) – визначена місцевість;
- нормативно-правовим – території, що включають сільські поселення (сільські населені пункти) як одиниці адміністративно-територіального устрою країни, регіону, району з конкретними межами, а також території сільськогосподарського виробництва (поза, між населеними пунктами без адміністративної приналежності та вираженої домінанти міської забудови чи виробництва);

- статусним – суб'єкт управлінської діяльності у межах повноважень, визначених законодавством (в умовах децентралізації можливості управління на місцях значно зростають, особливо в сфері бюджетоутворення), що має органи місцевого самоврядування з регламентованою приналежністю;

- управлінським – об'єкт державної регіональної політики, політики розвитку громад та територій, у тому числі сільських;

- економічним – середовище використання ресурсного потенціалу території, виходячи з її потенціалу;

- соціальним – середовище проживання населення, яке формує територіальну громаду сільської території та, як наслідок, надає їй статусу населеного пункту;

- функціональним – обжита місцевість поза територією міст, що виконує конкретні функції [155, 141, с. 30].

Зазначені аспекти визначають *відмінність сільських територій від сільської місцевості*. Сільська місцевість, згідно Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», – це території, що знаходяться за межами міст і є переважно зонами сільськогосподарського виробництва та сільської забудови [121]. Сільські території, натомість, є відносно самостійними суб'єктами управління місцевою економікою, формуючи свої межі спорідненістю або пов'язаністю ресурсів [61, с. 95]. Сільські території, на відміну від сільських місцевостей, – це «обжиті місцевості», сутність яких,

окрім географічних ознак, визначає цілий комплекс характеристик. Хоча серед деяких науковців вирізняється ототожнення змісту сільських територій і місцевості (поза міськими поселеннями [132, с. 128]), перше поняття є ширшим та розкриває широкий функціонал їхнього розвитку.

Авторське бачення змісту сільських територій відображено на рис. 1.3, що важливо для подальшого розуміння ролі сільського зеленого туризму для їх економічного розвитку. Рис. 1.3 вказує на змістоутворювальну основу просторово-територіальних та функціональних ознак сільських територій.

Рис. 1.3. Зміст сільської території за просторово-територіальними й функціональними ознаками

Джерело: авторська розробка

Власне розуміння функціональності сільських територій підтверджує гостру необхідність цільової підтримки їхнього розвитку. Сільські території мають широкий функціонал завдань і цілей, які набувають виробничого, рекреаційного, політичного, соціально-демографічного, просторово-

комунікаційного, соціально-контролюючого й екологічного характеру [74, с. 55].

В економіці сільські території доцільно розглядати з погляду можливостей забезпечення розвитку. *Розвиток* є фундаментальною філософською категорією, що використовується в усіх галузях знань та практичної діяльності та відображає зміни, які не завжди можуть набувати позитивного вектору. Розвиток в економіці передбачає якісні перетворення економіко-виробничих систем під впливом внутрішнього і зовнішнього середовища, які забезпечують фінансово-економічне, соціальне і виробниче підвищення ефективності діяльності об'єкта (підприємства, галузі, економіки громади, регіону, держави і т. д.) [55, с. 61].

Розвиток сільських територій – це складний і закономірний процес зміни їх функціональних ознак (інституційно-утворюючих, безпекових, соціально-політичних та економіко-виробничих), що забезпечує конкурентне покращення соціальних, економічних та політичних індикаторів (див. рис. 1.3). Конкурентне покращення індикаторів означає не просто їх позитивну динаміку на рівні конкретної сільської території, але й у порівнянні до загальнонаціональних, регіональних тенденцій, а також тенденцій інших поселень зі схожими соціально-економічними характеристиками.

Економічний розвиток сільських територій – це процес покращення їх економіко-виробничих характеристик, а саме результатів використання природно-ресурсного, інфраструктурного та інтелектуального потенціалу в оптимальній структурі локальної економіки та є наслідком дії ринкових регуляторів та управлінських рішень органів влади різного рівня (держави, регіону, громади) задля створення сприятливих передумов інноваційного розвитку. Обов'язковість інноваційності в процесах економічного розвитку пов'язана з глобальними прогресивними трендами. Як зазначає С. Приказка, економічний розвиток – це передусім поява чогось нового, невідомого раніше або, іншими словами, інновація [113].

Концепція добробуту людини ставить вимоги відображення процесів економічного розвитку на соціальних показниках. Тому важливо розуміти зміст *соціально-економічного розвитку сільських територій* як процес покращення їх суспільно-політичного та ринкового середовища, що пропонує сприятливі умови для зайнятості, підприємництва, навчання, розвитку, політичної і громадської активності з відображенням на показниках добробуту населення.

Виклики сталості актуалізують *еколого-економічний вектор розвитку сільських територій* з балансуванням економічних інтересів локальної економіки з цілями сталого розвитку. Сільські території в сучасних умовах зобов'язані орієнтуватись на цілі сталого розвитку, зокрема їх екологічну компоненту. Тому сільський зелений туризм у даному контексті є ще одним аргументом щодо доцільності його розвитку в структурі економіки сільських територій. Як зазначають В. Славова та О. Коваленко, сільська територія – це економічно-екологічна категорія, регіонально-територіальне утворення зі специфічними природно-кліматичними, соціально-економічними умовами, де економічно й екологічно збалансовані та енергетично взаємопов'язані різні ресурси (природні, трудові, матеріальні, енергетичні, інформаційні, фінансові тощо) з метою створення сукупного суспільного продукту конкретної території та повноцінного життєвого середовища для сучасного і майбутніх поколінь [145, с. 69].

Сфера сільського зеленого туризму відіграє значиму роль у функціональності сільських територій. Табл. 1.2 розкриває комплекс *функцій сільських територій*, у зв'язку з чим сфера сільського зеленого туризму за умов ефективного розвитку може забезпечувати їх поліфункціональність (одночасно впливати на різні функції у взаємозв'язку і взаємозалежності).

Роль сільського зеленого туризму у забезпеченні
поліфункціональності сільських територій

№ з/п	Функціональність сільських територій	Роль сфери сільського зеленого туризму
1	2	3
1	ІНСТИТУЦІЙНО-УТВОРЮЮЧА	
1.1	Природна – наявність певних природних (геологічних, ландшафтних, флористичних, фауністичних) і кліматичних умов	Активне використання природно-кліматичних умов території з формуванням туристичного продукту, спрямованого на задоволення потреб рекреації, відпочинку, пізнання, розвитку і виховання
1.2	Соціально-економічна – людський розвиток в економічних умовах певної території	Стимулювання розселення в межах сільської території, його господарювання за місцем проживання
1.3	Виробничо-господарська – економічна діяльність і спеціалізація залежно від ресурсного потенціалу	Формування структури локальної економіки з взаємодією з іншими (як правило, суміжними) видами економічної діяльності
2	БЕЗПЕКОВА	
2.1	Продовольча – забезпечення продовольчої безпеки громади, регіону, країни	Підтримка розвитку сільськогосподарського виробництва за всіма видами, в тому числі специфічних вузькоспеціалізованих сфер, продукція яких може бути привабливою й унікальною для туриста
2.2	Демографічна – забезпечення демографічного відтворення населення	Створення умов для зайнятості, належно оплачуваної праці з метою протидії міграції населення до міських поселень, залучення людського потенціалу з інших поселень та стимулювання народжуваності шляхом покращення добробуту селян
2.3	Етнополітична – забезпечення національної самоідентичності, збереження самобутності етнічних груп	Стимулювання збереження місцевої автентики (одяг і вишивка, фольклор (пісні, колядки і щедрівки, легенди, казки, притчі, гуморески і т. д.), танці і театральні дійства (у тому числі вертепи, маланки), кухня, традиції і звичаї, побутова специфіка способу життя)
3	СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА	
3.1	Соціальна – створення середовища проживання населення з сільським способом життя та належним інфраструктурним забезпеченням	Стимулювання розбудови об'єктів соціальної інфраструктури, особливо транспортної, торговельної, спортивної, розважальної

Продовження таблиці 1.2

1	2	3
3.2	Історико-культурна – збереження і примноження традицій, звичаїв	Сприяння збереженню та відтворенню місцевих традицій, звичаїв, фольклорних особливостей з метою пропозиції унікального туристичного продукту
3.3	Політична – відображення рівня та якості життя населення, що детермінує політичну стабільність і рівень соціальної напруги	Підвищення рівня та якості життя населення завдяки впливу на економіко-виробничу і соціальну функціональність, можливість розвитку креативного і підприємницького суспільного класу села (підприємців і самозайнятих), здатних формувати різні громадські об'єднання, брати активну участь у житті громади та представляти її інтереси в політичних структурах
3.4	Екологічна – збереження та охорона навколишнього природного середовища	Стимулювання бізнесу і зайнятості в екологічно безпечних сферах сільського зеленого туризму – агро-, екологічному, що зменшує інтерес до господарювання в промислових екологічно забруднюючих видах економічної діяльності
4	ЕКОНОМІКО-ВИРОБНИЧА	
4.1	Економічна – розвиток сфер господарювання, на яких може спеціалізуватись сільська територія (монофункціональна в сільському господарстві) та формувати загальну структуру економіки регіону, країни	Створення умов для бізнесу і самозайнятості не лише в сільському господарстві, але й сфері послуг (транспортних, харчування і т. д.), ремеслах, інших видах економічної діяльності, споживання продукції яких потребує турист
4.2	Виробнича – задоволення потреб населення усіх поселень у продуктах харчування, необхідній сировині для інших галузей переробної промисловості	Покращення якості сільськогосподарської та продукції інших видів економічної діяльності сільських територій в умовах формування якісного продукту сільського зеленого туризму, підвищення кваліфікації зайнятих

Джерело: розроблено автором

У розумінні ролі сільського зеленого туризму для функціональності сільських територій окрему увагу слід звертати на безпекові аспекти їх розвитку. Беззаперечною є значущість сільських територій щодо продовольчої безпеки держави, історико-культурного розвитку суспільства (збереження і примноження культурних традицій українського народу), оберегу тих укладів, які існували багато років тому та залишились до наших днів [58, с. 134].

Актуальним фокусом для України є роль сільського зеленого туризму для етнополітичної безпеки. Мова в першу чергу йде про

збереження автентики етнічних груп України – бойків, гуцулів, покутян, долинян, ополян, волинян, поліщуків (захід), литвинів, севрюків (північ), подолян, серкес (центр) та ін. Етнічні групи горян (бойки й гуцули) більше зберегли свою автентику.

Інші етнічні групи практично втратили свої особливості, відтак зелений туризм для територій їх проживання може слугувати каталізатором відродження, неприпущення безповоротної втрати традицій і звичаїв у побуті, харчуванні, одязі, обрядах. Так само для сільського зеленого туризму є можливим відтворення традицій і звичаїв територій, де проживають окремі народності. В Україні це вірмени, євреї, роми, болгари, греки, кримські татари. Вони поєднували свої звичаї й традиції з місцевими, що забезпечило утворення унікального місцевого етнокультурного простору. Збереження такого симбіозу викликає значний інтерес у туристів, тому є основою для формування відповідних послуг зеленого туризму, базових на потребах пізнання і розвитку, національного і патріотичного виховання.

Сільський зелений туризм в етнополітичному плані відіграє виняткову роль у збереженні так званого *сільського способу життя*. Зараз у сільській місцевості виникає нова диференціація, пов'язана як із функціональними трансформаціями соціальної структури на селі, скороченням чисельності зайнятих у сільському господарстві, так і з взаємним існуванням та змішуванням традиційних і модерних стилів життя, які можуть поєднуватися або нашаровуватися один на одний; формуються перехідні соціальні спільноти, яким притаманні як модернові, так і традиціоналістські цінності та норми [71, с. 69]. Такі трансформації не завжди є прийнятними для етнополітичної безпеки, збереження культури і традицій сільських територій. Тому сільський зелений туризм може стати вагомою детермінантою збереження автентики тих поселень, які мають чітко виражений характер сільського способу життя – в побуті, господарництві, дозвіллі, споживанні, суспільних взаєминах, участі у громадському житті села тощо.

Оскільки сільський зелений туризм є стратегічною складовою галузі туризму, він формує важливу ланку локальної економіки та її структури, розкриваючи *економіко-виробничу функціональність сільських територій* (див. табл. 1.2). В європейській (зокрема польській) економічній науці сьогодні широкої популярності набуває *теорія локальної (місцевої) економіки*, що має пряме відношення до сільських територій. Структура економіки сільських територій, як правило, аграрноорієнтована. У залежності від її вагомості розрізняють різну *спеціалізацію економіки сільських територій*[37]:

- монофункціональні – з розвитком одного виду економічної діяльності, як правило, сільського господарства і навіть окремих його сфер;
- аграрні – спеціалізовані на сільському господарстві;
- позааграрні – спеціалізовані на несільськогосподарських видах економічної діяльності;
- поліфункціональні – з розвитком декількох видів економічної діяльності, зокрема поєднанням виробничих і невиробничих секторів економіки.

Проблема *монофункціональності економіки сільських територій* є поширеною та актуальною для багатьох країн, хоча й частіше піднімається відносно вузькоспеціалізованих економік міст. В Україні Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року в рамках розвитку організаційно-правових форм господарювання визначено необхідність сприяння диверсифікації підприємницької діяльності в сільській місцевості, розвитку сільського туризму, відродженню підсобних промислів та ремесел [116]. Зазначені цілі мають значний потенціал виконання саме через розвиток зеленого туризму. Результати їхнього досягнення до 2015 року показує аналіз соціально-економічних показників розвитку українського села, що поки вимагає значно кращих позитивних тенденцій.

Монофункціональність економіки сільських територій несе з собою низку деструктивів [37]:

- обмежує можливості акумулювання достатньої кількості інвестиційних ресурсів у сільській економіці, в тому числі з метою реалізації інвестиційних проектів інноваційного спрямування [17];

- обмежує можливості населення зайнятості, реалізації бізнес-ідей та підприємницького потенціалу;

- не дозволяє ефективно використовувати ресурсний потенціал за різними компонентами;

- є загрозою у випадку форс-мажорних обставин для галузі, на основі якої розвивається локальна економіка, наприклад, у випадку негод і стихійних лих – для сільського господарства, пандемій, військових конфліктів чи терактів – для туризму.

У противагу монофункціональності, поліфункціональність локальної економіки може бути деструктивом для розвитку туризму, зокрема сільського зеленого. У випадку розміщення в сільській території промислових об'єктів зі значними екологічними навантаженнями природно-кліматичні та історико-культурні атракції даної місцевості будуть недостатні для туристичної привабливості.

Розвиток сільського зеленого туризму для економіки сільських територій забезпечує поліфункціональність – за рахунок стимулювання суміжних видів економічної діяльності, а саме сфери послуг, ремесел і промислів, сільського господарства (рис. 1.4) [37]. У той же час, поліфункціональність не буде призводити до надмірного й необґрунтованого антропогенного навантаження на довкілля, адже у цьому випадку послуги сільського зеленого туризму будуть втрачати свою конкурентоспроможність.

Таким чином, для сільських територій у контексті забезпечення поліфункціональності економіки розвиток сільського зеленого туризму відіграє ключову роль. Необхідно враховувати, що туристична монофункціональність сільських територій є ризиком, адже ситуація з пандемією COVID-2019, стихійними лихами (паводки, сели, зсуви ґрунту) чи іншими впливами природних (відсутність снігу в зимовий період, холодні

весна і літо, осіння зливи і т. д.) та конфліктних (військові конфлікти) чинників фактично створює колапс локальної економіки та унеможлиблює одержання доходів місцевим населенням.

Рис. 1.4. Види економічної діяльності в структурі економіки сільських територій та місце серед них сільського зеленого туризму

Джерело: авторська розробка

Більшість сільських територій в Україні зберігають монофункціональність локальної економіки з агроспеціалізацією, що в кращому випадку супроводжується діяльністю агрохолдингів, а в гіршому – економічною стагнацією, масовою еміграцією та депопуляцією населення.

Практика малого і середнього підприємництва в сільських територіях є недостатньою, що потребує цільового регулювання. Серед пріоритетів такого регулювання фахівці пропонують наступне [73, с. 458]: утвердження статусу селянина як реального власника та господаря на землі; запровадження спрощеного порядку реєстрації та звітності суб'єктів господарювання в аграрному секторі; розмежування підсобної та підприємницької форм господарювання сільських сімей, сприяння перетворенню особистих підсобних господарств на господарства товарного типу; підтримка розвитку особистих підсобних господарств як форми самозайнятості сільського населення; залучення приватного сектора у сільській місцевості до рекреаційно-туристичного підприємництва та підсобної діяльності у сфері туризму (зеленого туризму); регулювання трудової міграції сільського населення, спрямування її з трудонадлишкових регіонів до депресивних сільських територій; запровадження системи професійного навчання і перепідготовки незайнятих працею сільських жителів.

Як показує практика, державна політика територіального розвитку в Україні залишається декларативною. Тому більшу роль мають відігравати ринкові механізми, а в ході реформи децентралізації – органи місцевого самоврядування. Тому з метою стимулювання розвитку економіки сільських територій важливо сприяти їх трансформації в туристичні дестинації з становленням локальної туристичної економіки (рис. 1.5) [37, с. 10].

Становлення локальної туристичної економіки повинно відбуватись шляхом підтримки органами місцевого самоврядування розвитку спеціальної інфраструктури на «етапі розвідки», коли обмежене коло осіб приваблюють місцеві природно-кліматичні та історико-культурні умови, з переходом до «етапу взаємодії», коли сфера починає активно розвиватись [185, с. 73].

У випадку активного розвитку локальної туристичної економіки з помітним впливом на загальну економічну ситуацію (підприємництво і зайнятість), суміжні види економічної діяльності, сільська територія може утвердити *статус туристичної дестинації*.

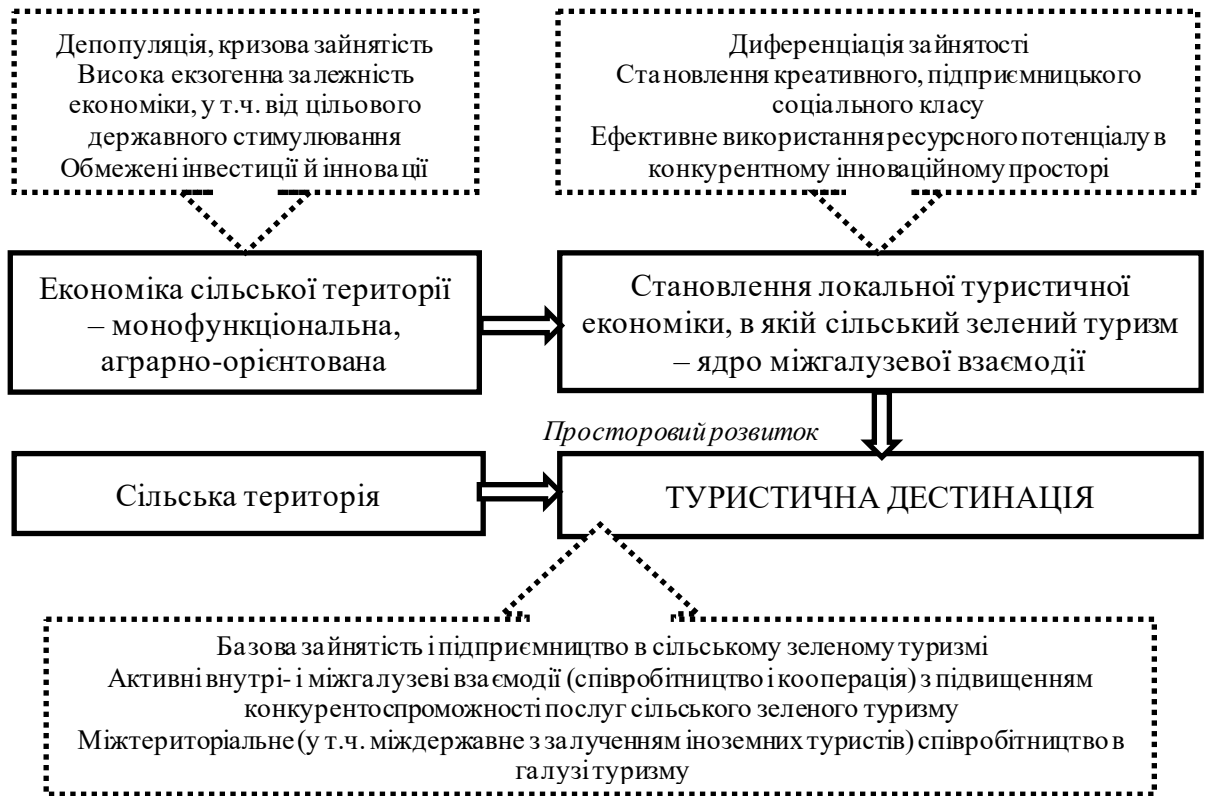

Рис. 1.5. Сільська територія як основа для становлення локальної туристичної економіки з ядровістю сільського зеленого туризму

Джерело: авторська розробка

«Туристична дестинація» – це місце відвідування, територія якого має певні кордони, приваблива для тимчасового перебування відвідувачів завдяки наявності туристичних ресурсів природного або штучного походження, є метою подорожі, має розвинути транспортну та комунікаційні зв'язки та містить: підприємства інфраструктури туризму, що пропонують якісні послуги і товари; посередницькі підприємства, що забезпечують виробництво й реалізацію туристичного продукту; підприємства, що забезпечують реалізацію мети подорожі туриста та підприємства, що пропонують сформований туристичний продукт відповідно до існуючого попиту [142, с. 36].

За клієнтоорієнтованим підходом, туристична дестинація обумовлюється тією привабливістю, яку вона представляє для певного сегмента споживачів; таким чином, на перший план виходить та туристична привабливість, якою володіє дана територія для великої кількості туристів, що

визначає специфіку поняття дестинації і показує її принципову відмінність від поняття «туристичний центр», «туристичний регіон» [161, с. 334].

Спеціалізація туристичної дестинації на сільському зеленому туризмі чи окремій його послугі визначає конкурентоспроможність туристичного продукту й окреслює вектор соціально-економічного розвитку території з необхідністю розбудови загальної і спеціальної інфраструктури, належної інформаційно-промоційної підтримки та збереження місцевої історико-культурної автентики та природно-кліматичних особливостей. В ідеалі розвиток сільського зеленого туризму має входити в управлінську систему *формування розумних (smart) туристичних дестинацій*, які, як стверджують Д. Басюк, С. Срібна та Т. Примака, дозволяють оптимізувати антропогенне навантаження на дестинацію, боротись з «овер-туризмом» та одночасно сприяти покращенню якості життя місцевого населення [9].

Наразі сфера сільського зеленого туризму формує міжгалузевий економічний простір, що спеціалізується на виробництві та реалізації «нішевого» туристичного продукту (послуги) суб'єктів туристичної діяльності, здатного задовольнити специфічний попит туристів, через систему взаємодії суспільних потреб та рекреаційних можливостей історичного, культурного та природного потенціалу території. Ця сфера є мультиплікатором для зростання макро- та мезо- показників регіональної економіки (прояв синергії економічної, соціальної та екологічної складових концепції територіального розвитку) [177, с 4].

В реалізації стратегічних напрямів ефективного розвитку сільських територіях важливе місце відводиться механізму оцінки туристичної спроможності території для визначення напрямів діяльності сільського зеленого туризму та окремих його похідних видів, які здатні забезпечити високий рівень конкурентоспроможності суб'єктів туристичної сфери. Це свідчить про стійкі можливості збільшення темпів зростання туристичних потоків за рахунок залучення бізнес-ініціатив різних спеціалізацій.

Враховуючи відсутність єдиного підходу до формування методики оцінки туристичного потенціалу сільських територій з метою створення локального туристичного продукту, на основі узагальнення методичних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, сформуємо власне бачення механізму формування конкурентоспроможного туристичного продукту сільського зеленого туризму. Даний механізм представлено на рис. 1.6.

Механізм формування конкурентоспроможного туристичного продукту в сільських територіях визначає собою комплекс дій, спрямованих на створення єдиної концепції розвитку території як туристичної дестинації, шляхом аналізу туристичного потенціалу, визначення основних унікальних родзинок, налагодження співпраці бізнесу та місцевих органів влади при залученні міжнародних проектів та програм, з єдиною метою – створення конкурентоспроможного та унікального туристичного продукту, який би позиціонував дестинацію (сільську територію) на внутрішньому та зовнішньому туристичних ринках.

Складовими цього механізму виступають наступні блоки: інституції, які регламентують можливості ведення туристичної діяльності на сільській території; туристичні підприємства, господарства – виробники туристичних послуг; ресурсний потенціал території – природо-географічний, історико-культурний, матеріально-технічний, людський; інфраструктура – стейкхолдери туристичної діяльності території; територіальний бренд; туристичний продукт за видами туризму, які характерні сільським територіям; споживачі послуг.

Насичення туристичного ринку локальною туристичною продукцією сільських територій відбувається за рахунок активного попиту на сільський зелений туризм на внутрішньому та міжнародному туристичному ринках. Поширення спеціалізованих видів туризму, таких як зелений, екологічний, агро, етно, подієвий, гастрономічний, рекреаційний, оздоровчий туризм на сільських територіях дає власні відбитки зональних особливостей територій в структурі підприємницької діяльності та поширення «нішових» видів туризму.

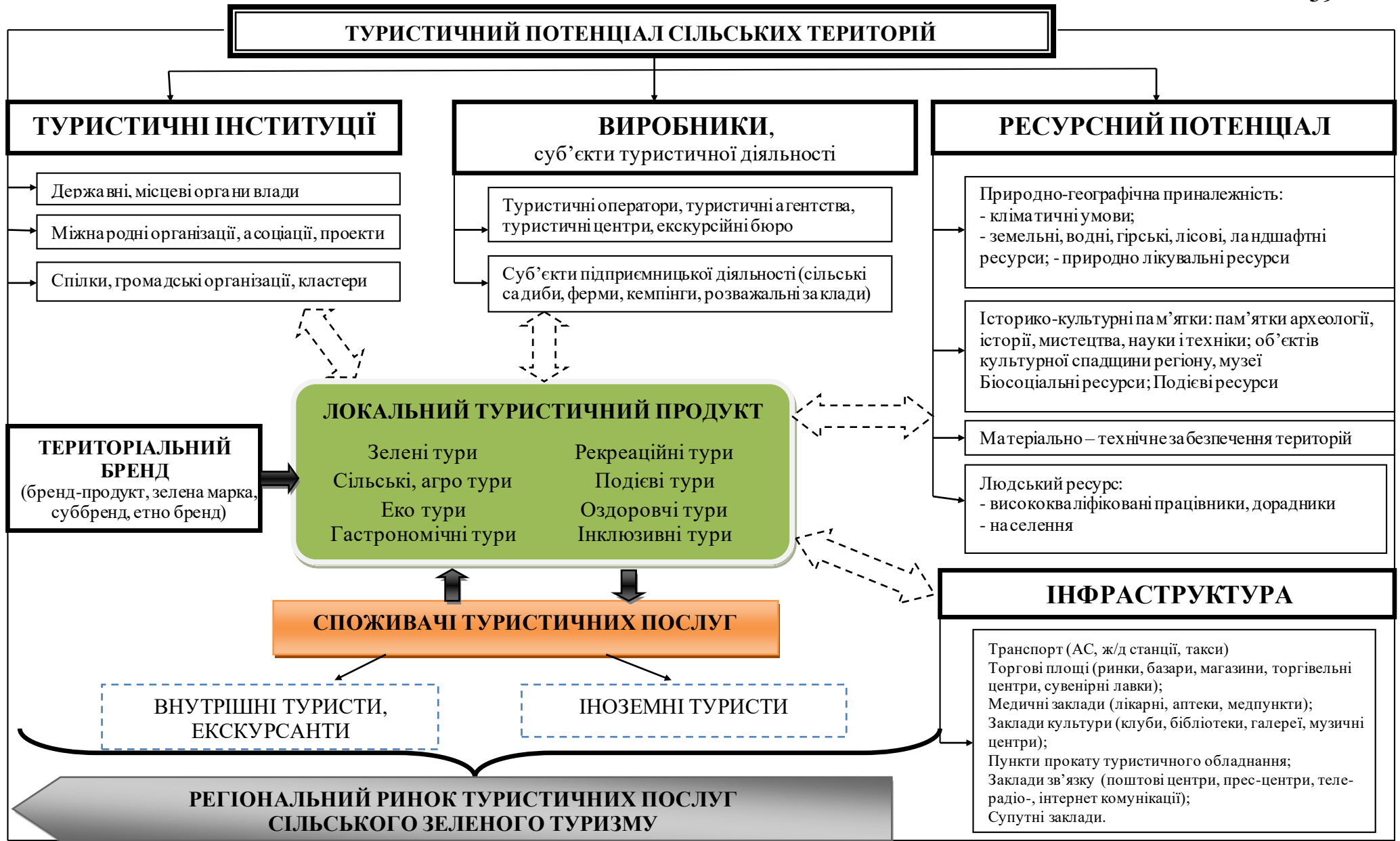

Рис. 1.6. Механізм формування конкурентоспроможного туристичного продукту сільського зеленого туризму.
Джерело: авторська розробка

Проводивши аналіз підприємницької діяльності в сільських територіях України виявлено, що кожна з областей має свої пріоритети і особливості розвитку сільськогосподарської діяльності, це визначає природно-ресурсну унікальність території. Так, сільськогосподарські виробники спеціалізуються на виробництві окремих регіональних продуктів («Херсонські кавуни», «Мелітопольська черешня», «Бессарабські виноградники», «Ніжинські огірки», «Сумська картопля»), що може стати основним орієнтиром при виборі туристичної спеціалізації для територіальних громад, визначенні туристичної особливості - територіального бренду і буде вагомим орієнтиром при створенні локальних туристичних продуктів.

Таким чином, для виробництва локального туристичного продукту пропонується вибрати вид туристичної діяльності як похідну територіальної особливості згідно з оцінкою туристичного потенціалу регіону визначити спеціалізацію виробництва і реалізації туристичних продуктів.

Отже, сільські території включають поселення сільського типу, території між селами без ознак міської забудови і виробництва, а також території сільськогосподарського виробництва. Виходячі з можливостей ресурсної забезпеченості регіону, сільські території прагнуть до локальної спеціалізації чи особливості, яка б виділяла її поміж інших територій. Останніми роками в умовах «світового туристичного хайпу» все більше зусиль у розвитку сільських територій докладається впровадження і популяризація туристичних видів економічної діяльності.

Сільський зелений туризм має достатньо переваг для розвитку в сільських територіях. Він забезпечує перехід на модель поліфункціональної локальної економіки та, водночас, не допускає надмірних антропогенних навантажень на природні екосистеми та об'єкти туристичної інфраструктури.

Ціллю економічного розвитку сільських територій, які мають достатні ресурсні можливості для розвитку сільського зеленого туризму, є становлення локальної туристичної економіки, в якій даний вид туризму відіграє роль ядра міжгалузевих взаємодій в силу своєї «синтетичної» природи. Як наслідок, сільські поселення можуть трансформуватись в конкурентоспроможні

туристичні дестинації та, на перспективу, відігравати роль потужних туристичних центрів регіонального і загальнонаціонального масштабу.

Застосування запропонованого механізму оцінки туристичного потенціалу розвитку сільського зеленого туризму в регіонах України дозволить виявити спеціалізацію території, визначить сильні та слабкі сторони регіону, а також скорегує фактори, що чинять найбільший вплив на рівень розвитку туристичної діяльності. Апробація механізму стане підґрунтям до окреслення ролі сільського зеленого туризму в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону. Стратегічні орієнтири сільських територій обумовлюють необхідність узгодження позицій щодо розробки стандартів надання послуг у сфері сільського зеленого туризму, розвитку сільської економіки, створення конкурентоспроможного туристичного продукту в сільській місцевості на умовах чіткої диференціації їх видів та адаптації до вимог і очікувань споживачів. Забезпечення ефективного та комплексного (економічного, соціального, екологічного) використання наявного природо-ресурсного та людського потенціалу дозволить розв'язати проблему рекреаційного природокористування й охорони навколишнього природного середовища, удосконалити територіальне розміщення об'єктів сільського зеленого туризму, поліпшення їх матеріально-побутового забезпечення шляхом застосування ефективних бізнес-моделей і програм розвитку сільських територій.

1.3. Бізнес-потенціал розвитку сільського зеленого туризму в регіоні

Дослідження бізнес-потенціалу розвитку сільського зеленого туризму для регіонів актуальне з погляду визначення його наслідкових впливів на економіку, екологію і соціум. Для стимулювання підприємницької діяльності в даній сфері актуально максимально враховувати регіональну специфіку.

Бізнес-потенціал розкриває можливості використання ресурсного потенціалу територій, підприємства і зайнятості сільського працездатного населення, диференціації операційної діяльності суб'єктів аграрного сектору, що сукупно постає перспективним альтернативним варіантом покращення

показників соціально-економічного розвитку сільських територій. Активізація сільського зеленого туризму формує сприятливі передумови для підвищення рівня, якості життя і добробуту населення, а також стабілізації макроекономічних показників розвитку суб'єктів аграрного сектору і територіальних громад з аграрно-туристичним потенціалом.

Одним з головних ефектів розвитку сільського зеленого туризму та використання його бізнес-потенціалу є додаткові можливості зайнятості і підприємництва населення. Під *бізнес-потенціалом* у загальному сенсі розуміють сукупність фінансових, технологічних, знанневих, людських, майнових ресурсів, залучення яких дозволяє генерувати і втілювати в життя нові ідеї й продукцію.

Бізнес-потенціал в сільському зеленому туризмі – це сукупність людських (інтелектуальних, знанневих, креативних), природно-географічних, економічних, фінансових, інфраструктурних, соціально-культурних ресурсів визначеної території (де буде реалізовано цей потенціал), які сприяють розвитку підприємницькій діяльності завдяки впровадженню креативних бізнес-ініціатив та ідей в сфері сільського зеленого туризму.

Бізнес-потенціал сільського зеленого туризму розкриває можливості підприємницької діяльності у даній сфері, що залежить від низки чинників:

- особливостей економічного розвитку країни, регіону, поселення, структури економіки (вагомості виробничого сектору, ресурсомістких видів економічної діяльності) та її впливу на стан довкілля, якість життя населення;
- особливостей просторово-демографічного розвитку країни, регіону, поселення, зокрема щільності населення, співвідношення міського і сільського населення, рівня концентрації населення у великих містах і столиці;
- особливостей навколишнього природного середовища – наявність гірських систем, водойм, специфічних екосистем;
- особливостей туристичного продукту з забезпеченням стабільності споживання всупереч викликам сезонності та інтерналізації туристичної дестинації з підвищенням доступності до послуг [195];
- рівня розвитку територій, де реалізується бізнес-ідея сільського

зеленого туризму;

- поширеності практики соціального підприємництва і соціального туризму на відповідній території (в основній своїй частині діяльність у сфері сільського зеленого туризму слідує принципам даної концепції);

- сприятливості бізнес-середовища (конкуренція (ринок) і політика (держава)), особливо в секторі малого і середнього бізнесу, туристичної комерційної діяльності;

- наявності підприємницького креативного класу, здатного швидко реагувати на глобальні тренди екологізації економіки і бізнесу;

- соціокультурних особливостей населення, що визначає ієрархію цінностей та місця в них потреб рекреації, збереження та покращення стану довкілля.

Бізнес-потенціал розвитку сільського зеленого туризму базово детермінується ресурсними особливостями території. Цілісно вони формують *ресурсний потенціал сільських територій*, що, в свою чергу, визначає туристичну привабливість регіону [110]. Ресурсний потенціал є джерелом та засобом відтворення сільських територій, що відіграє ключову роль у визначенні функцій, спрямованості та динаміки розвитку [41, с. 110].

Ресурсний потенціал орієнтує на внутрішні можливості сільських територій. Вони розкривають передумови розвитку сільського зеленого туризму на даний момент, хоча є змінною категорією залежно від ефективності управлінських впливів та характеру антропогенного чи природно-стихійного впливу. Ресурсний потенціал території можна розглядати за різними підходами. Для прикладу, І. Левицька та В. Постова пропонують виділяти природний і туристичний потенціал; туристичний потенціал формують структурні (транспортна доступність, туристична інфраструктура, туристичні місця) та функціональні (економічні, соціально-демографічні екологічні, політичні, психологічні, технологічні, культурні) ресурси [69, с. 14].

З огляду на економічну специфіку сільських територій та її вплив щодо розвитку туризму, зокрема агро-, слід акцентувати увагу на ресурсному потенціалі в сфері аграрного виробництва, що представляє собою складну,

безперервно відтворювальну систему, яка складається з багатьох компонентів (природні, трудові, фінансові, підприємницькі, інформаційні, матеріально-технічні, технологічні, інституційні ресурси), а зв'язки між ними визначаються соціальними, економічними, політичними, інфраструктурними та іншими чинниками, що зумовлюють функціонування й розвиток аграрної економіки; провідними складовими аграрного потенціалу є земля, матеріально-технічні засоби, трудові, фінансові і різноманітні нематеріальні ресурси [139, с. 40].

У контексті розвитку сільського зеленого туризму пропонуємо виділяти природно-кліматичну, геополітичну, соціально-демографічну (у тому числі підприємницька), фінансово-економічну, історико-культурну і рекреаційно-туристичну компоненти ресурсного потенціалу (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Ресурсний потенціал сільських територій у контексті розвитку сільського зеленого туризму та формування його бізнес-потенціалу

Джерело: авторська розробка

Головною компонентою ресурсного потенціалу сільських територій є природно-кліматична, що детермінує їх бізнес-потенціал у залежності від кліматичних особливостей (наприклад, наявність гірських пасм, гряд чи каньйонів може забезпечувати більш м'який середземноморський клімат з нижчою вологістю та кількістю опадів), землі, привабливих ландшафтів, водойм, термальних і мінеральних джерел тощо.

Разом з тим, як показують українські реалії, перевагу наявності мальовничих ландшафтів нівелює відсутність вигідного розташування території (геополітична компонента) чи достатнього розвитку соціальної інфраструктури (дорожнього покриття, рекреаційно-туристична компонента). Передумови для покращення ситуації з можливістю реалізації бізнес-потенціалу розвитку сільського зеленого туризму ускладнюють негативні ознаки соціально-демографічної компоненти, яка відображає процеси демовідтворення населення (проблеми старіння) та, як наслідок, формування підприємницького потенціалу території.

Рекреаційно-туристична компонента потенціалу сільських територій розкриває наявність та якісні ознаки об'єктів, які мають прямий вплив на розвиток туризму в їх межах. Мова йде про [14, с. 186]:

1) рекреаційно-туристичні об'єкти природного та історико-культурного характеру:

– облагороджені, штучно створені природні рекреаційні ресурси (ландшафти, водойми, ліси, мінеральні лікувальні води і лікувальні грязі, рибальські та мисливські угіддя, спелеологічні рекреаційні ресурси, у тому числі віднесені до природоохоронних (заповідних) територій, пам'яток археології);

– історико-культурні рекреаційні ресурси (пам'ятки історії та культури, природоохоронні пам'ятки, театри, музеї, архітектурні ансамблі тощо);

2) суб'єкти туристичної діяльності: туристичні агенти й оператори, суб'єкти, що надають послуги з тимчасового проживання, харчування, екскурсійні, розважальні та інші туристичні послуги, послуги санаторно-курортного призначення;

3) об'єкти соціальної інфраструктури (інфраструктури загального призначення).

На відміну від природно-кліматичної та історико-культурної компонент ресурсного потенціалу сільських територій, рекреаційно-туристична вказує на профільність діяльності бізнесу, а також на наявність об'єктів з антропогенним втручанням. Для прикладу, розташування водойми (моря, озера, ріки, водоспаду і т. д.) без мінімального облагородження, природоохоронного втручання людини (огорожа, наявність смітників, можливостей кемпінгу, розташування закладів торгівлі, харчування, місць для вбиралень і т. д.) не є рекреаційно-туристичним об'єктом. Він має потенціал використання в зеленому туризмі. З іншого боку, надмірні втручання людини в облагородження таких об'єктів теж руйнує їх атракційність, що в Україні спостерігається на багатьох локаціях (приклад у Закарпатті – водоспад Шипіт та озеро Синевир, які втрачають свою природну красу в умовах надмірної довколишньої розбудови торговельними спорудами).

Фінансово-економічна компонента ресурсного потенціалу сільських територій розкриває рівень їхнього економічного розвитку з наявністю власних фінансових (бюджетних та залучених) ресурсів, можливостей реалізації бізнес-ідей та рівня фінансової грамотності, а також купівельної спроможності населення як потенційних туристів [6, с. 126]. У фінансово-економічній компоненті розкривається фінансова спроможність сільських територій, під якою мається на увазі загальна кількість фінансових ресурсів, яка заходиться у розпорядженні місцевих органів влади, підприємств та організацій різних форм власності, розташованих на території громади, населення громади, а також фінансових ресурсів, які залучені за допомогою фондового ринку та кредитної системи в господарський оборот і додатково в результаті підвищення ефективності відтворювального процесу [140, 150, с. 106]. Зрозуміло, що чим вищою є фінансова спроможність сільських територій, тим вищим є їх фінансово-економічний потенціал щодо розвитку сільського зеленого туризму з інвестуванням в інфраструктуру та реалізацію різних бізнес-ідей з

використанням природно-кліматичних, історико-культурних та рекреаційно-туристичних особливостей конкретної території.

Таким чином, ресурсний потенціал сільських територій має первинний вплив на бізнес-потенціал розвитку сільського зеленого туризму. Разом з тим, *інноваційність бізнес-ідей* у даній сфері може випереджати за силою впливу наявність природно-кліматичних та історико-культурних умов. Їх наявність лише спонукає до підприємництва в сфері сільського зеленого туризму. Туризм дає змогу сільським територіям ефективно використовувати їх ресурсний потенціал для соціально-економічного розвитку з відображенням на якості життя населення та пропозиції конкурентоспроможного туристичного продукту.

Враховуючи зростаючу вагомість людського чинника у формуванні бізнес-потенціалу розвитку сільського зеленого туризму, визначимо основні умови ефективної реалізації бізнес-ідей у даній сфері на різних інституційно-управлінських рівнях (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Умови розвитку сільського зеленого туризму на різних інституційно-управлінських рівнях

Джерело: авторська розробка

Варто відзначити, що високе соціальне значення сільського зеленого туризму полягає передусім у тому, що він розширює сферу зайнятості населення, особливо жінок. Це диференціює гендерні можливості реалізації бізнес-ідей та професійного розвитку.

Ефективність реалізації бізнес-ідей у сфері сільського зеленого туризму на вищих інституційно-управлінських рівнях визначається економічними, соціальними та екологічними вигодами. Цілісно вони відображають конкурентоспроможність сфери сільського зеленого туризму, таким чином дана результуюча категорія є залежною від ідей, змісту та переліку послуг, що пропонують суб'єкти в даному сегменті підприємницької діяльності [104, с. 84].

Різноманітність послуг сільського зеленого туризму залежить від бізнес-ідеї та її промоції. Як правило, при ефективній рекламі послуг сільського зеленого туризму вона викликає достатній інтерес у потенційних туристів, трансформує разове споживання послуг у постійне, особливо якщо такі послуги мають ознаки пізнання, естетики та есканізму [192, с. 189]. Важливо, щоб споживання послуг забезпечувало можливість ознайомлення з традиціями певного виробництва за рахунок включення гостей до сільськогосподарського виробництва. Як результат, відбувається розвиток туристичного сервісу в поселенні, відтворення тісного контакту між господарями та гостями, інтеграція гостя в життя господарів. Перевага полягає в тому, що технологія впровадження виробництва є дуже близька до традиційної і господар отримує додатковий зиск.

Сільський зелений туризм дозволяє розширювати збут для підприємця. Для прикладу, пропозиція сільських туристичних послуг на фермі є формою прямого контакту з потенційними споживачами сільськогосподарської продукції. Особливо це стосується агротуризму для реалізації прямих продаж з деякими обмеженнями на продукти тваринного походження. Це продаж курячого та кроликового м'яса, яєць, молока та молочних продуктів з овець, кіз та буйволиного молока за певних санітарно-гігієнічних умов. Окрім прямих продажів є можливість включення продуктів, вироблених на фермі, до різних страв. Перевага, в даному випадку – це скорочення транспортних витрат,

пов'язаних з реалізацією продукції і уникнення посередників у ланцюжку поставок. Це покращує структуру ціни реалізованої продукції, зменшує витрати і збільшує абсолютну величину прибутку [216].

Сільський зелений туризм для підприємця дозволяє формувати бренд продукції через організацію екскурсійних заходів, дегустаційних майстер-класів, особливо у випадку замкненого виробничого циклу для деяких готових виробів (молочних продуктів, домашньої консервації та ін.). Також можливо організувати візити туристів на покупку свіжих фруктів і овочів, надання допомоги місцевим виробникам у зборі продукції [216].

Ще одним важливим аспектом, що розкриває переваги розвитку сільського зеленого туризму, є організація свят та стимулювання так званого подієвого туризму. Основою є збережена етнокультура святкування сільських свят (Івана Купала, Храмові свята, Обжинки та ін.). Важливою є комбінація традицій у виробництві певних сільськогосподарських продуктів з можливостями досліджувати місцеву культуру, яка передається з покоління до покоління. Збережена національна культура, сама по собі, є винятковим привабливим продуктом. Це цікаво й корисно для тих, хто хоче максимально задовольнити потреби споживача. А комплексний розвиток сільського господарства та послуг сільського зеленого туризму пов'язаний з високим рівнем задоволеності виробника і споживача цих послуг. Саме це і є однією із форм повернення інтересу молоді до сільського господарства та відновлення українського села [216].

Для розвитку сільського зеленого туризму низку вигод надає внутрі- і міжгалузєва кооперація та створення кластерів. Утворення кластерів, бізнес-інкубаторів, індустріальних парків і т. д. дозволить сформувати інфраструктурну комунікаційну платформу з пошуком ефективних форм використання ресурсного потенціалу сільської території з покращенням соціальних, економічних та політичних індикаторів її розвитку. Для суб'єктів сільського зеленого туризму особливо ефективними є міжгалузєві об'єднання з залученням бізнесу сільського господарства, переробної промисловості

(харчової, легкової), сфери послуг (транспорт, страхування, маркетинг та ін.) [196].

Функціонування туристичних кластерів сприятиме досягненню конкурентних переваг учасників завдяки ефекту синергізму, що забезпечує підвищення конкурентоспроможності та отримання економічної і соціальної ефективності кожного з її членів [95, с. 337]. Кластерний підхід у туристичній діяльності підвищує ефективність роботи підприємств та організацій, що входять до кластеру, стимулює інновації та нові напрями діяльності, активізує підприємництво через концентрацію ділової активності, тому сприяє створенню робочих місць, доходів, поліпшенню якості туристичних послуг, життя населення на території його запровадження [97, с. 205]. У випадку владної ініціативи саме через утворення кластеру можна стимулювати розвиток інфраструктурних об'єктів сільського зеленого туризму. Однак, як правило, кластер починає функціонувати внаслідок поодиноких ініціатив реалізації бізнес-ідей у різних видах туристичної діяльності.

Узагальнюючи основні бізнес-моделі можна зробити висновок, що формування моделі розвитку сільського зеленого туризму має ґрунтуватися на використанні ресурсного потенціалу сільських територій як розумних (smart) туристичних дестинацій.

Незважаючи на те, що з першого погляду сфера сільського зеленого туризму є привабливою для економічної діяльності, вона потребує системної державної підтримки з врахуванням регіональної специфіки. Це підтверджує досвід інших країн (східна і західна моделі, див. додаток Б), де поширений скептицизм до «екологічних» альтернатив як серед громадськості, так і серед суб'єктів туристичної діяльності з погляду сприйняття «зелених» ідей як комерційно життєздатних [207]. Сфера сільського зеленого туризму є певним соціально-економічним феноменом-протиріччям: з однієї сторони, вона відзначається високим ступенем соціального підприємництва, що потребує активної підтримки держави; з іншої сторони, зелений туризм можна вважати інноваційною формою диверсифікації агробізнесу, який може стати одним з важливих джерел отримання доходів жителів туристичних дестинацій та

забезпечення грошових надходжень до місцевих бюджетів, що сприятиме сталому розвитку відповідних поселень та економіки країни в цілому [171].

Розуміючи значення туризму для сільських територій та необхідність підтримки реалізації бізнес-моделей у даній сфері, у країнах світу застосовуються різні підходи, виходячи з цілей та інтересів:

- у країнах Європи, де сільський зелений туризм розвинутий на високому конкурентному рівні, у пріоритеті стоїть інноватизація діяльності з балансування модернізації і традиційних послуг, диферсифікація портфеля послуг без шкоди для сільських поселень, а також департаменталізація політики розвитку галузі [187] з метою уникнення негативного впливу на сталий розвиток сільських територій рекомендовано забезпечувати дивергентний розвиток послуг сільського та масового туризму, особливо в приморських територіях [200]; значний акцент робиться на гостинності, національним прикладом якого є Греція з поширеним принципом «філоксенії» як найщедрішої та найдоброзичливішої форми гостинності [178, с. 39];

- у Грузії як країні з високим потенціалом розвитку туризму в гірських регіонах з давніми традиціями актуальною є модернізація створеної в радянський період вимушеного колективізму інфраструктури, впровадження концепції громадського туризму та інтегрованого розвитку сільських територій [193];

- у Китаї стоїть завданням відродження низки сільських поселень, у зв'язку з чим поставлений пріоритет підтримки фермерських кооперативів як справедливого способу розподілу вигод та участі громади [182, с. 223];

- у США при розвитку сільського зеленого туризму значний акцент робиться на територіальну специфіку, а також стимулювання «племінного» туризму (функціонує Американська індіанська асоціація корінного туризму на Алясці), підтримки агротуризму з огляду на розвинуту мережу фермерського господарства, популяризації винних, пивних, їстівних стежок; розвиток сільського зеленого туризму підтверджує діяльності спеціалізованих туристичних операторів «Backroads», «Collette», «Country Travel Discoveries», «Globus Journeys», «Grand American Adventures» та ін. [205];

- в Австралії для розвитку сільського зеленого туризму робиться акцент на туризм фермерський, при цьому в першу чергу розвивається інституційна і проектна основа реалізації політики – Національне регіональне партнерство з питань туризму та агробізнесу як результат співпраці організації Австралійського регіонального туризму та Національної федерації фермерів [203].

Зазначені приклади світового досвіду розкривають різні можливості підтримки сільського зеленого туризму з формуванням сприятливого середовища підприємницької діяльності.

Отже, реалізація бізнес-ідей сільського зеленого туризму потребує не лише сприятливих передумов, але й активного стимулювання з боку влади, адже місцевий бізнес, ініційований, як правило, мешканцями сільських поселень, які є слабо обізнаними у можливостях економічної діяльності, вимагає чіткого коригування вектору розвитку. У випадку відсутності системного підходу з боку влади до регулювання бізнесу в сфері сільського зеленого туризму він ризикує або трансформуватись у стихійний і нерегульований (що сьогодні спостерігається для більшості туристичних дестинацій України), або залишитись нерозвинутим з невикористанням ресурсного потенціалу поселень. Пріоритетом державної підтримки розвитку сільського зеленого туризму в Україні має бути стратегічне планування з особливим акцентом на екологічні детермінанти, що є глобальним викликом.

Висновки до розділу 1

1. На підставі аналізу наукових позицій щодо змісту сільського зеленого туризму, його відмінностей від туризму екологічного та агро-, узагальнено концептуальне розуміння сільського і зеленого туризму, що дозволило сформулювати авторську дефініцію: сільський зелений туризм – це вид туризму, сфера підприємництва, зайнятості населення (як правило, сільського) та гостинності, що передбачає надання туристичних послуг у межах сільської території, пов'язаних з задоволенням потреб рекреації, відпочинку, пізнання, розвитку і виховання. Розвиток сільського зеленого туризму забезпечує активізація економічної діяльності його суб'єктів, що передбачає офіційну чи нелегальну комерційна діяльність з пропозицією послуг рекреації, відпочинку, пізнання, розвитку, виховання та супроводжується конкуренцією з іншими суб'єктами туристичного ринку.

2. Визначено, що сільський зелений туризм спрямований на задоволення потреб у рекреації (оздоровлення, відновлення), відпочинку, пізнання, розвитку та виховання (екологічне, патріотичне). Визначено, що головною його ознакою є одноденна (екскурсійна), коротко- (до 5 днів), середньо- (до 2-х тижнів) і довготривала (близько місяця і більше) зміна місця перебування. Систематизовано можливі послуги сільського зеленого туризму з розподілом щодо різних потреб. Охарактеризовано інфраструктурне забезпечення галузі, яке формують: агро-, екоготелі; пансіонати, санаторії; приватні (агро-, етно-, еко-) садиби (оселі); агро-, екоферми; кемпінги, глемпінги, стоянки; наметові табори; скансени; сільськогосподарські і народні музеї. Організаційними способами задоволення потреб у сільському зеленому туризмі можуть бути: індивідуальний відпочинок сім'ї чи особи; семінари, реколекції, злети; толоки; фестивалі; ярмарки, виставки; походи, експедиції, мандрівки, екскурсії, дегустації та ін.

3. Обґрунтовано значення сільського зеленого туризму для розвитку економіки сільських територій. Сформовано понятійно-термінологічний апарат дослідження сільських територій, відмінності поняття від сільської місцевості.

Запропоновано комплексний підхід до розуміння сільських територій з поєднанням географічного, нормативно-правового, статусного, управлінського, економічного, соціального і функціонального аспектів.

4. Визначено зміст розвитку, економічного, соціально-економічного та еколого-економічного розвитку сільських територій. Це дало змогу зробити виокремлення функціональних ознак сільських територій – інституційно-утворюючих, безпекових, соціально-політичних та економіко-виробничих. Економічний розвиток сільських територій є процесом покращення їх економіко-виробничих характеристик, а саме результатів використання природно-ресурсного, інфраструктурного та інтелектуального потенціалу в оптимальній структурі локальної економіки та є наслідком дії ринкових регуляторів та управлінських рішень органів влади різного рівня (держави, регіону, громади) задля створення сприятливих передумов інноваційного розвитку.

5. Визначено роль сільського зеленого туризму у забезпеченні поліфункціональності сільських територій. Акцентовано увагу на методологічній актуальності поширення в Україні концепції локальної економіки, що дає змогу розглядати сільську територію з погляду становлення локальної туристичної економіки. Розкрито проблемність монофункціональності економіки сільських територій та систематизовано поширені види економічної діяльності в структурі економіки сільських територій, у групі сфери послуг виокремлено сільський зелений туризм. Зазначено, що в перспективі розвиток локальної туристичної економіки має забезпечувати формування розумних (smart) туристичних дестинацій сільських територій.

6. Сформовано механізм формування конкурентоспроможного туристичного продукту сільського зеленого туризму, який спрямований на створення єдиної концепції розвитку території як туристичної дестинації, шляхом аналізу туристичного потенціалу, визначення основних унікальних родзинок, налагодження співпраці бізнесу та місцевих органів влади при залученні міжнародних проектів та програм, з єдиною метою – створення

конкурентоспроможного туристичного продукту, для реалізації на внутрішньому та зовнішньому туристичних ринках.

7. Запропоновано механізм оцінки туристичного потенціалу розвитку сільського зеленого туризму в регіонах України, який дозволяє виявити спеціалізацію території з визначенням сильних та слабких сторін території, а також скореговує фактори, що чинять найбільший вплив на рівень розвитку туристичної діяльності, що стає підґрунтям до окреслення ролі сільського зеленого туризму в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону. Апробація механізму є підґрунтям до окреслення ролі сільського зеленого туризму в забезпеченні соціально-економічного розвитку сільських територій.

8. Досліджено бізнес-потенціал розвитку сільського зеленого туризму. Визначено вплив на його формування ресурсних можливостей сільських територій, які детермінують природно-кліматичні, геополітичні, соціально-демографічні (у тому числі підприємницькі), фінансово-економічні, історико-культурні та рекреаційно-туристичну особливості. Обґрунтовано зростаюче значення інноваційних (креативних) підходів у формуванні бізнес-ідей сільського зеленого туризму, а також вплив специфічних чинників гостинності, мотивації і культури надання послуг. Сформовано власне бачення поняття бізнес-потенціалу в сільському зеленому туризмі, під якому розуміється сукупність людських (інтелектуальних, знаннєвих, креативних), природно-географічних, економічних, фінансових, інфраструктурних, соціально-культурних ресурсів визначеної території (де буде реалізовано цей потенціал), які сприяють розвитку підприємницькій діяльності завдяки впровадженню креативних бізнес-ініціатив та ідей в сфері сільського зеленого туризму.

9. Актуалізовано необхідність державної підтримки реалізації бізнес-ідей сільського зеленого туризму з первинною потребою для України, застосування інструментарію стратегічного планування. Які дозволили сформувати умови розвитку сільського зеленого туризму на різних інституційно-управлінських рівнях. Узагальнено приклади світового досвіду, які розкривають можливості підтримки сільського зеленого туризму з формуванням сприятливого середовища підприємницької діяльності для

сільських територіях.

Основні результати дослідження, проведеного в Розділі 1 дисертації, опубліковані автором у роботах [37; 104].

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО СПЕЦИФІКА ДЛЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Сучасні тенденції розвитку сільського зеленого туризму

Сільський зелений туризм має значний потенціал розвитку в Україні. Потенційність галузі обумовлена об'єктивними чинниками: природним, історичним та етнокультурним ресурсом, що визначає унікальність та багатогранність послуг; людським ресурсом (понад 32 % сільського населення, що є одним з найвищих показників у Європі); економічним ресурсом, що відображають структурні зміни в економіці з посиленням значення туризму та можливістю диференціації напрямків туристичної діяльності [36]. Потенціал розвитку сільського зеленого туризму в Україні формують також суб'єктивні чинники, пов'язані з неефективним його розкриттям. Неефективність спричинена: відсутністю стимулювання само зайнятості і бізнесу в даній галузі; низьким рівнем добробуту сільського населення та його господарської культури; нерівномірністю розвитку сільського зеленого туризму в регіонах, що веде до конкурентної локалізації діяльності; тінізацією господарювання [36].

Підтвердження сформульованих положень можна здійснити через комплексний аналіз розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Цілісно він формує методичні засади дослідження сільського зеленого туризму як стратегічної сфери розвитку сільських територій.

Формування методичних засад дослідження сільського зеленого туризму потребує розуміння наявної статистичної бази кількісної та якісної оцінки. Базовим об'єктом аналізу є сільський зелений туризм як сфера господарювання. Разом з тим, фокус аналізу слід розширювати з розумінням: тенденцій розвитку галузі туризму та просторових ареалів розвитку сільського зеленого туризму (в першу чергу – сільських територій); національних і глобальних тенденцій розвитку економіки і туризму [36].

Практичне використання методичних засад дослідження сільського зеленого туризму передбачає статистичну і соціологічну оцінку, яка може проводитись у різних зрізах [36]. На рис. 2.1 визначено основні з них.

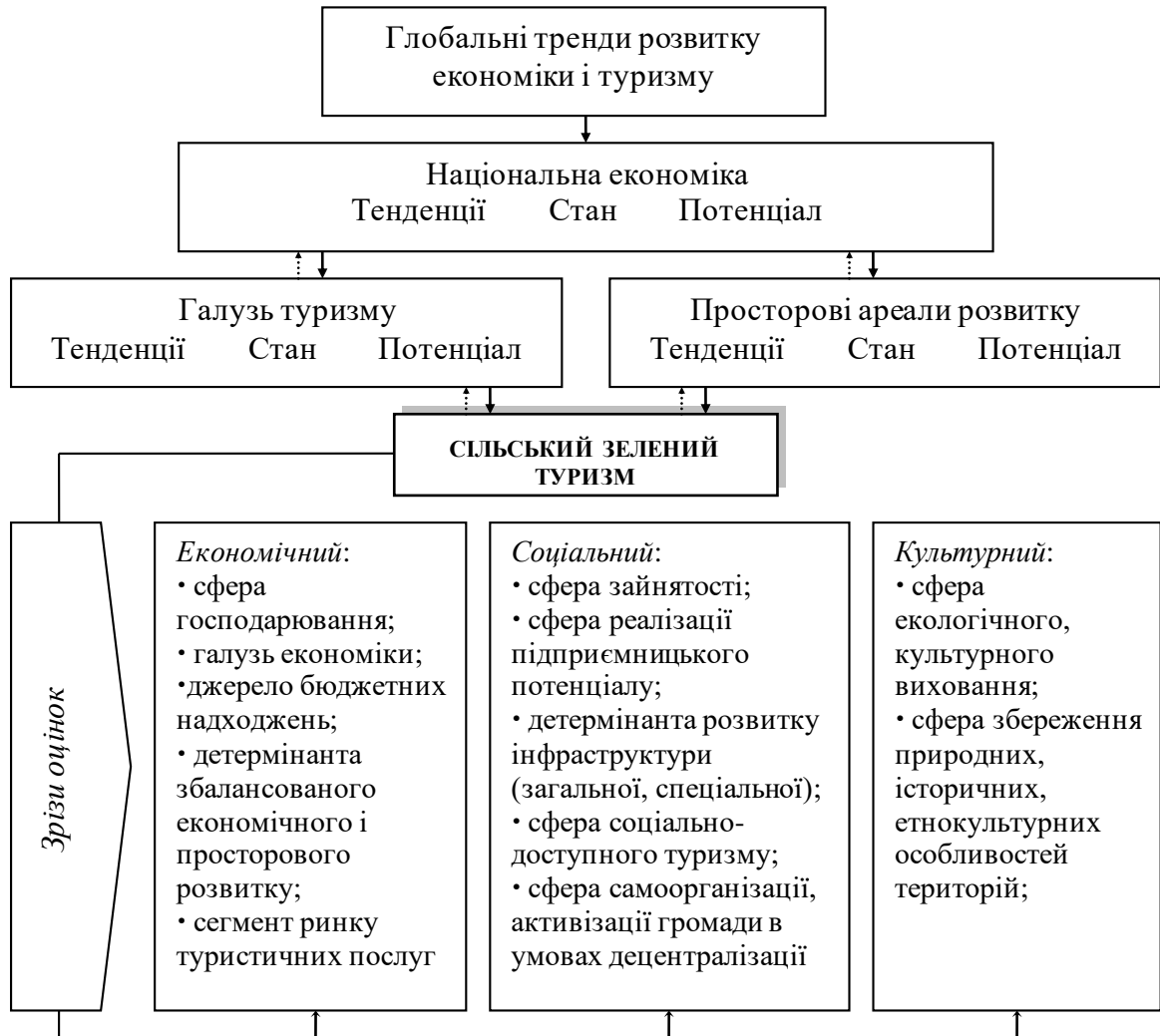

Рис. 2.1. Оцінка розвитку сільського зеленого туризму в системі формування методичних засад його аналізу

Джерело: складено автором

Зрізи оцінок сільського зеленого туризму детермінуються, в першу чергу, наявною статистичною інформацією та соціологічно-експертним обстеженням. Також великий вплив мають мета і завдання дослідження.

Розподіл зрізів оцінки на економічний, соціальний і культурний обумовлений значенням сільського зеленого туризму [33]. Ключова роль сільського зеленого туризму проявляється на стику економіко-соціальної

оцінки, що передбачає його розгляд як одного з напрямків залучення населення до підприємницької діяльності, потенціалом якого є людські ресурси сільських територій та природно-рекреаційні ресурси, попит туристів на відпочинок в мальовничих сільських районах з ціллю відтворювання фізичних та духовних сил [36, 95]. Сільський зелений туризм розширює сферу зайнятості сільського населення і дає додатковий заробіток не лише виробничій, але й у сфері обслуговування [154, с. 4]. Оцінка сільського зеленого туризму з погляду соціального значення дозволяє акцентувати увагу на його соціо-еколого-економічному впливі на розвиток сільських територій шляхом раціонального використання наявного природно-ресурсного та людського потенціалу [162, с. 4]. Тобто людський потенціал та ефективне його використання є первинною ціллю стратегічного розвитку сільського зеленого туризму. У зв'язку з цим пріоритетом його стимулювання має бути відмежування діяльності в сфері сільського зеленого туризму від підприємницької діяльності взагалі, а також від товарного агропромислового виробництва на селі та туристичної діяльності; при цьому має зберігатись розуміння того, що сільський зелений туризм є органічною частиною сільськогосподарської діяльності й туристичного бізнесу [165, с. 109].

Економічна домінанта оцінки сільського зеленого туризму скеровує до його розгляду як сфери господарювання, що дозволяє ефективно використовувати не лише людський потенціал, але й історичні, етнокультурні ресурси територій, а також житловий фонд населення, який у сільських територіях є відносно вільним [36, 83, с. 197].

Об'єктна оцінка розвитку сільського зеленого туризму в Україні визначає необхідність аналізу глобальних трендів розвитку економіки і туризму. Вплив глобальних трендів для будь-якої країни з економікою відкритого типу стає все сильнішим. Під впливом процесів глобалізації та інтеграції розвивається міжнародний туризм, який набуває динамічного розвитку та стає одним із впливових чинників, від яких залежить зростання економіки, підвищення конкурентоспроможності країни на світових ринках, покращення добробуту населення [48, с. 55]. Якщо глобальний тренд

відображає зростання туристичних потоків, це означає, що ринок туристичних послуг розвивається, потреби рекреації, подорожей та відпочинку посилюються, у зв'язку з чим виникає необхідність диференціації напрямків туристичної діяльності, в тому числі з орієнтиром на сільський зелений туризм [36].

Значне зростання кількості міжнародних туристів у світі демонструє динаміка на рис. 2.2. (вихідні дані по розрахунку наведені в додатку В), але ситуація з COVID-2019 скорегувала стабільний приріст показників до 2019 року, повністю змінили пріоритети суспільства, поставила туристичну індустрію в умови невизначеності.

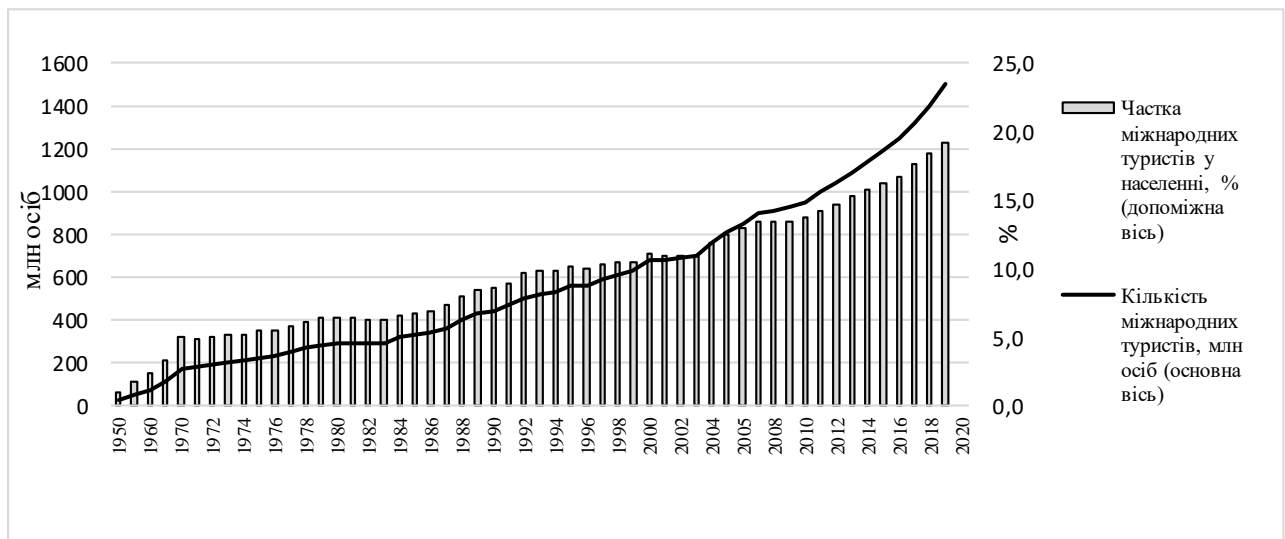

Рис. 2.2. Глобальні тренди розвитку міжнародного туризму, 1950-2019 роки

Джерело: сформовано автором за даними [194, 202]

Беручи до уваги динаміку внутрішнього туризму, стає зрозумілим, що туризм і ринок туристичних послуг стали потужною галуззю світової економіки та економіки багатьох країн, які мають для їх розвитку відповідні ресурси. Відповідно загрози пандемії стали серйозним викликом для економіки, ринків праці та забезпечення добробуту значної частини зайнятих і підприємців даної галузі, змушуючи шукати нові способи надання туристичних послуг в умовах обмежених контактів і максимальної валеологічної безпеки.

Згідно даних Світової туристичної організації (UNWTO), за підсумками 2019 року, у світі подорожувало 1,46 млрд. осіб або 4 млн. туристів на день, що у відношенні до 2018 року склало +4%. 742 млн. туристів або 51% від усіх подорожуючих відвідали Європейський континент.

У 2020 році світовий туризм зазнав чергової кризи через пандемію COVID-19, яка цього разу вдарила по всіх без винятку країнах. У квітні-травні 2020 року по всьому світу відбулося падіння туризму майже на 100%. UNWTO передбачала три сценарії щодо виходу з пандемії – з падінням на 58% (850 млн. ос.), 70% (1020 млн. ос.) та 78% (1140 млн. ос.). Однак, протягом 2020 року туризм не відновився і справдився песимістичний сценарій.

Розвиток міжнародного туризму спонукає країни та їх регіони до підвищення конкурентоспроможності своїх туристичних послуг з метою залучення не лише внутрішніх, але й іноземних споживачів.

Згідно останніх даних «Туристичного барометру України» [104], у 2019 році Україну відвідало близько 13,7 млн. осіб (що майже у 2 рази менше ніж у 2013 році), з яких з туристичною метою було 98,6%. Інвестиції у сферу туризму у 2019 році зменшились відносно 2018 року на 9,7%. У засоби розміщення в 2019 році було інвестовано близько 983 млн. грн. Загалом доля туризму у ВВП України становить 11,6% (412,5 млрд. грн.) за всіма галузями туризму та 4,9% (173,8 млрд. грн.), які створюються безпосередньо в туризмі.

На розвиток сільського зеленого туризму в Україні потужний вплив здійснює макроекономічна ситуація, а також стан розвитку туристичної галузі в цілому. Динаміка розвитку туризму на макрорівні показує, що зростання за період 2000-2019 років (останні дані, які подає Державна служба статистики України станом на кінець 2020 року) кількості прибулих іноземних туристів склало 2,2 рази, причому пікові значення показника спостерігались у «докризові» 2008 і 2013 роки, а для кількості вибулих туристів з України – 2,0 рази з більш рівномірною динамікою та незначним скороченням у періоди 2007-2008 і 2013-2014 років (рис. 2.3., вихідні дані по розрахунку наведені в додатку В1). Динаміка в'їзного туризму наочно демонструє чутливість галузі на міжнародному ринку до кризових подій. У зв'язку з цим можливістю розвитку

специфічних видів туризму, як сільський зелений, з орієнтиром на іноземного споживача, можлива за умов стабільної фінансово-економічної і політичної ситуації або з правильним позиціонуванням на ринку в умовах загроз пандемії COVID-2019.

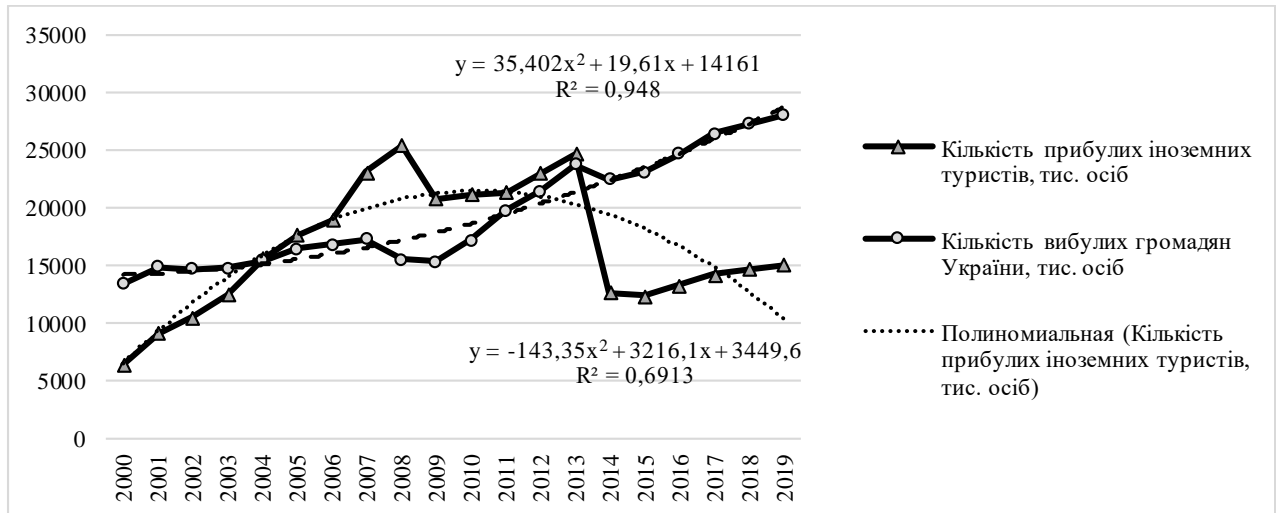

Рис. 2.3. Національні тренди розвитку міжнародного туризму, 2000-2019 роки

Джерело: сформовано автором за даними [168]

Оскільки основним споживачем послуг сільського зеленого туризму є внутрішній, слід проаналізувати туристичні тренди щодо сегментної структури обслуговування туристів туроператорами і турагенствами. Результати такого аналізу дозволять виявити питому вагу ринку туристичних послуг, орієнтованого на внутрішнього споживача. Експерти і науковці доволі часто апелюють до необхідності стимулювання в'їзного туризму як більш вигідного з комерційної точки зору. Переважна більшість вітчизняних туристичних підприємств не зацікавлені у розвитку внутрішнього туризму, оскільки він потребує суттєвих капіталовкладень і не гарантує швидкої окупності, натомість пріоритетним напрямком у роботі вітчизняних туристичних підприємств стає виїзний туризм, що не потребує значних інвестицій і здатен забезпечити стабільний прибуток [106, с. 166]. Разом з тим, внутрішній туризм формує

базовий ринок туристичних послуг. Без нього неможливий стратегічний розвиток галузі туризму в цілому.

Згідно з статистичними даними серед туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами, до 2005 року більшість формували внутрішні туристи (рис. 2.4., вихідні дані по розрахунку наведені в додатку В1). Зменшення їх питомої ваги було б позитивним у випадку зростання частки іноземних туристів. Це б свідчило про стратегічний розвиток туризму в Україні з посиленням його конкурентоспроможності на глобальному ринку туристичних послуг. Однак з 2006 року суттєво зростає частка в структурі обслуговуваних туристів громадян України, які виїжджали за кордон. Особливо спадною є частка обслуговуваних внутрішніх туристів за період 2017-2019 роки з – 17 % до 8,5 %. Це, з одного боку, розкриває величезний потенціал розвитку офіційного ринку внутрішнього, у тому числі сільського зеленого, туризму, та, з іншого боку, вказує на стихійність та вибірковість внутрішніх мандрівок, відсутність розвитку належної інфраструктури та реалізації промоційної політики державою. Окрім того, зростання добробуту населення веде до їх частіших мандрів за кордон натомість обрання внутрішнього туристичного продукту.

Рис. 2.4. Структура туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами України, 2000-2019 роки, %

Джерело: сформовано автором за даними [59, 170]

Після впровадження безвізового режиму створились сприятливі умови для первинного орієнту українців на подорожі за кордон. Однак фахівці підтверджують, що у 2016 році поїдки українців у зону ЄС (до впровадження безвізу) становили 56 % від загальної кількості міжнародних поїздок, а у 2017 – 55 %; при загальному збільшенні міжнародних виїзних потоків з України на 14 %, реальний ефект запровадження безвізу – зменшення відвідувачів ЄС на 1 % [99, с. 85]. З цього можна припустити, що причиною виявлених тенденцій є: щодо в'їзного туризму – негативний вплив безпекових чинників та анексія АР Крим як одного з потужних туристичних регіонів України; щодо виїзного туризму – виїзд в країни ЄС з формальною туристичною метою при реальних інших цілях (тимчасового працевлаштування, торгівлі, купівлі і т. д.); щодо внутрішнього туризму – зниження добробуту основної частини населення та збереження тіньових туристичних потоків у межах України в формі неорганізованого туризму [36].

Рис. 2.5. Динаміка і частка внутрішніх туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами України, 2000-2019 роки

Джерело: сформовано автором за даними [59, 170]

Динаміка кількості внутрішніх туристів та їх частки в загальній кількості обслуговуваних туристів туроператорами та турагентами України відображена на рис. 2.5. (вихідні дані по розрахунку наведені в додатку В1).

Спадну динаміку в контексті перспектив розвитку сільського зеленого туризму можна розглядати з двох позицій:

1) як негативу – зменшення кількості внутрішніх туристів знижує попит на туристичні послуги та ускладнює можливості розвитку сільського зеленого туризму з пропозицією специфічного туристичного продукту, орієнтованого, в першу чергу на внутрішнього споживача;

2) як виклик – в умовах зменшення кількості внутрішніх туристів ринок перебуває на етапі циклічного розвитку, що дозволяє, при умові стимулювання сільського зеленого туризму, зайняти вагому нішу в формуванні національного (регіонального) туристичного продукту, спеціалізованого на відповідних послугах.

Реальними є перспективи розвитку сільського зеленого туризму як провідного в системі формування регіонального туристичного продукту. Нинішня динаміка туристичних потоків показує, що виділяються регіони України, для яких туризм визначає спеціалізацію економіки. З одного боку, в межах даних регіонів є більше можливостей розвитку сільського зеленого туризму. З іншого боку, ринок туристичних послуг тут є більш насиченим, через що конкурентні умови виходу на ринок є складнішими. Розвиток сільського зеленого туризму з цільовою підтримкою може бути більш перспективним та ефективним для тих областей, які поки мало використовують свій природний, історичний та етнокультурний потенціал.

Згідно з даними офіційної статистики, регіонами-лідерами у вітчизняному туризмі залишаються м. Київ і Київська область, Львівська, Івано-Франківська, Одеська і Дніпропетровська області, Карпатський регіон (табл. 2.1; вихідні дані по розрахунку наведені в додатку В2, В3, В4). Висока концентрація показників у столичному регіоні обумовлена тим, що тут станом на 2019 рік зареєстровано 26,4 % суб'єктів туристичної діяльності, які отримують 95,4 % доходу від надання туристичних послуг. По факту свою діяльність вони можуть здійснювати в різних регіонах через їхні представництва.

Таблиця 2.1

Вагомість регіонів України за основними показниками розвитку туризму, %

Область	Кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами, %			Кількість суб'єктів туристичної діяльності, %			Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів), %		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Україна	100,0	100	100,0	100,0	100	100,0	100,0	100	100,0
Вінницька	1,4	0,9	0,4	2,0	2,0	1,9	0,1	0,07	0,1
Волинська	0,6	0,5	0,2	1,9	1,7	2,1	0,1	0,06	0,1
Дніпропетровська	2,7	2,6	1,1	9,4	9,7	9,2	0,1	0,03	0,1
Донецька	0,3	0,6	0,4	1,2	2,2	2,1	0,2	0,03	0,0
Житомирська	0,3	0,4	0,2	1,4	1,5	1,5	0,0	0,01	0,0
Закарпатська	0,5	0,6	0,3	1,8	2,1	1,9	0,1	0,05	0,1
Запорізька	1,7	1,2	0,6	4,6	4,4	3,3	0,1	0,01	0,1
Івано-Франківська	2,6	1,2	0,8	3,0	3,0	2,7	1,5	2,13	1,0
Київська	1,3	1,5	0,6	3,3	5,1	5,0	0,1	0,01	0,2
Кіровоградська	0,3	0,3	0,1	1,2	1,3	1,5	0,0	-	0,0
Луганська	0,1	0,1	0,0	0,5	0,7	1,0	0,0	-	0,0
Львівська	6,2	4,0	2,7	8,1	8,0	9,0	2,1	2,05	1,8
Миколаївська	0,4	0,4	0,2	1,8	2,0	1,8	0,0	0,01	0,0
Одеська	2,6	1,8	1,1	7,6	6,3	6,3	0,8	0,64	0,6
Полтавська	0,7	0,7	0,1	2,7	3,6	3,2	0,0	-	0,0
Рівненська	0,4	0,5	0,2	1,7	2,2	2,5	0,0	0,03	0,0
Сумська	0,4	0,4	0,2	1,7	1,8	2,3	0,0	0,02	0,0
Тернопільська	0,3	0,3	0,2	1,3	1,5	2,0	0,0	0,01	0,0
Харківська	1,9	1,4	0,6	7,6	6,2	5,6	0,2	0,10	0,2
Херсонська	0,7	0,6	0,1	1,9	1,9	1,8	0,2	0,00	0,1
Хмельницька	1,0	0,6	0,2	2,6	2,1	1,9	0,0	0,00	0,0
Черкаська	0,7	0,6	0,2	2,7	2,4	2,4	0,0	0,03	0,0
Чернівецька	0,7	0,6	0,3	1,9	1,8	1,7	0,2	0,05	0,1
Чернігівська	0,6	0,5	0,1	1,5	1,4	1,2	0,0	0,002	0,0
м. Київ	71,5	77,9	89,4	26,6	25,5	26,4	94,0	94,67	95,4

Джерело: розраховано автором за даними [169, 171]

У 2019 році в Україні працювало 538 туроператорів (зареєстрована середньооблікова кількість штатних працівників 4826 осіб) та 3903 турагентів (зареєстрована середньооблікова кількість штатних працівників 7272 осіб). Ними надано послуги 5,3 млн. туристів, з яких 4,7 млн. ос. виїзних, 450 тис. ос. внутрішніх, 83 тис. ос. в'їзних. Дохід від надання туристичних послуг у 2019 році склав 31,9 млрд. грн, з яких 30 млрд. грн (95%) це доходи столичного регіону, 564 млн. грн. (1,8%) склали доходи Львівської області, 314 млн. грн. (1%) - доходи Івано-Франківської області.

Показники відображені в таблиці 2.1. визначають необхідність регіонального розвитку туризму в Україні. Стимулювання сільського зеленого туризму має відбуватись з урахуванням локальної (окремих поселень) специфіки регіонів. Створення регіональних туристичних продуктів сприятиме сталому розвитку території, популяризації існуючих туристичних об'єктів та започаткуванню нових бізнес ініціатив.

Середовище туристичної діяльності з присутністю малого бізнесу найбільш розвинене у таких областях, як Полтавська, Чернігівська, Черкаська, Херсонська, Житомирська, Рівненська. Це формує сприятливі передумови для стимулювання сільського зеленого туризму в даних областях, де одноосібна господарська діяльність наразі є домінуючою, а ринок туристичних послуг має достатньо вільний сегмент [36].

Оскільки основою сільського зеленого туризму є надання послуг тимчасового перебування в сільській місцевості, оцінку національних трендів розвитку туризму слід доповнити аналізом показників кількості готелів та аналогічних засобів розміщування. Серед них вітчизняна статистика подає дані щодо кількості сільських садиб, що наразі є базовим показником аналізу розвитку сільського зеленого туризму в Україні та її регіонах.

Якщо в країнах ЄС використання потенціалу сільського зеленого туризму відбувається більш системно, то в Україні це нерегульований ринок, який у більшості випадків набуває тіньових ознак. Поступово зростає вагомість сільських садиб у кількості розміщених осіб в колективних засобах розміщення, що наочно демонструє рис. 2.6. Це підтверджують офіційні статистичні дані, а також дані Спілки сприяння сільського зеленого туризму в Україні.

У 2019 року на території країни функціонують 439 садиб, це майже в 2 рази більше ніж у 2012 році. Частка сільських садиб у розміщенні туристів в 2019 році склала 1,8%, вагомість сільських садиб майже в 3 рази збільшилась порівняно з показниками останніх п'яти років. Це свідчить що сільські садиби стають альтернативними засобами розміщення та чудовим місцем для відпочинку туристів в тривалих подорожах.

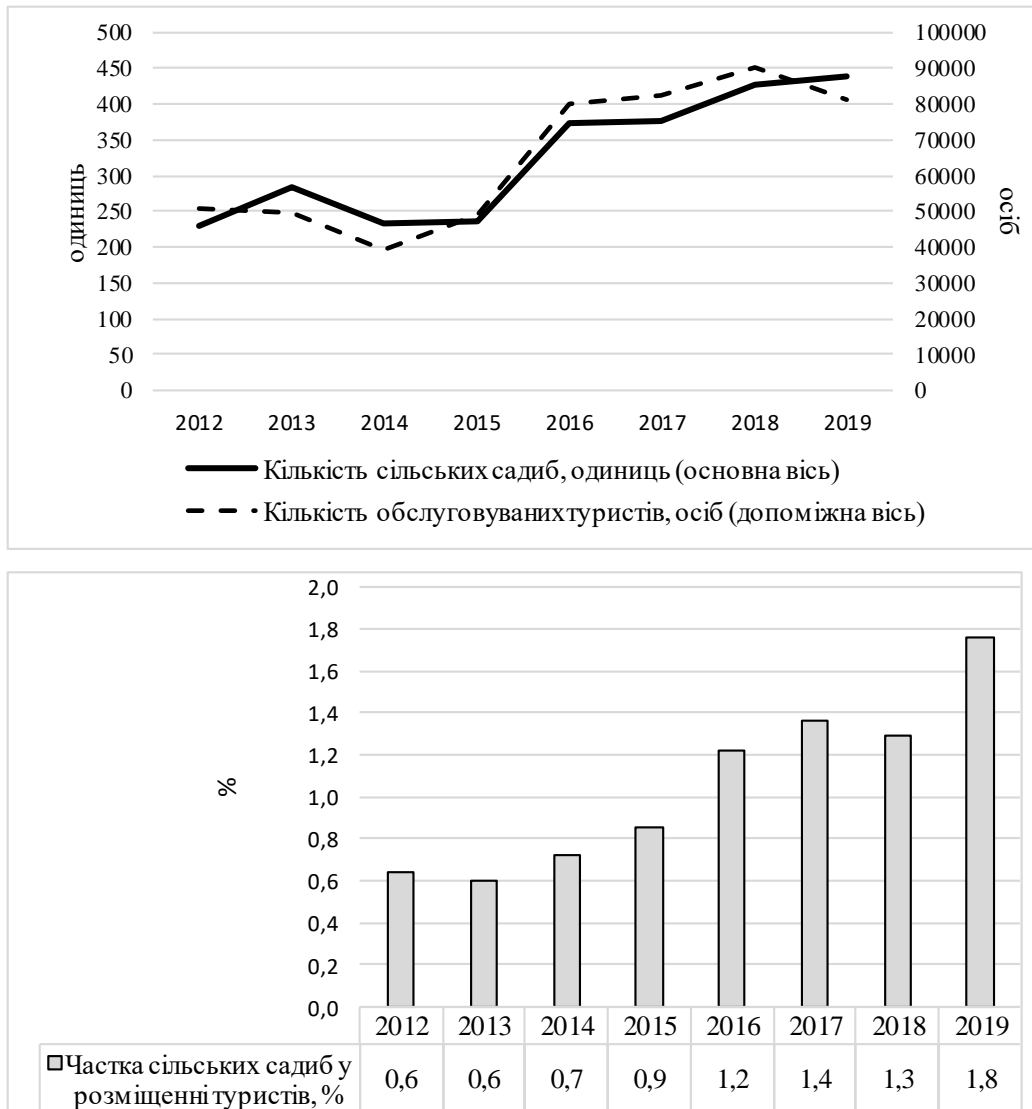

Рис. 2.6. Тенденції розвитку сільських садиб в Україні, 2012-2019 роки

Джерело: сформовано автором за даними [61]

Аналіз офіційних статистичних даних показує, що, як правило, сільський зелений туризм розвивається у західному регіоні України – в областях, на території яких простягається гірська система Карпат. Так, станом на 2019 рік, в Івано-Франківській області функціонувало 80 % усіх сільських садиб України. Незважаючи на особливості даного регіону (гірськолижний курорт «Буковель») даний показник більше скеровує до колосального потенціалу інших регіонів у розвитку сільського зеленого туризму з посередництвом сільських садиб. Особливо, це стосується територій, які відзначаються не лише природними, але й етнокультурними особливостями.

Розвиток сільського зеленого туризму як одного з перспективних видів туризму, особливо для сільських територій, потребує дослідження належного угруповання регіонів України за схожим комплексом економічних показників діяльності туристичного бізнесу для виявлення спільних стратегічних орієнтирів співробітництва. Це дозволить запропонувати ефективні напрямки розвитку характерного виду туризму саме для окремо взятої території чи регіону, беручи до уваги досвід схожих територій з метою співробітництва та партнерства. Переймаючи досвід різних регіонів України, або навпаки - розширюючи туристичний бізнес в інші регіони, необхідно враховувати унікальні особливості, які властиві кожній області. Тому доцільно розглянути методи угруповання регіонів, що дозволяють знайти серед них найбільш близькі з точки зору особливостей організації туристичного бізнесу.

Розглянуто методологію моделювання інноваційних інтелектуальних систем прийняття рішень в економіці, яка надає можливість вирішити проблему подолання цифрових розривів, а також надає підґрунтя для підвищення ефективності функціонування економічних систем різного рівня, відкриваючи нові можливості для економічного росту [93]. Визначено, що при використанні інструмента математичного аналізу економічних показників нейронної мережі Кохонена можливо згрупувати та візуалізувати дані в єдиній площині. Результатом стане розбиття регіонів України на осередки схожості показників туристичної діяльності за основними видами надання послуг при правильному визначенні основних параметрів впливу.

В якості основного індикатора розглянуто структуру витрат на обслуговування туризму, опубліковану Державним комітетом статистики України за 2019 рік [169].

Вихідна вибірка даних потребує кількох етапах попередньої обробки.

На першому етапі з вибірки віддаляються параметри, які представлені по малій кількості областей (наприклад - «витрати на розміщення та проживання у приватному секторі», «витрати на візове обслуговування» і подібні), а також області, за якими статистична інформація не збиралася (Кіровоградська, Луганська, Сумська, Чернігівська). Також в вибірці не враховані дані м. Київ, з

огляду на те, що він, по-перше не може розглядатися як територія сільського зеленого туризму, а по-друге внаслідок його унікальних характеристик, обумовлених статусом столиці і найбільшого міста України.

Вхідна вибірка даних, після проведення першого етапу обробки, приведена в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Витрати суб'єктів туристичної діяльності на послуги сторонніх організацій у 2019 р., тис. грн.

Порядковий номер	Область	Усього	Розміщення та проживання	Харчування	Медичне обслуговування	Екскурсійне обслуговування без транспорту	Транспорт, усього	У тому числі на екскурсійне обслуговування	Послуги культурно-освітнього, та дозвільного характеру	Інші послуги
1	Вінницька	7652,1	3656,1	501,2	0	27,0	2982,8	2667,2	0	485,0
2	Волинська	4889,1	1657,4	1167,0	0	0	1978,4	597,0	0	70,1
3	Дніпропетровська	21397,1	15692,2	1051,8	2,1	192,8	4316,4	542,8	31,6	110,2
4	Донецька	10522,2	9025,1	15,7	35,4	3,7	1430,9	290,0	0	3,0
5	Житомирська	2035,5	872,2	450,1	2,5	41,2	653,9	435,3	0	15,6
6	Закарпатська	9893,4	7623,6	341,5	0,7	425,7	1192,3	495,0	105,8	203,8
7	Запорізька	2569,9	1108,1	244,9	0	236,5	718,9	701,6	254,2	7,3
8	Івано-Франківська	322355,3	196980,1	26989,5	3756,2	624,8	1763,8	632,9	7495,3	84745,6
9	Київська	72495,3	38903,6	4986,0	71,3	9416,6	13856,7	6753,0	0	5211,5
10	Львівська	437289,3	279188,4	45067,7	6043,5	2223,1	94651,3	77190,3	333,2	9781,1
11	Одеська	91187,3	54243,6	13384,4	102,2	702,7	21349,0	921,6	381,9	810,1
12	Полтавська	1589,3	645,6	0	0	289,0	634,1	561,5	10,3	10,3
13	Рівненська	8396,1	3828,5	1242,2	693,0	0	336,6	59,9	2157,4	138,4
14	Тернопільська	1048,7	220,0	83,7	0	2,5	739,9	646,9	2,6	0
15	Харківська	27278,6	18826,5	203,9	0	144,6	7363,5	2525,5	50,8	689,3
16	Херсонська	4767,6	2935,3	715,2	0	93,5	850,2	738,6	0	173,4
17	Хмельницька	4075,4	905,3	796,6	0	80,5	2225,4	2059,9	0	67,6
18	Черкаська	15564,0	12136,1	317,8	0	195,6	2532,0	927,3	0	291,9
19	Чернівецька	20647,1	14249,5	9,3	257,1	0	5642,3	2434,3	0	11,3

Джерело: сформовано автором за даними [169]

На другому етапі необхідно провести нормування вибірки даних для забезпечення порівнянності даних і усунення впливу масштабу туристичної діяльності. В ході нормування кожен з показників вибірки ділиться на загальну суму витрат суб'єктів туристичної діяльності області (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Нормовані витрати суб'єктів туристичної діяльності на послуги
сторонніх організацій у 2019 р., тис. грн.

Порядковий номер	Область	Розміщення та проживання	Харчування	Медичне обслуговування	Екскурсійне обслуговування без транспорту	Транспорт, усього	У тому числі на екскурсійне обслуговування	Послуги культурно-освітнього та дозвільного характеру	Інші послуги
1	Вінницька	0,4778	0,0655	0	0,0035	0,3898	0,3486	0	0,0634
2	Волинська	0,3390	0,2387	0	0	0,4047	0,1221	0	0,0143
3	Дніпропетровська	0,7334	0,0492	0,0001	0,0090	0,2017	0,0254	0,0015	0,0052
4	Донецька	0,8577	0,0015	0,0034	0,0004	0,1360	0,0276	0	0,0003
5	Житомирська	0,4285	0,2211	0,0012	0,0202	0,3212	0,2139	0	0,0077
6	Закарпатська	0,7706	0,0345	0,0001	0,0430	0,1205	0,0500	0,0107	0,0206
7	Запорізька	0,4312	0,0953	0	0,0920	0,2797	0,2730	0,0989	0,0028
8	Івано-Франківська	0,6111	0,0837	0,0117	0,0019	0,0055	0,0020	0,0233	0,2629
9	Київська	0,5366	0,0688	0,0010	0,1299	0,1911	0,0932	0	0,0719
10	Львівська	0,6385	0,1031	0,0138	0,0051	0,2165	0,1765	0,0008	0,0224
11	Одеська	0,5949	0,1468	0,0011	0,0077	0,2341	0,0101	0,0042	0,0089
12	Полтавська	0,4062	0	0	0,1818	0,3990	0,3533	0,0065	0,0065
13	Рівненська	0,4560	0,1479	0,0825	0	0,0401	0,0071	0,2570	0,0165
14	Тернопільська	0,2098	0,0798	0	0,0024	0,7055	0,6169	0,0025	0
15	Харківська	0,6902	0,0075	0	0,0053	0,2699	0,0926	0,0019	0,0253
16	Херсонська	0,6157	0,1500	0	0,0196	0,1783	0,1549	0	0,0364
17	Хмельницька	0,2221	0,1955	0	0,0198	0,5461	0,5054	0	0,0166
18	Черкаська	0,7798	0,0204	0	0,0126	0,1627	0,0596	0	0,0188
19	Чернівецька	0,6901	0,0005	0,0125	0	0,2733	0,1179	0	0,0005

Джерело: власні розрахунки автора.

Оскільки порівняння даних в табличному вигляді важко, скористаємося інструментом візуального аналізу під назвою «карти Кохонена», особливістю якої в порівнянні з іншими алгоритмами є можливість візуального аналізу багатовимірних даних.

Самоорганізована карта Кохонена - це одношарова нейронна мережа з конкуруючої передавальної функцією, яка аналізує вихідні значення нейронів шару і видає як результат найбільше з цих значень (значення нейрона-переможця). Ваги синаптичних зв'язків нейронів утворюють вектор $= [w_{i1}, w_{i2}, \dots, w_{in}]^T$ [93]. Після нормалізації вхідних векторів при активації мережі вектором x в конкурентній боротьбі перемагає той нейрон, ваги якого в найменшій мірі відрізняються від відповідних компонентів цього вектора.

Обробка даних проводилася за допомогою вільно розповсюджуваної платформи для бізнес-аналітики Deductor Studio Academic.

В результаті отримані наступні карти Кохонена (рис. 2.7).

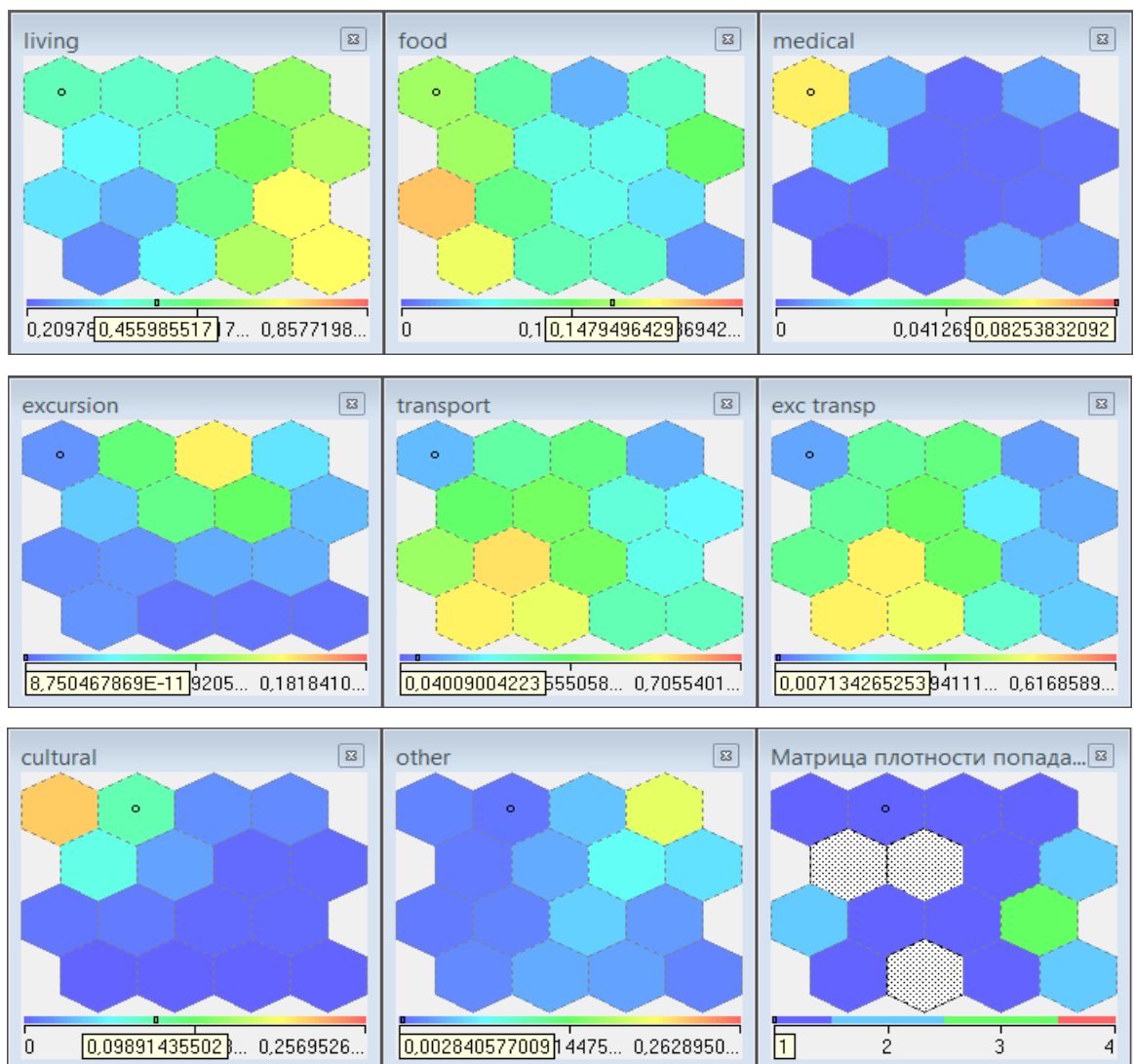

Рис. 2.7. Карти Кохонена для нормованих даних про структурні витратах суб'єктів туристичної діяльності

Джерело: сформовано автором

Осередки на карті Кохонена нумеруються, починаючи від 0 до порядку зліва-направо і зверху-вниз. Таким чином, на картах, показаних на рис. 1, верхня ліва клітинка має номер 0, а нижня права - номер 15.

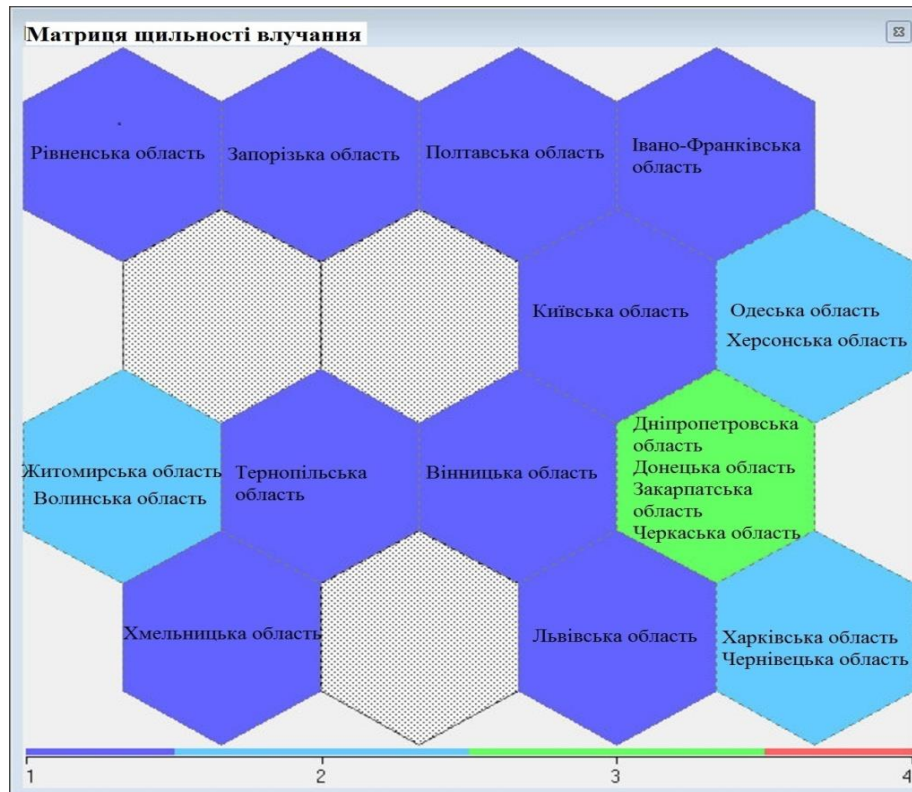

Рис. 2.8. Загальна карта Кохонена для нормованих даних з визначеними осередками схожості по областях.

Джерело: сформовано автором

Базовим осередком взята Запорізька область, на карті Кохонена (рис. 2.8) вона віднесена алгоритмом до осередку з номером 1, тобто другий ліворуч осередку верхнього ряду. Особливістю карт Кохонена є те, що схожі за сукупністю характеристик осередки розташовуються на мапі поруч. В даному випадку найближчими «сусідами» Запорізької області по карті Кохонена є Рівненська (осередок 0) і Полтавська (осередок 1) області.

Крім того, Запорізька область відноситься до кластеру осередків, що представляють області з порівняно високими питомими витратами на екскурсійне обслуговування (разом з Полтавської і Київської (осередок 6)).

В області приблизно такі ж питомі витрати на транспорт, як і у Волинській, Житомирській (осередок 8), а також Вінницькій (осередок 10) областях. Повністю дані про розподіл областей на карті Кохонена приведено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Розподіл областей України за карткою Кохонена в результаті обробки даних про структуру витрат суб'єктів туристичної діяльності

№	Назва області	Результат розподілу
1	Вінницька	10
2	Волинська	8
3	Дніпропетровська	11
4	Донецька	11
5	Житомирська	8
6	Закарпатська	11
7	Запорізька	1
8	Івано-Франківська	3
9	Київська	6
10	Львівська	14
11	Одеська	7
12	Полтавська	2
13	Рівненська	0
14	Тернопільська	9
15	Харківська	15
16	Херсонська	7
17	Хмельницька	12
18	Черкаська	11
19	Чернівецька	15

Джерело: власні розрахунки автора.

Аналіз показує, що за ступенем схожості празників річних витрат туристичної діяльності на послуги сторонніх організацій базовий регіон дослідження орієнтований на забезпечення основних туристичних послуг (послуг розміщення, транспортних послуг та екскурсійного обслуговування). Отже, туристична діяльність регіону спрямована на короткотривалі туристичні продукти. В цьому випадку доцільно впровадження локальних туристичних продуктів або маршрутів, розширення асортименту туристичних послуг, активізації бізнес ініціатив по створенню нових спеціалізованих туристичних об'єктів з метою збільшення туристичного потоку в Запорізьку область.

Сільський зелений туризм займає «нішеву» ланку в цьому процесі, завдяки якому можна створювати спеціалізовані туристичні дестинації (інтеркультурні села, етно поселення, екомайстерні), так як на базі розвитку сільського зеленого туризму в сільських територіях створюються унікальні об'єкти, які популяризують територію на туристичному ринку України.

Таким чином, проведений аналіз дозволив згрупувати регіони України за схожими параметрами, в яких структура витрат суб'єктів туристичної діяльності є найбільш близькою до Запорізької області. Аналогічний аналіз може проводитись й в інших областях України, де спостерігаються схожі умови ведення туристичної діяльності. Якість проведеного аналізу значно покращиться в разі наявності більшої кількості показників, за якими є числові або категорійні значення. Отримана об'єктивна інформація може бути використана для вироблення стратегії і прийняття управлінських рішень з розвитку сільських територій. У свою чергу, досвід організації сільського зеленого туризму цих областей може бути більш успішно використаний в Запорізькій, в порівнянні з іншими.

Отже, туристичний ринок в Україні розвивається з первинною орієнтацією на надання туристичних послуг за виїзним напрямком. При цьому внутрішній туризм розвивається не регульовано. Одним з його перспективних видів є сільський зелений, який наразі в Україні перебуває в не задовільних умовах. Особливо це підтверджує його регіональна диференціація з невідповідністю туристичного потенціалу (наявність привабливих природних об'єктів, зокрема водойм, та унікальних історико-культурних пам'яток) кількості офіційно зареєстрованих суб'єктів туристичної діяльності. Тому було б доцільно запропонувати створити єдину мережу господарської діяльності в сфері сільського зеленого туризму, яка б мала контроль та регулювання на місцевому рівні. Вся інформація акумулювалась для вільного користування споживачів послуг, органів державного самоврядування та інвестиційних фондів з метою стабілізації і розвитку сільського зеленого туризму.

2.2. Оцінка ресурсного потенціалу сільського зеленого туризму в Запорізькій області

Основними просторовими ареалами розвитку сільського зеленого туризму є сільські території. Проблема монофункціональності їх економічної спеціалізації потребує активізації розвитку аграрної сфери економіки України, що б мало супроводжуватись формуванням нових ринкових сегментів і видів підприємницької діяльності на селі. Проте процеси диверсифікації підприємництва в сільській місцевості мають свої специфічні умови та риси. Йдеться про структуру й розміщення природно-ресурсного потенціалу, зайнятість сільських жителів, наявність об'єктів інфраструктури сільськогосподарської діяльності, зокрема сільського зеленого туризму [218]. Виявлення конкурентних переваг сфери сільського зеленого туризму вимагає стандартизації якості надання туристичних послуг малими господарствами, кластеризації об'єктів їх розміщення в регіонах.

Розширення видів економічної діяльності та посилення функцій місцевого самоврядування на процес ефективної диверсифікації підприємницької діяльності в сфері сільського зеленого туризму залишається надзвичайно важким, оскільки трансформація регіональної туристичної системи, яка спонукає до акумулювання фінансових ресурсів на мезорівні з максимальним використанням природно-ресурсного потенціалу, вимагає підвищення рівня рентабельності послуг, подолання залежності малих господарств від впливу негативних явищ інституційного середовища.

Використання наявного потенціалу (зокрема, капіталу у вигляді власних будинків) у сфері сільського зеленого туризму має спонукати жителів сільських територій до отримання економічних вигод, а потреба в інноваційних продуктах – створення якісно нового людського капіталу, підвищення конкурентоспроможності малих форм господарювання з обмеженим просторовим розміщенням об'єктів туристичної діяльності на селі з метою забезпечення демографічної стабільності та розв'язання соціально-економічних проблем мезорівня. Тобто, усунення інституційних перешкод, може вивільнити

виробничу функцію цього капіталу і поширити стимули до підприємницької діяльності в сфері сільського зеленого туризму.

Поряд з цим існують проблеми відсутності сталого розвитку сільського зеленого туризму через сумнівну якість надання послуг, сезонності засобів розміщення в сільській місцевості, незадовільний стан транспортної інфраструктури, атракцій та культурно-розважальних закладів в регіонах тощо. Без цільових інвестицій у засоби розміщення, організацію харчування, дозвілля та інші складові туристичного пакету не слід очікувати подальшого нарощування або хоча б стабілізації внутрішніх туристичних потоків в регіони. Наявність працюючих промислових, аграрних, переробних підприємств, які мають можливості вкладень власних фінансових коштів у розвиток сільського зеленого туризму, може не тільки сприяти виправленню ситуації з організації якісного відпочинку в регіоні, але й дати поштовх для розбудови бізнес-туризму.

В останні роки приділяється більше уваги до туризму як на рівні держави, так і на рівні регіонів, що виражається відповідним зростанням бюджетів на туризм. Розвитку туризму в Україні допомагає цифровізація та глобалізація, налагодження логістики та покращення транспортної інфраструктури і комунікацій. Більшу активність та значний вплив на розвиток туризму почали проявляти професійні асоціації та організації. Разом з адміністративною реформою та появою громад все більше уваги до туризму приділяється на локальному рівні, а також починають формуватися територіальні об'єднання в туризмі на основі міжмуніципальної та міжрегіональної співпраці.

Зростання показників внутрішнього туризму в Україні відбувається під впливом як економічних, так і політичних чинників. Протягом останніх чотирьох років потік тільки організованих внутрішніх туристів збільшився майже у 2 рази. Події, що відбуваються в Україні, а саме анексія Криму, карантинні обмеження Covid-19 викликали перерозподіл внутрішніх туристичних потоків. В якості альтернативи закордонному пляжному відпочинку обираються регіони України, розташовані на узбережжі Азовського

і Чорного морів. Тому дослідження туристичного потенціалу і можливостей розвитку Запорізької області як рекреаційної зони є достатньо актуальним. Вигідне розташування, багаті природні та суспільно-географічні туристичні ресурси, рекреаційні можливості становлять потужний потенціал для розвитку сільського зеленого туризму в регіоні. Теоретико-прикладні особливості розвитку туризму загалом і сільського зеленого туризму зокрема в Запорізькій області у працях українських авторів є мало розкритими, у зв'язку з чим актуальним є поглиблення та розвиток їх ідей (зокрема, це праці [10, 15, 28, 80, 1373, 176] та ін.).

Запорізька область володіє основними видами рекреаційних ресурсів, посідає одне з провідних місць України за рівнем розмаїття геологічних споруд, потужними мінеральними, цінними природними та історико-культурними ресурсами, здатними викликати значний інтерес у вітчизняних та іноземних туристів (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Туристично-рекреаційний потенціал Запорізької області

Туристично-рекреаційні ресурси	Туристична інфраструктура	Соціальне середовище, туристичний імідж
1	2	3
<p>Клімат: помірно-континентальний, посушливий з сухими східними вітрами, понад 255 сонячних днів</p> <p>Природні ресурси: - на півдні понад 300 км узбережжя Азовського моря, 3 довгі вузькі піщані коси (Федотова, Обитічна, Бердянська), 4 лимани (Білозерський, Утлюкський, Тубальський та Молочний). - протікає р. Дніпро, розташовані на ній Каховське та Дніпровське водосховища, 3 середніх, 62 малих річки (довжиною більше 10 км), на яких створено 28 водосховищ та 1205 ставків.</p>	<p>Туристичні підприємства: - 3 туроператорів. - 150 турагенств; 9 туристично-інформаційних центрів: 1 обласний (обласний туристично-інформаційний центр при обласному краєзнавчому музеї), 3 – у містах Бердянськ (2), Запоріжжя (1) та 5 районних центрах</p>	<p>Нормативно-правова підтримка розвитку туризму з боку держави та місцевих органів влади: - Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 р. Стратегії розвитку туризму Запорізької області на 2021-2027 роки - ЗУ «Про співробітництво територіальних громад» «Про добровільне об'єднання громад», Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року</p>

1	2	3
<p>- площа природно-заповідного фонду становить 1221 74,44 га (318 об'єктів), в тому числі 23 об'єкти загальнодержавного значення та 295 територій місцевого значення, 181 заказник, 95 пам'яток природи, 3 заповідні урочища, 20 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.</p> <p>Історико-культурні пам'ятки: 8315 пам'яток, з них 6563 – пам'ятки археології, 1700 – історії, 32 – монументального мистецтва, 20 – науки і техніки; 12 об'єктів культурної спадщини регіону (3 пам'ятки історії і 9 – археології) занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України національного значення.: 129 курганів доби бронзи і скіфського періоду; архітектурні пам'ятки ; залишки фортець, укріплень; історичні місця Запорізького козацтва; багаточисельні храми, монастирі</p> <p>Біосоціальні ресурси: князь Дмитро Вишневецький (засновник першої Запорозької Січі), Василь Попов (засновник м.Василівка), Нестер Махно (засновник Револуційної повстанської армії України), граф Михайло Воронцов (засновник м.Бердянськ)</p> <p>Природні лікувальні ресурси: солоні озера, просторі піщані пляжі, приморський кліматично-грязьовий курорт Кирилівка, лікувальні грязі Утлюцького та Молочного лиманів. численна база санаторій, водогрязелікарень, оздоровчих таборів та баз відпочинку.</p> <p>Подієві ресурси: Міжнародний фестиваль дитячого та юнацького виконавського мистецтва «Акорди Хортиці»;</p>	<p>Транспортне забезпечення: - морський транспорт (головний порт області Бердянськ). - річкове вантажно-пасажирські перевезення по Дніпру та Каховському водосховищу. - державне підприємство залізничного транспорту: залізничні вузли Запоріжжя, Мелітополь, Пологи, Федорівка. - міжнародний аеропорт «Запоріжжя». - 6683 км – дороги загального користування, (2 європейських автошляхів (E58, E105), 2 міжнародних автошляхів (M14, M18), 1 автомагістраль національного значення (H08))</p> <p>Ресторани та інші заклади ресторанного господарства: Зареєстровано 1830 підприємств</p> <p>Колективні засоби розміщення: - 7 курортно-рекреаційні підрайонів. - близько 500 пансіонатів та готелів приватного сектору. - 56 закладів готельного типу. - 8 оздоровчих центрів та комплексів, 24 санаторно-профілакторних закладів, 6 пансіонатів, 3 туристичних притулків, 28 дитячих таборів.. - 30 садіб зеленого туризму.</p>	<p>Ставлення місцевої громади, підприємців: Вдосконалення та розвиток туристично-рекреаційної та допоміжної інфраструктури; розвиток людських (кадрових) ресурсів; формування та просування туристичних дестинацій Запорізької області; створення бази даних туристичних ресурсів Запорізької області на базі нового адміністративного устрою територій; промоція туристичних дестинацій, сформованих на основі провідних туристичних ресурсів («магнітів») при активній підтримці влади і працевлаштуванні місцевого населення у туристичній сфері; активізація та розвиток різних видів туризму: сільського, зеленого, гастрономічного, винного, фермерського санаторно-курортного тощо; розробка нових туристичних продуктів регіону, просування та їх популяризація; розбудова Національного заповідника «Хортиця»</p>

1	2	3
Міжнародного козацького фестивалю «Покрова на Хортиці»; «Джаз-форум», кінофестиваль «Золотий Бриг», фестиваль дитячої естрадної творчості «Топ-Топ», фестиваль культур національних меншин «Ми – українські»	Розваги та атракції:	<ul style="list-style-type: none"> - Національний заповідник «Хортиця», - Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила», - Василівський історико-архітектурний музей-заповідник «Садиба Попова», - Зоопарк «Сафарі», Аквапарк «Мис доброї Надії» в м. Бердянськ, - Дельфінарій «Оскар», Аквапарк «Острів Скарбів», смт Кирилівка, - Страусіна ферма «Страус-Юг», Мелітополь

Джерело: узагальнено автором за даними [2, 79, 155].

Основними напрямками розвитку туризму в регіоні є історико-культурний та рекреаційно-курортний, в тому числі сільський зелений туризм. Історико-культурна спадщина Запорізької області є невід'ємною частиною культурного надбання України. У межах області можна виділити центри історичного та культурного туризму – зокрема, такі населені пункти: Запоріжжя, Бердянськ, Гуляйполе, Мелітополь, Оріхів, Токмак, Василівка.

Найбільш відвідуваними дестинаціями є три історико-культурні заповідники, з них 2 – національні [155]:

- Національний заповідник «Хортиця» розташований на найбільшому в Європі річковому острові, який з прадавніх часів відігравав значну стратегічну роль на Дніпровському річковому шляху. Острів Хортиця є комплексною історико-культурною та природною пам'яткою, на території якої знаходиться близько 70 пам'яток археології та історії. Заповідник також виконує функцію якірного туристичного об'єкта області.

- Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила» - унікальна археологічна пам'ятка, яка не має прямих аналогів серед світової археологічної спадщини. У 2006 році «Археологічний комплекс «Кам'яна Могила» внесено до попереднього Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Заповідник здійснює підготовку необхідних документів для внесення до Списку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО.

- Василівський історико-архітектурний музей-заповідник «Садиба Попова» займає будівлі відомого колись у Європі палацо-паркового ансамблю-маєтку генерала В. Попова, побудованого у 1894 році. Замковий комплекс є визначною пам'яткою архітектури Степової України, що містить унікальні для Східної Європи стилі архітектури XIX століття. [155]

Природно-рекреаційний фонд Запорізької області збагачений багатими водними ресурсами, основою яких є [2]:

- ріка Дніпро, розташовані на ній Каховське (18,2 км³) та Дніпровське водосховища (3,3 км³), 3 середніх, 62 малих річки (довжиною більше 10 км), на яких створено 28 водосховищ та 1205 ставків. По північно-західній частині області протікає головна водна артерія – ріка Дніпро, загальна довжина якої в межах області складає 167,5 км. Гідрографічна мережа області розділена лінією водорозділу, яка йде із сходу на захід, на два водозбірні басейни – р. Дніпро і Північного Приазов'я;

- Азовське море - південний кордон регіону, берегова лінія якого в межах області перевищує 300 км. Уздовж узбережжя простягаються численні довгі вузькі піщані коси, намиті морем. Найбільші з них Федотова, Обитічна, Бердянська. На території області розташовані 4 лимани: Білозерський, Утлюкський, Тубальський та Молочний, загальна площа водного дзеркала яких становить 655,5 км².

Тенденція до збільшення впливу сфери туризму на динаміку показників економічного й соціального розвитку області зберігається за рахунок збільшення внутрішніх та іноземних туристичних потоків, а також зростання обсягів надходжень від туризму до місцевого бюджету.

Протягом останніх п'яти років спостерігається позитивне зростання основних показників туристичної діяльності в Запорізькій області (табл. 2.6), зокрема порівнюючи 2019 рік з 2014 роком доходи від надання туристичних послуг збільшилась в 2 рази, витрати на послуги в збільшились в 1,9 разів, вартість реалізованих туристичних путівок збільшилась в 3,5 рази.

Таблиця 2.6

Основні показники туристичної діяльності Запорізької області, 2011-2019 роки

Показники діяльності	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Приріс т2019/ 2011	Приріс т 2019/ 2014
Кількість обслугованих туристів, млн. осіб	60,06	35,42	54,42	39,01	30,92	40,38	47,68	56,37	56,84	↓5,4%	↑45%
Вартість реалізованих туристичних путівок, млн. грн.	13,72	24,01	28,72	20,03	18,71	13,61	49,19	36,69	71,59	↑522%	↑357%
Витрати на послуги сторонніх організацій, що використовуються під час виробництва туристичного продукту, млн. грн.	3,56	7,70	4,20	1,66	1,61	2,54	1,47	2,86	3,16	↓11%	↑91%
Дохід від надання туристичних послуг, млн. грн.	165,5	172,3	258,30	248,8	264,62	378,1	331,3	459,7	534,9	↑323%	↑215%

Джерело: сформовано автором за даними [24, 157].

Порівнюючи показники 2019 року до 2011 року приріст доходу від надання туристичних послуг склав 323%, це пояснюється підвищенням вартості реалізованих туристичних путівок, яка зросла в 5 разів за досліджуваний період часу. Кількість обслугованих туристів стабільно зростає починаючи з 2014 року, порівнюючи цей рік з 2019 роком, показник збільшився на 45%, це підтверджує активну позицію розвитку туристичної сфери в області і зацікавленість населення в внутрішньому та зовнішньому туризмі.

За даними Державного агентства розвитку туризму України у 2020 році Запорізька область увійшла в ТОП-10 областей України за кількістю відвідувань внутрішніми туристами, а за кількістю відвідувань протягом літнього сезону цього ж року область отримала сьоме місце найбільш популярних регіонів країни [41].

Протягом 2019 року туристичний потік в Запорізькому краї склав 56,8 тис туристів, відпочиваючих та екскурсантів, що на 0,7 % більше порівняно з показником 2018 року. А протягом останніх 5 років туристичні потоки області зросли майже вдвічі (рис. 2.9).

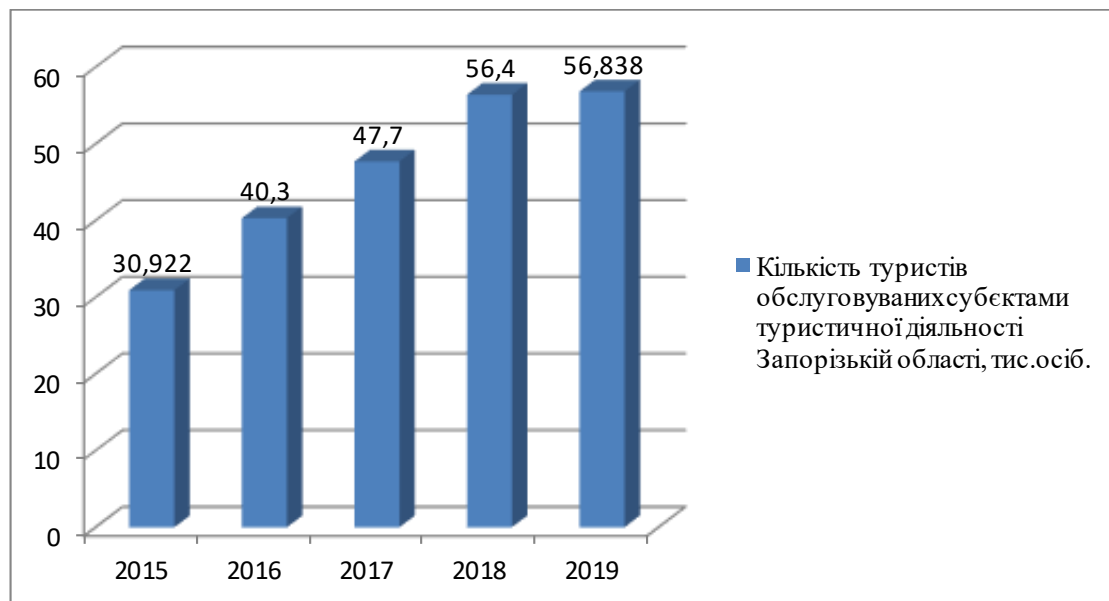

Рис. 2.9 Динаміка туристичних потоків Запорізької області, 2015-2019 роки

Джерело: сформовано автором за даними [41, 24].

Реалізація Програми розвитку рекреаційно-курортного комплексу та туризму в Запорізькій області на 2016-2020 роки сприяла налагодженій співпраці з територіями області у 2019 році відбулось збільшення обсягів туристичного збору: у порівнянні з 2018 роком він збільшився в 2 рази (на 01.12.2019- 7678,8 тис. грн.) (рис. 2.10).

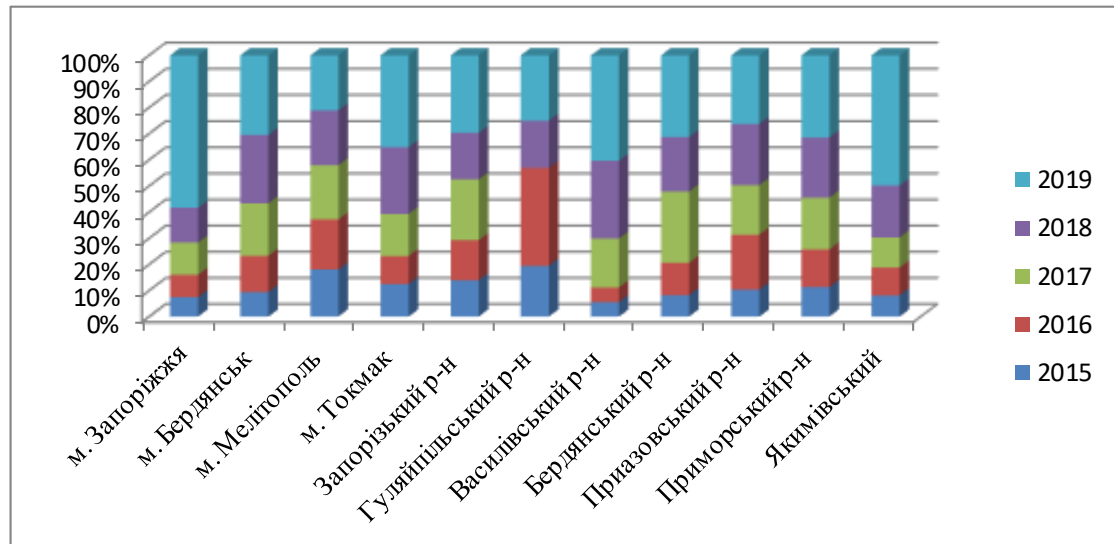

Рис.2.10. Динаміка обсягів туристичного збору у Запорізькій області за 2015-2019 роки, тис.грн

Джерело: сформовано автором за даними [2, 155]

З погляду організації інфраструктурного забезпечення рекреаційного процесу, одне з ключових місць належить транспортній системі. Запорізька область має розвинену диверсифіковану транспортну систему, до якої входить мережа автомобільних та залізничних шляхів, а також об'єкти морського, річкового, авіаційного та електротранспорту, зокрема: Запорізький міський електротранспорт, Запорізький аеропорт, Запорізький річковий порт та Бердянський морський торговельний порт.

Дослідження основних чинників впливу транспортної інфраструктури на розвиток туризму в Запорізькій області показали не стійку змінну основних показників, що стало ключовим завданням аналізу проблем, перспектив та позитивних змін кожного напрямлення.

Важливу роль туристичній інфраструктурі Запорізької області відіграє КП «Міжнародний аеропорт Запоріжжя». Це – одне з основних авіатранспортних підприємств, що обслуговує східні та південно-східні регіони України. Аеропорт розташований в 15 км від центру міста Запоріжжя, в 250 м від залізничної магістралі Харків-Сімферополь та в 350 м від автостради Запоріжжя – Донецьк.

З 2015 року Запорізький аеропорт почав активно співпрацювати із великими світовими та українськими перевізниками, з такими як: Turkish Airlines, Pegasus Airlines та Atlasglobal. В 2016 році Запорізька міська рада та керівництво аеропорту розробили і почали реалізовувати заходи з розвитку аеропорту та забезпечення його роботи. На ці цілі було направлено 12,5 млн. грн.. з міського бюджету та 19,6 млн. грн.. власних коштів аеропорту. Виконано капітальний ремонт терміналу для внутрішніх авіаліній, розпочато ремонт терміналу для міжнародних авіаліній, виконані проекти реконструкції світлосигнального обладнання злітно-посадкової смуги і радіотехнічних засобів посадки, придбано кілька одиниць необхідної техніки. В цьому ж році був підписаний договір про співробітництво із «Міжнародними авіалініями України», а Запорізький аеропорт був визнаний кращим аеропортом України. [55].

Зараз аеропорт активно розбудовується і нарощує обсяги перевезень. Кардинальні зміни в інфраструктурі аеропорту, які відбулися за останні 2 роки, дозволили значно збільшити пасажиропотік (рис. 2.11, вихідні дані по розрахунку наведені в додатку В1).

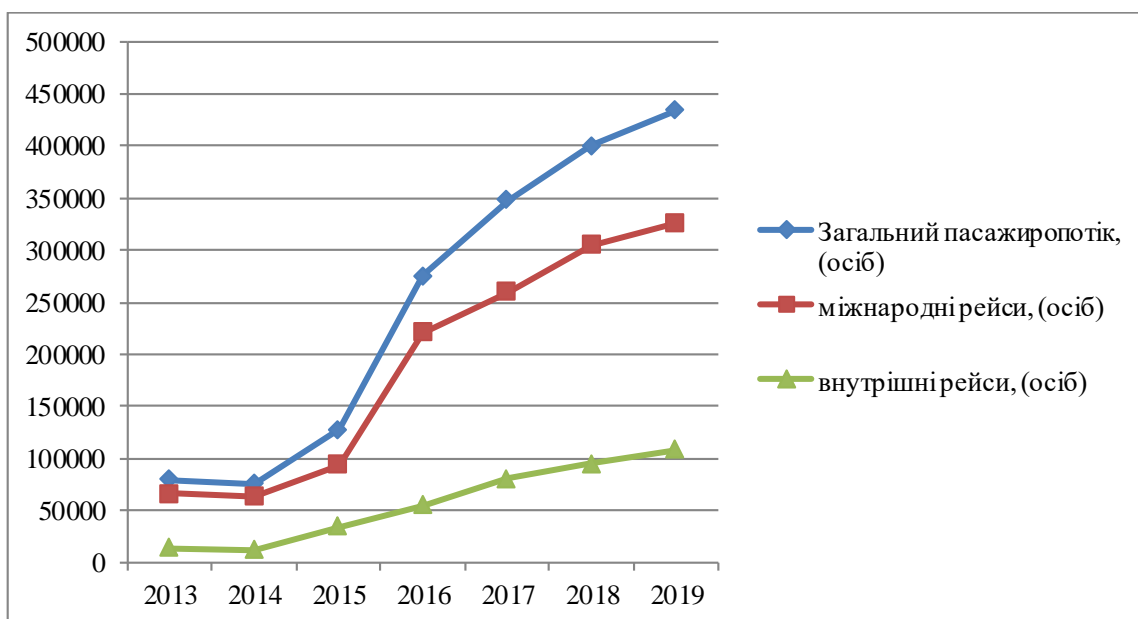

Рис. 2.11. Кількість авіап перевезень міжнародного аеропорту «Запоріжжя», 2013-2019 роки

Джерело: сформовано автором за даними [66, 105].

Аеропорт розвиває міжнародне співробітництво, у 2018 року керівництво підприємства долучило одного з найбільших європейських перевізників Polish Airlines LOT, їх перший рейс став сполучення Запоріжжя-Варшава. Започаткували співпрацю із вітчизняною авіакомпанією Скай Ап. В цьому ж році представники аеропорту вперше взяли участь у форумі «Routes Europe 2018». Пасажиропотік в 2018 склав рекордні понад 400 тисяч пасажирів, в 2019 році показник перевищив 434 тисяч пасажирів. У 2020 року аеропорт розширив свій європейський міжнародний авіа простір прийнявши перший прямий рейс із Будапешту, а також було затверджено регулярне сполучення в Вільнюс, Прагу, Вроцлав, Краков.

Зараз Запорізьке летовище збільшує кількість авіаперевізників-партнерів, а також має намір співпрацювати з бюджетними авіакомпаніями, що вкрай важливо для розвитку регіональних українських аеропортів. Наразі аеропорт активно співпрацює з українськими та закордонними авіакомпаніями, такими як: Міжнародні Авіалінії України (МАУ), Мотор Січ, Turkish Airlines, Pegasus Airlines, Atlasglobal, Azur Air, Bravo Airways, Anda Air, WINDROSE, YanAir, SkyUp, LOT Polish Airlines S.A. Ці авіакомпанії виконують регулярні та чартерні рейси по внутрішнім і міжнародним напрямкам, таким як: Стамбул, Анталія, Київ, Мінськ, Тель-Авів, Батумі, Шарм-Ель-Шейх, Тіват, Монастір, Бургас, Варшава. [55].

За даними Міністерства Інфраструктури України, у період 1992-2019 років темпи зростання цін на споживану продукцію перевищували зростання тарифів на перевезення, що не дозволяло оновлювати рухомий склад та інфраструктуру за рахунок власних коштів залізниць. Залізничний транспорт Запорізької області забезпечує вантажні і пасажирські перевезення у дальньому сполученні. Основні залізничні вузли Запорізької області: Мелітополь, Запоріжжя, Бердянськ. До складу Запорізької дирекції залізничних перевезень входять 67 станцій та роз'їздів.

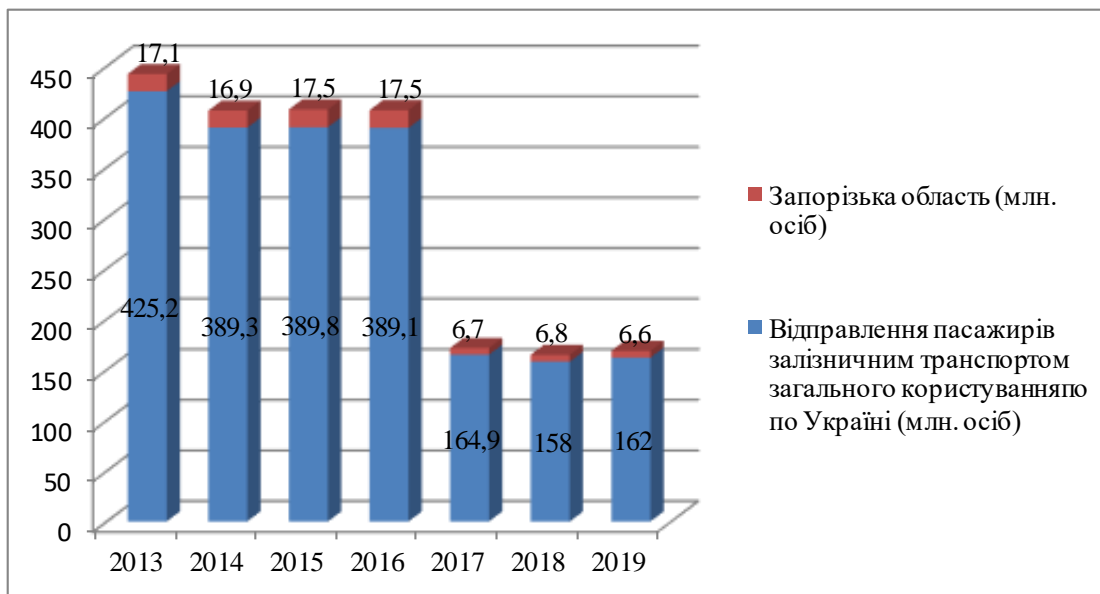

Рис. 2.12. Динаміка залізничних перевезень України та Запорізької області, 2013-2019 роки

Джерело: сформовано автором за даними [24, 25]

Аналіз показників пасажирських перевезень залізничним транспортом Запорізької області за останні роки показав стрімкий спад, це пояснюється важкими політичними і територіальними змінами, які відбувались в країні. Порівнюючи 2019 рік до 2013 року показник скоротився на 60%, в 2019 році, частка пасажирських перевезень в Запорізькій області становить 4,0% (рис. 2.12, вихідні дані по розрахунку наведені в додатку В1).

Необхідність модернізації магістральних ліній і придбання нового, більш комфортного рухомого складу для пасажирських перевезень — проблеми, що існують для всієї «Укрзалізниці». Поряд з цим, рекреаційні зони області не мають достатньо зручного залізничного сполучення з регіонами України. Пасажиропотік залізничним транспортом в Запорізькій області реалізується потягами далекого сполучення за основними напрямками: Київ, Львів, Харків, Одеса, Дніпро, Кривий Ріг, Вінниця, Хмельницький, Тернопіль, Маріуполь, Миколаїв, Херсон, Новоолексівка, Ковель, Полтава тощо. Під час літнього періоду призначаються додаткові потяги до станцій Бердянськ, Генічеськ, Івано-Франківськ, Суми. Запуск швидкісного потягу Інтерсіті «Київ — Запоріжжя» значно покращив сполучення регіону зі столицею. Слід

відмітити, що динаміка пасажирських перевезень співпадає з показниками туристичних потоків Запорізької області.

Територія Запорізької області поділена на два водозабірних басейни: басейн ріки Дніпра і басейн Азовського моря. Басейн р. Дніпра (третьої за величиною ріки в Європі) охоплює північно-західну частину області та складається з Каховського й Дніпровського водосховищ, трьох середніх річок (річки Молочної, Конки, Гайчура). Басейн Азовського моря омиває південно-західну частину Приазовського взгір'я і східну частину Причорноморської низини [79].

Пасажирські перевезення водним транспортом обслуговуються двома річковими портами м. Запоріжжя, розташованими на лівому березі у верхньому і нижньому б'єфі Дніпровської ГЕС. В місті працює компанія «Річковий трамвайчик», яка пропонує туристичні прогулянки річкою Дніпро від річкового вокзалу біля парку «Дубовий Гай» навколо острова Хортиця та через шлюзи Дніпровської ГЕС до річкового порту [102].

Наявність річкового транспорту могла б стати потужним аргументом на користь збільшення туристичних потоків у регіон. На жаль, статистика щодо пасажирських перевезень водним транспортом не оприлюднюється. Для розвитку водних пасажирських перевезень регіон має перспективний ресурсний потенціал. Стан інфраструктури річморвокзалу не поліпшувався протягом багатьох років, та й функціонує виключно як причал для катерів, які возять дачників. Прогулянки річкою для відпочиваючих пропонують власники приватних катерів, що швартуються на набережній міста.

Річкове транспортне перевезення стає все більш актуальний і затребуваним на ринку туристичних послуг, в найближчій перспективі є необхідністю відновлення втрачених позицій лідерства та конкурентною перевагою залізничному та автомобільному транспорту.

За офіційними даними Міністерства інфраструктури України перевезення внутрішніми водними шляхами розглядаються Урядом України як вид транспорту, який необхідно розвивати для підтримки української економіки через збільшення кількості транспортних та логістичних альтернатив

з метою створення більш ефективної та стійкої логістичної системи. Розвиток річкового транспорту, що забезпечує «зелені» перевезення, може мати значний вплив також на соціальний розвиток та навколишнє середовище України [103].

Запорізька область є однією із областей України, в якій всі населені пункти сполучені дорогами з твердим покриттям. Інфраструктура автомобільних доріг області дозволяє здійснити автосполучення практично з усіма населеними пунктами області та доставку туристичних груп до будь-яких зон відпочинку та пам'ятних місць. Головною перешкодою в організації якісних туристичних автоперевезень є незадовільний стан автошляхів у регіоні. Мережа автомобільних доріг загального користування Запорізької області складає 6989,2 км, із них державних 1865,1 км (міжнародних 392,8 км, національних 103,8 км, регіональних 215,7 км, територіальних 1152,8 км), місцевих 5124,1 км (обласних 2282,2 км, районних 2841,9 км). Територією Запорізької області проходять дороги державного значення:

1) міжнародні автомобільні дороги державного значення: Одеса-Мелітополь-Новоазовськ (М-14), яка є частиною міжнародного транспортного коридору Чорноморської економічної співдружності; Харків-Сімферополь-Алушта-Ялта (М-18), яка сполучає Автономну Республіку Крим з північною і центральною частинами України і Росії. Інтенсивність руху на окремих ділянках цієї дороги влітку досягає понад 30 тисяч автомобілів на добу; обхід міста Мелітополь (М-14-03);

2) національна автомобільна дорога державного значення Запоріжжя-Донецьк (Н-15); 3) регіональна автомобільна дорога Енергодар-Василівка-Бердянськ (Р-37), яка є частково евакуаційною на випадок аварії на Запорізькій АЕС та туристичним маршрутом до курортів Приазов'я. [157]

В умовах глобалізації транспорт відіграє найголовнішу роль в туристичній галузі. Автотранспорт займає друге місце в світі, після авіаційного, за кількістю перевезених туристів. Недоліком цього виду транспорту є нездатність до міжконтинентальних перевезень. Проте, значною перевагою є ціна за надані послуги та варіативність наданих послуг (перевезення до дестинації, трансфер від аеропорту до готелю, екскурсії). Така

функціональність обумовлює широке використання автобусів українськими туроператорами для проведення турів.

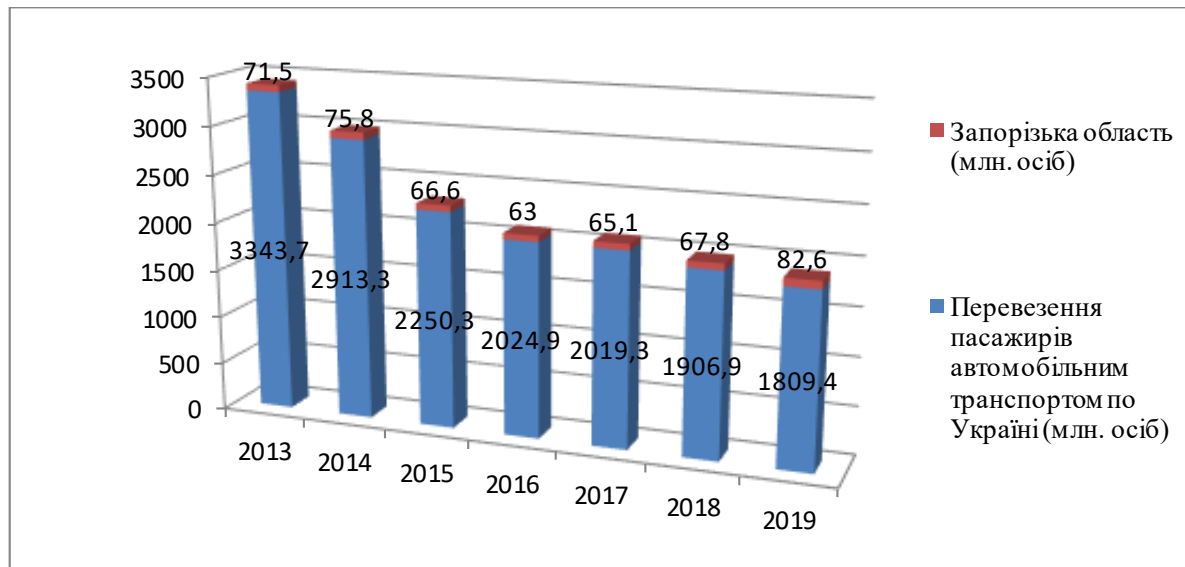

Рис 2.13. Динаміка перевезення пасажирів автомобільним транспортом (автобусами) по Україні та Запорізькій області, 2013-2019 роки

Джерело: сформовано автором за даними [25, 164]

Аналізуючи пасажиропотік автомобільним транспортом за останні роки спостерігаємо спад показників після 2014 року, це пояснюється важливими політичними і територіальними змінами, які відбувались в країні. В Запорізькій області починаючи з 2016 року динаміка пасажиропотіка автомобільним транспортом починає відновлюватися, порівнюючи 2019 рік до 2013 року кількість пасажирів зросла на 15,5%, частка пасажирських перевезень склала 4,6% від загального показника по Україні, це в 2 рази кращій показник ніж в 2013 році. Це свідчить про те що туристи обирають автотранспорт, як спосіб переїзду під час своїх подорожей, транспортна інфраструктура покращує і оновлює свої ресурси в зв'язку з попитом на ринку туристичних послуг (рис. 2.13, вихідні дані по розрахунку наведені в додатку В1).

За даними Запорізької обласної державної адміністрації в області протягом 2015-2019 років відбулася інтенсифікація розвитку туристичної сфери. Для задоволення потреб в оздоровленні та відпочинку мешканців та гостей області на території регіону знаходиться понад 550 закладів тимчасового

розміщення, серед яких: 437 баз відпочинку, 56 закладів готельного типу, 8 оздоровчих центрів та комплексів, 24 санаторно-профілакторних закладів, 6 пансіонатів, 3 туристичних притулків, 28 дитячих таборів. На території Запорізької області функціонує 9 туристично інформаційних центрів: 1 обласний (обласний туристично-інформаційний центр при обласному краєзнавчому музеї), 3 – у містах Бердянськ (2), Запоріжжя (1) та 5 районних (у Бердянському, Василівському, Мелітопольському, Пологівському та Приазовському районах) [119].

Згідно офіційною статистичною інформацією головного управління статистики в Запорізькій області кількість колективних засобів розміщення в області в 2019 році склала 133 закладів розміщення [140, 142, 144], з яких офіційно зареєстрованих готелів налічується 17 од. і 116 од. спеціалізованих засобів розміщування (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Аналіз туристичної діяльності підприємств колективних засобів
розміщування Запорізької області, 2015-2019 роки

Показники	2015	2016	2017	2018	2019	Приріст 2019 до 2015 років, %
1	2	3	4	5	6	7
Кількість колективних засобів розміщування, од	311	376	374	123	133	↓ 42,8
Кількість готелів та аналогічних засобів розміщування, од	86	114	131	15	17	↓ 19,8
Кількість спеціалізованих засобів розміщування, од	225	262	243	108	116	↓ 51,6
Кількість місць (ліжок) у колективних засобах розміщування, тис. од	35,13	39,69	39,54	16,10	17,94	↓ 51,1
Кількість місць у готелях та аналогічних засобах розміщування, тис. од	6,05	6,61	7,37	1,29	1,49	↓ 24,7
Кількість місць (ліжок) у спеціалізованих засобах розміщування, тис. од	29,09	33,08	32,17	14,81	16,45	↓ 56,5

Продовження таблиці 2.7

1	2	3	4	5	6	7
Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування, тис. осіб	261,97	309,51	319,59	162,30	172,73	↓ 65,9
Кількість осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування, тис. осіб	91,49	102,09	114,10	49,98	54,19	↓ 59,2
Кількість осіб, що перебували у спеціалізованих засобах розміщування, тис. осіб	170,47	207,42	205,50	112,32	118,54	↓ 69,5

Джерело: сформовано автором за даними [25, 152, 153]

Аналіз туристичної діяльності підприємств колективних засобів розміщування Запорізької області показав, що за останні п'ять років відбулося вагоме скорочення ресурсів, порівнюючи 2019 рік з 2015 роком майже всі показники зменшились в 2 рази (40-60%). Це можна пояснити наявністю неконкурентоспроможних підприємств, які змушені були закритися та стрімким зростанням індивідуальних засобів розміщення, які працюють на базі сімейних особистих господарств або як фізичні особи підприємці. Приазовський регіон Запорізької області є рекреаційною зоною відпочинку і має задовольняти попит туристичних потоків необхідною кількістю засобів розміщення, тому на нашу думку є досить перспективним розвиток підприємницької діяльності в цьому регіоні і покращення інвестиційної привабливості для вітчизняних і іноземних фінансових впливань.

Приватні міні готелі, які з'явилися на морському узбережжі області у великій кількості, продемонстрували швидку реакцію малого бізнесу на зростання туристичних потоків. Такі засоби розміщення, з одного боку, склали конкуренцію звичним готелям і пансіонатам, а з іншого — надають послуги важко контрольованої державними органами якості, що призводить до завищених цін на тлі неякісного рівня сервісу. Ризик зменшення потоку відпочиваючих викликає гостру необхідність залучення інвестицій для будівництва сучасних закладів колективного розміщення, модернізації старих

будівель, створення курортів місцевого значення на територіях, що містять цінні туристичні ресурси, рекреаційні та лікувальні властивості.

Перспективним видом туризму для регіону є сільський зелений туризм. Про це свідчать статистичні дані щодо кількості сільських садиб. Станом на 2019 рік у Запорізькій області налічується 30 зазначених закладів, які надають послуги з тимчасового розміщення, харчування, традиційних видів сільськогосподарської діяльності тощо. Офіційних статистичних даних по зареєстрованим сільським зеленим садибам в області немає, достовірність показника свідчить інформація Департаменту культури, туризму, національностей та релігій Запорізької облдержадміністрації (табл. 2.8).

Таблиця 2.8.

Туристично-економічні складові розвитку сільського зеленого туризму в сільських територіях Запорізької області

Показники	Одиниця виміру	Значення показника					Приріст 2019-2015	% 2019/2015
		2015	2016	2017	2018	2019		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Туристична складова								
кількість садиб	од.	40	41	37	34	30	-10	↓ 75,0
місткість садиб	місце	240	246	222	272	240	0	100,0
кількість туристів, обслуговуваних тур фірмами	осіб	30922	40376	47675	56374	56838	25916	↑ 183,8
Частка сільських садиб в загальному розміщенні туристів	%	0,78	0,61	0,47	0,48	0,42	-0,35	↓ 54,4
Соціально-економічна складова								
середньомісячна заробітна плата	грн..	4199,5	5080,4	6863,3	7805,3	10244	6044,5	↑ 243,9
Все населення віці 15-70 років, в т.ч.	тис. осіб	1321,1	1312,6	1304,5	1290,4	1277,5	-43,6	↓ 96,7
кількість міського населення	тис. осіб	898,3	905,7	910,5	994,9	985,0	86,6	↑ 109,6
кількість зайнятого населення	тис. осіб	745,1	734,9	719,7	732,2	741,6	-3,5	↓ 99,5
кількість безробітного населення	тис. осіб	80,4	81,4	86,2	80,4	77,5	-2,9	↓ 96,4

Продовження таблиці 2.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9
обсяг іноземних інвестицій	млн. дол..	682,7	863,4	910,5	902	900,6	217,9	↑ 131,9
обсяг капітальних інвестицій	млрд. грн..	4,5	6,4	10,1	8,8	9	4,5	↑ 200,0
Інфраструктурна та безпекова складова								
щільність автомобільних доріг із твердим покриттям на 1000 км ²	км.	251	251	251	251	251	0	100,0
щільність залізничних колій на 1000 км ²	км.	38	38	38	36	36	-2	↓ 94,7
кількість закладів охорони здоров'я та надання соціальної допомоги	од.	211	193	206	244	307	96	↑ 145,5
Природно-ресурсна складова								
загальна площа сільських територій	тис. га	26,56	26,56	26,56	26,56	26,56	0	100,0
загальна площа об'єктів природно-заповідного фонду	тис. га	153	153	153	153	166	13	↑ 108,5
загальна площа встановлених водоохоронних зон водних об'єктів	тис. га	117	118	118,11	114,34	114,34	-2,7	↓ 97,7
обсяг лісових земель	тис. га	117	117	117	117	117	0	100,0
Культурно-ресурсна складова								
пам'ятки	од.	8436	8436	8315	8315	8315	-121	↓ 98,6
пам'ятки національного значення	од.	12	12	12	12	12	0	100,0
пам'ятки місцевого значення	од.	152	187	200	200	202	50	↑ 132,9
підприємства мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	од.	69	61	64	61	68	-1	↓ 98,6

Джерело: сформовано автором за даними [50, 179]

За інформацією Департаменту економічного розвитку і торгівлі облдержадміністрації лише на заходи, що направлені на розвиток сільського зеленого туризму, у рамках Комплексної програми розвитку малого і середнього підприємництва в Запорізькій області на 2017-2018 роки, виділено майже 300 тис. грн. з обласного бюджету. Проблемним питанням у сфері сільського зеленого туризму є відсутність нормативно-правової бази, що унеможлиблює повноцінне ведення діяльності у зазначеній галузі.

Сучасний розвиток сільського зеленого туризму в сільських територіях Запорізької області неможливий без сприятливих умов. Ступінь успіху залежить від ресурсів, які є ключовими в популяризації цієї діяльності. Аналізуючи туристичну, соціально-економічну, інфраструктурну та безпекову, природну та культурну складову можна стверджувати, що для розвитку сільського зеленого туризму є всі потрібні ресурси. Діючі садиби створюють належні умови в розміщенні туристів, за даними 2019 року вони можуть прийняти 240 туристів в день. Частка сільських садиб в загальному розміщенні туристів складає 0,42%, це свідчить про малу кількість наявних об'єктів і потребу в створенні нових, так як туристичний потік в регіоні зростає з кожним роком (в середньому збільшується на 17%) і створює додатковий попит на послуги сільського зеленого туризму.

Соціально-економічна складова показує що обсяг іноземних інвестицій щороку збільшується (на $\uparrow 30\%$ порівнюючи 2019 рік до 2015 року) розвиваючи територію області в різних сферах господарської діяльності, це покращує умови для роботи і в сфері послуг. Туристична інфраструктура відновлюється за рахунок капітальних інвестицій, які мають позитивний приріст ($\uparrow$ в 2 рази порівнюючи 2019 рік до 2015 року). Чисельність працездатного населення має певні скорочення своїх обсягів ($\downarrow 3,3\%$), з якого показники кількості міського населення мають позитивний приріст ($\uparrow 9,6\%$), кількості зайнятого населення майже незмінні ($\downarrow 0,5\%$), кількості безробітних мають негативний приріст ($\downarrow 3,6\%$), це показує, що кількість потенційних відвідувачів в сегменті сільського зеленого туризму матиме зростання, так як ця діяльність направлена на задоволення потреб споживачів з міст, працездатного віку з

постійним місцем зайнятості. А для стабільного зниження показника по безробіттю розвиток сільського зеленого туризму має позитивний вплив, так як створює додаткові робочі місця та впливає на самозайнятність населення. Середньомісячна заробітна плата згідно чинного законодавства має стабільний приріст (↑ в 2,5 рази) що сприяє покращенню дохідної частини бюджету працюючого населення.

Природно та культуро-ресурсна складова області має унікальні об'єкти які забезпечують розвиток туристичної інфраструктури в регіоні надаючи можливості для розвитку різних видів туризму, серед яких і сільський зелений туризм. Пам'ятки національного та місцевого значення мають збагатшення та відновлення своїх ресурсів тим самим забезпечуючи популяризацію регіону та створення нових туристичних продуктів.

Успішний розвиток сільського зеленого туризму та популяризація його сучасних різновидів позитивно позначиться на підвищенні рівня життя в сільських територіях, підвищенні працездатності за допомогою створення додаткових робочих місць, збереженні заповідних природних зон, відродженні традицій та народного ремесла, підвищенні рівня знань місцевого населення та туристів.

Аналіз статистичних даних станом на 2019 рік засвідчив нерівномірний розподіл кількості садиб у районах Запорізької області. Найвищий показник кількості садиб сільського зеленого туризму характерний для Мелітопольського (9), Запорізького (9) та Бердянського району (8) саме на цих територіях розміщується найбільша кількість природних рекреаційних ресурсів. За результатами аналізу забезпеченості адміністративних районів області садибами сільського зеленого туризму, застосувавши картографічний метод дослідження, проведемо регіональний аналіз дослідження природно ресурсів для визначення туристично цікавих дистенацій регіону.

Розглянемо розміщення садиб сільського зеленого туризму в межах адміністративних районів області станом на 2019 рік (табл.. 2.9).

Розміщення садиб сільського зеленого туризму в межах
адміністративних районів області станом на 2019 рік

Назва районної ради	Кількість громад у складі району	Площа об'єднано го району, кв. км	Кількість населення, осіб	Кількість садиб СЗТ	Перелік садиб сільського зеленого туризму в регіоні
Бердянська районна рада	8	4 461,56	183 984	8	Салтичія, «Великий став», Нововасилівська садиба
Василівська районна рада	11	4 287,33	188 667	1	Садиба Попова
Запорізька районна рада	17	4 674,61	874 150	9	AQUAZOO-Петрополь», «Хутор Петерсона», «Єнотова хата», Етносело «Дивосвіт», «Садиба справжніх патріотів», «Двір бджоляра».
Мелітопольська районна рада	16	7 081,04	286 574	9	«Алея троянд», «Сосновський бурштин», «Перлина степу», ферма-зоопарк «Страус-Юг», «Гостини у Валентини», «Медландія», «На хуторі», «Зелена садиба Атманаю», Садиба с.Чкалове
Пологівська районна рада	15	6 762,50	172 461	3	Садиби села Гусарка Більмацького району, Садиба «У Яковенко»

Джерело: сформовано автором за даними [25]

За повідомленням Департаменту культури, туризму, національностей та релігій Запорізької облдержадміністрації, серед садиб, що працюють найбільш активно, є «Етносело» у с. Червонокозацьке, Вільнянського району; «Аквазоо» у с. Петрополь, Запорізького району, «Гостини у Валентини», «Перлина степу» у Мелітопольському районі (детальний аналіз кращих практик діяльності суб'єктів сільського зеленого туризму в Запорізькій області наведено в додатку Д).

Перспективним напрямом сільського зеленого туризму є рибальський туризм. Він розвивається на Азовському морі (Бердянський і Приазовський райони), на річці Дніпро та на багатьох інших територіях області, де розташовані спеціально зарибнені ставки. Наприклад, у с. Салтичія, Чернігівського району для рибалок створено цілий комплекс «Великий став» з автостоянкою, будиночками для проживання, зручними місцями для лову коропа, білого амура, товстолобика, сома.

Це, звісно, не повний перелік зелених садиб, які все частіше обирають городяни для відпочинку. Проте сільський зелений туризм в області серйозно працюватиме лише за умови всебічної підтримки місцевої влади. Запорізька область має величезний нерозкритий потенціал сільського зеленого туризму з спеціалізацією на наданні послуг, пов'язаних з водним ресурсами, формуючи Південний туристичний регіон разом з Одеською, Херсонською і Миколаївською областями [176].

Сільські території Запорізької області багаті історико-культурними ресурсами, інтеркультурним колоритом, самобутнім побутом, мальовничими ландшафтами, лікувально-рекреаційними ресурсами, яким властива здатність відновлювати і розвивати духовні та фізичні сили людини. Сільські території зосереджує в собі достатньо вільний індивідуальний житловий фонд та добрих і працюючих людей. Водночас гострою проблемою багатьох сіл є нестача робочих місць, ріст надлишку робочої сили, яка не зайнята у сільськогосподарській діяльності [176].

У Запорізькій області сільський зелений туризм – це перспективний напрямок розвитку діяльності малого та середнього бізнесу, це актуальне і перспективне джерело збільшення надходжень до бюджетів різних рівнів та можливість створення нових робочих місць.

Доцільність розвитку сільського зеленого туризму в Запорізькій області доводить SWOT-аналіз (табл. 2.10), який дає змогу об'єктивно оцінити переваги такого виду туризму та розробити ефективні заходи щодо упередження можливих проблем. Розгляд сильних аспектів дає змогу визначити потенційні можливості регіону та розробити ефективну стратегію розвитку.

**SWOT-аналіз можливостей розвитку сільського зеленого туризму
для Запорізької області**

Фактори, що сприяють розвитку сільського зеленого туризму в Запорізькій області	
Сильні сторони (S)	(W) Слабкі сторони
<p>1. Сприятливі природно-кліматичні умови, наявність водних ресурсів: море, ріки, водосховище, ставки, мінеральні воли, лікувальні джерела</p> <p>2. Розвинута транспортна інфраструктура, є залізничні станції в усіх основних містах, автомобільні траси, річковий порт, морський порт</p> <p>3. Значна кількість історико-культурних пам'яток</p> <p>4. Потужно розвинуте сільськогосподарське виробництво, 85 % земельного фонду області зайняті землями сільськогосподарського призначення (поля, сади, виноградники, ягідники, теплиці, овочівники)</p> <p>5. Прийнятна ціна на проживання та харчування</p> <p>6. Харчування з екологічно чистих продуктів, вирощених самостійно</p> <p>7. Розвиток кооперативів і кластерів</p> <p>8. Підтримка з боку влади громадських організацій</p> <p>9. Розвиток інвестиційних проектів підтримки сільгоспвиробників, в тому числі в сегменті сільського зеленого туризму</p> <p>10. Існування багатонаціональних громад в області (інтеркультурність, поліетнічність)</p>	<p>1. Мала кількість приватних садиб, відсутність сільських садиб, зареєстрованих офіційно</p> <p>2. Необізнаність господарів, фермерів та невеликих підсобних господарств у перевагах введення сільського зеленого виду туризму в себе у господарстві та налаштування всіх відповідних умов</p> <p>3. Недостатня обізнаність населення у відпочинку сільського зеленого туризму</p> <p>4. Непривабливий імідж України в очах іноземців у зв'язку з озброєним конфліктом на сході України</p> <p>5. Недостатня реалізація наявного рекреаційного та історико-культурного потенціалу області, низький рівень якості курортно-туристичних послуг</p> <p>6. Міжрайонні диспропорції у розвитку сільського зеленого туризму на території області</p> <p>7. Недостатньо розвинута інфраструктура в містах та селах</p>
Можливості, які сприятимуть розвитку сільського зеленого туризму	Загрози, що перешкоджають розвитку сільського зеленого туризму
<p>1. Збільшення доходів та зайнятості сільського населення</p> <p>2. Покращення умов життя в сільських поселеннях</p> <p>3. Зростання інвестиційної привабливості та нарощування міжнародної технічної допомоги</p> <p>4. Покращення бізнес-клімату в області, відновлення стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу</p> <p>5. Формування позитивного іміджу в області в Україні та світі</p>	<p>1. Політична нестабільність</p> <p>2. Нестабільність курсу національної валюти</p> <p>3. Зростання цін на енергоносії</p> <p>4. Недосконала кредитна система для розвитку малого і середнього бізнесу, а саме в сегменті сільського зеленого туризму</p> <p>5. Безробіття в країні, що підвищує рівень злочинності і тим самим знижує туристичну привабливість територій</p>

Продовження таблиці 2.9

6. Покращення інфраструктури сіл 7. Збереження і покращення історико-культурних пам'яток 8. Зростання світового попиту на українську продукцію агропромислового комплексу шляхом використання послуг сільського зеленого туризму 9. Доступність сучасних інформаційних технологій у розвиток СЗТ в області 10. Формування національного патріотизму через популяризацію відвідування об'єктів давньої історії України (скіфські кургани) та державотворення (Хортиця)	6. Недосконала нормативно-правова база щодо інструментів діяльності в сегменті сільського зеленого туризму, а також податкова політика та з питань розвитку зелених садиб у регіоні 7. Відсутність категоризації, що знижує якість нічліжних умов
---	--

Джерело: узагальнено автором

SWOT-матриця дозволяє виявити взаємозв'язки між «внутрішніми» (сильні та слабкі сторони) та «зовнішніми» (можливості та загрози) факторами, що мають стратегічне значення для Запорізької області. Саме ці взаємозв'язки дозволяють сформулювати порівняльні переваги, виклики й ризики, які є основою для стратегічного вибору – формулювання стратегічних та операційних цілей розвитку області на довгострокову перспективу.

SWOT-аналіз є ефективним інструментом, оскільки він придатний для аналізу систем, що ефективно функціонують і достатньо оцінити лише основні параметри для прогнозування їх розвитку. Тому для аналізу стану сільського зеленого туризму та перспектив його розвитку в Запорізькій області необхідно застосувати також структурний, генетичний, процесуальний та інші аналізи з використання новітніх методик. При цьому особливу увагу слід приділити аналізу проблем, пов'язаних з розвитком туризму, скороченню розриву між існуючим та прогнозованим станом галузі, визначенню ресурсів, необхідних для виходу на встановлені показники та досягнення головної мети стратегічного плану – підвищення ефективності функціонування як сільського зеленого туризму, так і туристичної галузі в цілому.

На основі проведеного SWOT-аналізу (табл. 2.10) пропонуємо заходи щодо подальшого розвитку сільського зеленого туризму в сільських територіях Запорізької області:

- розроблення та затвердження стратегії розвитку сільського зеленого туризму в Запорізькій області, реалізація якої є актуальним управлінським рішенням для активізації внутрішніх туристичних потоків та популяризації природного й історико-культурного потенціалу сільських територій регіону;

- розроблення та затвердження регіональних програм розвитку територій як туристичної дестинації з метою створення та популяризації туристичного продукту сільського зеленого туризму, який формується при визначенні територіальної особливості регіону (місцевості);

- розроблення та затвердження програми оптимізації транспортних потоків з метою підвищення доступності до всіх туристично розвинутих регіонів області;

- створити і поширити ефективне інформаційне забезпечення розвитку сільського зеленого туризму в регіоні за рахунок створення регіональних туристичних центрів;

- організовувати періодичні тренінги і семінари туристичного спрямування для власників сільських садиб та об'єктів сільського зеленого туризму з метою покращення їх кваліфікації в наданні туристичних послуг;

- застосувати інновації у вигляді створення єдиної мережі даних по замовленню туристичних послуг сільського зеленого туризму, бронюванню або резервуванню місць в сільських садибах, для зрозумілої та прозорої взаємодії споживачів та виробників послуг;

- обов'язкова реєстрації господарської діяльності в сегменті сільського зеленого туризму (категоризація сільських садиб).

Отже, основними просторовими ареалами розвитку сільського зеленого туризму є сільські території. Проблема монофункціональності їх економічної спеціалізації потребує активізації розвитку аграрної сфери економіки України, що б мало супроводжуватись формуванням нових ринкових сегментів і видів

підприємницької діяльності на селі. Проте процеси диверсифікації підприємництва в сільській місцевості мають свої специфічні умови та риси. Йдеться про структуру й розміщення природно-ресурсного потенціалу, зайнятість сільських жителів, наявність об'єктів інфраструктури сільськогосподарської діяльності, зокрема сільського зеленого туризму. Виявлення конкурентних переваг сфери сільського зеленого туризму вимагає стандартизації якості надання туристичних послуг малими господарствами, кластеризації об'єктів їх розміщення в окремих регіонах.

Виходячи з тенденції розвитку сільських садиб в Україні, ми вважаємо, що ключовим завданням має бути стимулювання та обов'язкова реєстрація їхньої діяльності в сегменті сільського зеленого туризму. Це можливо здійснювати шляхом підтримки тих суб'єктів, які працюють вже офіційно, щоб створити позитивний приклад співпраці наладити комунікацію між органами державної влади та суб'єктами підприємницької діяльності. Так само процес децентралізації в Україні має супроводжуватись адаптованою до територіальних особливостей регіональною політикою стимулювання сільського зеленого туризму, зокрема в тих територіях, які можуть стати взірцевими та «локомотивними» щодо розвитку бізнес-потенціалу даної сфери.

2.3. Аналіз розвитку сільського зеленого туризму в сільських територіях регіону (соціологічний контекст на прикладі Запорізької області)

Регіональна особливість державного регулювання сільського зеленого туризму в Україні передбачає виявлення специфічних проблем і перспектив та шляхів їх вирішення, але при цьому вони не можуть суперечити національним стратегічним пріоритетам. Такі проблеми і перспективи слід визначати з огляду на природні та історико-культурні особливості регіону, а також специфіку розселення населення з вагомністю сільських територій. Саме сільські території є ядром сільського зеленого туризму, в зв'язку з чим вони потребують окремих підходів до стимулювання розвитку.

Виявлення проблем і перспектив розвитку сільського зеленого туризму на регіональному рівні можна здійснювати на основі:

- результатів статистичного аналізу (стану, динаміки, прогнозу);
- соціологічних обстежень – потенційних і реальних туристів, суб'єктів туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму, різних стейкхолдерів (ділових партнерів) та державних управлінців;
- експертних спостережень – з власного досвіду чи досвіду інших учасників ринку туристичних послуг, що здійснюють діяльність у сегменті сільського зеленого туризму.

Запорізька область як індустріалізований регіон, що володіє значним нереалізованим природним та історико-культурним потенціалом, входить до числа тих регіонів України, які потребують першочергового стимулювання розвитку сільського зеленого туризму. Причинами цього є:

- унікальність історико-культурних та археологічних пам'яток, основою яких є національно поєднуючі інтереси, побудовані на давній історії українських земель;
- строката етнокультурна специфіка з цікавою історією болгар і німців;
- водні природні ресурси, розвиток інфраструктури використання яких потребує детінізації та підвищення якості послуг.

У Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року стратегічним баченням регламентовано, що Запорізький край – історико-культурна столиця південно-східної України, регіон з безпечними умовами та високою якістю життя, сприятливим бізнес-середовищем та високотехнологічною економікою, конкурентоспроможною в національному та світовому просторі. Однією з стратегічних цілей якої є: розвиток організаційних (бізнесорганізації, громадські об'єднання) та просторових форм інтеграції бізнесу (кластери, індустріальні, науковотехнологічні парки, мережі, хаби) створення кластерів за окремими напрямками ведення бізнесу (сільський зелений туризм, виробництво продуктів харчування, переробка продуктів сільгоспвиробництва тощо) та їх популяризація на регіональному, національному та зовнішньоекономічному рівнях; проведення аудиту

використання ділянок промислового призначення, які знаходяться на території області; формування геоінформаційної системи та відображення на інвестиційному порталі регіону бази даних (в т.ч. опис стану та показників ефективності використання) земельних ділянок промислового призначення, а також вільних земельних ділянок типу Green-field та Brown-field для створення індустріальних парків; створення та/або підтримка просторових форм інтеграції бізнесу на економічно й соціально проблемних територіях; підвищення рівня обізнаності громадських об'єднань підприємців щодо діючих місцевих та міжнародних програм підтримки підприємництва; підтримка створення креативних хабів, бізнесакселераторів, творчих просторів і платформ, бізнес-інкубаторів, громадських просторів, освітніх і креативних кластерів. Реалізація Стратегії полягає у здійсненні комплексної системи заходів, які забезпечать досягнення стратегічних цілей та створити безпечні умови та високу якість життя в регіоні, в якому гармонійно поєднуюватимуться високотехнологічна промисловість, розвинена транспортно-логістична інфраструктура, екологічне сільське господарство, відпочинковий та історичний туризм та безпечне довкілля. [158].

На необхідності нарощення туристично-рекреаційного потенціалу регіону наголошується в Стратегії соціально-економічного розвитку Запорізької області до 2027 року. У даному документі, зокрема, сформульовано наступні напрямки [159]:

- розвиток туристичних продуктів та мереж;
- туристична промоція області, підтримка інноваційних проектів, культурно-мистецьких заходів, що формують імідж регіону;
- просування історико-культурного туризму.

Йде розробка стратегії розвитку туризму Запорізької області, робоча група якої вже визначила і 4 ключові стратегічні та оперативні цілі, в яких є пріоритетна позиція розвитку сільського зеленого туризму і регіонах. Зазначимо що ціль третя - «Формування та просування туристичних дестинацій Запорізької області» включає оперативні цілі [193]:

- Створення бази даних туристичних ресурсів Запорізької області на базі нового адміністративного устрою територій;
- Формування туристичного бренда регіону та його маркетингового просування;
- Промоція туристичних дестинацій, сформованих на основі провідних туристичних ресурсів («магнітів») при активній підтримці влади і працевлаштуванні місцевого населення у туристичній сфері;
- Активізація та розвиток різних видів туризму: сільського, зеленого, гастрономічного, винного, санаторно-курортного тощо;
- Розробка нових туристичних продуктів регіону, просування та їх популяризація.

Зазначені стратегічні імперативи тісно корелюють з концепцією сільського зеленого туризму. Ядром їх досягнення має бути стимулювання діяльності сільських садиб, що є особливо важливим, враховуючи селоутворюючу та селоформуючу роль сільських домогосподарств, які являють собою ресурсну основу даного напрямку господарської діяльності. Водночас темпи розбудови зазначеної форми туризму є досить повільними, а сам процес практично не відслідковується регіональними статистичними органами. Статистичні дані не відповідають реальній інформації відносно обсягів туристичного потоку в області, а також кількості юридичних та фізичних осіб, які працюють у цій сфері. І хоча даний процес призводить до негативних соціально-економічних наслідків (недоотримання коштів у державний та місцевий бюджети, недофінансування інфраструктурних проєктів тощо), відкритими залишається питання залучення юридичних та фізичних осіб до процесу регіонального розвитку. Їхня роль у формуванні дохідної та витратної частин місцевих бюджетів мізерна, вони функціонують за умов «дикого ринку» чистої конкуренції.

Обмеженість статистичних даних у визначенні проблем і перспектив розвитку сільського зеленого туризму в Запорізькій області спонукала до проведення соціологічного експертного обстеження. З червня 2020 року по лютий 2021 року було опитано 30 представників публічного управління

(керівники, спеціалісти органів влади та члени громадських організацій) і 30 власників сільських садиб та їхніх менеджерів вищої управлінської ланки, які здійснюють свою діяльність у регіоні (характеристики експертів соціологічного обстеження описана в таблиці 2.11). У додатку Е і Е1 наведено анкету, в додатку Є і Є1 – результати опитування.

Метою обстеження було з'ясувати стан, проблеми і перспективи розвитку сільських садиб у Запорізькій області як основних суб'єктів економічної діяльності в сегменті сільського зеленого туризму.

Таблиця 2.11

Основні характеристики експертів соціологічного обстеження
Запорізької області

№ з/п	Характеристики	Опитування власників сільських садиб	Частка, %	Опитування представників публічного управління	Частка, %
1	Статус діяльності	Власник бізнесу Менеджер вищої управлінської ланки Менеджер середньої/нижчої управлінської ланки	88,0 8,0 4,0	Працюю в органах місцевої влади; Працюю (є активним членом) громадської організації туристичного профілю;	40,0 60,0
2	Вік	До 30 років 31-60 років Більше 60 років	16,0 76,0 8,0	До 30 років 31-60 років Більше 60 років	10,0 76,7 13,3
3	Стать	Чол. Жін.	44,0 56,0	Чол. Жін.	30,0 70,0
4	Рівень освіти	Професійно-технічна освіта Вища освіта Вища освіта з науковим ступенем	20,0 64,0 16,0	Вища освіта (молодший спеціаліст/бакалавр/магістр); Вища освіта з науковим ступенем (кандидат, доктор наук).	87,0 13,0
5	Підвищення рівня кваліфікації	Регулярно Рідко Самостійне навчання за допомогою онлайн-вебінарів	76,0 4,0 20,0	Регулярно (тренінги, семінари, постійне навчання) Самостійне навчання за допомогою онлайн-вебінарів	80,0 20,0
6	Досвід роботи в сегменті сільського туризму	До 1 року 1-5 років Більше 5 років	16,0 48,0 36,0		
7	Прибутковість	Постійна Періодична Відсутня	8,0 68,0 24,0		

Джерело: побудовано за результатами експертного обстеження 2020-2021 років

У табл. 2.11 подано основні характеристики експертів, що відображають їхні професійні, емпіричні, вікові, гендерні та інші особливості. Також вказано на прибутковість бізнесу як важливу ознаку успішності економічної діяльності. 24,0 % експертів зазначили про збитковість своєї діяльності, 68,0 % – про періодичні прибутки. На цей аспект слід звертати увагу при розумінні ступеня критичної оцінки можливостей розвитку сільського зеленого туризму в регіоні, а також ймовірних відмінностей між фактичними та декларованими фінансовими результатами діяльності. Незважаючи на анонімність опитування, частина експертів могла керуватись офіційними звітними даними, у зв'язку з чим частка представників збиткових сільських садиб є завищеною.

Більшість експертів має вищу освіту та досвід роботи в сфері сільського зеленого туризму від 1 року. Емпіричні характеристики експертів є важливими, оскільки більший досвід супроводжується ширшими знаннями щодо проблем і можливостей розвитку сільського зеленого туризму в регіоні.

Перший блок питань стосувався стану діяльності сільських садиб та найближчих перспектив їхнього розвитку. Відповіді на питання щодо асортименту послуг засвідчили переважну спеціалізацію сільських садиб на ночівлі та роботі в особистому селянському господарстві (рис. 2.14).

Рис. 2.14. Структура відповідей на питання «Які види послуг у сегменті сільського зеленого туризму Ви надаєте?», %

Джерело: побудовано за результатам експертного обстеження у Запорізькій області 2020-2021 років

У той же час інша частина сільських садиб зосереджує свою діяльність на виїзних екскурсіях, послугах SPA, культурно-мистецьких розвагах. Дуже незначна кількість сільських садиб (48,0 %) надає послуги харчування та проводить розважальні заходи. З цього можна зробити висновок, що вузька спеціалізація надання послуг може бути причиною обмеження потенційних туристів та формування якісного туристичного продукту, який в сегменті сільського зеленого туризму має бути комплексним – орієнтованим на задоволення потреб рекреації, відпочинку, пізнання, розвитку та виховання.

Усі експерти відзначили потребу збільшення переліку послуг сільського зеленого туризму. 64,0 % зазначили, що вже мають відносно цього конкретні плани, 20,0 % – хочуть, але конкретних планів ще не мають, 16,0 % відзначили таку можливість залежно від обставин. Жоден експерт не відповів негативно на поставлене питання.

На тлі розуміння обмеженості асортименту послуг експерти визначили найбільш перспективні види діяльності для розвитку сільського зеленого туризму (рис.2.15.).

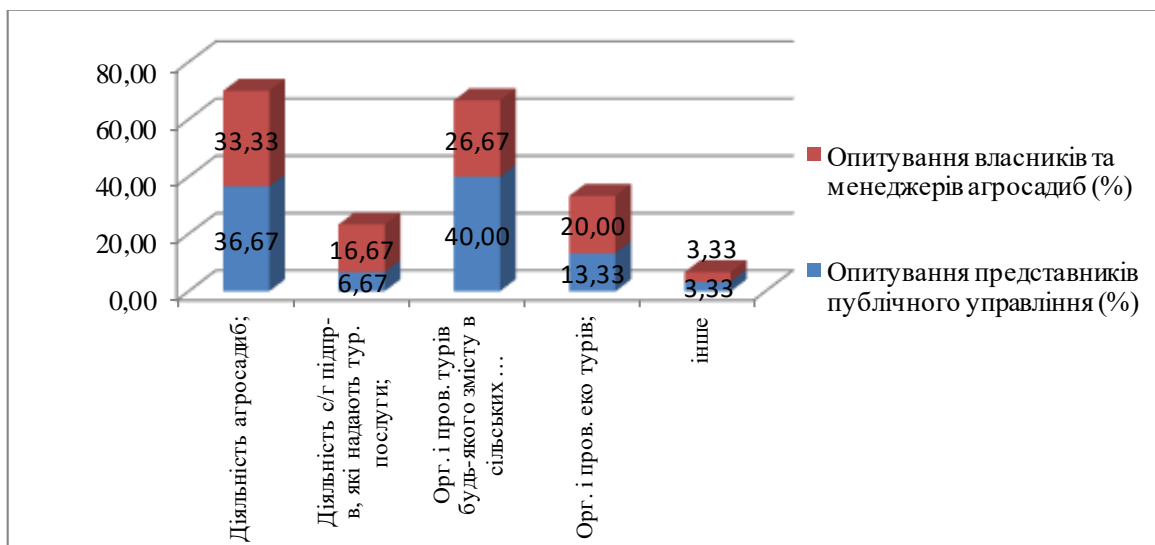

Рис. 2.15. Структура відповідей на питання «Який вид діяльності є найбільш перспективним для розвитку сільського зеленого туризму в Запорізькій області?», %

Джерело: побудовано за результатами експертного обстеження у Запорізькій області 2020-2021 років

Представники державної влади та громадськості майже одногосно з власниками бізнесу виділили найперспективнішою діяльність сільських садиб, відсунувши організація і проведення турів будь-якого змісту в сільських місцевостях на друге місце. Організація і проведення екологічних турів – стало цікавим відкриттям опитування, увійшовши в трійку сучасних трендів ефективною і цікавою діяльністю регіону. Також експерти виділили перспективи розвитку фестивальної та святкової діяльності в пункті «інше», де зазначили, що Приазовський регіон є цікавий саме в цьому форматі.

У відповідях загострюється питання низької привабливості сільських територій регіону для туристів узагалі, що потребує їхньої промоції через організацію будь-яких турів, однак з перспективним акцентом на екологічний напрямок.

Окрім перспективності експерти визначали, які напрями діяльності в зеленому туризмі слід розвивати в першу чергу для Запорізької області (Рис.2.16).

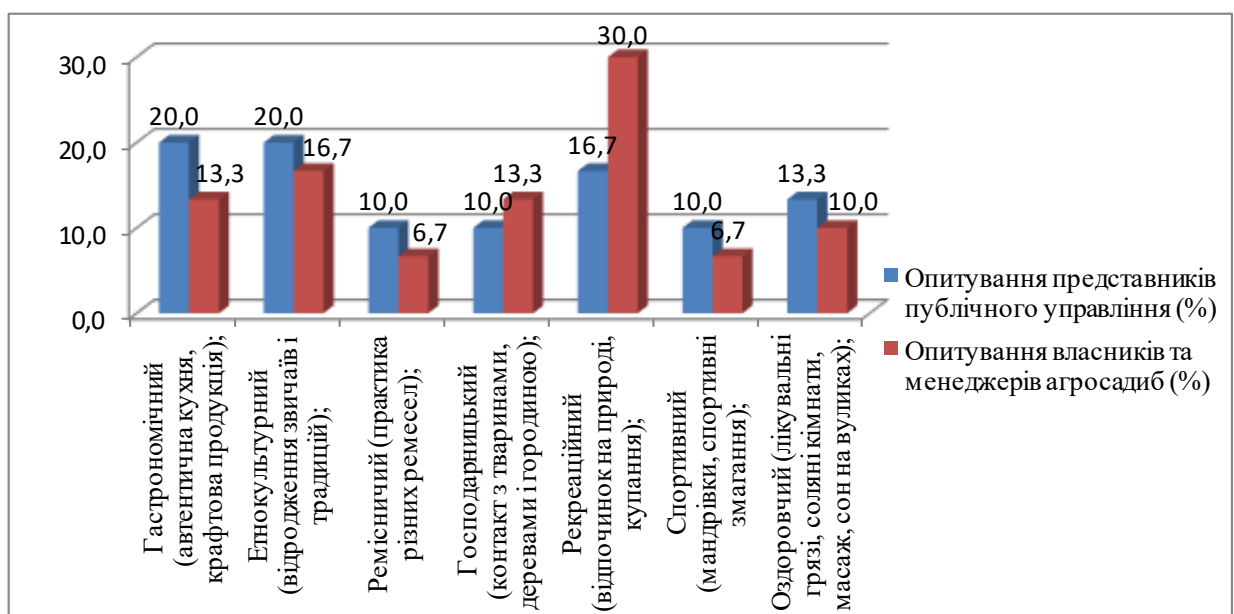

Рис. 216. Структура відповідей на питання «На Ваш погляд, які види діяльності в сільському зеленому туризмі Запорізької області слід розвивати в першу чергу, щоб приваблювати туристів?», %

Джерело: побудовано за результатами експертного обстеження у Запорізькій області 2020-2021 років

Відповіді розділилися між рекреаційним туризмом (на думку агробізнесу) і етнокультурним та гастрономічним туризмом (з точки зору представників влади та громадськості), господарницький (контакт з тваринами, можливість догляду за деревами, городиною), ремісничий (практика різних ремесел), спортивний (мандрівки, спортивні змагання) та оздоровчий (лікувальні грязі, соляні кімнати, масаж, сон на вуликах) – є більш вторинний сегмент ринку.

Висока частка пріоритету рекреаційного туризму вказує на залежність діяльності сільських садиб від відпочинкових тенденцій біля водойм (Азовського моря, р. Дніпро). Разом з тим, етнокультурний та гастрономічний туризм тільки популяризує інтерес серед споживачів та стає актуальним напрямом за умов покращення якості рекреаційних послуг у сегменті сільського зеленого туризму.

Таким чином, потенціал диференціації послуг сільського зеленого туризму з формуванням комплексного туристичного продукту для Запорізької області є значним. Це, окрім того, забезпечить пошук нових «нішей» на ринку з пропозицією унікальних послуг рекреації, пізнання і розвитку. З огляду на проблему індустріалізації Запорізької області додаткову привабливість може отримати екологічний напрямок (так званий туристичний продукт «low-carbon» [210]) – з пропозицією виїзних екоекскурсій та наданням в оренду екотранспорту (велосипедів, екоскутерів, електросамокатів тощо). Даний напрям у Запорізькій області з реноме індустріалізованого регіону, у зв'язку з чим екологізований туристичний продукт може викликати високий інтерес, поки не розвинутий.

Ще один виявлений проблемний аспект у наданні послуг сільського зеленого туризму – обмежений сегмент споживачів за географічною ознакою. 36,0% експертів зазначили, що їхнім споживачем є мешканці Запорізької області, 64,0 % – з різних регіонів України. Жоден не визначив такими іноземних туристів. 88,0 % експертів відповіли, що готові надавати послуги іноземним туристам, 12,0 % – що готові за умов покращення якості послуг. 16,0 % експертів відзначили, що не володіють іноземною (англійською) мовою

для надання послуг іноземним туристам, 44,0 % володіють на рівні, необхідному, щоб порозумітися з туристом, 40%. – досконало володіють іноземною (англійською) мовою для надання якісних послуг іноземним туристам. Таким чином, формування продукту сільського зеленого туризму в Запорізькій області орієнтоване на внутрішнього споживача, експерти зазначили, що вони готові працювати на міжнародному туристичному ринку надаючи якісні послуги іноземним туристам, бажаючи при цьому значного покращення асортименту та нішевої унікальності своєї діяльності.

У привабленні різних сегментів споживачів послуг сільського зеленого туризму значну роль відіграє їхній маркетинг. Для стимулювання розвитку туристичної інфраструктури та інфраструктури загального призначення в регіоні необхідним є тиск з боку підприємців на владні структури, які мають високий інтерес до залучення туристів, у тому числі іноземних, в конкурентних умовах боротьби за стабільний попит. Якщо суб'єкти сфери сільського зеленого туризму провадять активні компанії з поширення інформації про свої послуги, то вони нарощують обсяги їх надання та прибутковість, отримуючи додаткові доходи для інвестицій у покращення якості та диференціацію асортименту послуг. Експертна думка, щодо способів поширення інформації про надані послуги наведені на рис.2.17.

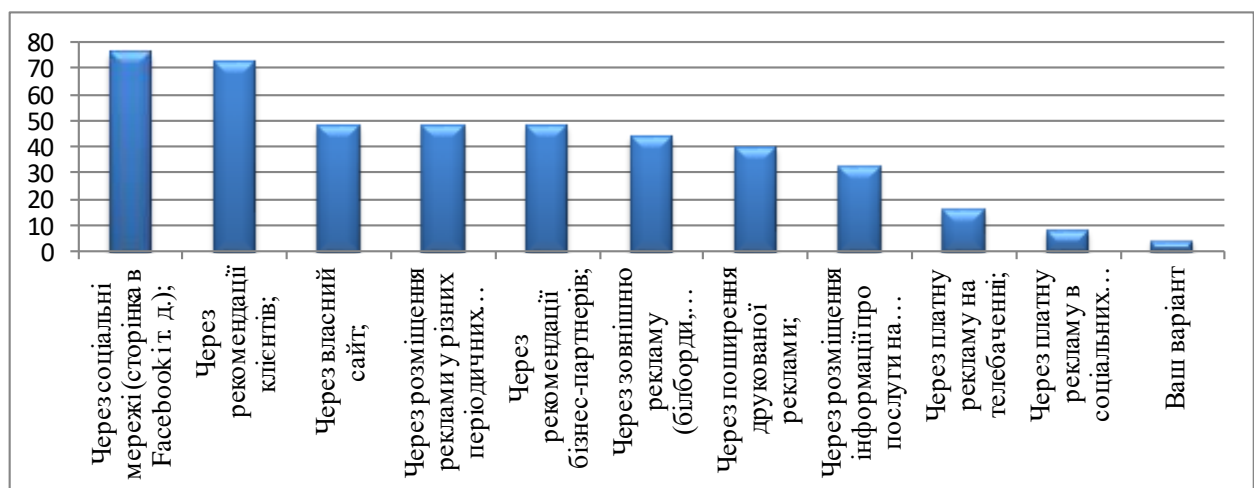

Рис. 2.17. Структура відповідей на питання «Які основні способи поширення інформації про Ваші послуги?», %

Джерело: побудовано за результатами експертного обстеження у Запорізькій області 2020-2021 років

З відповідей експертів, основним способом поширення інформації про послуги сільських садиб є соціальні мережі та рекомендації клієнтів. Менше 50 % сільських садиб здійснюють промоцію своїх послуг через власні сайти, близько 30 % – через портали з можливістю бронювання.

Дані результати є індикаторами низького рівня розвитку галузі туризму в регіоні загалом та сфери сільського зеленого туризму зокрема. В еру становлення цифрової економіки, коли діджиталізація туризму робить бізнес більш гнучким і конкурентоспроможним, а технології подорожей стають органічним доповненням туристичного продукту, така ситуація для суб'єктів у сфері сільського зеленого туризму є негативною, засвідчуючи відсутність стратегічного бачення розвитку бізнесу за поточних умов [199; 216, с. 40].

Для визначення пріоритетних заходів на шляху розвитку сільського зеленого туризму в регіоні необхідно розуміти думку бізнесу щодо перешкод і труднощів, з якими він стикається. Згідно з відповідями експертів, основними труднощами в їхній діяльності є фінансові, кадрові та пов'язані з сезонністю діяльності (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Експертна оцінка труднощів і перешкод розвитку сільського зеленого туризму в Запорізькій області, %

Рейтинг труднощів ведення бізнесу в зеленому туризмі	Опитування представників публічного управління (%)	Опитування власників та менеджерів сільських садиб (%)	Рейтинг перешкод розвитку сільського зеленого туризму	Опитування представників публічного управління (%)	Опитування власників та менеджерів сільських садиб (%)
1	2	3	4	5	6
1. Відсутність стимулювання з боку держави і місцевої влади;	70,0	80,0	1. Брак вільних фінансових коштів з метою подальшого розвитку бізнесу;	76,7	92,0
2. Недостатньо інформації про розроблені туристичні маршрути у регіоні;	63,3	72,0	2. Сезонність діяльності;	56,7	76,7

Продовження таблиці 2.12

1	2	3	4	5	6
3. Незнання населенням особливостей діяльності в зеленому туризмі;	63,3	84,7	3. Брак кваліфікованих кадрів;	50,0	72,0
4. Не задовільний стан історико-архітектурних і природних об'єктів, що можуть викликати інтерес у туриста;	43,3	12,3	4. Проблеми у використанні природних об'єктів, необхідних для сільського зеленого туризму (водойм, природоохоронних територій і т. д.);	23,3	16,0
5. Поганий стан транспортної інфраструктури;	40,0	72,0	5. Високе податкове навантаження;	20,0	4,0
6. Відсутність інфраструктури розваг;	40,0	24,0	6. Брак клієнтів;	20,0	8,0
7. Поганий стан інфраструктури благоустрою (водовідведення і каналізація, освітлення вулиць);	40,0	4,0	7. Брак добросовісних бізнес-партнерів (туристичних фірм, перевізників і т. д.);	10,0	12,0
8. Низька якість послуг харчування, торгівлі, іншого побутового обслуговування, що формує пакет туристичної послуги;	23,3	64,0	8. Недобросовісна конкуренція;	10,0	4,0
9 Низький попит на послуги, мало інформації про переваги сільського зеленого туризму;	26,7	20,0	9. Постійні перевірки контролюючих органів;	6,7	
10. Екологічні проблеми (забруднення повітря і водойм, сміття і т. д.);	13,3	0,0	10. Ваш Варіант	3,3	4,0
11. Складність ведення малого бізнесу в Україні;	3,3	16,0			
12. Ваш Варіант	3,3	4,0			

Джерело: побудовано за результатами експертного обстеження у Запорізькій області 2020-2021 років

Питання кадрового забезпечення загострене на тлі проблеми браку кваліфікованих кадрів на ринку праці України взагалі. Виникає ситуація, коли при рівні безробіття понад 9 % в Україні залишаються дефіцитом окремі професійні групи, в тому числі робітничі кадри – обслуговуючий персонал, який є стратегічно важливим для сфери послуг, зокрема сільського зеленого туризму. Для Запорізької області рівень безробіття за I півріччя 2020 року складає 10,8 %, що є 10 позицією серед областей України [144]. Проблема відтоку кадрів через міграцію для регіону не є надто гострою, хоча рівень міграційного потенціалу є вищим (11,0 %), ніж у сусідніх приморських регіонах Південної України (Миколаївська – 6,0 %, Одеська – 8,0 %, Херсонська – 9,0 % [44]). Проблема в тому, що ринок праці Запорізької області є менш розвинутим, що підтверджують розрахунки стану напруженості в сфері зайнятості (3 позиція в Україні) [86, с. 149]. Наслідком цього є низька конкуренція пропозиції робочої сили з демотивацією розвитку особистого інтелектуально-трудоного потенціалу. Від цього потерпають галузі економіки, які мають високий потенціал креативності в реалізації бізнес-ідей.

Труднощі сезонності в діяльності сільських садиб (див. табл. 2.12) можна послабити через диференціацію послуг, про що йшла мова вище. Пошук нішевої унікальності теж буде сприяти стимулюванню туристів, незалежно від погодних умов. Етнокультурна ніша може забезпечити пропозицію послуг харчування місцевої кухні, в тому числі з врахуванням кулінарної культури національних меншин (болгар, німців, євреїв, караїмів, татар), організації різних фестивалів, танців, піснеспівів, релігійних обрядів. Пропозиції послуг ремісництва, господарництва (взаємодії з тваринами), SPA (чани, сауни і т. д.) дозволять розширити спектр туристичних потреб. Питання – у підтримці бізнес-ініціатив з боку державної владних інститутів.

Основними перешкодами розвитку сільського зеленого туризму експерти визначили управлінські (відсутність стимулювання з боку держави і місцевої влади – 70,0-80,0 %), організаційно-промоційні (відсутність розроблених туристичних маршрутів у регіоні та брак інформації по них – 63,0-72,0 %), кадрово-інформаційні (незнання населенням особливостей діяльності в

зеленому туризмі – 63,0-85,0 %), інфраструктурні (поганий стан транспортної інфраструктури – 40,0-70,0 %), інформаційні (низький попит на послуги, мало інформації про переваги сільського зеленого туризму – 40,0%). У відповідях піднімається необхідність державного регулювання розвитку сільського зеленого туризму з поєднанням загальнодержавних, регіональних і територіальних механізмів інформування, мотивації та розвитку соціальної інфраструктури, особливо в частині транспортного сполучення.

З метою долання кадрово-інформаційних перешкод на рівні регіону і громад ефективними способами будуть:

- організація навчальних заходів для потенційних підприємців у формах тренінгів, семінарів, курсів щодо особливостей діяльності в сфері сільського зеленого туризму, написання бізнес-планів, фінансово-податкової грамотності;

- проведення конкурсів бізнес-планів у сфері сільського зеленого туризму;

- системна організація робочих зустрічей бізнес-середовища сільського зеленого туризму з потенційними підприємцями, діловими партнерами та органами державної і місцевої влади, освітніми закладами, що займаються підготовкою фахівців для галузі туризму;

- визначення потреби регіонального ринку праці в фахівцях і робітниках для сфери сільського зеленого туризму з врахуванням при формуванні регіонального замовлення на їх підготовку.

Потреба організації туристичних маршрутів у регіоні стоїть досить гостро. Традиційні маршрути охоплюють такі об'єкти, як м. Запоріжжя (у тому числі музей «Фаетон», планетарій, ДіпроГЕС), м. Василівка (садиба Попова, зоопарк Пилишенко, НПП «Великий Луг»), заповідник «Хортиця» (у тому числі музей судноплавства «Чайка»), заповідник «Кам'яна могила», с. Терпіння (цілющі джерела), відпочинок на Азовському морі (м. Бердянськ, смт Кирилівка) [49; 167]. Низка об'єктів має значний потенціал включення в туристичну галузь і в даному аспекті дієвими є заходи презентації туристичних проектів громадами регіону. Відповідний захід було вперше проведено у 2019 році Запорізьким Центром розвитку місцевого самоврядування (створений за

підтримки Програми «U-LEAD з Європою» та Міністерством розвитку громад та територій України) і він потребує системної організації для отримання взірцевих результатів [30].

У доповнення пізнавальних турів по природним та історико-архітектурним об'єктам необхідно посилювати їх тематичну складову – еко-, спортивну, екстремальну (особливо з використанням водойм), ремісничу, дегустаційно-гастрономічну тощо. Зокрема, це можуть бути еко-фітнес тури та зелені маршрути в турах вихідного дня з відвідуванням привабливих туристичних дестинацій Запорізької області.

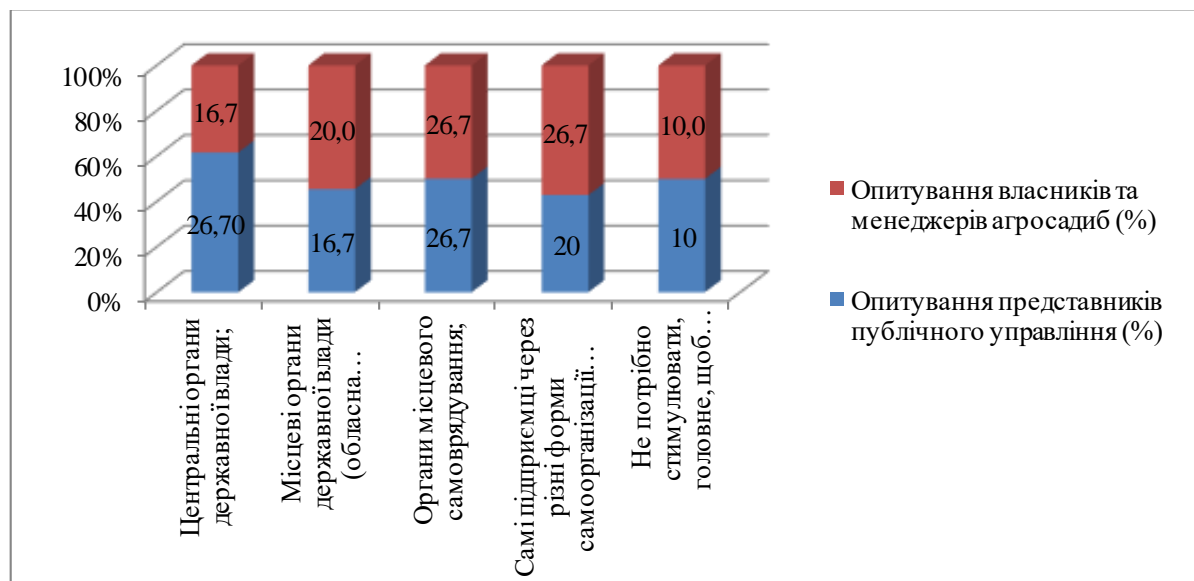

Рис. 2.18. Динаміка відповідей на питання «Які інститути сьогодні повинні стимулювати розвиток сільського зеленого туризму в регіоні у першу чергу?», %

Джерело: побудовано за результатами експертного обстеження у Запорізькій області 2020-2021 років

Труднощі та перешкоди розвитку сільського зеленого туризму визначають деструктивні передумови прогресивних змін та окреслюють пріоритетні заходи з покращення ситуації. При цьому третина представників бізнесу вважає, що в першу чергу стимулювати розвиток сільського зеленого туризму в регіоні мають органи місцевого самоврядування, такий ж відсоток – самі підприємці через різні форми самоорганізації (громадські організації,

асоціації і т. д.). При цьому представники державного апарату вважають, що першочергово стимулювати розвиток повинні тільки центральні органи державної влади, а потім вже всі інші (рис. 2.18). Ефективна державна політика у вигляді чіткого механізму законодавчого регулювання забезпечить сталий розвиток сільських територій в регіонах. Порівняльний аналіз підтверджує слабкі очікування і потреби бізнесу щодо стимулів з боку центральної і регіональної державної влади. Саме територіальна специфіка детермінує пріоритети розвитку сільського зеленого туризму і самі підприємці, на їхню думку, спроможні консолідувати зусилля на шляху вирішення проблем даної сфери.

На думку експертів, для розвитку сільського зеленого туризму в Запорізькій області та Україні загалом необхідно здійснювати наступні заходи:

1) заходи з високим рівнем пріоритетності:

- реалізація спеціальних програм розвитку сільського зеленого туризму (53,3 %);

- надання кредитів на пільгових умовах (53,3 %);

- законодавчі вдосконалення (зокрема, доповнення Закону України «Про особисте селянське господарство»)(50,0 %);

- підтримка інформаційних порталів з переліком послуг сільського зеленого туризму в регіоні (40,0 %);

- активна співпраця і постійна комунікація органів влади з власниками сільських садиб , іншими суб'єктами бізнесу в сегменті сільського зеленого туризму (40,0 %);

2) заходи з середнім рівнем пріоритетності:

- субсидіювання (36,7 %);

- зменшення/відсутність регулярних перевірок контролюючих органів (33,3 %);

- розробка і маркування місцевих туристичних маршрутів з метою популяризації туристичного потенціалу регіону та збільшення кількості туристів (33,3 %);

- навчальні семінари, правові консультації (30,0 %);

- обов'язкова категоризація садиб та сертифікації їхніх послуг (26,7 %);
- послаблення оподаткування (23,3 %);
- підтримка проведення фестивалів, різних спортивних і культурно-мистецьких заходів (23,3 %);

3) заходи з низьким рівнем пріоритетності:

- представлення туристичного потенціалу держави і регіону на міжнародних виставках, семінарах, форумах (20,0 %);
- покращення інфраструктури благоустрою (водовідведення, каналізація, освітлення вулиць і т. д.) (16,7 %);
- покращення транспортної інфраструктури (13,3 %);
- ініціювання створення екокластерів, екологічних скансенів, інших актуальних форм об'єднання бізнесу в сегменті сільського зеленого туризму (13,3 %).
- покращення інфраструктури зв'язку (мобільного та мережі Інтернет) (10,0 %);

Відзначаємо, що в усіх відповідях експертів з погляду проблемності не фігурувала в топі податкова сфера. Більшість суб'єктів у сфері сільського зеленого туризму працює «у тіні», незважаючи на порівняно сприятливе податкове середовище [191, с. 104]. Однак питання оподаткування сільського зеленого туризму на тлі забезпечення його розвитку є обов'язковим і в системі стимулюючих заходів доступ до послуг інформаційно-промоційної, навчальної, фінансової підтримки даний аспект повинен підніматись на першу позицію.

У думках експертів виявлений середній пріоритет надання субсидій. Даний інструмент державного стимулювання розвитку малого бізнесу в Україні є, хоча й використовується обмежено. Через інститут Державної служби зайнятості України можна отримати відповідні державні субсидії. Одним з пріоритетів їх надання є «експортні можливості» [180]. Оскільки для суб'єктів сільського зеленого туризму Запорізької області очікуваним є розширення сегменту споживачів за географічною ознакою та пропозиція послуг для іноземних споживачів, то реальним є субсидіювання бізнес-ідей щодо

залучення туристів з Болгарії і Німеччини, які мають певні ностальгічні та культурні потреби, а надалі – розширення географії іноземців для регіону.

Результати експертного обстеження вказують на величезний потенціал розвитку сільського зеленого туризму на тлі існування численних проблем. На думку експертів, розвиток сільського зеленого туризму в Україні заслуговує оцінки 5,5 балів з 10, а для Запорізької області ще нижче – 5,1.

Узагальнення основних проблем сільського зеленого туризму в регіоні, які окреслюють пріоритетні напрямки його розвитку в межах стратегії макrorівня відображено в рис. 2.19.

Рис. 2.19. Ключові проблеми та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Запорізькій області

Джерело: узагальнено за результатами експертного обстеження у Запорізькій області 2020-2021 років

70,0 % експертів зазначили, що розвиток сільського зеленого туризму повністю або в комплексі з стимулюванням розвитку інших видів економічної діяльності дозволить покращити рівень добробуту населення та економіку сільських територій регіону. 76,0 % вказали, що розвиток сільського зеленого туризму може повністю чи частково вирішити проблему еміграції населення з регіону і повернути частину мігрантів як потенційних бізнесменів. Це високі оцінки соціально-економічної значущості даної сфери, яку не слід відкидати в стратегічних пріоритетах соціально-економічного розвитку Запорізької області, а також розвитку туристичної галузі.

Виходячи з особливостей туристичного потенціалу Запорізької області та результатів соціологічного експертного обстеження, необхідним є комплекс заходів за визначеними у табл. 2.13 стратегічними напрямками розвитку окремих видів туристичної діяльності в сегменті сільського зеленого туризму.

Таблиця 2.13

Стратегічні напрямки та прогнозовані результати
регулювання окремих видів туристичної діяльності
в сегменті сільського зеленого туризму Запорізької області

Сфера діяльності	Стратегічні напрямки	Прогнозовані результати
1	2	3
Сільський туризм	збільшення кількості сільських садиб та диференціація асортименту їх послуг, у тому числі з орієнтацією на іноземного туриста	створення нових робочих місць, популяризація і відродження сільської місцевості, розбудова транспортної інфраструктури, особливо авіа- (м. Запоріжжя і Бердянськ)
	відновлення культурно-історичних, природних, архітектурних пам'яток регіону	підвищення туристичного потоку в регіон
	відновлення об'єктів соціальної інфраструктури	зростання національних та іноземних туристичних потоків
	покращення якості туристичних послуг, адаптація до європейських стандартів гостинності	поліпшення соціально-економічного статусу сільських територій
	інформаційне забезпечення розвитку туризму, впровадження принципів діджиталізації туризму	підвищення популярності сільського туризму на внутрішньому та зовнішньому туристичному ринку
	підготовка висококваліфікованих кадрів	поглиблення співробітництва з закладами вищої освіти, підвищення організаційного рівня ведення туристичного бізнесу

Продовження таблиці 2.13

1	2	3
Екологічний туризм	окультурення природних зон	покращення екологічного середовища регіону
	створення екологічно чистих ділянок для відпочинку	оздоровлення населення
	залучення місцевих жителів до охорони навколишнього середовища	покращення природоохоронної діяльності
	створення нових екологічних маршрутів, їх інфраструктурне забезпечення еко транспортом	збільшення національного й іноземного туристичного потоку, популяризація краю, створення нових робочих місць
	екологічне навчання	формування екологічної свідомості серед населення
Фестивальний туризм	організація проведення щорічних масових культурних заходів	збільшення національного й іноземного туристичного потоку, популяризація іміджу краю, створення нових робочих місць, нові надходження до місцевих бюджетів
	підтримка традицій національних меншин	підвищення культурного рівня населення, популяризація іміджу краю
	проведення культурних галузевих заходів	реклама галузі та конкретних виробників, економічний, соціальний розвиток регіону
	проведення масових навчальних заходів (форуми, тренінги, семінари)	підвищення освітнього та кваліфікаційного рівня працівників туристичної галузі
Гастрономічний туризм	створення нових гастрономічних маршрутів та турів	популяризація іміджу краю, підвищення рівня інформаційного забезпечення регіонального туризму
	створення гастрономічних майстерень, туристичних об'єктів у регіоні	підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення туристичної галузі
	проведення професійних майстер-класів, змагань	підвищення кваліфікаційного рівня працівників туристичного бізнесу
Оздоровчий туризм	забезпечення збільшення кількості санаторно-курортних закладів	зростання чисельності вітчизняних та закордонних туристів, збільшення кількості висококваліфікованих робочих місць
	створення, відновлення та підтримка природних лікувально-оздоровчих місць відпочинку	поліпшення екологічної ситуації в регіоні, підвищення рівня екологічної відповідальності населення
	формування місцевих зон відпочинку	розвиток малого та середнього бізнесу в регіоні

* Джерело: авторська розробка

В основу визначених заходів мають бути закладені принципи факторно-ротаційної концепції економічного розвитку, у відповідності до яких запорукою ефективного функціонування господарюючих суб'єктів на сучасному етапі є підвищення кваліфікаційного рівня працівників на основі активного створення,

обробки та практичного застосування інформаційного матеріалу. Також науковою базою мають слугувати положення концепції соціально-відповідального ведення бізнесу, яка передбачає встановлення взаємовигідних зв'язків між представниками регіонального бізнесу, місцевими владними інститутами та громадою з метою забезпечення соціального миру і злагоди в суспільстві.

Слід відмітити, що практична реалізація наведених заходів сприяння розвитку регіонального туризму дозволяє досягти не тільки суто економічних результатів (підвищення ефективності функціонування галузі, зростання надходжень до місцевого та державного бюджетів тощо). Важливою складовою є досягнення гуманітарних цілей, формування у населення національно-патріотичної свідомості, яка базується на історичних подіях рідного краю, розумінні необхідності індивідуальної екологічної відповідальності і, перш за все, набуття належних компетентнісних навиків, необхідних для успішного ведення туристичної діяльності.

Остання обставина обумовлює актуальність формування на базі регіональних науково-навчальних центрів мережі наукових лабораторій з питань вивчення місцевої специфіки здійснення туристичної діяльності, моніторингу сучасного стану, виявлення проблем розвитку та розробки рекомендацій щодо їхнього усунення.

Лабораторія буде здійснювати моделювання різних форм та методів організації туристичної та рекреаційної діяльності, проводити моніторинг регіонального розвитку туристичного бізнесу згідно організаційно-правової та галузевої диференціації. Потенційними клієнтами лабораторії є суб'єкти малого аграрного виробництва, орієнтовані на диверсифікацію господарської діяльності, вітчизняні та закордонні туристичні компанії. За необхідності лабораторія може розробляти відповідні розділи регіональних програм розвитку малого та середнього бізнесу. Особливий інтерес результати досліджень лабораторії представлятимуть для місцевих селянських господарств, враховуючи потенційні негативні наслідки загострення конкурентної боротьби за земельні ресурси. Бенефіціарами лабораторії будуть

фізичні та юридичні особи, які здійснюють туристичну діяльність у приморській зоні південного сходу України. У лабораторії будуть створені додаткові робочі місця та будуть залучатися фахівці університету з метою розробки наукового обґрунтованих рекомендацій за результатами аналізів чи моніторингу.

Отже, виявлення регіональних проблем і перспектив розвитку сільського зеленого туризму за прикладом Запорізької області вказує на середовище «дикого ринку» чистої конкуренції. Така ситуація демотивує розвиток бізнесу з пошуком нішевої унікальності та формуванням комплексного туристичного продукту. Виходячи з поточної ситуації та враховуючи недоліки державного регулювання, необхідно реалізовувати ті заходи, які стануть каталізатором для сільського зеленого туризму. Бізнес готовий до дерегуляції за умов прозорих правил конкуренції та оподаткування. Тому первинними кроками з боку держави та місцевої влади є подальший розвиток інфраструктури загального призначення, особливо її транспортної складової. Суб'єкти бізнесу повинні розширювати маркетинговий інструментарій та активно долучатись до різних форм співробітництва з іншими суб'єктами й державними структурами. Поступовість розвитку туризму в регіоні потребує перекриття сервісних недоліків цікавими пропозиціями. Одним з таких процесних напрямків є екологізація сільського зеленого туризму.

Висновки до розділу 2

1. На основі використання авторського науково-методичного підходу досліджено передумови розвитку сільського зеленого туризму в Україні в контексті глобальних, національних і регіональних туристичних трендів. Встановлено, що в 2019 році Україну відвідало близько 13,7 млн. осіб, з яких з туристичною метою було 98,6%, інвестиції у сферу туризму зменшились на 9,7%, у засоби розміщення було інвестовано близько 983 млн. грн., доля туризму у ВВП України становить 11,6% за всіма галузями туризму та 4,9% які створюються безпосередньо в туризмі. Визначено, що регіони стають основними агентами активізації окремих сегментів ринку туристичних послуг, чому сприяє реформа децентралізації в Україні. Встановлено, що у 2019 році в Україні працювало 538 туроператорів та 3903 турагентів, ними надано послуги 5,3 млн. туристів, з яких 4,7 млн. ос. виїзних, 450 тис. ос. внутрішніх, 83 тис. ос. в'їзних, дохід від надання туристичних послуг склав 31,9 млрд. грн.. Проаналізовано стан туристичної галузі в Україні з погляду можливостей розвитку сільського зеленого туризму, виявлено регіональні особливостей розвитку туризму в Україні з перспективністю регіонального регулювання галузі та цільової підтримки сільського зеленого туризму. Визначено, що у 2019 року на території країни функціонують 439 садиб, частка сільських садиб у розміщенні туристів склала 1,8%, вагомість сільських садиб майже в 3 рази збільшилась порівняно з показниками останніх п'яти років.

2. Досліджено стан туристичної галузі в Україні в розрізі областей, використавши інструмент математичного аналізу «карти Кохонена». Для аналізу вибрано базовий регіон Запорізьку область і визначено, що найближчими сусідами області є Рівненська та Полтавська область, які мають між собою найбільший ступінь схожості, згруповано їх між собою в осередки за найбільш близькими з точки зору особливостей організації туристичного бізнесу показниками. Виявлений результат дозволяє об'єднати схожі області між собою, визначити стратегічні орієнтири розвитку територій, підвищити

ефективність роботи із слабо структурованою інформацією, а також забезпечити якість прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності.

3. Досліджено тенденції розвитку сільського зеленого туризму в Запорізькій області. Проаналізовано природно-ресурсний потенціал і визначено туристично-рекреаційні особливості регіону. Досліджено основні показники туристичної галузі Запорізької області, станом на 2019 рік встановлено позитивний приріст туристичного потоку (↑ в 2 рази і склав 7678,8 тис. грн.), доходів від надання туристичних послуг (↑ в 2 рази і склав 534,90 млн. грн.), кількості обслугованих туристів (↑ на 45% і склав 56,84 млн. осіб) та вартості реалізованих туристичних путівок (↑ на 3,5% і склав 71,59 млн. грн.). Досліджено та проаналізовано транспортну інфраструктуру регіону за останні сім років, виявлено стрімке зростання кількості авіап перевезень міжнародного аеропорту «Запоріжжя», авіапасажиropотік зріс майже в 5,5 разів; пасажиропотік залізничних перевезень зменшився на 61%, (скорочення відбулося із-за анексії АРК Крим, відміною східних та північних залізничних сполучень до Росії), його частка від загального показника по Україні склала 4,0%; пасажиропотік автомобільним транспортом (автобусами) збільшився на 15,5%, частка пасажирських перевезень склала 4,6% від загального показника по Україні. Досліджено динаміку показників кількості колективних засобів розміщування в Запорізькій області за останні п'ять років, виявлено скорочення показника у 2 рази (40-60%), це відбулося з причин наявності неконкурентоспроможних готельних підприємств, які змушені були закритися та активному розповсюдженню приватних апартаментів, садиб та маєтків для індивідуального розміщення споживачів послуг.

4. Проаналізовано туристичну, соціально-економічну, інфраструктурну, безпекову, природну та культурну складову розвитку сільського зеленого туризму в Запорізькій області, виявлено належну кількість ресурсів для поширення цієї діяльності в регіоні. Частка сільських садиб в загальному розміщенні туристів складає 0,42%, обсяг іноземних інвестицій підвищився на 30%, капітальні інвестиції збільшились в 2 рази, чисельність працездатного населення скоротилась на 3,3%, показники кількості міського населення

збільшилися на 9,6%, кількості зайнятого населення майже незмінні ($\downarrow 0,5\%$), кількості безробітних зменшилися на 3,6%, це показує, що кількість потенційних відвідувачів в сегменті сільського зеленого туризму матиме зростання, так як ця діяльність направлена на задоволення потреб споживачів з міст, працездатного віку з постійним місцем зайнятості. Проаналізовано 30 сільських садиб, як альтернативного засобу розміщення споживачів послуг в регіоні, досліджено територіальне розміщення садиб сільського зеленого туризму в межах адміністративних районів області. Визначено, що майже всі адміністративні райони області належать до регіонів з низьким рівнем забезпеченості садибами.

5. Проведено SWOT-аналіз розвитку сільського зеленого туризму Запорізької області, який засвідчив, наявність достатньої кількості можливостей для розвитку досліджуваного виду туризму в регіоні. На основі проведеного SWOT-аналізу запропоновано заходи щодо подальшого розвитку сільського зеленого туризму в територіальних громадах області: стимулювати до обов'язкової реєстрації господарської діяльності в сегменті сільського зеленого туризму; розробити програми оптимізації транспортних потоків з метою підвищення доступності до віддалених регіонів області; створити і поширити ефективне інформаційне забезпечення розвитку сільського зеленого туризму в регіоні за рахунок створення регіональних туристичних центрів; організувати періодичні тренінги і семінари туристичного спрямування для власників сільських садиб та об'єктів сільського зеленого туризму; застосувати інновації у вигляді створення єдиної мережі даних по замовленню туристичних послуг сільського зеленого туризму, бронюванню або резервуванню місць в сільських садибах, для зрозумілої та прозорої взаємодії споживачів та виробників послуг.

6. Розроблено соціологічний механізм, який передбачає експертне опитування представників публічного управління (30 експертів) та власників сільських садиб (30 експертів) на прикладі Запорізької області. Результатом опитування стало узагальнення ключових проблем розвитку сільського зеленого туризму в регіоні, які розподілено на концептуальні і діючі.

Запропоновано стратегічні напрямки та розкрито прогнозовані результати регулювання окремих видів туристичної діяльності в сегменті сільського зеленого туризму для Запорізької області як регіону з індустріальною спеціалізацією економіки та нерозкритим природним й історико-культурним потенціалом.

Основні результати дослідження, проведеного в Розділі 2 дисертації, опубліковані автором у роботах [36; 40].

РОЗДІЛ 3.

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В СТРУКТУРІ ЕКОНОМІКИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

3.1. Планування стратегічних орієнтирів розвитку сільського зеленого туризму в Україні

Для України вкрай необхідною є розробка і затвердження нормативно-правового документу стратегічного характеру, який би окреслював різнострокові перспективи розвитку сфери сільського зеленого туризму в системі стратегічних орієнтирів розвитку держави, економіки (її галузей) та суспільства в цілому.

Поняття стратегії є базовим у теорії стратегічного управління, оскільки саме вона є об'єднуючим механізмом цілей можливостей (потенціалу) та умов (зовнішнього середовища) [68, с. 267]. Стратегію можна визначити як довгостроковий план, що містить управлінські рішення щодо вибору цілей та напрямів діяльності і моделі дій стосовно розміщення, розподілу та координації ресурсів об'єкта управління (підприємства й організації, галузі, регіону, держави і т. д.) для забезпечення його розвитку [49, с. 38]. Стратегія – це сукупність дій визначення способу передбачити майбутнє, визначити можливі шляхи негативного впливу на країну і заходи для його запобігання, а також розроблення методів для досягнення вищого показника економічного та соціального рівня розвитку [65, с. 214].

Таким чином, стратегія може розроблятися на різних інституційних і просторових рівнях та на різну часову перспективу. Її можна розглядати як неформальні орієнтири, так і формалізований план дій у документі, затвердженому владною структурою.

Стратегія розвитку галузі є нормативно-правовим актом, чинність якого регламентує або Верховна Рада України, або Кабінет Міністрів України. Розроблення і реалізація стратегії розвитку галузі є ефективним інструментом державного регулювання, що дозволяє наочно визначити цільові пріоритети та

на їхній основі, через затвердження програми дій, ресурсне забезпечення, індикатори оцінки та відповідальних сторін за досягнення регламентованих положень.

Що стосується стратегії розвитку сільського зеленого туризму, то для України це має бути спеціалізований норматив, який органічно входить у систему стратегічних пріоритетів розвитку країни загалом і туристичної галузі зокрема (рис. 3.1). Термін дії такого документу має бути середньостроковим – до 5 років, адже більш тривалі в досягненні пріоритети за умов відсутності реалізації стратегій за даним напрямком у попередньому періоді не дадуть очікуваних і наочних результатів.

Рис. 3.1. Стратегія розвитку сільського зеленого туризму в Україні у системі стратегічних пріоритетів загальнодержавного й галузевого значення

Джерело: авторська розробка

У системі стратегічних пріоритетів розвитку сільського зеленого туризму в Україні виокремлено Стратегію сталого розвитку України до 2030 року (проект), яка встановлює цілісну систему стратегічних та операційних

цілей переходу до інтегрованого економічного, соціального та екологічного розвитку країни до 2030 року. Вона визначає інституційні засади впровадження Стратегії, напрями міжгалузевої та міжсекторальної взаємодії, основні рушійні сили та інструменти її реалізації. Однією з стратегічних цілей є забезпечення сталого розвитку регіонів на основі збереження національних культурних цінностей і традицій. Завданнями реалізації цілі є сприяння подальшого розвитку регіонів на основі врахування збалансованості природних, природно-ресурсних, історичних, соціокультурних чинників розвитку кожного регіону; забезпечення поліпшення екологічної ситуації в регіонах з високим рівнем антропогенного навантаження; до 2030 року запровадження моделі сталого виробництва і споживання з урахуванням національних цінностей та традицій і досвіду природокористування; до 2030 року забезпечення створення єдиного національного інформаційно-культурного простору та його захист від негативних впливів геополітичних чинників та процесів глобалізації; забезпечення захисту та збереження наявних об'єктів всесвітньої культурної і природної спадщини та активізувати діяльність щодо розширення переліку таких об'єктів на території України; сприяння розвитку української культури та підтримці культур народів України [159]. Отже, одним з основних пріоритетів сталого розвитку в найближчі десять років уряд вбачає приділення уваги аспектам регіонального розвитку і збереження культурної та національної спадщини територій, що є дуже актуальним для ефективної діяльності сільського зеленого туризму, так як саме інтеркультурність, національні цінності та традиції є основним вектором розвитку сільського зеленого туризму в сільських територіях країни.

У лютому 2021 року Уряд проводить громадське обговорення проекту Національної економічної стратегії-2030, яка покликана побудувати інноваційну модель, пріоритетами якої є розвиток виробництва та торгівлі продукцією з вищою доданою вартістю, високий технологічний рівень виробництва, кваліфікована високооплачувана робоча сила, економія енергії та інших видів природних ресурсів і новаторський стиль управління [173]. Акцент на виробничі можливості не відкидає потенціалу сфери послуг. Тому

пріоритети стимулювання перспективних видів туристичної діяльності, в тому числі сільського зеленого туризму в контексті підтримки розвитку українського села, мають входити до нового стратегічного нормативу.

Часта змінність виконавчої влади в Україні ускладнює системний підхід до реалізації пріоритетних дій уряду. Зокрема вкотре змінено профільне міністерство у регулюванні туристичної галузі. За період незалежної України це були Міністерство культури і туризму, Міністерство інфраструктури, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, окремі підзвітні структури – Державний комітет з туризму, Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму, Державний департамент туризму, Державна туристична адміністрація, Державне агентство розвитку туризму України. Нині таким центральним профільним органом визначено Міністерство культури та інформаційної політики.

У чинній Програмі діяльності Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 року для даного міністерства в блоці «туризм» поставлено пріоритетами розвиток туристичного потенціалу, заохочення населення до внутрішнього туризму та популяризація України у світі, а також розвиток державно-приватного партнерства в туризмі; очікувані результати та показники при цьому – збільшення середніх витрат іноземних туристів під час подорожей в Україні у 5 разів у 2024 році порівняно з 2019 роком, зростання внутрішнього туристичного потоку на 2 % щороку, починаючи з 2021 року [131]. Також окремим блоком у Програмі уряд визначає пріоритети забезпечення продовольчої безпеки країни зі сприянням розвитку українського фермерства як основи для відродження села шляхом державної підтримки, зокрема через реалізацію програми здешевлення кредитування і механізмів гарантування кредитів, програм технологічного супроводу та дорадництва [131].

Визначені у Програмі діяльності Уряду пріоритети формують сприятливу управлінську платформу для розвитку сільського зеленого туризму (табл. 3.1) [38].

Пріоритети розвитку сільського зеленого туризму в Україні
в контексті Програми діяльності Уряду

№ з/п	Пріоритети уряду	Перспективи для сільського зеленого туризму
1	Розвиток туристичного потенціалу	Сільський зелений туризм дозволяє активізувати залучення природних та історико-культурних ресурсів сільських екологічно чистих територій у наданні специфічних послуг рекреації, відпочинку, пізнання і розвитку
2	Стимулювання внутрішнього туризму	Основними споживачами послуг сільського зеленого туризму є внутрішні туристи – мешканці мегаполісів, сім'ї, молодь та діти (організовані групи)
3	Популяризація України в світі	Споживачами послуг сільського зеленого туризму є іноземці та діаспора-вихідці з відповідних територій, які прагнуть пізнавати особливу культуру і звичаї країни/регіону-походження. Через проведення фестивалів, майстер-класів, етнографічне мистецтво, промисли і т. д. можна популяризувати потенціал сільських територій
4	Розвиток державно-приватного партнерства в туризмі	Надання послуг сільського зеленого туризму передбачає залучення різних природних та історико-культурних об'єктів, розвиток яких ефективний за умов співробітництва держави і приватного сектору через форми концесії, договори управління майном та спільної діяльності
5	Розвиток оздоровчого туризму	Однією з основних послуг сільського зеленого туризму є рекреаційна, в тому числі надання специфічних послуг дозвілля на водоймах, процедур SPA (термали, сауна, чани, апітерапія та ін.), спелеотерапії, збирання ягід, грибів, лікувальних трав, пішохідних і вело-мандрівок, кінних прогулянок тощо
6	Сприяння розвитку українського фермерства як основи для відродження села	Сільський зелений туризм – стратегічна і пріоритетна сфера розвитку сільських територій, що дозволяє диверсифікувати структуру місцевої економіки та агровиробництва, розширити коло споживачів фермерської продукції та продукції власного виробництва, створити нові можливості для зайнятості і самозайнятості, стимулювати розбудову інфраструктури сільських населених пунктів (будівництво доріг, модернізація зв'язку, покращення стану громадських будівель тощо), стимулювати ековиробництво та екоспоживання, активне включення природоохоронних територій до туристичного продукту місцевості

Джерело: [131]

Специфікою сфери сільського зеленого туризму є домінування малого і середнього бізнесу. Тому стратегічні обґрунтування щодо пріоритетів його підтримки мають суттєве значення. В Україні закінчила свою чинність Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва на період до 2020 року,

більшість напрямів якої відповідає можливостям стимулювання сільського зеленого туризму в сільських територіях. Мова йде про такі напрями, як створення сприятливого середовища для розвитку малого і середнього підприємництва, розширення доступу до фінансування, спрощення податкового адміністрування, популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок [128]. У Плані заходів з реалізації Стратегії до 2020 року урядом передбачено виконання завдань, направлених на розширення кредитування малого і середнього підприємництва комерційними банками, активізації використання векселів, створення веб-порталу з метою задоволення потреб суб'єктів малого і середнього підприємництва у доступі до якісної інформації [111]. Тобто основну увагу приділено аспектам фінансової та інформаційної підтримки бізнесу, що є дуже актуальним для стимулювання розвитку сільського зеленого туризму в Україні, в тому числі з використанням практики діяльності дорадчого органу при Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України – Офісу розвитку малого і середнього підприємництва [101]. Також розпочато реалізацію Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%».

З огляду на специфіку послуг сільського зеленого туризму та враховуючи урядовий план дій (див. табл. 3.1), розвиток сільських територій в Україні має забезпечуватись через пріоритети стимулювання бізнесу і зайнятості з доданням монофункціональності місцевої економіки. У системі стратегічних пріоритетів України правові засади досягнення таких цілей мала б визначати стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні (див. рис. 3.1). Наразі такий норматив в Україні відсутній, хоча був розроблений проект Єдиної комплексної стратегії та плану дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки [132]. Чинною була Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, де однією з цілей визначено сприяння розвитку сільських населених пунктів та формування середнього класу на селі шляхом забезпечення зайнятості сільського населення та підвищення рівня доходів

[127]. У досягненні даної цілі значну роль може відігравати сільський зелений туризм.

Стратегічний комплекс розвитку сільського зеленого туризму, враховуючи загальнодержавні і секторальні (розвиток підприємництва, сільського господарства) пріоритети, має вагомий вплив на формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму (див. рис. 3.1). Однак центрове місце займає Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Даний норматив визначає секторальну складову формування і реалізації державної політики у сфері туризму та курортів, виділяючи такі види туризму, як сільський, екологічний (зелений), етнічний, культурно-пізнавальний, медичний, лікувально-оздоровчий, гастрономічний, релігійний, гірський, спортивний, велосипедний [129]. Усі зазначені види туризму мають пряме відношення до послуг сільського зеленого туризму. Окрім того Стратегія регламентує пріоритет впровадження міжнародної системи якості послуг за напрямками – готелі та аналогічні засоби розміщення, оздоровчі послуги та кемпінги, екологічний, сільський, активний туризм, що актуально для правового врегулювання економічної діяльності в наданні послуг проживання суб'єктів сільського зеленого туризму [129]. Важливими є положення Стратегії стосовно використання туристичного потенціалу та розвитку інфраструктури територій, у тому числі розв'язання проблеми рекреаційного природокористування. Даний аспект є переважаючим у послугах сільського зеленого туризму.

Серед очікуваних результатів реалізації Стратегії визначено збільшення кількості внутрішніх туристів й екскурсантів, провідну роль у чому відіграє сфера сільського зеленого туризму. Досягнення даних показників ускладнюють виклики сучасності, які вимагають включення в систему стратегічних пріоритетів розвитку сільського зеленого туризму положення щодо можливостей туристичної діяльності в умовах пандемії COVID-2019. За оцінками експертів ОЕСР, пандемія спричинила безпрецедентну кризу в економіці туризму, враховуючи величезний шок цього сектору; унаслідок COVID-19 показники міжнародного туризму за I півріччя 2020 року знизились

на 60 % і до кінця року ще на 80 %, з причини не подолання пандемії [204]. Фінансові обороти галузі, ймовірно, повернуться на докризовий показник лише до 2024 року, що ставить під загрозу 120 млн робочих місць в усьому світі [195; 206].

Сільський зелений туризм за існуючих обставин, не дивлячись на загрози пандемії, отримує нові перспективи розвитку, а саме:

- зростання попиту на послуги в умовах вимушеної активізації внутрішнього туризму (закриття кордонів, обмеження міждержавної мобільності);

- зростання попиту на послуги в умовах зниження рівня добробуту населення в складних економічних умовах (виїзний туризм є більш вартісним);

- зростання попиту на послуги в умовах посилення безпеки подорожей, їх індивідуалізації, прагнення віддаленості від місць масового скупчення людей.

Розвиток сільського зеленого туризму за поточної невизначеності поширення пандемії також забезпечить диверсифікацію вітчизняного туристичного продукту, що буде актуально за умов стрімкого відновлення попиту після долання COVID-19 [181].

З огляду на реалізацію в Україні реформи децентралізації з утворенням об'єднаних територіальних громад, посиленням владних повноважень на місцях, стратегічне планування розвитку сільського зеленого туризму потребує регіоналізації і локалізації, однак з дотриманням загальнодержавних пріоритетів. При розробці регіональних і локальних стратегій розвитку туризму та курортів, у тому числі сільського зеленого туризму, мають враховувати цілі чинної Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. У даному нормативі одним з завдань за напрямом «Розвиток сільських територій» визначено сприяння розвитку туристичної інфраструктури на сільських територіях [119].

Серед напрямів Стратегії – «Реалізація морського потенціалу для розвитку приморських регіонів та відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів», де одним з завдань поставлено

здійснення розбудови рекреаційно-туристичного потенціалу приморських територій на основі інклюзивності, широкого залучення територіальних громад до планування та реалізації проектів розвитку, використання креативних індустрій для розвитку приморських територій та продовження тривалості курортного сезону шляхом використання етнонаціонального різноманіття регіону, розвитку нових видів туризму [119]. Сільський зелений туризм як жоден інший вид туризму покликаний популяризувати етнонаціональне різноманіття і Південний регіон України має нерозкритий і, на жаль, навіть частково втрачений етнокультурний колорит, обумовлений тривалими процесами переселення народів, проживання тут національних меншин, які у взаємодії з корінним населенням утворили специфічні субкультури. Розвиток сільського зеленого туризму з формуванням унікального туристичного продукту в конкурентній боротьбі може реанімувати ці особливості.

Регіоналізація і локалізація регулювання сільського зеленого туризму може бути ефективною за умови наявності стратегії розвитку даної сфери на загальнодержавному рівні. Тому залишається актуальною розробка *Стратегії розвитку сільського зеленого туризму в Україні на період 2022-2026 років*. Її положення повинні визначатись на основі розглянутих вище стратегічних нормативів. Пропонований термін реалізації – середньостроковий, що завершується разом з реалізацією Стратегії розвитку туризму та курортів. Середньостроковий термін дає достатньо часу для активізації різних напрямів розвитку сфери сільського зеленого туризму, з огляду на його початковий стан, особливо в офіційному сегменті (рис. 3.2).

Стратегія розвитку сільського зеленого туризму в Україні має стати правовою основою для регіональних програм у даній сфері, що, в свою чергу, розробляються згідно регламентованого Кабінетом Міністрів України Порядку [115].

Стратегія повинна актуалізувати відновлення розгляду проекту Закон України «Про сільський зелений туризм», який був зареєстрований ще 2003 року [133]. Тривале його неприйняття є відображенням відсутності зацікавленості з боку владних суб'єктів та слабого політичного лобі сільських

територіальних громад на вищому законодавчому рівні. Фактично бізнес адаптувався до переважно тіньової діяльності, а влада не займається вирішенням даної проблеми, стратегічно важливої для розвитку сільських територій.

Рис. 3.2. Мета і завдання Стратегії розвитку сільського зеленого туризму в Україні на період 2022-2026 років

Джерело: узагальнено автором

Метою пропонованої нами Стратегії визначено розвиток сільського зеленого туризму як перспективного напрямку активізації внутрішніх туристичних потоків та популяризації природного й історико-культурного потенціалу країни та її регіонів серед населення України й іноземних туристів з стимулюванням економічного розвитку сільських територій.

Розвиток сільського зеленого туризму передбачає формування конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного задовольняти потреби рекреації (оздоровлення, відновлення), відпочинку, пізнання і розвитку, а також виховання (культурного, екологічного, патріотичного).

Для досягнення поставленої мети визначені цілі, кожна з яких формує окремий напрямок державного регулювання. Їх пропонуємо розділяти за двома блоками з відповідністю цілям інших стратегічних документів в Україні:

1) цілі щодо формування конкурентоспроможного продукту сільського зеленого туризму:

- надання якісних послуг сільського зеленого туризму, орієнтованих на збереження попиту і дотримання вимог безпеки в умовах пандемії;

- підтримка окремих сегментів сільського зеленого туризму, зокрема оздоровчого внутрішнього туризму (пріоритет Програми діяльності Міністрів України), молодіжного і дитячого внутрішнього туризму з наданням послуг організованим групам (пріоритет проекту Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2030 року), соціального внутрішнього туризму з наданням послуг соціально незахищеним категоріям населення (пріоритет обласних програм соціального захисту населення);

- популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок у сегменті сільського зеленого туризму (пріоритет проекту Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2030 року);

- впровадження міжнародної системи якості послуг для засобів розміщення та в наданні оздоровчих послуг (пріоритет Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року);

- розвиток інфраструктури (туристичної і загального призначення) сільських територій як пріоритетних дестинацій сільського зеленого туризму (пріоритет Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки);

- розвиток інфраструктури суб'єктів, що надають базові послуги сільського зеленого туризму – приватних (агро-, етно-, еко-) садиб (оселей), агро-, екоферм, кемпінгів, стоянок, наметових таборів, скансенів, сільськогосподарських і народних музеїв, а також організаційних форм у дестинаціях зеленого туризму – семінарів, реколекцій, злетів, толок, фестивалів, ярмарок, виставок, походів, експедицій, екскурсій, дегустацій та ін.;

2) цілі щодо ефективного регулювання розвитку сільського зеленого туризму на рівнях держави, регіонів і територіальних громад:

- активізація державно-приватного партнерства в сільському зеленому туризмі (пріоритет Програми діяльності Міністрів України, Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року);

- активізація моделей кластерного співробітництва в сільському зеленому туризмі, а також залучення його суб'єктів до кластерів вищого функціонального рівня – туристичних, транспортно-логістичних, інфраструктурних, інноваційних, агропромислових, регіональних, між(транс)регіональних (пріоритет Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року);

- стимулювання фінансування проектів територіальних громад з розвитку туристичної інфраструктури, історико-культурного, екологічного, сільськогосподарського спрямування;

- розширення кредитування малого і середнього підприємництва комерційними банками, активізація використання векселів, здешевлення кредитування і механізмів гарантування кредитів, програм технологічного супроводу та дорадництва (пріоритет Програми діяльності Міністрів України, проекту Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва на період до 2030 року);

- удосконалення інституційного забезпечення регулювання розвитку сільського зеленого туризму шляхом утворення дорадчого органу при Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України – Офісу розвитку сільського зеленого туризму;

- утворення порталу для підприємців у сфері сільського зеленого туризму з метою задоволення потреб суб'єктів малого і середнього підприємництва у доступі до якісної інформації (пріоритет Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва на період до 2020 року).

Серед переліку цілей, досягнення кожної з яких має здійснюватись через конкретизацію завдань на визначений період, першочергового значення набуває розвиток інфраструктури суб'єктів, що надають базові послуги сільського зеленого туризму. Мова йде про приватні (агро-, етно-, еко-) садиби (оселі), агро-, екоферми, кемпінги, стоянки, наметові табори, скансени, сільськогосподарські і народні музеї. Регулювання даних процесів можна здійснювати двома шляхами:

1) через підтримку суб'єктів, які вже надають відповідні послуги в офіційному сегменті ринку та потребують покращення якості туристичного продукту, його додаткової промоції;

2) через стимулювання утворення нових суб'єктів, які надають якісні послуги в діючих сегментах ринку та створюють нові сегменти в умовах обмеженої диверсифікації туристичного продукту (пріоритет – відновлення історико-культурного колориту місцевості).

Перший варіант актуальний у контексті стимулювання детінізації надання послуг у сфері сільського зеленого туризму, що сьогодні часто спостерігається в туристичних дестинаціях з привабливими природними та історико-культурними особливостями (Українські Карпати, приморські території та ін.). Другий варіант потребує залучення комплексу інструментарію, пов'язаного з досягненням цілей ефективного регулювання розвитку сільського зеленого туризму (див. рис. 3.2). З огляду на українські реалії, механізми пільгового кредитування й оподаткування не зарекомендували себе як ефективні в умовах поширеного бюрократизму, недобросовісної конкуренції та

прихованого монополізму. За таких обставин більшого значення набуває стимулювання з боку держави різних форм державно-приватного партнерства, утворення кластерів, а також підтримка фінансування проектів територіальних громад, спрямованих на розвиток сільського зеленого туризму, що отримують нові можливості забезпечення місцевого розвитку в умовах реформи децентралізації.

Що стосується активізації державно-приватного партнерства, то туризм, відпочинок, рекреація, культура та спорт визначені однією з сфер його застосування згідно з законодавством України [118]. Доцільність даної форми регулювання сільського зеленого туризму визначається специфікою державно-приватного партнерства, що являє собою рівноправне та взаємовигідне співробітництво між державою, територіальними громадами (в особі відповідних органів державної влади чи місцевого самоврядування) та приватними інвесторами у межах реалізації проектів, спрямованих на вирішення важливих для території соціально-економічних проблем [94, с. 18]. Таким чином, через державно-приватне партнерство одночасно посилюється участь територіальних громад у стимулюванні розвитку сфери сільського зеленого туризму, якщо для цього є привабливі передумови. Окрім того, зберігається участь держави, що обов'язково при залученні природних об'єктів та об'єктів історико-культурної спадщини.

Основною формою партнерства виступає концесія. Дослідження питання концесії туристичних об'єктів в Україні є нагальним, оскільки якщо дані процеси не будуть активізовані, то через 10-20 років історико-архітектурні пам'ятки повністю втратять свою інвестиційну привабливість (наразі в Україні майже всі концесійні проекти є незначними та реалізуються у сферах житлово-комунальних послуг, будівництва автомобільних доріг та морського портового господарства) [69, с. 359-360].

Важливо посилювати участь сільських громад у реалізації проектів щодо розвитку туристичної інфраструктури, історико-культурного, екологічного, сільськогосподарського спрямування. Особливі можливості при цьому отримують об'єднані територіальні громади, які через регламентовані форми

співробітництва можуть залучати додаткове ресурсне забезпечення в реалізацію проектів. Такими формами, актуальними для сільського зеленого туризму, є реалізація спільних проектів, спільне фінансування (утримання) підприємств, установ та організацій комунальної форми власності (у рамках розвитку загальної і туристичної інфраструктури), утворення спільного органу управління, делегування виконання окремих завдань [126]. Окрім того, громади можуть розробляти стратегії соціально-економічного розвитку з визначенням першочергових заходів покращення локальної інфраструктури та створення сприятливих умов для розвитку сільського зеленого туризму. З прикладу тих громад, які вже здійснюють певні кроки на даному шляху, такими заходами можуть бути [156; 178, с. 110]:

- інфраструктурні: створення місць зупинок для туристів, облаштування рекреаційних зон, об'єктів культурної спадщини та природно-заповідного фонду; покращення сервісних умов закладів громадського харчування; встановлення інформаційних таблиць-вказівників із короткими довідками про туристичні об'єкти та QR кодами; збільшення кількості об'єктів сервісної транспортної інфраструктури; облаштування мережі екологічних туристичних маршрутів, їх візуалізація та маркування;

- інформаційні: проведення прес-турів для представників засобів масової інформації, друкованих, теле-, радіокомпаній та Інтернет ресурсів, туристичних компаній; створення віртуальних 3D-турів об'єктами туристичного показу; створення туристичних інформаційних центрів на базі музейних закладів та на територіях об'єктів природно заповідного фонду;

- ресурсно-мобілізаційні: збільшення обсягів залучення інвестицій у розвиток інфраструктури галузі, пошук альтернативних джерел фінансування; забезпечення кваліфікованими спеціалістами туристичного менеджменту, екскурсійної діяльності та готельного господарства.

Перелік заходів залежить від ресурсних можливостей громади та особливостей природного та історико-культурного потенціалу місцевості.

Отже, розробка стратегії розвитку сільського зеленого туризму в Україні є пріоритетом державного регулювання розвитку даної сфери для сільських

територій. Наявність стратегічного документу фокусує увагу на проблемах та дозволяє мобілізувати ресурси для досягнення поставлених цілей. Поточна стратегія має мати середньостроковий характер, а виконання її положень підсилюватись пріоритетами інших чинних стратегічних нормативів в Україні.

Незважаючи на актуальність розробки й реалізації пропонованої стратегії, досвід розвинутих країн підтверджує переваги регіоналізації державного регулювання. Це стосується й галузі туризму, зокрема сфери сільського зеленого туризму. З огляду на те, що регіони України дуже різняться своїм природним та історико-культурним потенціалом, етнокультурними особливостями, пріоритети розвитку сільського зеленого туризму потребують регіоналізації та локалізації. Специфічним є Південний туристичний регіон, зокрема Приазовська дестинація, стратегія розвитку сільського зеленого туризму для якої має бути ключовим завданням сталого розвитку індустріалізованого регіону та підвищення якості життя населення сільських територій.

3.2. Екологічна спеціалізація сільського зеленого туризму як перспективна бізнес-ідея в стратегії розвитку сільських територій

Екологічна спеціалізація сільського зеленого туризму є надзвичайно перспективним напрямом підприємницької діяльності в Україні та окремих її регіонах. Підвищений попит вона може мати в індустріальних регіонах, де населення вирізняється вищими потребами в перебуванні в екологічно чистому середовищі. Глобальні тренди субурбанізації, промоція цілей сталого розвитку та принципів екологічної економіки свідчать про гостру потребу збереження довкілля. При таких умовах актуальність розвитку екологічного туризму та посилення екологічної спеціалізації в сільському зеленому туризмі лише посилюються у соціальному, політичному та економічному аспектах.

Екологічну спеціалізацію сільського зеленого туризму можна розглядати за двома основними напрямками:

- 1) посилення екологічних складових у формуванні продукту сільського зеленого туризму – власне екологічний розвиток сільського зеленого туризму;
- 2) формування продукту екологічного туризму з спеціалізацією суто в даному сегменті.

Таким чином, підприємницька діяльність з екологічною спеціалізацією сільського зеленого туризму може передбачати як звужену діяльність в даній сфері, так і диференціацію туристичного продукту з позиціонуванням екологічних його складових.

Екологічний розвиток сільського зеленого туризму є ширшим процесом та передбачає доповнення туристичного продукту елементами екологічного характеру: екологічного споживання, тимчасового перебування в екологічно чистому середовищі, екологічного виховання і просвітництва. Для цього продукт має надаватись з використання ресурсощадних технологій.

Інший бік екологічного розвитку сільського зеленого туризму – протидія надмірним антропогенним навантаженням на природні й історико-культурні об'єкти. Власне сезонність, комерційна орієнтованість суб'єктів господарювання в туристичній сфері часто призводять до: порушення сталих адаптованих традиційних систем природокористування (у випадку некоректного залучення до туристичної інфраструктури); сезонних (відповідно до туристських сезонів) коливань рівнів господарської активності, виробництва та споживання; знищення цінних представників флори та фауни для виробництва супутніх туристських товарів (сувенірів тощо); загострення соціальних, етнічних, релігійних та ін. протиріч у випадку незнання, неврахування або ігнорування місцевих особливостей [97, с. 118]. Екологічний розвиток сільського зеленого туризму повинен протидіяти зазначеним закономірностям.

В Україні екологічна спеціалізація сільського зеленого туризму має значний потенціал та в регіональному розрізі може диверсифікуватись залежно від економічної спеціалізації та природних умов:

- для регіонів з сприятливими природними умовами (наявністю водоєм, гірських масивів, лісів і т. д.) – формування конкурентного ринку послуг екологічних та екологізованих послуг сільського зеленого туризму;

- для регіонів з високим рівнем індустріалізації й урбанізації – формування вибіркового ареалів рекреації і відпочинку в протипагу міському динамічному способу життя.

Регіони з сприятливими природними умовами повинні надавати послуги, розраховані на більш тривале перебування. Регіони з високим рівнем індустріалізації й урбанізації, як правило, пропонують послуги вихідного дня, територіально наближені до споживача.

Якщо говорити про перспективи екологічної спеціалізації сільського зеленого туризму та розвитку екологічного туризму, то наукові обґрунтування даних процесів доцільно здійснювати через призму визначення *бізнес-потенціалу* для даної сфери. Говорити про перспективи розвитку тієї чи іншої сфери неможливо, якщо не буде комерційного інтересу. У випадку його відсутності стимулюючі механізми має застосовувати держава. Так як в Україні та регіонах (особливо індустріальних) ефективна політика розвитку сфер туризму і рекреації здійснюється вибірково, визначати провідну роль держави видається дискусійним.

Більшу вагу можуть почати відігравати *об'єднані територіальні громади* сільського типу. У своїх інвестиційних проєктах вони мають більшу роль відводити тим, що стосуються екологічного туризму. Розуміння переваг можливостей його розвитку з наслідковим відображенням на стані соціальної інфраструктури, рівні зайнятості і самозайнятості населення, формування соціокультурного простору, становлення іміджу конкурентоспроможної громади буде запорукою більшою уваги управлінців локального рівня до даної сфери економіки.

Бізнес-потенціал екологічної спеціалізації сільського зеленого та розвитку екологічного туризму – це категорія, яка розкриває можливості підприємницької діяльності у даній сфері. Бізнес-потенціал найбільшою мірою детермінується:

- рівнем індустріалізації економіки, що визначає стан довкілля, якість життя населення;
- щільністю населення, часткою міського населення;
- станом довкілля та природних потенціалом (наявність гірських систем, водойм, специфічних екосистем);
- рівнем розвитку соціальної інфраструктури і транспортного сполучення сільських територій.

Високий бізнес-потенціал екологічної спеціалізації сільського зеленого та розвитку екологічного туризму в Україні підтверджують:

- глобальні тренди зростаючого попиту на екологічну продукцію, що розкривають перспективу даного підвиду сільського зеленого туризму з пропозицією послуг на міжнародному ринку;
- управлінські тренди децентралізації і дерегуляції, що посилюють можливості громад у стимулюванні підприємництва в даній сфері та можливості реалізації бізнес-ідей на індивідуальному рівні.

Глобальні тренди популяризації даної сфери господарювання обумовлені особливостями просторово-демографічного та еколого-економічного розвитку. Україна та її регіони, особливо з інфраструктурою міжнародних транспортних переміщень, вчасно реагуючи на такі особливості, можуть стати привабливими продуцентами послуг екологічного туризму з орієнтацією не лише на внутрішнього, але й на іноземного споживача. Це буде відмінним шансом для популяризації української культури, а також можливості «реанімації» традицій і цінностей окремих територій та етнокультурних спільнот: етнографічних регіонів Галичини, Волині, Гуцульщини, Покуття, Поділля, Слобожанщини, Полтавщини, Буджака і т. д. (загалом, близько 25 регіонів); національних меншин в Україні болгар, румун, молдаван, білорусів, кримських татар, німців та ін. (угорські меншини наразі успішно розвивають свій туристичний напрям на теренах Закарпаття).

Зростання попиту на екологічний туризм обумовлений, у першу чергу, активними урбанізаційними процесами й стрімким зростанням чисельності міського населення. У світі, станом на 2020 рік, частка міського населення

сягнула 55,7 %, коли в 2005 – 48,9 %, 1990 – 42,9 %, 1980 – 39,3 %, 1960 – 33,6 %. У країнах ЄС цей показник взагалі досягнув 75,0 %. Для України частка міського населення складає 69,5 %. Такі динамічні особливості підтверджують зростаючий попит на послуги екологічного туризму. Навіть в умовах розвитку еко-міст (містобудування з базовим принципом зменшення викидів вуглецю [184]), послуги екологічного туризму будуть залишатись в авангарді туристичного ринку – з огляду на їх різне цільове призначення (рис. 3.4).

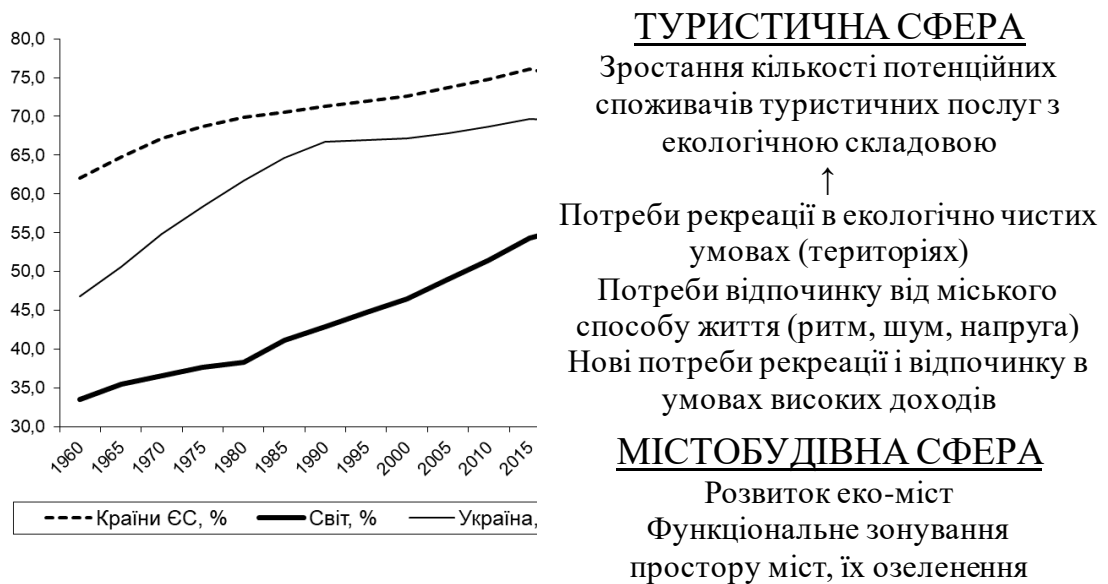

Рис. 3.4. Зростання міського населення як просторово-демографічна детермінанта екологічної спеціалізації сільського зеленого туризму

Джерело: [214]

Інша потужна детермінанта екологічної спеціалізації сільського зеленого туризму – еколого-економічна, яка відображає вплив економіки на стан довкілля. Одним з основних індикаторів такого впливу є викиди вуглекислого газу, наслідки яких є настільки сильними, що призводять до глобального потепління. За даними Світового Банку, у світі викиди CO₂ за останні 55 років зросли в майже 4 рази. Для Європи цей показник складає 1,4. По Україні статистика ведеться з 1992 року. За цей період викиди вуглекислого газу значно скоротились (0,39), що дозволяє нашій країні продавати квоти згідно Кіотського протоколу [184].

Ще одна світова екологічна загроза – викиди метану. Дані Світового Банку показують, що темпи зростання обсягів такого роду викидів для світу є нижчими, для ЄС та України негативними, але все ж вони проявляються. Схожі тенденції – для викидів закису азоту. Такі глобальні екологічні тенденції змушують провідні країни світу докладати чималих зусиль у зменшенні негативного антропогенного впливу на довкілля, зокрема через екологічні інновації. Однак у стратегічному плані необхідно забезпечувати екологічне виховання населення, поширювати розуміння цінності природних екосистем, у чому вагому роль має відігравати сільський зелений туризм з екологічною спеціалізацією.

Україна в очах світової спільноти поки зберігає імідж як країни, на території якої відбулась Чорнобильська катастрофа. Разом з тим, вимушена деіндустріалізація розкрила нові можливості розвитку сфери послуг у нашій державі, в тому числі екологічної спеціалізації сільського зеленого туризму. Цей потенціал слід використовувати. Особливо актуальним він є для гірських територій західної України, які тривалий період часу перебувають у задовільних умовах розвитку. Відтак стимулювання екологічної спеціалізації сільського зеленого туризму може забезпечити відродження економіки даних територій та зупинити еміграційні процеси.

Також дуже перспективною є екологічна спеціалізація сільського зеленого туризму в поселеннях з вираженими етнокультурними характеристиками. Особливо це актуально для прикордонних територій і територій, де проживають численні національні меншини.

Бізнес-потенціал екологічної спеціалізації сільського зеленого туризму в Україні практично не розкритий. Він «приховується» в наданні послуг з тимчасового проживання на напівлегальних умовах з поодинокими практиками чіткого декларування екологічних орієнтирів у діяльності [35]. Виходячи з такої ситуації, для України наразі актуальним є:

- по-перше, законодавчі вдосконалення, які б стосувались діяльності у сферах екологічного туризму;

- по-друге, ефективна промоційна підтримка суб'єктів господарювання у сфері екологічного туризму, які здійснюють свою діяльність офіційно;

- по-третє, стимулювання реалізації бізнес-ідей молоді, інших зацікавлених осіб у сфері екологічного туризму як важливого напрямку соціального підприємництва;

- по-четверте, стимулювання співпраці між суб'єктами туристичної діяльності, державними інститутами природоохоронної діяльності з метою реалізації спільних проектів, формування туристичних екокластерів.

Рекомендації щодо законодавчих удосконалень мають охоплювати комплекс заходів на різних управлінських рівнях. Законодавча невизначеність є негативною і демотивуючою, адже базове стимулювання екологічного туризму має здійснювались саме через нормативно-правове регулювання. Без цього неможлива реалізація цільових програм фінансування.

Законодавчі вдосконалення щодо екологічної спеціалізації сільського зеленого туризму мають охоплювати концептуально-стратегічні, нормотворчі і програмно-цільові положення. У табл. 3.2 розкрито авторське їх бачення.

Таблиця 3.2

Законодавчі пріоритети розвитку екологічного туризму в Україні

№ з/п	Характеристика положень	Актуальні напрямки	Законодавчі акти	Суть законодавчих удосконалень
1	2	3	4	5
1	Концептуально-стратегічні	Безпекові Екологічні	Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року (діючий)	Визначення екологічного туризму як способу впровадження екосистемного підходу в галузеву політику
		Туристичні	Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року (діючий)	Конкретизація пріоритетів досягнення цілі «забезпечення ефективного екологічного використання туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу шляхом розв'язання проблеми рекреаційного природокористування і охорони навколишнього природного середовища»
		Туристичні	Стратегія розвитку сільського зеленого туризму в Україні на період 2022-2026 років (відсутній)	Конкретизація пріоритетів екологічної спеціалізації сільського зеленого туризму і розвитку екологічного туризму

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4	5
2	Нормотворчі	Понятійно-термінологічні	Закон України «Про туризм» (діючий)	Визначення змісту екологічного туризму, основних суб'єктів його здійснення (екотелі, екосадиби, екоферми, екокансени, екокластери), сфер діяльності (з урахуванням КВЕД), послуг (екологічний туристичний продукт, екологічний туристичний маршрут)
		Стандартизаційні	Міжнародні стандарти якості в Україні	Визначення стандартів для суб'єктів екологічного туризму
3	Програмно-цільові	Територіальні	Закон України «Про спеціальну економічну зону туристично-рекреаційного типу «назва» (відсутній)	Конкретизація природних ареалів з мінімальним антропогенним впливом як спеціальних економічних зон туристично-рекреаційного типу з спеціалізацією на екологічному туризмі
		Інституційні	Господарський кодекс України (діючий)	Внесення до переліку організаційно-правових форм об'єднань підприємств (асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, передбачені законом (союзи, спілки, асоціації підприємців, тощо)) кластера, визначення його спеціалізації, в тому числі туристично-рекреаційної й екологічної
		Мотиваційно-підприємницькі	Обласні і локальні програми для бізнесу в сфері екологічного туризму (відсутній)	Визначення інструментів фінансової, організаційної, інформаційної підтримки суб'єктів бізнесу і самозайнятості в сфері екологічного туризму

Джерело: [29, 122, 129, 130]

Особливого значення з огляду на чинне законодавство України набувають нормотворчі положення, оскільки без чіткого визначення змісту екологічного туризму, його сфер і суб'єктів неможливо сформулювати правову основу господарювання за даною спеціалізацією.

У випадку визначення екологічного туризму в профільному еколого-безпековому законодавстві як одного з пріоритетів впровадження екосистемного підходу в галузеву політику стане можливим посилення екологічного пріоритету господарювання в обласних і локальних програмах соціально-економічного розвитку. Тобто законодавча вертикаль має визначати загальнонаціональні пріоритети з уточненням можливостей їх виконання на регіональному і локальному рівнях.

Правова визначеність суб'єктів екологічного туризму розширить їхні можливості у залученні фінансових, майнових та інших ресурсів для підприємницької діяльності. Провідними профільними міжнародними організаціями в даній сфері є Міжнародна організація екологічного туризму (TIES), Міжнародна спілка охорони природи (МСОП), Всесвітній фонд дикої природи та ін. Їхня діяльність націлена на всебічну промоцію та ресурсну підтримку бізнесу в екологічній сфері, щоб вона викликала комерційний інтерес у населення, яке проживає в територіях з високим потенціалом екологічного туризму.

Правова визначеність господарювання в сфері екологічного туризму забезпечить впровадження міжнародних стандартів якості та контроль за їх дотриманням. Дотримання стандартів у сфері туристичних послуг повинно підвищити рівень якості товарів, робіт, послуг відповідно до потреб споживачів; забезпечить безпеку об'єктів туристичних відвідувань з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій [96, с. 95]. Мова йде про такі стандарти:

- Міждержавний стандарт ГОСТ 28681.1-95 «Проектування туристичних послуг»;
- Міждержавний стандарт ГОСТ 28681.2-95 «Загальні вимоги до туристично-екскурсійного обслуговування»;
- Міждержавний стандарт ГОСТ 28681.3-95 «Вимоги щодо забезпечення безпеки туристів і екскурсантів»;
- Міждержавний стандарт ГОСТ 28681.4-95 «Класифікація готелів»;
- Міжнародні стандарти ISO14000 в сфері екологічного менеджменту;
- ДСТУ ISO 14004:2006 (ISO 14004:2004, IDT) «Системи екологічного управління. Загальні настанови щодо принципів, систем та засобів забезпечення»;
- ДСТУ ISO 14020:2003 (180 14020:2000, IDT) «Екологічні маркування та декларації. Загальні принципи».

У наукових дослідженнях аргументується, що сучасна концепція екологічного туризму підкреслює обов'язковість збереження природного і

культурного спадку, біотичної різноманітності і покращення екологічного, соціального і економічного стану регіонів, які відвідують екотуристи; екологічний туризм повинен стати взірцем для переорганізації; сталий еколого-зрівноважений туризм повинен стати не лише філософією, але й провідною управлінською стратегією розвитку туризму регіону [99, с. 168].

Можна багато говорити про свідомість, соціальну відповідальність і т.д., однак у випадку відсутності комерційного інтересу місцевого населення в реалізації бізнес-проектів екологічного туризму його розвиток буде неможливим. Окрім того, дана сфера господарювання є специфічною, оскільки потребує залучення об'єктів як правило державної власності, доступ до яких може бути обмеженим. Власне однією з умов екологічного туризму є організація подорожей з обмеженою кількістю учасників у природні зони з можливим відвідуванням місць, що представляють культурну цінність та з метою реалізації різних проектів охорони й раціонального використання природних ресурсів [175, с. 92]. Тому в Україні реалізація бізнес-потенціалу екологічної спеціалізації сільського зеленого туризму має відбуватись на засадах:

1) цільової державної підтримки екотуристичного бізнесу, так як він передбачає залучення природних й історико-культурних об'єктів та виконує значущу просвітницьку-виховну функціональність;

2) цільової державної підтримки суміжних сфер господарювання, зокрема органічного агровиробництва та екофермерського господарства;

3) пріоритетності сільських територій, які входять до об'єднаних територіальних громад;

4) вибіркової і контрольованої дерегуляції господарювання в сфері екологічного туризму, особливо на перших етапах його становлення на визначених територіях;

5) мотивації населення, яке проживає в територіях з високим потенціалом екологічного туризму, до підприємництва в даній сфері;

б) мотивації населення, яке емігрувало з територій з високим потенціалом екологічного туризму, до інвестувань у дану сферу.

Екологічний туризм у сучасних економічних умовах здатний допомогти малим населеним пунктам України вижити, оскільки саме вони своєю специфічністю притягують екотуристів [13, с. 247]. Реформа децентралізації дала змогу багатьом об'єднаним територіальним громадам розпочати активний процес покращення стану соціальної інфраструктури. Наступним етапом має бути посилення інвестиційних пріоритетів їхніх стратегій розвитку, де залежно від природних та історико-культурних особливостей сільські громади можуть визначати пріоритет сільського зеленого, зокрема екологічного туризму.

Складність *мотивації* екологічної спеціалізації сільського зеленого туризму в Україні обумовлена:

- непослідовністю державної політики у реалізації стратегічних завдань розвитку різних видів економічної діяльності, в тому числі туристичної;
- постійним браком бюджетних коштів, бюрократією в процедурах їхнього отримання;
- низьким рівнем інституційної довіри бізнесу і населення до влади та її управлінських ініціатив;
- демотивацією бізнесу прозорості діяльності, що необхідна за умов участі у програмах підтримки з бюджетних фінансуванням.

Незважаючи на те, що перелік демотиваторів екологічної спеціалізації сільського зеленого туризму в Україні є не значним, поступове його зменшення можливе за умов реалізації наступних заходів:

- вибору окремого ареалу як взірця державної підтримки через регіональні і локальні механізми співфінансування для розвитку екологічного туризму – позитивно, якщо це буде в індустріальному регіоні з задовільним рівнем використання природного й історико-культурного потенціалу та розташуванням іміджевого об'єкту, навколо якого буде розбудовуватись мережа еко-суб'єктів (об'єкту природно-заповідного фонду);
- посиленої технологічної підтримки проектів екологічного туризму в межах обраного ареалу задля підвищення їх конкурентоспроможності і привабливості для іноземного туриста;

- надання більших повноважень місцевим органам державної влади у стимулювання екологічного туризму з можливістю акумуляції податкових навантажень на рівні місцевих бюджетів;

- залучення громадських об'єднань до бізнес-ініціатив, так як до нині в більшості кризових ситуацій саме самоорганізація бізнесу і населення дозволила вирішити гострі ситуації й мобілізувати необхідне ресурсне забезпечення.

Таким чином, для українських реалій прийнятною є *територіальна концентрація стимулювання екологічного туризму* з наближеністю значущих природних й історико-культурних об'єктів, а також національних парків [62, с. 105]. Територіальна концентрація дозволить *об'єктивувати туристичний потенціал*. Мається на увазі, що облік туристичних потоків буде здійснюватися через відвідуванням конкретних природних чи історико-культурних об'єктів. Моніторинг кількості відвідувань дасть змогу оцінювати ситуацію щодо розвитку екологічного туризму в цілісній економічній та інфраструктурній системі регіону (поселення) [218]. З іншого боку, моніторинг буде основою для вимірювання рівня навантаження на природні й історико-культурні об'єкти, формувати інформаційно-аналітичний супровід їх екологічної паспортизації.

Щодо мотивації господарювання в сфері екологічного туризму, окрім стимулюючого інструментарію актуальним є також дерегуляційний. На наше переконання, розвиток екологічного туризму в Україні не потребує надмірних преференцій. Важливою є дерегуляція підприємництва (мінімальне втручання держави), а також активна промоція можливостей діяльності у даній сфері. Креативний потенціал населення України за таких умов має всі шанси реалізувати себе в екологічному туризмі як одній з найбільш перспективних сфер на світовому туристичному ринку. Екологічний туризм в Україні має стати важливим компонентом економічного добробуту родини кожного сільського господаря, для чого необхідна тісна співпраця органів державного та місцевого самоврядування, громадських організацій і господарств [96, с. 109].

Мотивація господарювання в сфері екологічного туризму має базуватись на програмно-цільовому підході з одночасним балансуванням принципів

дерегуляції (рис. 3.5). У випадку ефективної підтримки господарювання в сфері екологічного туризму такі суб'єкти будуть схильні до діяльності в офіційному сегменті ринку, що є актуальним завданням для розвитку сфери послуг в Україні у цілому.

Рис. 3.5. Зasadничі принципи та напрямки мотивації господарювання в сфері екологічного туризму

Джерело: авторська розробка

Для мотивації господарювання в сфері екологічного туризму мають розроблятися *взірцеві тури* з відповідною спеціалізацією. Вони слугуватимуть наочним прикладом пропозиції такого туристичного продукту, який поєднує в

собі рекреаційні й пізнавальні особливості з спрямуванням на екологічне виховання. В додатку Ж наведено *приклади авторських туристичних маршрутів*, розроблених для Запорізької області. Вони позиціонуються на ринку як «фітнес-тури», «йога-тури», «зелені-тури» та передбачають активний оздоровчий відпочинок з елементами екологічного виховання.

Отже, екологічна спеціалізація сільського зеленого туризму має високий бізнес-потенціал для розвитку сільських територій. Ефективне використання такого потенціалу має поєднувати екологічний розвиток сільського зеленого туризму та економічну діяльність у сфері екологічного туризму. У силу специфіки даних сфер господарювання та складної соціально-економічної ситуації в Україні, необхідне державне стимулювання процесів екологічного розвитку в туризмі. Воно має здійснюватися на засадах територіальної концентрації і мотивації населення до господарювання в сфері екологічного туризму з збільшенням повноважень місцевих органів державної влади. Мотиваційні підходи мають реалізовуватись з поєднанням засадничих принципів цільової підтримки з балансуванням до необхідності дерегуляції, що забезпечить прозору економічну діяльність у сфері екологічного туризму та дасть змогу його інституціоналізувати як вагомий чинник добробуту сільського населення в Україні.

3.3. Моделювання туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму

Туристична діяльність і культура є невід'ємними складовими соціально гуманітарної сфери, що регулює функціонування життєдіяльності людських спільнот у частині підвищення якості й відтворення людського потенціалу. Особливо це стосується сільських територій, де процеси деградації людського капіталу призводять до таких негативних наслідків, як безробіття, скорочення кількості населення через старіння та міграцію, зростання соціальної напруги і глибокої економічної депресії [196, с. 549]. З огляду на це заходи модернізації системи безпеки розвитку сільських територій, інтенсифікації альтернативних

сільськогосподарському виробництву видів економічної діяльності, підвищення культурно-освітнього рівня сільського населення, є процесом просторової поляризації природно-ресурсного середовища та життєздатності суб'єктів господарювання в сфері сільського зеленого туризму [31, 52, с. 113]. Саме тому від культурно-освітнього рівня, професійної підготовки, навичок, вмотивованості, бажання та вміння працювати і господарювати залежить ефективність розвитку сільського зеленого туризму, суб'єктів його господарювання в сільській місцевості.

Розвиток сільського зеленого туризму як ефективної сфери діяльності сільських територій залежить від багатьох факторів, зокрема: рекреаційної привабливості об'єктів, населених пунктів (наявність якісних та різноманітних природних ресурсів, розвиненість інфраструктури, належні матеріально-побутові умови), а також вартості відпочинку (ціни на послуги проживання, харчування, екскурсії, використання природних ресурсів і туристичних атракцій). Забезпеченість зайнятості населення в сфері послуг, створює додатковий попит транспортних сполучень в сезонний період, змушує підприємця (власника бізнесу в сфері сільського зеленого туризму) креативно та неординарно мислити і швидко приймати рішення для залучення та зацікавлення туристів [203, с. 810].

Активізація внутрішніх туристичних потоків та популяризація природного й історико-культурного потенціалу країни та її регіонів серед населення України й іноземних туристів є однією зі стратегічних цілей розвитку сільських територій яка реалізується шляхом розвитку сфери сільського зеленого туризму. Залучення туристів в сільську місцевість здійснюється шляхом креативної господарської діяльності суб'єктів сільського зеленого туризму, оптимізації їх організаційно-економічної структури діяльності, формування локального, якісного туристичного продукту по доступним цінам, створення індивідуальних умов для кожного клієнта.

Розвиток сільського зеленого туризму в регіонах України може здійснюватись в деяких напрямках, кожен з яких з однієї сторони потребує інвестицій, з іншої сторони – забезпечує різну ступінь віддачі, яка до того ж

суттєво залежить від географічного положення туристичних об'єктів. З огляду на обмежені можливості суб'єктів сільського зеленого туризму, важливим завданням є *пошук оптимальної структури господарської діяльності сільського зеленого туризму*, в результаті чого туристичний потік принесе найбільший економічний ефект, що в свою чергу сприятиме ефективному використанню потенціалу регіону як туристичної дестинації в цілому.

Враховуючи актуальність систематизації економічних показників в сфері сільського зеленого туризму з метою формування єдиного зрозумілого підходу в розрахунках економічного ефекту від надання туристичних послуг в сільському зеленому туризмі, на основі узагальнення теоретичних, методичних та практичних досліджень автора, вітчизняних та зарубіжних вчених, сформуємо *оптимізаційну модель туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму*. Дана модель представлена на рис. 3.6.

При моделюванні туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму актуальності набуває пошук оптимальної структури компонентів, які являють собою спрощений, відповідно до обраного рівня абстракції, опис реальності, фактичні результати якого завжди мають розбіжності з результатами моделювання, оскільки на них впливають багато чинників, повне врахування яких неможливо, або недоцільно. Тому на початковому етапі моделювання пропонується вибрати компромісний рівень абстракції, при якому з одного боку отримані результати мали б практичне значення, а з іншого - витрати на створення моделі не були б надмірними.

В оптимізаційній моделі туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму вибір рівня абстракції проявляється у визначенні базових змінних моделі, які будуть задавати структуру компонентів туристичних потоків. Результатом оптимізаційного моделювання стане розрахунок середньо очікуваних доходів від туристичної діяльності при плануванні оптимістичного і песимістичного варіанту розвитку подій з урахуванням типу туристів та сезонності надання туристичних послуг; визначено оптимальну структуру витрат на організацію діяльності;

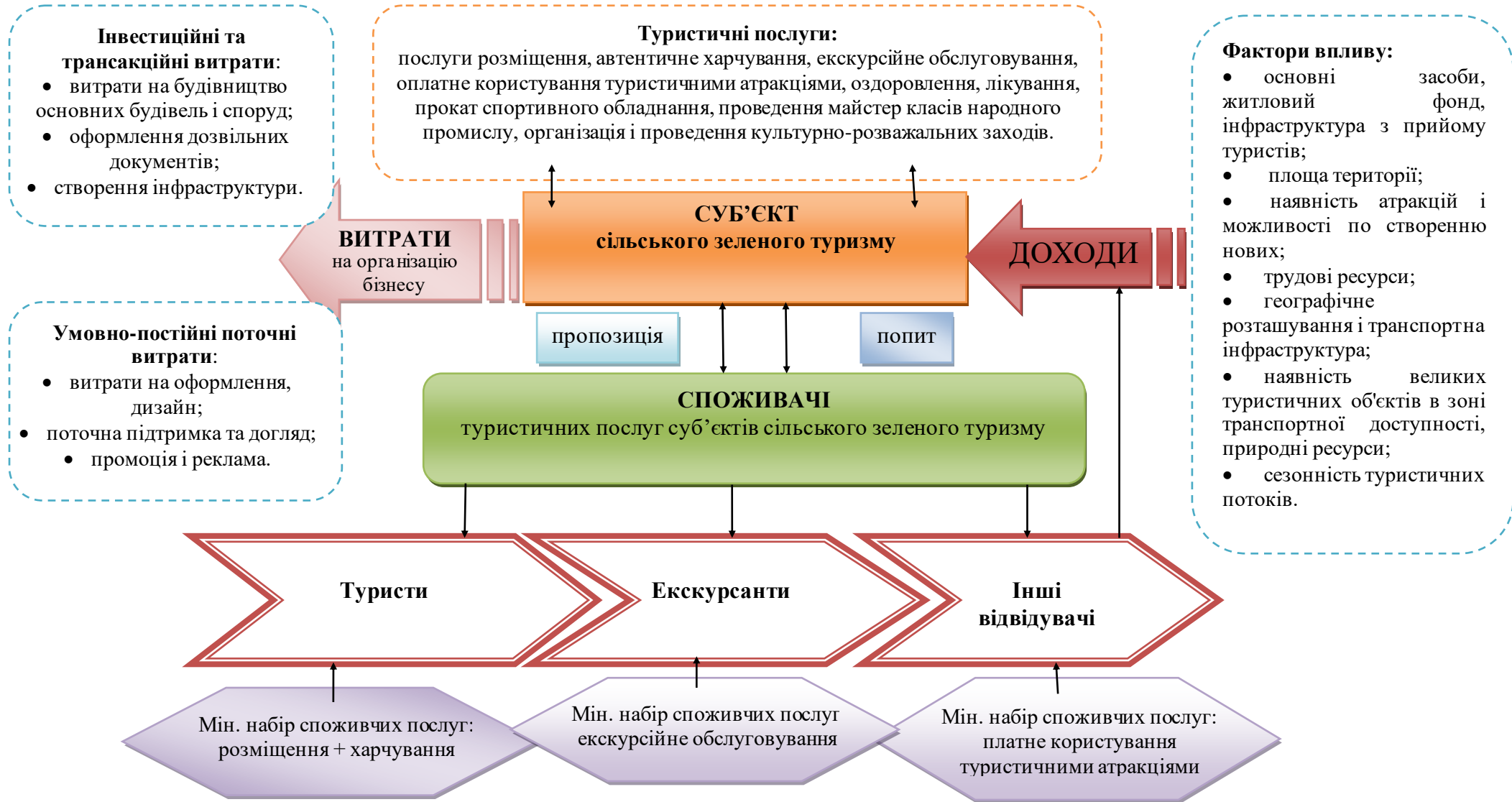

Рис. 3.6. Оптимізаційна модель туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму
Джерело: розроблено автором

запропоновано розрахунок оптимізаційної моделі туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму за цільовою функцією.

Урахування типу туристів обмежена наявністю даних офіційної статистики. На рис. 3.6 запропоновано брати до уваги три групи споживачів – туристів, екскурсантів та інших відвідувачів (їх характеристика здійснена при описі моделі, наведеному нижче), що не суперечить положенням чинного законодавства (у Законі України «Про туризм» класифікацію туристів не здійснено). Звичайно, можна було більш детально аналізувати групу туристів, зокрема з їх розподілом на багатоденних туристів і туристів вихідного дня. Однак відповідні дані для аналізу відсутні. Даний аспект може бути предметом наукових обґрунтувань для вдосконалення статистичного забезпечення аналізу туристичної діяльності в Україні. Нами запропоновано методичний підхід, апробація якого може бути вдосконалена за умов наявності даних.

З точки зору ресурсів, які потрібні для організації сільського зеленого туризму і отриманих доходів від туристичної діяльності, загальний сезонний туристичний потік можна представити у вигляді трьох компонентів, яким будуть відповідати наступні змінні моделі:

x_1 - кількість туристів, які планують довгостроковий відпочинок від однієї і більше діб, яким для розміщення потрібно житло (відпочинок в сільських зелених садибах, сільських будинках, кемпінгах, екотаборах, туристичних базах відпочинку). Цей сегмент споживачів приносить найбільший дохід з огляду від асортименту наданих їм послуг (проживання, харчування, розваги, послуги оздоровлення та лікування, екскурсійний супровід, оренда туристичного обладнання), але обладнання місць для їх розміщення потребує значних вкладень. Надалі для позначення таких туристів будемо використовувати скорочення «ТДВ»;

x_2 - кількість відвідувачів, що приїжджають на екскурсію (екскурсантів), для ознайомлення з місцевими туристичними об'єктами (культурними, історичними та природними пам'ятками, атракціями),

традиціями, культурою та побутом, в англomовній термінології отримали назву «point of interest» (POI). Відповідно, вхідна плата за доступ до POI, разом з оплатою за супутні послуги (наприклад - харчування після екскурсії, участь у майстер-класах, обрядах чи фольклорних заходах, реалізація товарів місцевого виробництва) становить основний дохід від обслуговування таких туристів. Для їх позначення в подальшому будемо використовувати скорочення «Е»;

хЗ - кількість інших відвідувачів, що приїжджають найчастіше у вихідні та святкові дні з метою відпочинку на природі в сільській місцевості. Таким відвідувачам не потрібне розміщення в садибі, але їм необхідна територія для дозвілля та активних ігор. Дохід від обслуговування таких відвідувачів складається переважно з оплати за оренду території, а також оплати за супутні послуги. Для позначення таких відвідувачів в подальшому будемо використовувати скорочення «В».

Для визначення доходу, який приносить кожна з груп споживачів, скористаємося статистичною інформацією про туристичну діяльність на прикладі Запорізької області за 2019 рік [24, 169]. Так, виходячи з даних про повний загальний середній туристичний потік в області та загальний обсяг отриманих від туристичної діяльності доходів, середній показник витрат одного туриста в день становить 941 грн. На підставі відомих з того ж джерела даних про структуру витрат туроператорів і турагентів можна припустити, що приблизно аналогічну структуру матимуть і витрати туристів. Результати розрахунків розподілу середньоденних витрат одного середньостатистичного туриста в день наведені в табл. 3.3.

Таким чином, середні очікувані доходи в день від кожного туриста (ТД) складуть $405,74 + 89,67 = 495,42$ грн.

Середні очікувані доходи в день від кожного екскурсанта (Е) складуть від 86,60 грн. (песимістичний варіант - тільки екскурсія) до $86,60 + 89,67 / 2 = 131,44$ грн. (оптимістичний варіант - екскурсія та половина денних витрат на харчування).

Таблиця 3.3.

Розрахунок структури середньоденних витрат на одного туриста в Запорізькій області за 2019 рік

Вид даних	Всього витрат	Проживання	Харчування	Екскурсійне обслуговування (без транспортних послуг)	Транспортне обслуговування	Послуги дозвілля	Інші
Всього витрат (тис. грн.)	2569,9	1108,1	244,9	236,5	718,9	254,2	7,3
Питома вага	100%	43,1%	9,5%	9,2%	28,0%	9,9%	0,3%
Добові витрати, грн.	941	405,74	89,67	86,60	263,23	93,08	2,67

Джерело: [24, 169] власні розрахунки автора

Середні очікувані доходи в день від кожного відвідувача (В) складуть від 93,08 грн. (песимістичний варіант - тільки послуги дозвілля) до $93,08 + 89,67 / 2 = 137,92$ грн. (оптимістичний варіант - послуги дозвілля та половина денних витрат на харчування).

Враховуючі що очікувані доходи від туристичної діяльності безпосередньо залежать від кількості можливих днів в сезоні, визначмо мінімально очікувану кількість днів надання послуг для кожного типу споживачів. Розрахунок середньо очікуваних доходів від туристичної діяльності в умовному об'єкті сільського зеленого туризму за сезон представлено в таблиці 3.4.

В досліджуваній Запорізькій області встановлено що кількість сезонних днів в теплий період часу налічує 120 календарних днів – це період оптимального перебування туристів довгострокового відпочинку (ТДВ), очікуваний період для екскурсантів (Е) та інших відвідувачів (В) – 50 календарних днів, це кількість офіційних державних святкових та вихідних днів в сезонні місяці (травень, червен, липень, серпень, частково вересень).

Таблиця 3.4.

Середні очікувані доходи від туристичної діяльності в умовному суб'єкті сільського зеленого туризму

Тип споживачів/ кількість днів	Очікувані доходи в день з 1 туриста, грн..	Очікувані доходи на тиждень з 1 туристом, грн..	Очікувані доходи на місяць з 1 туристом, грн..	Очікувані доходи за сезон з 1 туристом, грн..
Песимістичний варіант				
ТДВ (120 дн)	495,42	3467,94	14862,6	59450,4
Е (50 дн)	86,6	173,2	692,8	4330
В (50 дн)	93,08	186,16	744,64	4654
Всього	675,1	3827,3	16300,04	68434,4
Оптимістичний варіант				
ТД (120 дн)	495,42	3467,94	14862,6	59450,4
Е (80 дн)	131,44	657,2	2628,8	10515,2
В (50 дн)	137,92	413,76	1655,04	6896
Всього	764,78	4538,9	19146,44	76861,6

Джерело: власні розрахунки автора.

Таким чином, доходи від сільського зеленого туризму складуть в оптимістичному варіанті:

$$z_D = 495,42x_1 + 131,44x_2 + 137,92x_3 \quad 3.1.$$

Витрати на організацію сільського зеленого туризму можна розділити на інвестиційні та трансакційні, а також умовно-постійні поточні. До інвестиційних та трансакційних віднесемо витрати на первинну організацію атракції сільського зеленого туризму. Це витрати на будівництво основних будівель і споруд (зона проживання, зона харчування, зона відпочинку), оформлення дозвільних документів, створення інфраструктури. Такі витрати занадто великі, щоб окупити їх за один сезон, тому такі витрати ідентифіковано як інвестиційні. В цільову функцію такі витрати не враховуються. Що стосується умовно-постійних поточних витрат, то до них віднесемо витрати на оформлення, підтримку і промоцію РОІ, а також витрати

на рекламу самого суб'єкта сільського зеленого туризму, яка потрібна, перш за все, для залучення екскурсантів (Е).

Як відомо, залежність ефективності рекламної кампанії від вкладених коштів має нелінійний характер. Тобто, чим більше клієнтів вже охоплено рекламою, тим більші витрати на залучення кожного нового клієнта. Така залежність носить назву експоненціальної.

З урахуванням перерахованих витрат на організацію сільського зеленого туризму, цільова функція нашої оптимізаційної моделі набуде вигляду (3.2).

$$\max z = 495,42x_1 + 131,44x_2 + 137,92x_3 - r_4x_4 - \exp f(x_2) \quad 3.2.$$

де r_4 – середні витрати на оформлення, підтримку та промоцію РОІ;

x_4 – кількість РОІ;

$\exp f(x_2)$ – функція витрат на рекламу для залучення екскурсантів.

Ця функція має вигляд:

$$\exp f(x_2) = ke_1 \left(e^{\frac{x_2}{ke_2}} - 1 \right), \quad 3.3.$$

де ke_1, ke_2 – коефіцієнти ефективності рекламної компанії.

Можливості суб'єкта сільського зеленого туризму по залученню кожної з перерахованих категорій споживачів обмежені низкою факторів, серед яких в рамках даної моделі можна виділити наступні:

- наявність житла і витрати на його будівництво;
- площа території;
- наявність РОІ і можливості по створенню нових;
- граничні можливості персоналу та інфраструктури з прийому туристів;
- географічне розташування і транспортна інфраструктура;
- наявність великих туристичних об'єктів в зоні транспортної доступності (не далі 1-2 годин проїзду);
- сезонність туристичних потоків.

Розглянемо, яким чином перераховані чинники можуть бути враховані у вигляді обмежень оптимізаційної моделі.

1. Обмеження на кількість місць для розміщення ТДВ.

Дане обмеження необхідно розглядати виходячи з тривалості туристичного сезону для даного виду сільського зеленого туризму (120 днів), а також доступного кількості місць (до 10 ліжко-місць). Користуючись дослідженням оцінки природно-ресурсного потенціалу сільського зеленого туризму в Запорізькій області (п. 2.2.) встановлено, що в 2019 році в Запорізькій області діяло 30 зелених садиб, із загальною кількістю місць для розміщення туристів – 240 ліжко-місць (табл. 2.8). Таким чином, одна садиба в середньому мала не більше 8 місць для розміщення. При цьому слід враховувати, що фактична кількість туристів сильно коливається, досягаючи максимуму у вихідні та святкові дні. Тому відповідно до положень теорії масового обслуговування, для більш ефективної роботи в режимі пікового завантаження необхідно передбачати резервні місця. Рівень абстракції даної моделі дозволяє врахувати роботу в режимі пікового навантаження тільки за допомогою зменшення правої частини обмеження до величини середнього завантаження:

$$\frac{1}{s_1} x_1 \leq b_1, \quad 3.4.$$

де s_1 – тривалість туристичного сезону по обслуговуванню ТДВ (120 днів);

b_1 – місткість садиби по розміщенню ТДВ, скорегована під резерв в пікове завантаження.

2. Вплив РОІ на залучення ТДВ.

Організація дозвілля є важливою частиною роботи по залученню екскурсантів в об'єкти сільського зеленого туризму, які орієнтовані на довгострокове перебування. Хоча існує категорія туристів, які цілеспрямовано виїжджають з міста з метою тихого відпочинку на природі (пасивного відпочинку), для більшої кількості туристів відпочинок повинен бути активний та цікавий. Отже, ймовірність їх приїзду буде тим вище, чим більше РОІ може запропонувати сільська зелена садиба. Однак дана залежність

підпорядковується закону спадної корисності і носить нелінійний характер, який найчастіше описується логарифмічною функцією.

$$\frac{1}{s_1} x_1 \leq kl_{stab} + \ln(x_4), \quad 3.5.$$

де kl_{stab} – кількість «стабільних» клієнтів категорії ТДВ, яких не цікавлять РОІ сільської зеленої садиби. Згодом їх кількість може збільшуватися за рахунок тих людей, яким сподобався сільський зелений туризм і його організація в даній садибі.

3. Обмеження за кількістю місць для В.

Як і попереднє, це обмеження ґрунтується не тільки на кількості наявних місць, а й на кількості днів у році (50 днів), що підходять для такого відпочинку. Очевидно, що це можуть бути в основному вихідні та святкові дні, які відповідають дням пікового завантаження. Саме обмеження може бути записано таким чином:

$$\frac{1}{s_3} x_3 \leq b_3, \quad 3.6.$$

де s_3 – кількість днів в робочому сезоні для обслуговування В (50 днів); b_3 - місткість садиби для обслуговування В.

4. Обмеження по можливості обслуговування.

Це обмеження на сумарну кількість відвідувачів, яких може обслужити садиба одночасно, з урахуванням її території, місткість парковки для автомобілів, кількості обслуговуючого персоналу та інших факторів. Обмеження запишемо наступним чином:

$$\frac{1}{s_1} x_1 + \frac{1}{s_2} x_2 + \frac{1}{s_3} x_3 \leq b_4, \quad 3.7.$$

де s_2 – кількість днів в туристичному сезоні для обслуговування Е (50 днів);

b_4 - сумарна кількість відвідувачів, яких може обслужити садиба одночасно.

5. Залучення туристичного потоку з зони транспортної доступності за рахунок РОІ.

Як вже зазначалося, основним ресурсом для залучення екскурсантів є туристичні потоки в зоні транспортної доступності. Це можуть бути великі курортні зони (наприклад, Бердянськ, Кирилівка), великі міста тощо. Очевидно, що кількість туристів, які можуть бути залучені, пропорційно величині туристичного потоку, а також привабливості сільської зеленої садиби, яка в свою чергу за логарифмічною закону залежить від кількості РОІ. Відповідне обмеження може бути записано таким чином:

$$x_2 \leq t_{flow} x_4,$$

3.8.

де t_{flow} – умовний базовий туристичний потік.

Набір виразів (3.2.) - (3.8.) становить економіко-математичний розрахунок оптимізаційної моделі туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму і може використовувати при формуванні бізнес-плану створення сільської зеленої садиби або стратегії розвитку її діяльності.

Розглянемо реалізацію даної моделі на прикладі, що описує умовну садибу, розташовану на півдні Запорізької області і має природні та інфраструктурні ресурси, що дозволяють залучати всі перераховані види туристичних потоків в сфері сільського зеленого туризму.

Оптимізаційна модель ефективної туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму (3.2.) - (3.8.) реалізована за допомогою підсистеми «Пошук рішення» програмного пакету Microsoft Excel. При цьому коефіцієнтами моделі присвоєні такі значення:

$$r_1 = 495,42;$$

$$kl_{stab} = 2;$$

$$r_2 = 131,44;$$

$$t_{flow} = 1000;$$

$$r_3 = 137,92;$$

$$ke_1 = 10000;$$

$$r_4 = 20000;$$

$$ke_2 = 1000;$$

$$\begin{aligned}
 s_1 &= 120; & b_1 &= 6; \\
 s_2 &= 50; & b_3 &= 30; \\
 s_3 &= 50; & b_4 &= 50.
 \end{aligned}$$

Параметри пошуку рішення даної задачі з використанням нелінійного методу узагальненого понижуючого градієнта (ОПГ) показані на рис. 3.6, а результат роботи, що включає знайдене рішення, на рис. 3.7.

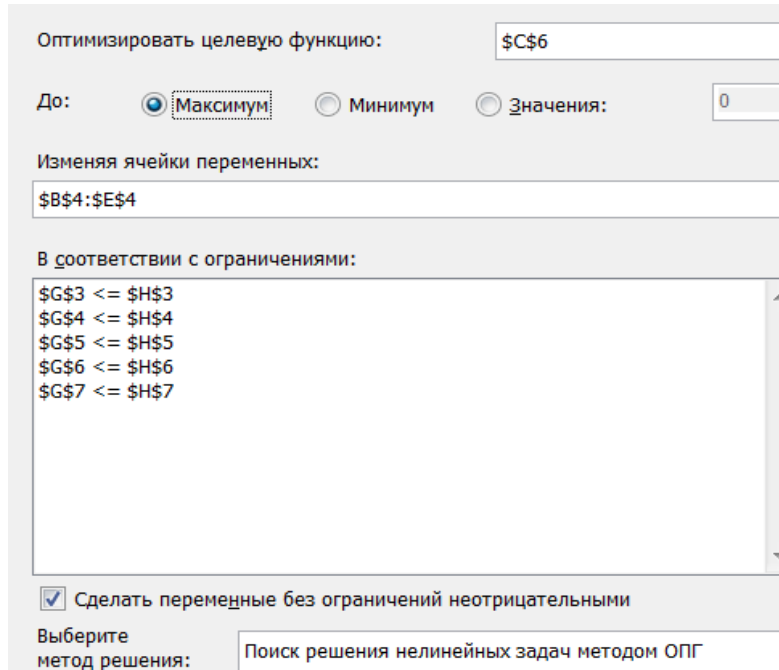

Рис. 3.6. Параметри оптимізаційної моделі туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму.

Джерело: власні розрахунки автора.

	495,42	131,44	137,92	20000		
					факт	Обмеження
x1	x2	x3	poi		3,321427755	6 за кількістю місць для ТД
	398,5713306	1321,427755	1012,500857	3,74877	3,321427755	3,32 за інтересом до poi
	197 460	173688,4641	139644,1182	74 975	26,4285551	30 за кількістю місць для Е
z		418292,6336			50	50 загальна можливість обслуговування
					1321,427755	1321 Туристичний потік
Реклама	17524,75964					

Рис. 3.7. Результати роботи оптимізаційної моделі туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму.

Джерело: власні розрахунки автора.

Таким чином, оптимізаційна модель туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму показує (таблиця 3.5), що за сезон в сільській зеленій садибі проведуть 399 людино-днів туристи на тривалій основі. Садибу відвідає 1321 екскурсантів (Е), 1012 відвідувачів (В). Загальна виручка складає 510,8 тис.грн, за вирахуванням витрат на РОІ (розвиток атракцій) та рекламу, складе приблизно 418 тис. грн. Самі ж витрати на рекламу складуть 17525 грн.

Таблиця 3.5.

Оптимізаційна модель туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму за сезон

Тип споживачів	Загальна кількість туристів, люд.	Виручка від реалізуємих послуг, грн.	Очікувана виручка в день, грн	Загальна кількість туристів в день, люд.
Туристи довгострокового відпочинку (ТД)	399	197460	494,89	3
Екскурсанти (Е)	1321	173688	131,48	11
Відвідувачі (В)	1012	139644	137,99	8
Всього	2732	510792	764,36	23
Витрати на РОІ		74975		
Витрати на рекламу		17525		
Загальна виручка		418 292		

Джерело: власні розрахунки автора.

Найбільшу виручку принесуть садибі туристи, відпочиваючі тривалий час (ТДВ) - майже 198 тис. грн. На другому місці екскурсанти (Е), які відвідують садибу з екскурсіями (174 тис. грн.). Найменшу виручку принесуть інші відвідувачі (В), які орендують місце с для відпочинку (140 тис. грн.).

Додатковий інтерес представляє аналіз окремих параметрів моделі, а також її чутливості до змін обмежень. На рис. 3.8. показаний графік зміни витрат на рекламу в залежності від залученого туристичного потоку.

Рис. 3.8. Рекламні витрати на залучення клієнтів сільської зеленої садиби.

Джерело: власні розрахунки автора.

З аналізу рис. 3.8 видно, що чим більше людей вже залучено, тим дорожче стає залучення нових клієнтів.

Важливі додаткові дані про можливі напрямки розвитку сільської зеленої садиби дозволяє отримати аналіз стійкості знайденого рішення (рис. 3.9).

Обмеження

Осередок	Ім'я	Остаточне значення	Лагранжа множник
\$G\$3	роі факт	3,321427755	0
\$G\$4	факт	3,321427755	53930,63909
\$G\$5	факт	26,4285551	0
\$G\$6	z факт	50	5519,758075
\$G\$7	факт	1321,427755	21,04483242

Рис. 3.9. Аналіз стійкості рішення.

Джерело: власні розрахунки автора.

Аналіз стійкості проводиться з метою визначення ціни кожного обмеження, тобто суми, на яку покращиться цільова функція, якщо обмеження змінити на 1.

Як видно з рис. 3.8., найбільш дорогим є обмеження по кількості споживачів, категорії ТДВ. Слід зазначити, що в оптимізаційній моделі туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму (3.2.) - (3.8.) права частина цього обмеження складається з двох компонентів. І якщо один з них визначається кількістю ROI в районі садиби, то другий, kl_{stab} , який в розрахованому варіанті дорівнює 2, може збільшуватися за рахунок залучення нових туристів шляхом грамотної реклами, як серед екскурсантів (Е), які відвідують садибу, так і в засобах масової інформації, а також соціальних мережах. Збільшення цього показника на 1 (тобто в середньому на 1 людину в день) дасть садибі додаткову виручку 53930 грн. протягом сезону.

Наступним за значимістю є обмеження на загальну кількість обслуговуваних туристів. Збільшення його значення на 1 принесе в сезон додаткові 5520 грн. Однак слід враховувати, що його збільшення також викличе додаткові витрати на оплату праці персоналу, оренду землі та підтримання у належному стані об'єктів на території садиби.

Нарешті, залучення кожного додаткового клієнта, наприклад, за рахунок збільшення ефективності рекламної компанії, принесе сільській зеленій садибі додаткові 21,04 грн.

Розглянутий приклад підтвердив реальність та прибутковість побудованої моделі, а також можливість її використання для поліпшення обґрунтованості рішень з розвитку сільського зеленого туризму.

Результатом оптимізаційної моделі туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму розрахунок середньо очікуваних доходів від туристичної діяльності при плануванні оптимістичного і песимістичного варіанту розвитку подій з урахуванням типу туристів та сезонності надання туристичних послуг; визначено оптимальну структуру витрат на організацію діяльності; запропоновано розрахунок оптимізаційної моделі туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму за цільовою функцією.

Визначено що за сезон в умовній сільській зеленій садибі проведуть 399 людино-днів туристи на тривалій основі (ТДВ). Садибу відвідає 1321

екскурсантів (Е), а також 1012 інших відвідувачів (В). Загальна виручка, за вирахуванням витрат на рекламу та обслуговування РОІ, складе приблизно 418 тис. грн. Самі ж витрати на рекламу складуть 17525 грн., на обслуговування РОІ 74975 грн.

Розраховано, що за рахунок залучення нових туристів шляхом реклами, збільшуючи показник на 1 (тобто в середньому на 1 людину в день) додаткова виручка від туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму складатиме 53930 грн. в сезон, а залучення кожного додаткового клієнта, наприклад, за рахунок збільшення ефективності рекламної компанії, принесе сільській зеленій садибі додаткові 21,04 грн. за 1 туриста в день. При збільшенні місткості садиби на 1 ліжко-місце принесе додаткові 5520 грн. за 1 туриста в сезон.

Висновки до розділу 3

1. Сформульовано положення середньострокової стратегії розвитку сільського зеленого туризму в Україні, орієнтованої на його становлення як перспективного напрямку активізації внутрішніх туристичних потоків та популяризації природного й історико-культурного потенціалу країни та її регіонів серед населення України й іноземних туристів з стимулюванням економічного розвитку сільських територій. Цілі стратегії розподілено за спрямованістю на формування конкурентоспроможного продукту сільського зеленого туризму, а також ефективне регулювання його розвитку на рівнях держави, регіонів і територіальних громад.

2. Обґрунтовано, що актуальним пріоритетом розвитку сільського зеленого туризму в Україні є його екологічна спеціалізація. Встановлені засадничі принципи (цільова підтримка *vs* дерегуляція) та напрямки мотивації господарювання в сфері екологічного туризму. Доведено, що розвиток екологічного туризму в Україні має здійснюватись з пріоритетами територіальної концентрації, посилення повноважень місцевих органів державної влади та з застосуванням програмно-цільового підходу задля залучення сільського населення до бізнес-проектів екологічного туризму.

3. Обґрунтовано законодавчі вдосконалення щодо екологічної спеціалізації сільського зеленого туризму, що охоплюють концептуально-стратегічні, нормотворчі і програмно-цільові положення. Акцентовано на необхідності впровадження екосистемного підходу в галузеву політику з стратегічним посиленням екологічного пріоритету господарювання в обласних і локальних програмах соціально-економічного розвитку. Запропоновано в стимулюванні екологічного туризму визначати законодавчу вертикаль з безумовністю загальнонаціональних пріоритетів та специфікацією можливостей їх виконання на регіональному і локальному рівнях. Зазначено на необхідності розробки вірцевих проектів екологічного туризму, в зв'язку з чим наведено авторські їх приклади для Запорізької області.

4. Сформовано методичні підходи до оптимізаційного моделювання туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму, апробація яких дає змогу обґрунтувати реалізацію бізнес-плану створення сільської зеленої садиби або шляхів розвитку для вже існуючої садиби з врахуванням обмежень щодо кількості довгострокових туристів, загальної кількості обслуговуваних туристів (у тому числі короткострокових і екскурсантів), додаткових витрат на залучення кожного додаткового туриста.

5. Розраховано середньоочікувані доходи від туристичної діяльності при плануванні оптимістичного і песимістичного варіанту розвитку подій з урахуванням типу споживачів та сезонності надання туристичних послуг; визначено оптимальну структуру витрат на організацію туристичної діяльності; визначено цільові функції які визначають оптимізаційну модель туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму та можливість її використання для поліпшення обґрунтованості управлінських рішень.

6. Визначено, що за сезон умовну сільську зелену садибу місткістю до 10 ліжко-місць відвідають 399 туриста на тривалій основі (ТДВ), 1321 екскурсантів (Е), 1012 інших відвідувачів (В). Загальна виручка, за вирахуванням витрат на рекламу та РОІ, складе приблизно 418 тис. грн., витрати на рекламу складуть 17525 грн., за рахунок залучення нових туристів шляхом реклами, збільшуючи показник на 1, додаткова виручка складе 53930 грн. в сезон, залучення кожного додаткового клієнта, при збільшенні місткості садиби на 1 ліжко-місце принесе додаткові 5520 грн. за 1 туриста в сезон.

Основні результати дослідження, проведеного в Розділі 3 дисертації, опубліковані автором у роботах [35, 38; 206].

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено науково-практичне завдання щодо вдосконалення теоретико-методичних засад дослідження сфери сільського зеленого туризму та визначення пріоритетів її розвитку в Україні загалом та Запорізькій області зокрема в контексті економічного розвитку сільських територій. Дослідження дозволило зробити такі висновки теоретичної, методичної та практичної спрямованості:

1. Поглиблено наукові дискусії щодо змісту сільського зеленого туризму, його відмінностей від туризму екологічного та агро-. Узагальнено концептуальне розуміння сільського зеленого туризму з формулюванням його дефініції як виду туризму, сфери підприємницької діяльності, зайнятості (як правило, сільського населення) і гостинності, що передбачає надання туристичних послуг, пов'язаних з задоволенням потреб рекреації, відпочинку, пізнання, розвитку і виховання з відповідністю цілям сталості та відображенням на процесах економічного розвитку сільських територій. Розвиток сільського зеленого туризму забезпечує активізація економічної діяльності його суб'єктів, що передбачає офіційну чи нелегальну комерційна діяльність з пропозицією послуг рекреації, відпочинку, пізнання, розвитку, виховання та супроводжується конкуренцією з іншими суб'єктами туристичного ринку. Систематизовано послуги сільського зеленого туризму з розподілом щодо різних потреб. Охарактеризовано інфраструктурне забезпечення сфери, яке формують: агро-, екоготелі; пансіонати, санаторії; приватні садиби (оселі); агро-, екоферми; кемпінги, глемпінги, стоянки; наметові табори; скансени; сільськогосподарські і народні музеї. Організаційними способами задоволення потреб у сільському зеленому туризмі можуть бути: індивідуальний відпочинок сім'ї чи особи; семінари, реколекції, злети; толоки; фестивалі; ярмарки, виставки; походи, експедиції, мандрівки, екскурсії, дегустації та ін.

2. Обґрунтовано значення сільського зеленого туризму для

економічного розвитку сільських територій. Сформовано понятійно-термінологічний апарат дослідження сільських територій, відмінності поняття від сільської місцевості. Запропоновано комплексний підхід до розуміння сільських територій з поєднанням географічного, нормативно-правового, статусного, управлінського, економічного, соціального і функціонального аспектів. Визначено зміст розвитку, економічного, соціально-економічного та еколого-економічного розвитку сільських територій. Визначено роль сільського зеленого туризму у забезпеченні поліфункціональності сільських територій. Акцентовано увагу на методологічній актуальності поширення в Україні концепції локальної економіки, що дає змогу розглядати сільську територію з погляду становлення локальної туристичної економіки. Розкрито проблемність монофункціональності економіки сільських територій та систематизовано поширені види економічної діяльності в структурі економіки сільських територій. У групі сфери послуг виокремлено сільський зелений туризм. Це дозволяє розуміти можливості міжгалузєвого розвитку локальної економіки сільських територій з ядровістю сільського зеленого туризму. Зазначено, що в перспективі розвиток локальної туристичної економіки має забезпечувати формування розумних (smart) туристичних дестинацій сільських територій. Запропоновано механізм формування конкурентоспроможного туристичного продукту сільського зеленого туризму, який спрямований на створення єдиної концепції розвитку території як туристичної дестинації, шляхом аналізу туристичного потенціалу, налагодження співпраці бізнесу та місцевих органів влади.

3. Досліджено потенційні категорії розвитку сільського зеленого туризму у взаємозв'язку бізнес- і ресурсного потенціалу. Визначено, що ресурсний потенціал детермінують природно-кліматичні, геополітичні, соціально-демографічні (у тому числі підприємницькі), фінансово-економічні, історико-культурні та рекреаційно-туристичну особливості. Сформульовано концептуальне розуміння бізнес-потенціалу в сільському зеленому туризмі, яке визначено як сукупність людських (інтелектуальних, знанневих,

креативних), природно-географічних, економічних, фінансових, інфраструктурних, соціально-культурних ресурсів визначеної території (де буде реалізовано цей потенціал), які сприяють розвитку підприємницькій діяльності завдяки впровадженню креативних бізнес-ініціатив та ідей в сфері сільського зеленого туризму. Обґрунтовано значення інноваційних (креативних) підходів у формуванні бізнес-ідей сільського зеленого туризму, а також впливу специфічних чинників гостинності, мотивації і культури надання послуг. Актуалізовано на необхідності державної підтримки реалізації бізнес-ідей сільського зеленого туризму з первинним застосуванням інструментарію стратегічного планування.

4. Досліджено тенденції розвитку сільського зеленого туризму в Україні з порівнянням глобальних, національних і регіональних трендів. Встановлено, що регіони стають основними агентами активізації окремих сегментів ринку туристичних послуг, чому сприяє реформа децентралізації в Україні. Проаналізовано стан туристичної галузі в Україні з погляду можливостей розвитку сільського зеленого туризму, виявлено регіональні особливостей розвитку туризму в Україні з перспективністю регіонального регулювання галузі та цільової підтримки сільського зеленого туризму. Визначено, що у 2019 року на території країни функціонують 439 садиб, частка сільських садиб у розміщенні туристів склала 1,8%, вагомість сільських садиб майже в 3 рази збільшилась порівняно з показниками останніх п'яти років. Досліджено стан туристичної галузі в Україні в розрізі областей, використавши інструмент математичного аналізу «карти Кохонена». Для аналізу вибрано базовий регіон Запорізьку область і визначено, що найближчими сусідами області є Рівненська та Полтавська область, які мають між собою найбільший ступінь схожості, згруповано їх між собою в осередки за найбільш близькими з точки зору особливостей організації туристичного бізнесу показниками. Виявлений результат дозволяє об'єднати схожі області між собою, визначити стратегічні орієнтири розвитку територій, підвищити ефективність роботи із слабо структурованою інформацією, а також

забезпечити якість прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності.

5. Проаналізовано ресурсний потенціал розвитку сільського зеленого туризму Запорізької області. Досліджено основні показники економічної діяльності регіону встановлено позитивний приріст туристичного потоку (↑ в 2 рази і склав 7678,8 тис. грн.), доходів від надання туристичних послуг (↑ в 2 рази і склав 534,90 млн. грн.), кількості обслугованих туристів (↑ на 45% і склав 56,84 млн. осіб) та вартості реалізованих туристичних путівок (↑ на 3,5% і склав 71,59 млн. грн.). Досліджено транспортну інфраструктуру регіону: авіа пасажиропотік (↑ в 5,5 рази), пасажиропотік залізничних перевезень (↓ на 61%), пасажиропотік автомобільним транспортом (↑ на 15,5%). Досліджено динаміку показників кількості колективних засобів розміщування, виявлено скорочення показника у 2 рази (40-60%). Проаналізовано кількість сільських садиб, як альтернативного засобу розміщення споживачів послуг в регіоні, виявлено що частка сільських садиб в загальному розміщенні туристів складає 0,42%, досліджено територіальне розміщення садиб сільського зеленого туризму в межах адміністративних районів області. Проаналізовано туристичну, соціально-економічну, інфраструктурну, безпекову, природну та культурну складову розвитку сільського зеленого туризму в Запорізькій області, виявлено належну кількість ресурсів для поширення цієї діяльності в регіоні. На основі проведеного SWOT- аналізу запропоновано заходи щодо подальшого розвитку сільського зеленого туризму в територіальних громадах регіону.

6. Розроблено соціологічні підходи ідентифікації стану, проблем і перспектив розвитку сільського зеленого туризму в сільських територіях, який передбачає експертне опитування представників публічного управління та власників сільських садиб, а їх апробація дає змогу виявити стратегічні напрямки та прогнозовані результати регулювання окремих видів туристичної діяльності в сегменті сільського зеленого туризму згідно територіальної специфіки. Здійснено апробацію пропонованої методики на прикладі Запорізької області. Результатом опитування стало узагальнення ключових

проблем розвитку сільського зеленого туризму в регіоні, які розподілено на концептуальні і діючі. Це дозволило запропонувати стратегічні напрямки та розкрити прогнозовані результати регулювання окремих видів туристичної діяльності в сегменті сільського зеленого туризму для Запорізької області як регіону з індустріальною спеціалізацією економіки та нерозкритим природним й історико-культурним потенціалом.

7. Обґрунтовано правові та інституційні пріоритети розвитку сільського зеленого туризму в Україні як основи подальшої територіальної концентрації управлінських заходів. Запропоновано середньострокові пріоритети державного стимулювання розвитку сфери сільського зеленого туризму, які розподілено за спрямованістю на формування конкурентоспроможного продукту, а також комплекс заходів ефективного регулювання на рівнях держави, регіонів і територіальних громад.

8. Обґрунтовано актуальність екологічного розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Встановлені засадничі принципи (цільова підтримка *vs* дерегуляція) та напрямки мотивації господарювання в сфері екологічного туризму. Доведено, що розвиток екологічного туризму в Україні має здійснюватись з пріоритетами територіальної концентрації, посилення повноважень місцевих органів державної влади та з застосуванням програмно-цільового підходу задля залучення сільського населення до бізнес-проектів екологічного туризму. Обґрунтовано законодавчі вдосконалення щодо екологічної спеціалізації сільського зеленого туризму, що охоплюють концептуально-стратегічні, нормотворчі і програмно-цільові положення. Акцентовано на необхідності впровадження екосистемного підходу в галузеву політику з стратегічним посиленням екологічного пріоритету господарювання в обласних і локальних програмах соціально-економічного розвитку. Запропоновано в стимулюванні екологічного туризму визначати законодавчу вертикаль з безумовністю загальнонаціональних пріоритетів та специфікацією можливостей їх виконання на регіональному і локальному рівнях. Зазначено на необхідності розробки вірцевих проектів екологічного туризму, в зв'язку з

чим наведено авторські їх приклади для Запорізької області.

9. Запропоновано оптимізаційну модель туристичної діяльності в сфері сільського зеленого туризму, апробація якої дає змогу обґрунтувати ефективність реалізації бізнес-ідеї створення сільської зеленої садиби або шляхів розвитку вже існуючої садиби з врахуванням обмежень щодо кількості довгострокових туристів, загальної кількості обслуговуваних туристів (у тому числі короткострокових і екскурсантів), додаткових витрат на залучення кожного додаткового туриста. Розраховано та обґрунтовано ефективність туристичної діяльності визначивши що за сезон умовну сільську зелену садибу місткістю до 10 ліжко-місць відвідають 399 туриста на тривалій основі, 1321 екскурсанта, та 1012 інших відвідувачів. Загальна виручка, за вирахуванням витрат на рекламу та РОІ, складе приблизно 418 тис. грн., витрати на рекламу складуть 17525 грн., за рахунок залучення нових туристів шляхом реклами, збільшуючи показника на 1 додаткова виручка складе 53930 грн. в сезон, при збільшенні місткості садиби на 1 ліжко-місце принесе додаткові 5520 грн. за 1 туриста в сезон.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алаєв Е. Б. Соціально-економічна географія: понятійно-термінологічний словник. М. : Мысль, 1983. 176 с.
2. Алешугіна Н.О., Барановська О.В., Барановський М.О., Зеленська О.О., Смаль І.В., Філоненко І.М. Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства: навчальний посібник. Чернігів: Вид-во ЧНТУ. – 492 с
3. Аналіз країн Світової ради з питань подорожей та туризму (WTTC). (2018). [Електронний ресурс].– Режим доступу:: <https://www.wttc.org/economic-impact/country-analysis/>.
4. Антоненко Т. В. Агротуризм як напрям розвитку індустрії гостинності в Україні. Научный взгляд в будущее. 2017. Том 4, Выпуск №6. С. 79–85.
5. Апілат О.В. Підвищення якості послуг в туризмі : Автореф.дис...канд.екон.наук: 08.06.01. НАН України. – Харків, 2001. – 17 с.
6. Арбузова Ю. В. Перспективні напрямки розвитку зеленого туризму в Україні. Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. 2013. № 3. С. 120–128.
7. Афанасьєв О. Є. Скансени України як репрезентанти регіональних типів природокористування. Географія та туризм. 2011. Вип. 15. С. 111–120.
8. Басюк Д. І. Трансформація туризму в Україні на принципах сталого розвитку: досвід європейських країн. Економіка та держава. 2019. – № 2. С. 17–21.
9. Басюк Д. І. Досвід країн європейського союзу щодо розвитку смарт-дестинацій. Ефективна економіка. 2019. № 1. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.1.8.
10. Батракова Т. І. Аналіз розвитку туристичної сфери Запорізької області. Економічні студії. 2018. № 2. С. 105–108.
11. Безносюк В.Д. Організаційно-економічне та інформаційне забезпечення розвитку туристично-оздоровчого комплексу в регіонах України:

Автореф.дис.канд.економ.наук: 08.10.01. НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Львів, 2001.-19 с.

12. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник. 2011. № 1(6). С. 138–143.

13. Білецька Г. А. Розвиток екотуризму як засіб економічного зростання Хмельницької області. Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – №10. – Т 2. – С. 245–247.

14. Біль М. М. Механізм державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні: теоретико-прикладний аспект; за наук. ред. д.е.н. О. П. Крайник. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 228 с.

15. Богма О. С. Проблеми та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Запорізькому регіоні. Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. 2014. № 1. С. 153–160.

16. Бойко М. Ефект мультиплікації у туризмі: обмеження та можливості. Інтеграційні процеси на світових ринках. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2016. № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zt.knute.edu.ua/files/2016/4\(87\)/4.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2016/4(87)/4.pdf)

17. Босовська М.В. Семантична модель формування структури туристичного кластеру. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2014. № 3 (65). с.92-97

18. Борщевський В. Організаційно-економічні механізми інноваційного розвитку сільських територій Карпатського регіону: Аналітична записка: Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old2.niss.gov.ua/articles/1182/>

19. Булах Т. М. Сільський туризм як перспективний напрям для соціально-економічного розвитку села. Формування ринкових відносин в Україні. 2010. № 11. С. 143–147.

20. Бузова О. Б. Сільський зелений туризм як один із напрямків підвищення рівня життя населення (на прикладі Херсонської області). Економіка. Фінанси. Право. 2015. № 10(2). С. 7–9.

21. Власенко І. В. Агротуризм в Україні та його інноваційна складова. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія : Економічні науки. 2018. Т. 20, № 86. С. 73–77.

22. Власенко І. В. Функціонування сільського зеленого туризму в умовах ринкової економіки України. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2017. Вип. 1 (25). С. 218–233.

23. Габа М. І. Сільський зелений туризм – перспективний вид туризму для реформування економіки України. Інтелект XXI. 2016. № 2. С. 88–94.

24. Головне управління статистики у Запорізькій області . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/08/zb_tr2018pdf.pdf

25. Головне управління статистики у Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/>

26. Гончаренко І. В. Соціально-економічний розвиток сільських територій регіону: проблеми теорії та практики : Монографія НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів, 2009. 370 с.

27. Гончаров Ю. В. Сільський зелений туризм як перспективний напрям розвитку загального піднесення економічного рівня регіону Інтелект XXI. 2014. № 3. С. 41–45.

28. Горбачова І. О. Поточний стан та перспективи розвитку рекреаційно-туристичної сфери Запорізької області Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2018. № 4. С. 24–27.

29. Господарський кодекс України : Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

30. Громади Запорізької області презентували свої туристичні проекти (16.04.2019): Укрінформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2682310-gromadi-zaporizkoi-oblasti-prezentuvali-svoi-turisticni-proekti.html>

31. Гулієва А., Брітченко І., Рзаєва У. Глобальна безпека та економічна асиметрія: порівняння розвинутих країн та країн, що розвиваються. Журнал з питань безпеки та сталого розвитку, 7 (4), 2018. С. 707-718. Отримано з: <http://www.lka.lt/lt/mokslines-veikla/leidiniai/journal-of-security-sak9.html>.

32. Давиденко І. В. Глемпінг як перспективна форма розвитку екотуризму Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 26(1). С. 10–13.

33. Дармострук Д. Г. Тенденції розвитку зеленого туризму в Україні. Теорія та практика державного управління. 2017. № 2(57) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-2/doc/3/04.pdf>

34. Дармострук Д. Г. Державне регулювання зеленого туризму в Україні. Публічне управління: теорія та практика. 2013. Вип. 2. С. 166–170.

35. Демко В.С. Бізнес-потенціал екологічного туризму: перспективи розвитку для України та Європейського Союзу. Том I збірника доповідей у вигляді статей XIV Міжнародної конференції «Стратегія якості у промисловості і освіті». Упорядники: Хохлова Т.С., Ступак Ю.О. Дніпро-Варна, с. 218 – 396.

36. Демко В.С. Передумови розвитку зеленого туризму: глобальний, національний і регіональний виміри. Регіональна економіка 2019, №2 93. с 1-110. Режим доступу: DOI: http://www.re.gov.ua/re201902/re201902_090_DemkoVS.pdf

37. Демко В.С. Сільський зелений туризм як перспектива розвитку домогосподарств. Міжнародна науково-практична конференція Пріоритети розвитку підприємств у XXI столітті. Матеріали. Міжнародної науково-практичної конференції 22 листопада 2018 р. Кропивницький : РВЛ ЦНТУ, 2018. – 284 с.;

38. Демко В.С., Кальченко С.В., Стратегічні напрямки розвитку туристичної галузі в Запорізькій області, Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки) / За ред. Л.В. Синяєвої. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська друкарня «Люкс», 2019. - № 1(39). – 304 с. (121-128 с) Режим доступу: DOI: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/10429/1/17.pdf>

39. Демко В.С., Місце зеленого туризму в розвитку економіки сільських територій. Вісник Хмельницького національного університету. 2020, № 4, Том 17. с. 7-11. Режим доступу: DOI: 10.31891/2307-5740-2020-284-4-1S. 7–11.

40. Демко В.С., Трусова Н.В. Світова практика оцінювання мультиплікативного ефекту від інвестицій в індустрії туристичних послуг. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки) Мелітополь: № 1(41). 2020. С.99-107

41. Державна агенція розвитку туризму. Статистика буде: дані щодо сплати туристичного збору по областях за 2020 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tourism.gov.ua/blog/statistika-bude-dani-shchodospлати-turistichnogo-zboru-za-2020-rik>

42. Дешевенко Л. П. Сільський зелений туризм – складова економічної системи держави Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. 2015. № 2. С. 41–49.

43. Довгаль О. В. Ресурсний потенціал сільських територій: зміст та особливості еволюції. Український журнал прикладної економіки. 2018. Том 3. – № 3. С. 110–119.

44. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми в Україні, 2017 : GfK Ukraine, MOM в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.stoptrafficking.org/sites/default/files/mom/documents/Survey%20on%20Migration%20and%20HT%20in%20Ukraine_UKR_0.pdf

45. Доценко А. Проблеми розвитку і організації сільського туризму в київській області та шляхи їх вирішення. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм. 2019. № 2(1). С. 80–87.

46. ДСТУ 4527:2006 «Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://hihostels.com.ua/sites/default/files/hostely/dstu4527.pdf>

47. Жибак М. М., Христенко Г. М. Сільський зелений туризм як інноваційна форма підприємництва. АГРОСВІТ № 3, 2021 с.3-8

48. Зайцева В. Міжнародний туризм та глобалізація в сучасному світі. Вісник Запорізького національного університету. 2012. № 2(8). С. 55–65.

49. Запоріжжя: від Хортиці до Азовського моря: Туроператор «Відвідай» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://vidviday.ua/tur-u-zaporizhzhya>

50. Запорізька обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.zoda.gov.ua/news/41721/u-zaporizkiy-oblasti-nabiraje-obertiv->

51. Збарський В. К. Сутність поняття «стратегія розвитку» малого підприємства. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2013. Вип. 181(6). С. 36–45.

52. Іванова Л. Кон'юнктура міжнародного ринку туристичних послуг: нові реалії. Вісник Хмельницького національного університету, 5 (3). 2009. С. 202-205

53. Ільїна М. Теоретичні проблеми дослідження сільських територій як цілісних соціологічних, екологічних та економічних систем. Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища, 4 (28), 2014. С. 112-115.

54. Інформаційна панель ЮНВТО щодо туризму - Статистика ключових показників ефективності внутрішнього та виїзного туризму на глобальному, регіональному та національному рівнях. Інформаційна дошка

туризму ЮНВТО. [Електронний ресурс].– Режим доступу:<https://www.unwto.org/unwto-tourism-dashboard>

55. Інформаційний ресурс: Міжнародний аеропорт «Запоріжжя» [Електронний ресурс].– Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B0%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82_%C2%AB%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B6%D0%B6%D1%8F%C2%BB

56. Каднічанський Д. Використання історико-культурної спадщини України у туризмі на прикладі скансенів. Краєзнавство. 2012. № 1. С. 128–137.

57. Капліна А. С. Поняття «розвиток» у категоріальному апараті теорії розвитку. Економіка Менеджмент Підприємництво. 2012. № 24 (II). С. 57–63.

58. Кифяк В.Ф. Стратегія розвитку територіально-рекреаційної системи: теорія, методологія, практика: монографія. Київ; Чернівці: Книги. XXI, 2010. С. 432.

59. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму: Туризм: Статистична інформація: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

60. Ключник А. В. Зайнятість населення сільських територій: проблеми та стратегічні напрями їх вирішення. Регіональна економіка. 2011. № 1. С. 134–139.

61. Колективні засоби розміщування в Україні у 2019 році. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. К., 2020. С.142.

62. Коллегаєв М. Ю. Сучасний розвиток екологічного туризму в національних парках України. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2018. Вип. С. 58–59. С. 102–107.

63. Коробенко Р. І. Генезис поняття «сільські території» та його сутність. Економіка АПК. 2017. № 3. С. 92–96.

64. Коробка С. В. Зелений туризм як фактор підвищення конкурентоспроможності сільської місцевості. Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки. 2012. № 1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2012_1_24

65. Костюк І. В. Поняття стратегії економічного розвитку країни: соціальний вимір. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. 24.10. С. 212–218.

66. КП "Международный аэропорт Запорожье" статистична інформація [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://ozh.aero/ru/zaporozhskij-aeroport-obsluzhil-bolee-400-tysyach-za-god/>

67. Кравчук А. О. Сільський туризм як стратегічний напрям диверсифікації операційної діяльності суб'єктів аграрного сектору Одещини. Економічний аналіз. 2014. Т.18. №3. С.45-51.

68. Кравченко О. В. Поняття стратегії розвитку підприємства. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2013. № 1(22). С. 267–272.

69. Крушинська А. В. Концесія як форма стимулювання інвестицій в туристичну сферу. Університетські наукові записки. 2018. № 3-4. С. 357–367.

70. Латинін М. А. Державне регулювання розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Державне будівництво. 2012. № 1. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_1_13.

71. Левицька І. В. Аналіз просторової диференціації туристсько-рекреаційного потенціалу інфраструктури туризму у Вінницькій області. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2013. № 4. С. 187–198

72. Левицька І. В. Визначення території як потенційної туристичної дестинації. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2017. № 6(3). С. 12-17.

73. Литвак А.И. Интегральная оценка туристско-рекреационного потенциала региона (на примере Кимеровской области) : автореф.дис.на соиск.уч.степени канд. эконом.наук : спец.08.00.05 «Экономика и управление

народным хозяйством: региональная экономика; рекреация и туризм» / А.И.Литвак. – Кемерово. – 2010. – 26 с.

74. Лінцова Н. Ю. Диференціація сільських стилів життя в умовах соціальних трансформацій. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2016. Вип. 36. С. 68–74.

75. Мальська М., Антонюк Н., Ганич Н. (2008). Міжнародний туризм та послуги. Київ: Знання.

76. Мамчин М. М. Тенденції розвитку інфраструктури українського села. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2007. № 594 : Логістика. С. 455–460.

77. Мартинова Н. О. Огляд наукових і законодавчих підходів до формування поняття «сільська територія». Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право. 2013. Вип. 182(2). С. 51–55.

78. Марченко О. А. Сучасна оцінка регіональної структури туристичного потенціалу Запорізької області. Бізнес-навігатор. 2015. № 1. С. 151–157.

79. Марченко О.А. Сучасна оцінка ресурсного потенціалу туристичної галузі Запорізької області. Економіка природокористування. Науково-виробничий журнал №1 (38). 2016. [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://business-navigator.ks.ua/journals/2016/38_2016/26.pdf

80. Марченко О.А., Іванова В.М., Хрущ Ю.М. Сучасна оцінка ресурсного потенціалу туристичної галузі Запорізької області. Економіка природокористування. Науково-виробничий журнал №1 (38) 2016

81. Матвійчук Л. Ю. Тищук І.В. Регіональні особливості поширення зеленого туризму в Україні. Економічні науки. Серія: Регіональна економіка. 2014. № 11. С. 149–158.

82. Маховка В. Сільський (зелений) туризм як напрям розвитку сільських територій у Полтавській області. Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. 2014. Вип. 19(2). С. 130–140.

83. Мезенцева А. Зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/1309/1336

84. Мезенцева І. В. Інвестиційне забезпечення розвитку сільського зеленого туризму в регіоні. Економічні науки. Серія: Регіональна економіка. 2017. Вип. 14. С. 201–207. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnre_2017_14_22

85. Михайлюк О. Л. Перспективи розвитку сільського (зеленого) туризму в Одеській області. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2013. № 2 (181). С. 132–140.

86. Міграція в умовах трансформації регіональних ринків праці України: механізми регулювання / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2019. С. 63.

87. Міжнародний туризм, видатки на предмети пасажирського транспорту (поточні долари США). [Електронний ресурс].– Режим доступу:<https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.TRNX.CD>.

88. Міжнародний туризм, витрати (% від загального імпорту). [Електронний ресурс].– Режим доступу:<https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.XPND.MP.ZS?view=chart>.

89. Міжнародний туризм, витрати на предмети подорожей (поточні долари США). [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.TVLX.CD>.

90. Міжнародний туризм, квитанції на товари пасажирського транспорту (поточні долари США). [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.TRNR.CD>.

91. Міжнародний туризм, квитанції на туристичні товари (поточні долари США). [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.TVLR.CD>.

92. Міжнародний туризм, надходження (% від загального експорту). [Електронний ресурс].– Режим доступу: [//data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.XP.ZS?View=chart](https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.XP.ZS?View=chart).

93. Мінц О. Ю. Методологія моделювання інноваційних інтелектуальних систем прийняття рішень в економіці: монографія. Маріуполь: ПДТУ, 2017. - 214 с. (С. 123-126)

94. Нездоймінов С. Г. Державно-приватне партнерство в агрорекреаційній сфері регіону. Агросвіт. – 2013. – № 17. – С. 17–22.

95. Нездоймінов С. Г. Сільський зелений туризм як фактор регіонального розвитку / С. Г. Нездоймінов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : dspace.oneu.edu.ua/jsru/Сільський%20зелений%20туризм%20як%20фактор.pdf

96. Ніколаєв К. Д. Екологізація та розвиток сільського зеленого туризму в Україні: монографія. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. с 153.

97. Ніколаєв К. Д. Збалансоване природокористування на прикладі екологізації туристичної галузі. Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського. Випуск. 2009. № 5(58). Частина 1. С. 117–120.

98. Ніколаєв Ю. О. Туристичні кластери в Україні. Вісник соціально-економічних досліджень. 2012. Вип. 4. С. 336–341.

99. Новицька С. Р. Екологічний туризм як пріоритетний напрямок сталого розвитку туристичної сфери. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер.: Географія. 2013. № 2. С. 164–169.

100. Оленічева Ю. О. Проблеми й перспективи формування туристичних кластерів в Україні. Вісник ДІТБ. Серія : Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому. 2013. № 17. С. 201–206.

101. Офіс розвитку МСП : портал для підприємців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sme.gov.ua/sme-development-office/>

102. [Офіційний сайт компанії «Річковий трамвайчик»](#)

103. Офіційний сайт Міністерства інфраструктури України Отримано з: <https://mtu.gov.ua/content/informaciya-pro-vodniy-transport-ukraini.html>

104. Офіційний сайт Національної туристичної організації України. Туристичний барометр України. 2019

http://www.ntoukraine.org/nsts_analytics_ua.html

105. Офіційний сайт ООО «ЗАПОРОЖХЕНДЛЕНГ» КП «Международный аэропорт Запорожье» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.avia.zp.ua/%d0%b7%d0%b0%d0%bf%d0%be%d1%80%d0%be%d0%b6%d1%81%d0%ba%d0%b8%d0%b9->

[%d0%b0%d1%8d%d1%80%d0%be%d0%bf%d0%be%d1%80%d1%82-](http://www.avia.zp.ua/%d0%b0%d1%8d%d1%80%d0%be%d0%bf%d0%be%d1%80%d1%82-)

[%d1%80%d0%b0%d0%b7%d0%b2%d0%b8%d0%b2%d0%b0%d0%b5%d1%82%d1%81%d1%8f/](http://www.avia.zp.ua/%d1%80%d0%b0%d0%b7%d0%b2%d0%b8%d0%b2%d0%b0%d0%b5%d1%82%d1%81%d1%8f/)

106. Парфіненко А. Ю. Туризм як національний пріоритет соціально-економічного розвитку України. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Економічна серія. 2010. № 884. С. 165–170.

107. Пасєка С. Р. Демко В.С. Сільський зелений туризм як запорука розвитку сільських територій. Вісник Черкаського університету. Серія : Економічні науки. 2017. № 4(1). С. 80–86.

108. Пеньковський В. С. Формування та розвиток господарств сільського зеленого туризму. 2017.

109. Передерій Н. О. Напрямки розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 1(8), т. 1. С. 265–270.

110. Печенюк А. П. Формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец.

08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / А. П. Печенюк. Кам'янець-Подільський, 2018. 21 с.

111. План заходів з реалізації Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року: Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-realizaciyi-strategiyi-rozvitku-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva-v-ukrayini-na-period-do-2020-roku>

112. Подорожі та туризм Економічний вплив 2018 Україна. Всесвітня рада з питань подорожей і туризму. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wttc.org/economic-impact/country-analysis/country-reports/#undefined>

113. Подорожі та туризм Економічний вплив 2019 Україна. Всесвітня рада з питань подорожей і туризму. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wttc.org/Research/Economic-Impact>

114. Попадинець Н. М. Теоретико-методичні засади туристичної привабливості територій. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. 2020. Вип. 3(143). С. 43–47.

115. Порядок розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів: Постанова Кабінету Міністрів України № 932 від 11.11.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-%D0%BF#Text>

116. Премович, Дж., Болевич, А., Вуйович, С., Арсіч, Л., Мілічевич, З.. Глобальні екологічні проблеми та стійкий туристичний розвиток, Екологія, 70, 2013. 305-310.

117. Приказка С. Концепція сталого розвитку і проблеми економічного зростання і розвитку. Демократичне врядування. 2014. Вип. 13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik13/fail/Prykazka.pdf

118. Про державно-приватне партнерство: Закон України № 2404-VI від 1.07.2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>

119. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України № 695 від 5.08.2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820>

120. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 № 1158 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF#Text>

121. Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними : Постанова Кабінету Міністрів України від 2.03.2010 № 235 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/235-2010-%D0%BF#Text>

122. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України № 2697-VIII від 28.02.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

123. Про особисте селянське господарство : Закон України № 742-IV від 15.05.2003 року / Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text>

124. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

125. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність : Закон України від 17.06.2004 № 1807-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text>

126. Про співробітництво територіальних громад : Закон України № 1508-VII від 17.06.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>

127. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 806-р від 17.10.2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80#Text>

128. Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 504-р від 24.05.2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-%D1%80#Text>

129. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 168-р від 16.03.2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/249826501>

130. Про туризм : Закон України № 324/95-ВР від 15.09.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>

131. Програма діяльності Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-t120620>

132. Проект Єдиної комплексної стратегії та плану дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки : Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ips.ligazakon.net/document/NT1978>

133. Проект Закону про сільський та сільський зелений туризм № 4299 від 23.10.2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4299&sk1=5

134. Проект закону України «Про сільський зелений туризм». Проект від 12.04.2007 р. № 3467 : Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=30022. –

135. Прокопа І. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку. Економіка України. 2007. № 6. С. 50–59.

136. Прушківський В. Г. Теоретичні підходи до визначення сільських територій. Проблеми економіки. 2014. № 4. С. 127–132.

137. Растворова М. О. Запорізька область: аналіз альтернативних видів туризму як нових напрямків розвитку регіону і в контексті проведення «Євро-2012». Географія та туризм: Наук. зб. К.: Альтерпрес, 2011. Вип. 13. С. 105–111.

138. Рибак Л. Х. Сільський зелений туризм як фактор розвитку сільської економіки. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2015. Вип. 211(1). С. 147–151.

139. Рівень безробіття населення (за методологією МОП) по регіонах : Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/rp/rp_reg/reg_u/arh_rbn_u.htm

140. Романова А. А. Наслідки та виклики введення безвізового режиму з ЄС для туристичної індустрії України. Економіка і організація управління. 2017. № 2(26). С. 82–89.

141. Савенко Г. Є. Інноваційний розвиток агротуризму в Україні. Причорноморські економічні студії. 2017. Вип. 22. С. 109–112.

142. Самко О.О. Оцінка туристичного потенціалу регіону та рівня його використання. Економічні науки. Серія регіональна економіка» зб.наук.пр. Вип.7(27). Ч.4. Луцьк, 2010. С.129-134.

143. Самолюк Н. М. Сільський туризм як перспективний напрям самозайнятості сільського населення. – 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/2350/Samoljuk.pdf?sequence=1>

144. Самойленко Т. Г. Ресурсний потенціал сталого економічного розвитку сільських територій. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. 2015. Вип. 15. Частина 3. С. 39–42.

145. Сембер С. В. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансової спроможності та фінансових ресурсів територіальної громади. Регіональна економіка. 2015. № 3. С. 81–90.

146. Семенишин Х. М. Визначення поняття «сільські території»: соціально-економічний аспект. Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). 2012. № 4. С. 28–32.

147. Семенова М. Правове визначення туристичної дестинації з урахуванням міжнародного законодавства та національного законодавства країн ЄС. Право та інновації. 2019. № 4(28). С. 34–39.

148. Сільське населення України за 10 років скоротилося на 16% - експерт : Укрінформ (9.07.2019) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2736219-silске-naselenna-ukraini-za-10-rokiv-skorotilosa-na-16-ekspert.html>.

149. Сільський зелений туризм: Співка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua>

150. Славов В. П., Коваленко О. В. Економіко-енергетична система сталого розвитку сільських територій. Вісник аграрної науки. 2007. № 9. С. 68 – 71.

151. Ставська Ю. В. Особливості та тенденції розвитку індустрії сільського туризму. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2018. Випуск 6(17). С. 84–91.

152. Статистична інформація державного статистичного спостереження форми № 1-кзр (річна) "Звіт про діяльність колективного засобу розміщування 2019 року" щодо юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб.

153. Статистична інформація державного статистичного спостереження форми № 1-кзр (річна) "Звіт про діяльність колективного засобу розміщування 2018 року" щодо юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб.

154. Степанов В. Ю. Сільський зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи. Актуальні проблеми державного управління. 2018. № 1(53). С. 1–5.

155. Сторчай Н. М. Фінансова спроможність бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи. Економіка та держава. 2020. № 2. С. 104–109.

156. Стратегії розвитку Устилузької ОТГ Володимир-Волинського району Волинської області на 2017-2025 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ustyluzka.gromada.org.ua>

157. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року. Стратегічний аналіз соціально-економічного розвитку запорізької області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000119/119609.pdf

158. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року : Рішення Запорізької обласної ради № 134 від 12.12.2019 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.zoda.gov.ua/news/48277/strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2027-roku.html>

159. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року: Проект закона України от 07.08.2018 № 9015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>

160. Талавира М. П. Організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку сільських територій : монографія. К. : Вид-во НАУ, 2008. С. 384.

161. Тищук І. В. Зелений туризм: сутність та визначення поняття. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі : колективна монографія; за науковою редакцією проф. Волошина І. М. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2016. С. 114–125.

162. Тищук І. В. Регіональні механізми стимулювання підприємництва у сфері сільського зеленого туризму : Дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка»/І. В. Тищук. – Мукачєво, 2018. – 292 с

163. Тищук І. В. Регіональні механізми стимулювання підприємництва у сфері сільського зеленого туризму: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спеціальність 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка». Мукачєво, 2018. 22 с.

164. Транспорт і зв'язок України. Державна служба статистики України. Статистичний збірник. Київ 2019. [Електронний ресурс].– Режим доступу:

http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/08/zb_tr2018pdf.pdf

165. Транченко Л. В. Сільський туризм як перспективний напрям зайнятості на селі. Економічний форум. 2014. № 3. С. 104–110.

166. Трегубов О. С. Конкуренентоспроможність туристичних дестинацій. Економіка і організація управління. 2016. № 3(23). С. 333–339.

167. Тури та екскурсії в Запорізьку область: Igo to World [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.igotoworld.com/ua/tours_catalog/3313-tours-zaporizhia-oblast.htm?page=2

168. Туристична діяльність в Україні за 2018 рік: Туризм: Статистична інформація: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/05/zb_td_2017.pdf

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tur.htm

169. Туристична діяльність в Україні за 2019 рік: Туризм: Статистична інформація: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. –

Режим

доступу:

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/tyr_dil/arch_tyr_dil.htm.

170. Туристичні потоки: Туризм: Статистична інформація : Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tur.htm

171. Туристичні потоки: Туризм: Статистична інформація : Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm

172. Уряд офіційно розпочав створення Національної економічної стратегії-2030 (7.09.2020) : Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-oficijno-rozpochav-stvorennya-nacionalnoyi-ekonomichnoyi-strategiyi-2030>

173. Філліпс, Дж., Фолкнер, Дж., Хілбрунер, Р., Хокінс, Дональд Е. Інвестиції та фінансування туризму, доступ до стійкого фінансування та капіталу соціального впливу. Стійкий туризм: міжнародна співпраця для розробки онлайн-набору інструментів та серії ресурсів. Вашингтон: Міжнародний інститут досліджень туризму, Університет Джорджа Вашингтона. 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/2151/InvestmentWorkbook_4%5B2%5D.pdf.

174. Філюк С. М. Сутність поняття, умови та перспективи агротуристичної діяльності. Молодий вчений. 2017. № 5.1. С. 141–145.

175. Халімовська І. В. Екологічний туризм як чинник розвитку сучасного суспільства. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2016. Вип. 67. С. 89–96.

176. Христенко Г. М. Сільський зелений туризм в Україні: проблеми і перспективи розвитку. Ефективна економіка. 2019. № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7298>

177. Черевко Г. Зрівноважений розвиток сільських територій. Аграрна економіка. 2010. № 1-2, Т. 3. С. 57–66.

178. Чир Н. Оцінка сучасного стану та перспектив розвитку туристичної інфраструктури в окремих об'єднаних територіальних громадах Волинської області. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Географія. 2017. Вип. 2(43). С. 107–112.

179. Язіна В. А. Сільський зелений туризм як основний інструмент створення успішного українського туристичного села. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 29(2). С. 37-41. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_29%282%29__10

180. Як отримати субсидію на розвиток малого бізнесу? (17.07.2018) : Uteka [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-kak-poluchit-subsidiyu-na-razvitie-malogo-biznesa>

181. A Step by Step Guide for Tourism Recovery during and after COVID-19 : Tourism Crisis Recovery Checklist (7.04.2020) [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.eturbonews.com/569553/a-step-by-step-guide-for-tourism-recovery-during-and-after-covid-19/>

182. Brida, J.G., Cortes-Jimenez, I., & Pulina, M. (2016). Has the tourism-led growth hypothesis been validated? *Current Issues in Tourism*, 19(5), 394-430. <https://doi.org/10.1080/13683500.2013.868414>

183. Christou P. Philoxenia offered to tourists? A rural tourism perspective. *Tourism Management*. 2019. Vol. 72. Pp. 39–51.

184. CO2 emissions (kt): The World Bank. Data [Electronic resource]. – Access mode : <https://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.KT>

185. Dodds R. Promoting urban green tourism: The development of the other map of Toronto. *Journal of Vacation Marketing*. – 2001. – Volume 7, issue 3. – P. 261–267 (<https://doi.org/10.1177/135676670100700306>)

186. Frangialli, F., Giovannini, E., Carre, H., Cheung, P. (2016). Туристичний супутниковий обліковий рахунок: Рекомендована методологічна база (TSA: RMF 2008). Статистика туризму: Представлена спільно

Статистичним відділом ООН (UNSD), Статистичним бюро Європейських Співтовариств (EUROSTAT), Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD) та Світовою туристичною організацією (UNWTO). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unstats.un.org/unsd/statcom/doc08/BG-TSA.pdf>.

187. Gao J. Revitalizing traditional villages through rural tourism: A case study of Yuanjia Village, Shaanxi Province, China. *Tourism Management*. 2017. № 63. Pp. 223–233.

188. Gavrilović Z. Green innovations in the tourism sector. *Strategic Management*. 2018. Vol. 23, br. 1. S. 36–42 (doi: 10.5937/StraMan1801036G)

189. Girardet H. Creating an Eco-City. *INGENIA*. 2006. ISSUE 29 [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.ingenia.org.uk/getattachment/Ingenia/Issue-29/Creating-an-EcoCity/Head.pdf>

190. Grabowska A. Lokalna gospodarka turystyczna a rozwój regionów. *Studia Ekonomiczne*. 2013. T. 147. S. 68–80.

191. Grynchuk J. Development Of Rural Green Tourism In The Regions Of Ukraine On The Basis Of European Integration. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. No. 4. P. 100–105 (doi: 10.30525/2256-0742/2018-4-4-100-105)

192. Hjalager A.-M. Innovation gaps in Scandinavian rural tourism. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*. 2018. Vol. 18, Is. 1. Pp. 1–17.

193. Electronic resource: <https://www.zoda.gov.ua/news/53219/robota-nad-strategijeju-rozvitku-turizmu-zaporizkoji-oblasti-trivaje.html>

194. International Tourism Highlights 2019 Edition [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>

195. International tourist numbers could fall 60-80% in 2020 / UNWTO reports (7.05.2020): World Tourism Organization [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.unwto.org/news/covid-19-international-tourist-numbers-could-fall-60-80-in-2020>

196. Kala, N., Abaydeldinov, Y., Furman, T., & Ponomarev, A. The world tourism organization for countering terrorist threats. *Journal of East Asia and International Law*, 10(2), 2017. C. 549-550.

197. Kastenholz E. The dimensions of rural tourism experience: impacts on arousal, memory, and satisfaction. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 2018. Vol. 35. Is. 2. Pp. 189–201.

198. Khartishvili L. Rural Tourism in Georgia in Transition: Challenges for Regional Sustainability. *Sustainability*. 2019. № 11(2), 410. <https://doi.org/10.3390/su11020410>

199. Khurramov O. Prospects of digital tourism development. *Economics*. 2020. №1(44). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/prospects-of-digital-tourism-development>(DOI: 10.24411/2410-289X-2020-10101)

200. Martínez J. N. G. An analysis of the stability of rural tourism as a desired condition for sustainable tourism. *Journal of Business Research*. 2019. Vol. 100. Pp. 165–174.

201. Melnyk M. Development of Regional IT clusters in Ukraine: institutional and investment dimensions. *Economic Annals-XXI*. 2018. № 173(9-10). Pp. 19–25.

202. Number of international tourist arrivals worldwide from 1950 to 2017 (in millions): The Statistics Portal STATISTA [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.statista.com/statistics/262750/number-of-international-tourist-arrivals-worldwide/>

203. Provalova, E.V., Lukiyanova, M.N., Skrobotova, O.V., & Ivanova, R.M. (2019). Prospects for the development of ecological tourism in specially protected natural areas of the Ulyanovsk Region. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 10(4), 809-818

204. Рутинський М. Й. Сільський туризм: навч. посіб. К. : Знання, 2006. С. 271.

205. Randelli F. Is rural tourism-induced built-up growth a threat for the sustainability of rural areas? The case study of Tuscany. *Land Use Policy*. 2019. Vol. 86. Pp. 387–398.

206. Reimagining the \$9 trillion tourism economy – what will it take? / Margaux Constantin, Steve Saxon, Jackey Yu (5.08.2020) : McKinsey & Company [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.mckinsey.com/industries/travel-logistics-and-transport-infrastructure/our-insights/reimagining-the-9-trillion-tourism-economy-what-will-it-take#>

207. Su M. Livelihood sustainability in a rural tourism destination – Hetu Town, Anhui Province, China. *Tourism Management*. 2019. Vol. 71. Pp. 272–281.

208. Tourism + Agriculture = Rural Tourism Growth: TILMAGROUP. URL: <https://www.tilmagroup.com.au/blogtilma/2016/11/2/tourism-agriculture-rural-tourism-growth>

209. Tourism Policy Responses to the coronavirus (COVID-19): OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19) (2.07.2020) [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/tourism-policy-responses-to-the-coronavirus-covid-19-6466aa20/>

210. Travel Rural America. URL: <https://2016.export.gov/rural/travelruralamerica/index.asp>.

211. Trusova, N.V., Cherniavska, T.A., Pasioka, S.R., Hranovska, V.Hr., Prystemskyi, O.S., & Demko, V.S. (2020). Innovative clustering of the region in the context of increasing competitive positions of the enterprises of the tourist-recreational destination. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 31(3), 1126–1134. <https://doi.org/10.30892/gtg.31326-549>

212. Tzschentke N. Ahead of their time? Barriers to action in green tourism firms. *The Service Industries Journal*. 2008. Volume 28, Issue 2. P. 167–178 (<https://doi.org/10.1080/02642060701842175>)

213. Ugurlu K. Organic tourism as a tool to raise healthy tourism destinations: an investigation in Turkey. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce*. – 2014. – № 8(4). – Pp. 69–76. DOI: 10.19041/Abstract/2014/4/11

214. Urban population (% of total) : The World Bank. Data [Electronic resource]. – Access mode : <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS>

215. Wang C. Discussion on the Quality of Green Tourism Services from the Viewpoint of Tourism Laws. Proceedings of the 2017 International Conference on Education, Culture and Social Development (ICECSD 2017). Education and Humanities Research (ASSEHR). – 2017. – Vol. 80 (<https://doi.org/10.2991/icecsd-17.2017.54>)

216. Watkins M. Digital tourism as a key factor in the development of the economy. Economic Annals-XXI. 2018. № 169(1-2). P. 40–45.

217. WWOOF. World Wide Opportunities on Organic Farms. URL: <http://wwooof.net>

218. Zhuk, V. M., Vasylishyn, S. I., Utenkova, K. O., Kovalova, O. V., Yarova, V. V., Skolotiy, I. V., & Kiryushina, L. Y. (2021). The accounting improvement of ecological activity and agroecosystems conservation. Ukrainian Journal of Ecology, 11(1), 209-217.

ДОДАДКИ

ДОВІДКИ
про впровадження результатів дослідження

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Бульвар Т.Шевченка, 81, м. Черкаси, 18031, тел./факс: (0472) 35-44-63, 37-21-42,
 e-mail: cic@edu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02125622

21.09.2020 № 164/04-а
 на № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної праці
ДЕМКО ВАЛЕНТИНИ СЕРГІЇВНИ
 «Зелений туризм в системі економічного розвитку сільських територій України»,
 поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
 за спеціальністю 051 «Економіка»

Протягом 2018-2020 років в освітній процес Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького впроваджено освітні наукові положення дисертаційної праці В.С. Демко із використанням науково-методичних матеріалів, було здійснено впровадження низки педагогічних умов, спрямованих на підвищення фахових компетенцій майбутніх спеціалістів освітньо-професійної програми «Туризм» зі спеціальності 242 «Туризм». Розроблено і реалізоване в педагогічній практиці методичне забезпечення В.С. Демко охоплює: дослідження сутності поняття «зелений туризм», визначення його взаємозв'язку з іншими видами туризму; аналізу сучасного стану об'єктів зеленого туризму; визначення головних стратегічних пріоритетів розвитку туристичної галузі в Україні та її регіонах; визначення особливостей державного регулювання зеленого туризму в сільських територіях; визначення специфіки формування економічних відносин та напрямів забезпечення розвитку сільських територій з погляду стимулювання зеленого туризму.

Результати дослідження В.С. Демко були використані на практичних заняттях дисциплін: «Організація екологічного туризму», «Економіка туристичного підприємства», «Організація туризму (Організація екскурсійної діяльності)».

Результати наукового дослідження В.С. Демко «Зелений туризм в системі економічного розвитку сільських територій України» були обговорені і схвалені на засіданні кафедри туризму і готельно-ресторанної справи (протокол № 2 від 18.09.2020 р.) та рекомендовані для подальшого впровадження

Проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності,
 професор

С. В. Корновенко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ДМИТРА МОТОРНОГО

проспект Богдана Хмельницького 18, місто Мелітополь, Запорізька область, 72312
 тел: (0619) 42-06-18, факс: (0619) 42-24-11, e-mail: office@tsatu.edu.ua, код ЄДРПОУ 00493698

23.11.2020

№ 5513-2062

на № _____

від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дослідження
ДЕМКО ВАЛЕНТИНИ СЕРГІЙВНИ
 на тему: «Зелений туризм в системі економічного розвитку
 сільських територій України», поданої на здобуття наукового ступеня
 доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка»

Результати досліджень впроваджено у навчальний процес Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного в межах освітньо-професійної програми «Туризм» зі спеціальності 242 «Туризм» кафедри бізнес-консалтингу та міжнародного туризму факультету «Економіки та бізнесу» при викладанні дисциплін:

– «Основи туристичної діяльності» а саме, дослідження сутності поняття «зелений туризм», визначення його взаємозв'язку з іншими видами туризму; аналізу сучасного стану об'єктів зеленого туризму в Запорізькому регіоні; визначення головних стратегічних пріоритетів розвитку туристичної галузі в Україні та її регіонах для розкриття теоретико-прикладного наповнення дисципліни;

– «Сільський зелений туризм» а саме, дослідження сутності поняття «зелений туризм»; дослідження відмінності понять зеленого, сільського, агро- та екологічного туризму; визначення особливостей державного регулювання зеленого туризму в сільських територіях; визначення специфіки формування економічних відносин та напрямів забезпечення розвитку сільських територій з погляду стимулювання зеленого туризму; аналіз сучасного стану об'єктів зеленого туризму в Запорізькому регіоні для розкриття теоретико-прикладного наповнення дисципліни;

– «Організація екскурсійної діяльності» а саме аналіз, спеціалізацію туристичних послуг сільських зелених садиб та об'єктів зеленого туризму регіону для формування нових туристичних продуктів та складання регіональних екскурсійних маршрутів.

Ректор університету
 д.т.н., професор
 член-кореспондент НААН України

В.М. Кюрчев

УКРАЇНА ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ 72312, м. Мелітополь вул. Михайла Грушевського, 5 тел.: 42-13-58, факс 6-34-70 код ЄДРПОУ 02140811 15.02.2021 № 60-2 на тему:	ДОВІДКА
---	----------------

про наукове консультування та впровадження результатів дослідження
ДЕМКО ВАЛЕНТИНИ СЕРГІЇВНИ
 «Сільський зелений туризм в системі економічного розвитку
 сільських територій України», поданої на здобуття наукового ступеня
 доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка»

Практична реалізація державної регіональної політики безпосередньо залежить від інтенсивності процесів пошуку та залучення внутрішніх ресурсів розвитку економіки на регіональному і місцевому рівнях. Важливе значення має застосування досвіду апробованих у світі механізмів активізації економічного зростання на місцевих рівнях, здатних сформувати мультиплікативний ефект, тому актуальним є дослідження регіональних проблем державно-приватного партнерства в сфері агорекреаційної діяльності.

З метою формування регіональної політики в сфері розвитку територій та громад, забезпечення сприяння процесу конструктивної комунікації між освітянами, владою та бізнесом на засадах інноваційності, поглиблення взаємозв'язків науки з місцевими органами влади, відділом муніципального маркетингу та туризму управління соціально-економічного розвитку міста Мелітопольської міської ради Запорізької області запроваджено наукові розробки аспіранта Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного Демко Валентини Сергіївни.

Запропоновані дисертантом рекомендації щодо теоретико-методичних підходів державного регулювання сільського зеленого туризму та туристичної галузі в Україні, популяризації діяльності сільського зеленого туризму на регіональному рівні та апробації спеціалізованих бізнес-ідей у сфері сільського зеленого туризму для реалізації проєктів «Стратегії розвитку міста Мелітополя до 2030 року». Рекомендовано до впровадження апробація туристичних продуктів для Мелітопольської міської територіальної громади – «ЕКО-ФІТНЕС-ТУР», «АПГРЕЙД ПІЛА ТА ДУХУ» з метою популяризації та розвитку туристичної дестинації регіону.

Начальник відділу муніципального маркетингу та туризму управління соціально-економічного розвитку міста

 Олександр ГРИГОРОВИЧ

**МЕЛІТОПОЛЬСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Відділ агропромислового розвитку

вул. Івана Алексєєва, 5, м. Мелітополь, 72319, тел./факс (0619) 43-12-85, тел. 43-63-20

e-mail: meluapr@ukr.net Код ЄДРПОУ 00731169

02.11.2019 № 01-25/179 на № _____ від _____

ДОВІДКА

про наукове консультування та впровадження результатів дослідження
ДЕМКО ВАЛЕНТИНИ СЕРГІЇВНИ
на тему: «Зелений туризм в системі економічного розвитку
сільських територій України», поданої на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 051 «Економіка»

Розвиток аграрної сфери економіки України супроводжується формуванням нових ринкових сегментів і видів підприємницької діяльності на селі. Проте процеси диверсифікації підприємництва в сільській місцевості мають свої специфічні умови та риси. Йдеться про структуру й розміщення природно-ресурсного потенціалу, зайнятість сільських жителів, наявність об'єктів інфраструктури сільськогосподарської діяльності.

З метою формування регіональної політики в сфері розвитку сільських територій, забезпечення сприяння процесу трансформації виробничо-господарської діяльності особистих селянських господарств на засадах інноваційності, поглиблення взаємозв'язків науки з виробництвом в аграрному секторі Відділом агропромислового розвитку Мелітопольської районної державної адміністрації Запорізької області запроваджено наукові розробки аспіранта Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного Демко Валентини Сергіївни..

Запропоновані дисертантом рекомендації щодо використання сценарію-прогнозу розміщення об'єктів зеленого туризму в регіоні за показниками туристичних переміщень населення, враховуючи ступінь імовірнісної гравітаційної взаємодії туристичних потоків та об'єктів зелених садиб.

Відділом прийнято до провадження модель прогнозування інфраструктури розміщення об'єктів зеленого туризму (зелених садиб) в регіоні, за якої визначено, що протягом періоду 2019-2025 рр. щорічний приріст туристичних переміщень населення до зелених садиб з метою проведення дозвілля та відпочинку зростатиме і матиме позитивний, стабільний результат. Підприємницька діяльність в сфері зеленого туризму матиме сталий розвиток і рекомендована до впровадження в Мелітопольському районі.

Начальник відділу

М.В. Данченко

ДОВІДКА

про наукове впровадження результатів дослідження
ДЕМКО ВАЛЕНТИНИ СЕРГІЇВНИ
на тему: «Зелений туризм в системі економічного розвитку
сільських територій України», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка»

Власниця Зеленої садиби «Гостини у Валентини» Єрмак В.А. засвідчує що запропоновані дисертантом рекомендації з організації надання послуг зеленого туризму з визначенням спеціалізації території, використанням ендогенного потенціалу туристичної дестинації і територіальної економічної структури регіону.

Дисертантом проведено соціологічне обстеження діяльності агросадиб, які здійснюють свою діяльність у Запорізькій області, з метою виявлення проблем і перспектив їх розвитку, а також збору поточної інформації щодо надання основних і додаткових туристичних послуг. Впроваджено власницею Зеленої садиби «Гостини у Валентини» Єрмак В.А. запропоновані Демко В.С. дії поетапного врегулювання розвитку сільських територій та стабілізації сільськогосподарського виробництва з використанням конкурентоспроможного туристичного продукту в сегменті зеленого туризму, зокрема наданні послуг розміщення в природно чистих зонах регіону та харчування з використанням екологічно чистої та якісної продукції.

Голова громадської організації
«Об'єднання туристичної галузі
«Чарівна Таврія»»

В.А. Єрмак

ДОВІДКА

про наукове консультування та впровадження результатів дослідження
ДЕМКО ВАЛЕНТИНИ СЕРГІЇВНИ
на тему: «Зелений туризм в системі економічного розвитку
сільських територій України», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка»

Активізація зеленого туризму формує сприятливі передумови для підвищення рівня якості життя населення та стабілізації макроекономічних показників розвитку суб'єктів аграрного сектору та адміністративних одиниць з аграрно-туристичним потенціалом.

З метою формування регіональних пріоритетів розвитку зеленого туризму в територіальних громадах, забезпечення сприяння процесу трансформації діяльності агросадиб в регіоні, поглиблення взаємозв'язків науки з Громадською організацією «Об'єднання туристичної галузі «ЧАРІВНА ТАВРІЯ» запроваджено наукові розробки аспіранта Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного Демко Валентини Сергіївни.

Дисертантом проведено соціологічне обстеження діяльності агросадиб, які здійснюють свою діяльність у Запорізькій області, з метою виявлення проблем і перспектив їх розвитку, а також збору поточної інформації щодо надання основних і додаткових туристичних послуг. Впроваджено Громадською організацією «Об'єднання туристичної галузі «ЧАРІВНА ТАВРІЯ» запропоновані Демко В.С. дії поетапного врегулювання розвитку сільських територій та стабілізації сільськогосподарського виробництва з використанням конкурентоспроможного туристичного продукту в сегменті зеленого туризму, зокрема наданні послуг розміщення в природно чистих зонах регіону та харчування з використанням екологічно чистої та якісної продукції.

Голова громадської організації
«Об'єднання туристичної галузі
«Чарівна Таврія»»

В.А. Єрмак

**Приватне підприємство
„ТРТ – ВАРТО”
Структурний підрозділ
«Туристичне агентство «Браво-тур»**

ідентифікаційний код за ЄДРПОУ: 33571355
Адреса: 72313 Україна, Запорізька обл., м. Мелітополь
проспект 50-річчя Перемоги, буд. 25

тел.: 06192-42-48-30

Банківські реквізити:

п/р № UA873808050000000026001489167

МФО 380805

в АТ „Райффайзен Банк Аваль” м.Київ

ДОВІДКА

про практичне використання у діяльності
Туристичного агентства «Браво-тур»
м. Мелітополь, Запорізька область

наукових результатів дисертаційного дослідження

ДЕМКО ВАЛЕНТИНИ СЕРГІЙВНИ

на тему: «Зелений туризм в системі економічного розвитку
сільських територій України», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка»

Сфера зеленого туризму є однією з перспективних в умовах активного розвитку туристичної індустрії в регіонах. Ризики пандемії Covid-2019 внесли суттєві корективи щодо прибутковості туристичної галузі, однак для зеленого туризму і розвитку туристичного потенціалу регіонів вони навпаки розкривають нові можливості, тому виникла актуальність у визначенні проблем і перспектив розвитку зеленого туризму в Запорізькій області, яка спонукала до проведення соціологічного експертного обстеження та розробки нових туристичних продуктів.

Туристичне агентство «Браво-тур» засвідчує, що запропонована здобувачем модель виходу із кризових ситуацій під час пандемії Covid-2019 призвело до впровадження в господарський процес нових методик, заходів та місцевих туристичних продуктів по природним та історико-архітектурним

об'єктам регіону, які призвели до покращення ефективності підприємницької діяльності туристичного агентства. Запропонована та впроваджена Демко В.С. авторська розробка нових туристичних продуктів по Мелітопольському районі, це «ЕКО-ФИТНЕС-ТУР», «АПГРЕЙД ТІЛА ТА ДУХУ» та зелених маршрутів в турах вихідного дня «GREEN DAY», «ЗОЛОТО ПРЕДКІВ» з відвідуванням привабливих туристичних об'єктів регіону. Запропоновані заходи сприяли суттєвому зростанню доходів туристичного агенства, стимулювали процес розвитку туристичного кластеру за рахунок активізації господарської діяльності його членів, а також більш раціонального використання наявного туристичного потенціалу.

Директор ПП «ТРТ-ВАРТО»

Харченко О.В.

Порівняльна характеристика законодавчого регулювання діяльності сільського зеленого туризму східної / західної моделі і України

Східна модель		Україна	Західна модель	
Польща	Білорусь		Австрія	Болгарія
Державна підтримка підприємців, які здійснюють діяльність у сфері СЗТ. На них не поширюється закон, який регулює підприємницьку діяльність. Грошові доходи за такі послуги не підлягають оподаткуванню	Прийнято закон «Про заходи розвитку агроекотуризму в Республіці Білорусь», є чітка зацікавленість держави в розвитку туристичної діяльності	Система оподаткування діяльності у сфері СЗТ чітко невизначена. Немає державної підтримки підприємців в сфері діяльності СЗТ	Законодавство в сфері СЗТ відсутнє. Діяльність регламентуються приватними (корпоративними) критеріями, стандартами і класифікацією	Діяльність в сфері СЗТ здійснюється через організацію Balkanturist з узгодженням уряду Болгарії.
Законодавство Польщі передбачає звільнення отриманих доходів від оподаткування на доходи фізичних осіб	Проводяться безоплатні консультації та навчання для підприємців які займаються або планують свою діяльність в сфері СЗТ	Підприємці, які здійснюють діяльність у сфері СЗТ, оподатковуються податком з доходів фізичних осіб на загальних підставах	Підприємці, які надають послуги і мають до 10 ліжок-місць не мають податкового навантаження, ця діяльність вважається додатковою господарською діяльністю.	Підприємці, які надають послуги в сфері СЗТ повинні відповідати визначеним критеріям та мати згоду Національного комітету
Підприємці, які здійснюють діяльність у сфері СЗТ об'єднані у загальнодержавну громадську організацію – Польську Федерацію Сільського Туризму «Гостинні господарства». Це дає можливість впорядкувати ринок послуг СЗТ і успішно просувати їх на вітчизняному та	Громадські організації, підприємці СЗТ взаємодіють з профільними міжнародними організаціями. Існує підтримка асоціацій СЗТ в сфері маркетингу СЗТ	Підприємці добровільно можуть вступати в громадську організацію «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні»	Створена Австрійська асоціація сільського туризму «Відпустка на фермі», легалізація діяльності через закон «Про оренду житла»	Працює стратегія сталого розвитку туризму, згідно якої ведеться контроль якості послуг СЗТ, покращуються інфраструктура, дороги, імідж села. Поступово переходять до європейської автоматичної системи туристичної інформації (ESTI)

міжнародному рівнях				
Затверджені вимоги до засобів розміщення у СЗТ, існує класифікація послуг, що надаються гостям	Система класифікації садиб, житла є добровільною	Категоризації садиб в сфері СЗТ є добровільною	Фермери, які надають послуги СЗТ реєструються в місцевій туристичній організації	Підприємці, які надають послуги в сфері СЗТ зобов'язані вести реєстр гостей. Громади ведуть електронний журнал всіх туристичних об'єктів
Здійснюється категоризація засобів розміщення у СЗТ, вона є добровільною але господарі садиб, які не пройшли категоризацію, не мають право вільно розміщувати свою пропозицію в рекламних матеріалах, а в нашій країні такого обмеження не існує!!!	Класифіковані садиби, житло має право розміщення своїх пропозицій в рекламних матеріалах на туристичних з'їздах, конференціях, форумі	Підприємці, які здійснюють діяльність у сфері СЗТ можуть добровільно пройти сертифікацію для надання певної категорії своїй садибі - як туристичного об'єкта. Це потрібно для задоволення запитів туристів але не обов'язково (ст. 19 ЗУ «Про туризм»).	Для підприємств з класом В&В ставка ПДВ 10% (до 5 місць), діяльність вважається не основною і податок з доходу не сплачується	Діє туристична інспекція якості послуг СЗТ
Загальною схожістю між країнами – є: відсутність закону «Про сільський зелений туризм»; відсутність управління на державному рівні; швидкі темпи зростання та розвитку підприємців в сфері СЗТ; створення агросадиб та підприємств СЗТ в національному стилі; програмна підтримка громадських організацій СЗТ; підприємства СЗТ розташовані у привабливих природних сільських територіях.				

Джерело: узагальнено автором

Додаток В

Основні показники розвитку міжнародного туризму, 1950-2019 роки

Показники	1950	1955	1960	1965	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Кількість міжнародних туристів, млн	25	47	69	113	166	179	189	199	206	223	229	250	267	283	286	286	288	290	317	328
Чисельність населення, млн. осіб	2550	2800	3000	3500	3300	3700	3800	3900	4000	4100	4200	4300	4400	4400	4500	4500	4600	4700	4800	4900
Частка міжнародних туристів у загальній чисельності населення, %	1,0	1,7	2,3	3,2	5,0	4,8	5,0	5,1	5,2	5,4	5,5	5,8	6,1	6,4	6,4	6,4	6,3	6,2	6,6	6,7
Показники	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Кількість міжнародних туристів, млн	339	364	395	427	435	465	503	519	527	554	563	589	605	627	674	678	689	698	760	809
Чисельність населення, млн. осіб	4900	5000	5000	5100	5100	5200	5200	5300	5400	5500	5600	5700	5800	6000	6100	6200	6300	6400	6400	6500
Частка міжнародних туристів, %	6,9	7,3	7,9	8,4	8,5	8,9	9,7	9,8	9,8	10,1	10,1	10,3	10,4	10,5	11,0	10,9	10,9	10,9	11,9	12,4
Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019						
Кількість міжнародних туристів, млн.	851	894	911	929	949	995	1035	1087	1133	1186	1245	1320	1400	1500						
Чисельність населення, млн осіб	6600	6700	6800	6900	6900	7000	7100	7100	7200	7300	7467	7530	7594	7809						
Частка міжнародних туристів, %	12,9	13,3	13,4	13,5	13,8	14,2	14,6	15,3	15,7	16,2	16,7	17,5	18,4	19,2						

Додаток В1

Основні показники національного розвитку туризму, 2000-2019 роки

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість прибулих іноземних туристів, тис. осіб	6431	9174	10517	12514	15629	17631	18936	23122	25400	20798	21203	21415	23013	24671	12712	12428	13333	14229	14681	15122
Кількість вибулих громадян України, тис. осіб	13422	14849	14729	14795	15487	16453	16875	17335	15499	15334	17180	19773	21433	23761	22438	23142	24668	26437	27288	28054
Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, тис. осіб	2014,0	2175,1	2265,3	2857,0	1890,4	1825,6	2206,5	2863,8	3041,7	2290,1	2280,8	2200,0	3000,7	3454,3	2425,1	2019,6	2549,6	2806,4	4557,4	6132,1
іноземні туристи, тис. осіб	377,9	416,2	417,7	590,6	436,3	326,4	299,1	372,5	372,8	282,3	335,8	234,3	270,1	232,3	17,1	15,2	35,1	39,6	75,9	86,8
туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон, тис. осіб	285,4	271,3	302,6	344,3	441,8	566,9	868,2	336,0	1282,0	913,6	1295,6	1250,1	1956,7	2519,4	2085,3	1647,4	2061,0	2289,9	4024,7	5524,9
внутрішні туристи, тис. осіб	1350,8	1487,6	1545,0	1922,0	1012,3	932,3	1039,1	2155,3	1386,9	1094,2	649,3	715,6	774,0	702,6	322,7	357,0	453,6	477,0	456,8	520,4

Частка іноземних туристів, у загальній кількості обслуговуваних туристів, %	18,8	19,1	18,4	20,7	23,1	17,9	13,6	13,0	12,3	12,3	14,7	10,6	9,0	6,7	0,7	0,8	1,4	1,4	1,7	1,4
Частка туристів-громадян України, які виїжджали за кордону з загальній кількості обслуговуваних туристів, %	14,2	12,5	13,4	12,1	23,4	31,1	39,3	11,7	42,1	39,9	56,8	56,8	65,2	72,9	86,0	81,6	80,8	81,6	88,3	90,1
Частка внутрішніх туристів у загальній кількості обслуговуваних туристів, %	67,1	68,4	68,2	67,3	53,5	51,1	47,1	75,3	45,6	47,8	28,5	32,5	25,8	20,3	13,3	17,7	17,8	17,0	10,0	8,5

Основні показники розвитку туризму в регіонах України за 2017 рік

Регіон	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, осіб		Кількість суб'єктів туристичної діяльності, одиниць		Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів), тис. грн..	
Україна	2806426,0	100,0	3469,0	100,0	18502975,3	100,0
Вінницька	38634,0	1,4	69,0	2,0	15983,1	0,1
Волинська	17047,0	0,6	66,0	1,9	18803,3	0,1
Дніпропе-тровська	75526,0	2,7	325,0	9,4	23567,5	0,1
Донецька	9231,0	0,3	42,0	1,2	46028,8	0,2
Житомирська	9516,0	0,3	47,0	1,4	2698,7	0,0
Закарпатська	14652,0	0,5	63,0	1,8	10652,3	0,1
Запорізька	47675,0	1,7	160,0	4,6	15989,9	0,1
Івано-Франківська	73309,0	2,6	105,0	3,0	271876,8	1,5
Київська	36983,0	1,3	116,0	3,3	23208,2	0,1
Кіровоградська	8436,0	0,3	43,0	1,2	3605,4	0,0
Луганська	2825,0	0,1	17,0	0,5	962,4	0,0
Львівська	175150,0	6,2	282,0	8,1	380990,5	2,1
Миколаївська	11805,0	0,4	63,0	1,8	3938,9	0,0
Одеська	72302,0	2,6	264,0	7,6	154253,5	0,8
Полтавська	19032,0	0,7	93,0	2,7	3758,4	0,0
Рівненська	11168,0	0,4	60,0	1,7	8036,3	0,0
Сумська	11185,0	0,4	58,0	1,7	4645,6	0,0
Тернопільська	9558,0	0,3	45,0	1,3	4184,8	0,0
Харківська	51929,0	1,9	263,0	7,6	34596,6	0,2
Херсонська	20278,0	0,7	67,0	1,9	30558,2	0,2
Хмельницька	26829,0	1,0	90,0	2,6	6760,2	0,0
Черкаська	20953,0	0,7	92,0	2,7	5670,1	0,0
Чернівецька	20341,0	0,7	65,0	1,9	40390,9	0,2
Чернігівська	15974,0	0,6	51,0	1,5	2025,2	0,0
м. Київ	2006088,0	71,5	923,0	26,6	17389789,7	94,0

Основні показники розвитку туризму в регіонах України за 2018 рік

Регіон	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, осіб		Кількість суб'єктів туристичної діяльності, одиниць		Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів), тис. грн..	
Україна	4557447	100	4293	100	20307544,1	100
Вінницька	42178	0,9	87	2,0	14899,4	0,07
Волинська	21807	0,5	74	1,7	12805,1	0,06
Дніпропетровська	116981	2,6	416	9,7	5162,9	0,03
Донецька	28425	0,6	93	2,2	6951,0	0,03
Житомирська	17957	0,4	63	1,5	1058,6	0,01
Закарпатська	25348	0,6	91	2,1	9517,8	0,05
Запорізька	56374	1,2	188	4,4	1964,4	0,01
Івано-Франківська	55781	1,2	128	3,0	432680,6	2,13
Київська	66385	1,5	217	5,1	2155,3	0,01
Кіровоградська	11556	0,3	54	1,3	–	-
Луганська	6261	0,1	29	0,7	–	-
Львівська	182255	4,0	342	8,0	415437,1	2,05
Миколаївська	19002	0,4	87	2,0	1372,3	0,01
Одеська	81381	1,8	270	6,3	128986,8	0,64
Полтавська	32007	0,7	155	3,6	–	-
Рівненська	22027	0,5	93	2,2	5266,5	0,03
Сумська	16178	0,4	79	1,8	4888,4	0,02
Тернопільська	13103	0,3	63	1,5	2708,8	0,01
Харківська	62232	1,4	266	6,2	21123,3	0,10
Херсонська	26130	0,6	80	1,9	518,4	0,00
Хмельницька	25738	0,6	89	2,1	19,4	0,00
Черкаська	26383	0,6	101	2,4	5965,1	0,03
Чернівецька	29562	0,6	77	1,8	9515,9	0,05
Чернігівська	22306	0,5	58	1,4	388,5	0,002
м. Київ	3550090	77,9	1093	25,5	19224158,5	94,67

Основні показники розвитку туризму в регіонах України за 2019 рік

Регіон	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, осіб		Кількість суб'єктів туристичної діяльності, одиниць		Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів), тис. грн	
Україна	5319952,0	100,0	4664,0	100,0	31948701,2	100,0
Вінницька	20264,0	0,4	89,0	1,9	24710,6	0,1
Волинська	9247,0	0,2	96,0	2,1	19476,6	0,1
Дніпропетровська	57059,0	1,1	429,0	9,2	38778,9	0,1
Донецька	21626,0	0,4	96,0	2,1	14196,5	0,0
Житомирська	11253,0	0,2	68,0	1,5	6544,6	0,0
Закарпатська	13522,0	0,3	87,0	1,9	20751,9	0,1
Запорізька	31521,0	0,6	153,0	3,3	25389,3	0,1
Івано-Франківська	43861,0	0,8	124,0	2,7	314013,3	1,0
Київська	29656,0	0,6	231,0	5,0	67510,2	0,2
Кіровоградська	4335,0	0,1	72,0	1,5	5710,3	0,0
Луганська	1129,0	0,0	46,0	1,0	1733,1	0,0
Львівська	143222,0	2,7	420,0	9,0	564885,5	1,8
Миколаївська	8402,0	0,2	85,0	1,8	4241,8	0,0
Одеська	59632,0	1,1	292,0	6,3	176352,7	0,6
Полтавська	3498,0	0,1	150,0	3,2	5953,6	0,0
Рівненська	9494,0	0,2	116,0	2,5	13650,4	0,0
Сумська	9429,0	0,2	106,0	2,3	6218,1	0,0
Тернопільська	8450,0	0,2	94,0	2,0	6251,2	0,0
Харківська	33021,0	0,6	261,0	5,6	56494,0	0,2
Херсонська	4208,0	0,1	82,0	1,8	39200,7	0,1
Хмельницька	9401,0	0,2	88,0	1,9	6877,9	0,0
Черкаська	8692,0	0,2	112,0	2,4	15759,4	0,0
Чернівецька	15178,0	0,3	79,0	1,7	19255,9	0,1
Чернігівська	5982,0	0,1	58,0	1,2	3483,2	0,0
м. Київ	4757870,0	89,4	1230,0	26,4	30491261,5	95,4

Пасажиропотік авіа транспортом

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Приріст 2019/2013
Загальний пасажиропотік, аеропорту Запоріжжя (осіб)	79845	75400	128104	275421	348400	400326	434000	543,6
міжнародні рейси, (осіб)	66237	63459	94148	220760	259533	305333	326000	492,2
внутрішні рейси, (осіб)	13608	11941	34072	54661	80744	94993	108000	793,7

Пасажиропотік залізничним транспортом

Загальний пасажиропотік, залізничним транспортом по Україні (млн. осіб)	425,2	389,3	389,8	389,1	164,9	158	162	38,1
по Запорізькій області (млн. осіб)	17,1	16,9	17,5	17,5	6,7	6,8	6,6	38,6
Частка пасажирів ж/д транспорту по ЗО від загального пасажиропотіка по Україні, %	4,0	4,3	4,5	4,5	4,1	4,3	4,1	101,3

Пасажиропотік автомобільним транспортом (автобусами)

Загальний пасажиропотік автомобільним транспортом по Україні (млн. осіб)	3343,7	2913,3	2250,3	2024,9	2019,3	1906,9	1809,4	54,11
по Запорізькій області (млн. осіб)	71,5	75,8	66,6	63	65,1	67,8	82,6	115,52
Частка пасажирів автотранспорту по ЗО від загального пасажиропотіка по Україні, %	2,1	2,6	3,0	3,1	3,2	3,6	4,6	213,48

**ПРИКЛАДИ КРАЩИХ ПРАКТИК ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄКТІВ СІЛЬСЬКОГО
ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ**

Назва територіальної громади	Назва садиби	Облаштування	Основні та додаткові послуги
Запорізька ОТГ	Сільська садиба «AQUAZOO-Петрополь»	садиба, тематична хатина, контактний зоопарк, спортивні майданчики, тематичні зони відпочинку	Основні послуги: розміщення, харчування, екскурсійний супровід. Додаткові послуги: виробництво і реалізація еко-продукції, організація тематичних заходів, пізнавально-розважальні програми, квадро-тури, оренда спортивного обладнання, дитячий еко табір.
	Садиба "Хутір Петерсена"	наметове містечко, контактний зоопарк, зелені насадження, озеро	Основні послуги: розміщення в наметах, екскурсійний супровід. Додаткові послуги: кухня на багатті, рибна ловля, проведення майстер-класів народного ремесла, гончарство, організація тематичних заходів, пізнавально-розважальні програми, можливість взяти участь у веденні господарства.
	Етносело «Дивосвіт»	Дерев'яна садиба, спортивні майданчики (в тому числі для людей з обмеженими можливостями), альтанки, мангали, тематичні зони відпочинку	Основні послуги: розміщення, харчування, екскурсійний супровід, майстер-класи народного промыслу. Додаткові послуги: організація тематичних заходів, пізнавально-розважальні програми, можливість взяти участь у веденні господарства, проведення інклюзивних заходів. Село являє собою громаду, в якій постійно живуть "ремісники" і проводять майстер-класи із землеробства, покосу, в'язання снопів, гончарної справи, вишивки, кулінарії, ткацтва та плетіння.
Мелітопольська ОТГ	Зелена садиба «Гостини у Валентини»	гостьові одно і двомісні кімнати, затишні альтанки, сауна, лазня, соляна кімната, майданчик для дітей, сад та город, музей сімейних реліквій	Основні послуги: розміщення, харчування, екскурсійний супровід, оздоровлення, майстер-класи народного промыслу. Додаткові послуги: організація тематичних заходів, виховні, розважальні програми, можливість взяти участь у веденні господарства
	Ферма-зоопарк «Страус-Юг»	сімейна ферма-зоопарк, облаштована зелена територія з	Основні послуги: екскурсійний супровід, реалізація продукції зі страусів. Додаткові послуги: організація і

	свійськими тваринами, загопи з дикими тваринами, міні музей, дитячий майданчик.	проведення виховних та розважальних заходів, фотографування з левеням
Зелена садиба «Алея троянд»	Будинок оформлений в українському національному стилі, власний город та сад, велике різноманіття зелених насаджень та квітів - алея троянд, дерев'яна альтанка, музей сімейної реліквії	Основні послуги: розміщення в садибі, харчування екологічно чистими продуктами з власного городу, реалізація сільськогосподарської продукції. Додаткові послуги: оренда території для організації свят, корпоративних зустрічей, тематичних заходів, катання на конях, оренда велосипедів.
Зелена садиба «Сосновський бурштин»	кам'яна садиба на території Старобердянського лісництва, зелені зони відпочинку, криті та відкриті альтанки, спортивні майданчик	Основні послуги: розміщення, харчування, екскурсійний супровід, трансфер. Додаткові послуги: апітерапія і сон на вуликах, риболовля, полювання, відпочинок на річці, можливість взяти участь у веденні господарства
Зелена садиба «Перлина степу»	дерев'яна садиба, спортивні майданчики, зелені зони відпочинку, криті та відкриті альтанки	Основні послуги: розміщення у номерах, прокат спортивного обладнання; оренда території для організації свят, корпоративних зустрічей, тематичних заходів. Додаткові послуги: прогулянки лісом, сплав на байдарках по р. Молочна, еко-вело маршрути, катання на конях, піші екскурсії до національного заповіднику «Кам'яна могила».
Зелена садиба «На хуторі»	українська садиба початку XIX століття, сіновал, дерев'яна альтанка, відкритий басейн, музей коваля, дитячий майданчик, тематичні зони для відпочинку та фото і відео зйомок в українському стилі	Основні послуги: розміщення в світлиці, оренда території для організації свят, корпоративних зустрічей, тематичних заходів. Додаткові атракції: прогулянки лісом, збір грибів та ягід, риболовля.

	Зелена садиба Атманаю	садиба, облаштоване подвір'я, дерев'яні альтанки, зелені зони відпочинку, столи, лави, мангали, дитячий майданчик, спортивне спорядження: велосипеди, намети, гамаки, вудочки.	Основні послуги: проведення майстер — класів з ужиткового мистецтва; організація мовного табору з вивчення англійської та удосконалення німецької і французької мов; організація і проведення розважальних і виховних заходів; виховання любові до природи, історії рідного краю; патріотичне виховання та мотивація здорового способу життя;
Бердянська ОТГ	Туристичний комплекс «Великий став»	дерев'яні та кам'яні будинки з індивідуальними альтанками, мангалом, місцем з містком для рибного лову, озеро, пташиний зоопарк, дитячий майданчик.	Основні послуги: розміщення у номерах, екскурсійно-розважальні послуги; прокат спортивного обладнання; оренда території для організації свят, корпоративних зустрічей, тематичних заходів. Додаткові атракції: екскурсійний супровід в парк мегалітів на горі Оба Таш, скіфське шоу, жива музика, тематичні шоу-програми.
	Садиба «Гавань Петрівська»	гостьові одно, дво трьохмісні кімнати сімейного типу, затишні альтанки, кінотеатр, басейн, декоративне озеро з рибками, тенісний стіл, мангал, кафе, стоянка для автомобілів	Основні послуги: розміщення у номерах, харчування у кафе домашньою кухнею. Додаткові послуги: водні атракціони, рибалка, вечірні розважальні програми для дітей та дорослих.
Пологівська ОТГ	Садиба «Бунгало»	садиба, облаштоване подвір'я, дерев'яні альтанки, зелені зони відпочинку, столи, лави, мангал, дитячий майданчик.	Основні послуги: розміщення, харчування, екскурсійний супровід, майстер-класи народного промислу. Додаткові послуги: організація тематичних заходів, пізнавально-розважальні програми, можливість взяти участь у веденні господарства
	Садиба «У Яковенко»	садиба, подвір'я XIX століття, музей української вишивки, сауна, відкритий басейн, спортивні майданчики, тематичні зони відпочинку	Основні послуги: розміщення у номерах, індивідуальне розміщення у котеджі (світлиці); послуги харчування (автентичне українське меню); екскурсійно-розважальні послуги; прокат спортивного обладнання; оренда території для організації свят, корпоративних зустрічей, тематичних заходів.

Анкета для соціологічного експертного обстеження
власників сільських садиб 2020 року

АНКЕТА

Шановний господарю!

Дане опитування проводиться серед власників і менеджерів сільських садиб з метою з'ясування основних проблем та перспектив розвитку зеленого туризму в Запорізькій області. Опитування є анонімним. Дуже просимо давати чесні відповіді.

1. Скільки років Ви працюєте в сегменті зеленого туризму?

- До 1 року;
- 1-5 років;
- Більше 5 років.

2. Чи є Ваш бізнес прибутковим? (оберіть один варіант відповіді)

- Так, завжди;
- В одні періоди так, в інші ні;
- Ні.

3. Які види послуг у сегменті зеленого туризму Ви надаєте? (оберіть стільки варіантів, скільки відповідає Вашій діяльності)

- Послуги ночівлі;
- Послуги харчування;
- Спортивні розваги (спортивний майданчик, тренажери, басейн, обладнання для різних видів спорту і т. д.);
- Розваги на водоймах (власний басейн чи інфраструктура водойм з метою купання, рибальства і т. д.);
- Культурно-мистецькі розваги (гончарство, малювання, різьба і т. д.);
- Робота в особистому селянському господарстві (доглядання тварин, праця на пасіці, присадибних ділянках, збирання фруктів і т. д.);
- Послуги SPA (сауни, бані на дровах, чани і т. д.);
- Супровід на прогулянки з метою збирання грибів і ягід, мисливства і т. д.;
- Виїзні екскурсії;
- Прокат спорядження (для спортивних розваг, рибальства, зимового відпочинку (санки, лижі), прогулянок на велосипедах і т. д.);
- Різні святкування (вечорниці, співи, танці і т. д.);
- Торгівля власною продукцією (продукти харчування, напої, ремісничі вироби, сувеніри і т. д.);
- Ваш
Варіант _____

4. Чи хотіли б Ви у найближчому часі збільшити перелік видів послуг, які надаєте? (оберіть один варіант відповіді)

- Так і маємо вже конкретні плани;
- Так, але конкретних планів ще не маємо;
- Можливо, залежно від обставин;
- Ні, немає в цьому потреби;

- Ні, не маємо для цього достатніх ресурсів;
- Ні, не задумувались над цим.

5. Хто є основним Вашим клієнтом? (оберіть один варіант відповіді)

- Мешканці Запорізької області;
- Мешканці сусідніх регіонів Запорізької області;
- Мешканці м. Київ;
- Різні клієнти з усієї України;
- Іноземні туристи.

6. Чи готові Ви надавати свої послуги іноземним туристам? (оберіть один варіант відповіді)

- Так, звичайно;
- Так, але за умов покращення якості туристичних послуг;
- Ні, оскільки інфраструктура доріг, харчування і т. д. не є достатньо якісною;
- Ні, оскільки не бачимо в цьому потреби;
- Ваш
Варіант _____

7. Чи Ви володієте іноземною (англійською) мовою для надання послуг іноземним туристам?

- Так, досконало;
- Так, на рівні, необхідному, щоб порозумітися з клієнтом;
- Ні, не володію.

8. Які основні способи поширення інформації про Ваші послуги? (оберіть стільки варіантів, скільки відповідає Вашій діяльності)

- Через власний сайт;
- Через розміщення інформації про послуги на різних інформаційних порталах з можливістю бронювання і т. д.;
- Через поширення друкованої реклами;
- Через зовнішню рекламу (білборди, вказівники, яскраву вивіску);
- Через розміщення реклами у різних періодичних друкованих та Інтернет-виданнях;
- Через соціальні мережі (сторінка в Facebook і т. д.);
- Через платну рекламу на телебаченні;
- Через платну рекламу в соціальних мережах (в Facebook і т. д.);
- Через рекомендації бізнес-партнерів;
- Через рекомендації клієнтів;
- 11 Ваш
Варіант _____

9. Дайте оцінку стану розвитку зеленого туризму в Україні загалом та у Вашому регіоні зокрема? (0 – практично нерозвинений, 10 – дуже розвинений)

Україна		Запорізька область	
оцінка	(вписати оцінку)	оцінка	(вписати оцінку)

10. Який вид діяльності є найбільш перспективним для розвитку зеленого туризму в Запорізькій області? (оберіть один варіант відповіді)

- Діяльність сільських садиб ;

- Діяльність сільськогосподарських підприємств, які надають туристичні послуги;
  - Організація і проведення екологічних турів;
  - Організація і проведення турів будь-якого змісту в сільських місцевостях;
  - Ваш
- Варіант _____

11. На Ваш погляд, які види діяльності в зеленому туризмі Запорізької області слід розвивати в першу чергу, щоб приваблювати туристів? (оберіть один варіант відповіді)

- Етнокультурний (відродження звичаїв і традицій);
  - Ремісничий (практика різних ремесел);
  - Господарницький (контакт з тваринами, деревами і городиною);
  - Рекреаційний (відпочинок на природі, купання);
  - Спортивний (мандрівки, спортивні змагання);
  - Ваш
- Варіант _____

12. Які основні перешкоди розвитку зеленого туризму в Україні та у Вашому регіоні? (оберіть п'ять основних варіантів відповідей)

- Відсутність стимулювання з боку держави і місцевої влади;
  - Складність ведення малого бізнесу в Україні;
  - Складність реєстрації бізнесу;
  - Незнання населенням особливостей діяльності в зеленому туризмі;
  - Низький попит на послуги, мало інформації про переваги зеленого туризму;
  - Поганий стан транспортної інфраструктури;
  - Поганий стан інфраструктури благоустрою (водовідведення і каналізація, освітлення вулиць і т. д.);
  - Низька якість послуг харчування, торгівлі, іншого побутового обслуговування, що формує пакет туристичної послуги;
  - Відсутність інфраструктури розваг;
  - Не задовільний стан історико-архітектурних і природних об'єктів, що можуть викликати інтерес у туриста;
  - Недостатньо інформації про розроблені туристичні маршрути у регіоні;
  - Екологічні проблеми (забруднення повітря і водойм, сміття і т. д.);
  - Ваш
- Варіант _____

13. З якими основними труднощами Ви стикаєтеся у своїй діяльності? (оберіть три основні варіанти відповідей)

- Високе податкове навантаження;
  - Постійні перевірки контролюючих органів;
  - Брак кваліфікованих кадрів;
  - Брак вільних фінансових коштів з метою подальшого розвитку бізнесу;
  - Брак добросовісних бізнес-партнерів (туристичних фірм, перевізників і т. д.);
  - Проблеми у використанні природних об'єктів, необхідних для зеленого туризму (водойм, природоохоронних територій і т. д.);
  - Брак клієнтів;
  - Сезонність діяльності;
  - Недобросовісна конкуренція;
  - Ваш
- Варіант _____

14. На Ваш погляд, які інститути сьогодні повинні стимулювати розвиток зеленого туризму в регіоні у першу чергу? (оберіть один варіант відповіді)

- Центральні органи державної влади;
- Місцеві органи державної влади (обласна держадміністрація, районні ради області);
- Органи місцевого самоврядування;
- Самі підприємці через різні форми самоорганізації (громадські організації, асоціації і т. д.);
- Не потрібно стимулювати, головне, щоб держава не заважала бізнесу;
- Ваш
Варіант _____

15. Які інструменти стимулювання розвитку зеленого туризму мають використовувати органи влади в першу чергу? (оберіть п'ять основних варіантів відповідей)

- Законодавчі вдосконалення (зокрема, доповнення Закону України «Про особисте селянське господарство»);
- Реалізація спеціальних програм розвитку зеленого туризму;
- Обов'язкова категоризація садиб та сертифікації їхніх послуг;
- Послаблення оподаткування;
- Надання кредитів на пільгових умовах;
- Субсидіювання;
- Зменшення/відсутність регулярних перевірок контролюючих органів;
- Підтримка інформаційних порталів з переліком послуг зеленого туризму в регіоні;
- Навчальні семінари, правові консультації;
- Розробка і маркування місцевих туристичних маршрутів з метою популяризації туристичного потенціалу регіону та збільшення кількості туристів;
- Покращення транспортної інфраструктури;
- Покращення інфраструктури благоустрою (водовідведення, каналізація, освітлення вулиць і т. д.);
- Покращення інфраструктури зв'язку (мобільного та мережі Інтернет);
- Підтримка проведення фестивалів, різних спортивних і культурно-мистецьких заходів;
- Представлення туристичного потенціалу держави і регіону на міжнародних виставках, семінарах, форумах;
- Активна співпраця і постійна комунікація органів влади з власниками сільських садиб, іншими суб'єктами бізнесу в сегменті зеленого туризму;
- Ініціювання створення екокластерів, екологічних об'єднань, інших актуальних форм об'єднання бізнесу в сегменті зеленого туризму;
- Ваш
Варіант _____

16. За яких умов можливо, щоб власники сільських садиб вели свою діяльність абсолютно прозоро? (оберіть один варіант відповіді)

- За умов ефективної державної підтримки;
- За умов високих прибутків;
- За умов громадського контролю;
- У нашій країні це неможливо;
- Більшість сільських садиб ведуть свою діяльність прозоро.

17. На Ваш погляд, чи стимулювання зеленого туризму дозволить покращити рівень

добробуту населення та економіку сільських територій Вашого регіону?

- Так, звичайно;
- Так, але частково, необхідно розвивати інші види економічної діяльності;
- Ні, цього замало.

18. Чи реально через стимулювання зеленого туризму зупинити еміграцію населення з регіону і повернути частину мігрантів як потенційних бізнесменів?

- Так, звичайно;
- Так, але частково, необхідно розвивати інші види економічної діяльності;
- Ні, цього замало.

19. Вкажіть, будь ласка, Ваш вік:

- До 30 років;
- 31-60 років;
- Більше 60 років.

20. Вкажіть Вашу стать:

- Чол.;
- Жін.

21. Який рівень Вашої освіти?

- Повна/базова середня освіта;
- Професійно-технічна освіта;
- Вища освіта (молодший спеціаліст/бакалавр/магістр);
- Вища освіта з науковим ступенем (кандидат, доктор наук).

22. Чи підвищуєте Ви рівень своєї кваліфікації?

- Так, регулярно відвідаю тренінги, семінари, постійно навчаюсь;
- Рідко відвідаю навчальні програми, мало куди їжджу ;
- Самостійно навчаюсь за допомогою онлайн вебінарів;
- Ні, не навчаюсь, нема потреби.

23. Який статус Вашої діяльності?

- Власник бізнесу;
- Менеджер вищої управлінської ланки;
- Менеджер середньої/нижчої управлінської ланки;
- Найманий працівник садиби на некерівній посаді;
- Інше _____

Дуже дякуємо Вам за співпрацю!

Анкета для соціологічного експертного обстеження щодо проблем і перспектив розвитку зеленого туризму в Запорізькій області серед представників публічного управління (державний і громадський сектор)

АНКЕТА

Шановний господарю!

Дане опитування проводиться серед експертів з питань зеленого туризму, які представляють місцеву владу і громадськість з метою з'ясування основних проблем та перспектив розвитку зеленого туризму в Запорізькій області. Опитування є анонімним. Дуже просимо давати чесні відповіді.

1. Дайте оцінку стану розвитку зеленого туризму в Україні загалом та у Вашому регіоні зокрема? (0 – практично нерозвинений, 10 – дуже розвинений)

Україна		Запорізька область	
оцінка	(вписати оцінку)	оцінка	(вписати оцінку)

2. Який вид діяльності є найбільш перспективним для розвитку зеленого туризму в Запорізькій області? (оберіть один варіант відповіді)

- Діяльність сільських садиб ;
- Діяльність сільськогосподарських підприємств, які надають туристичні послуги;
- Організація і проведення екологічних турів;
- Організація і проведення турів будь-якого змісту в сільських місцевостях;
- Ваш Варіант _____

3. На Ваш погляд, які види діяльності в зеленому туризмі Запорізької області слід розвивати в першу чергу, щоб приваблювати туристів? (оберіть один варіант відповіді)

- Гастрономічний (автентична кухня, крафтова продукція);
- Етнокультурний (відродження звичаїв і традицій);
- Ремісничий (практика різних ремесел);
- Господарницький (контакт з тваринами, деревами і городиною);
- Рекреаційний (відпочинок на природі, купання);
- Спортивний (мандрівки, спортивні змагання);
- Оздоровчий (лікувальні грязі, соляні кімнати, масаж, сон на вулицях);
- Ваш Варіант _____

4. Які основні перешкоди розвитку зеленого туризму в Україні та у Вашому регіоні? (оберіть п'ять основних варіантів відповідей)

- Відсутність стимулювання з боку держави і місцевої влади;
- Складність ведення малого бізнесу в Україні;
- Складність реєстрації бізнесу;
- Незнання населенням особливостей діяльності в зеленому туризмі;
- Низький попит на послуги, мало інформації про переваги зеленого туризму;
- Поганий стан транспортної інфраструктури;
- Поганий стан інфраструктури благоустрою (водовідведення і каналізація, освітлення вулиць і т. д.);
- Низька якість послуг харчування, торгівлі, іншого побутового обслуговування,

- що формує пакет туристичної послуги;
- Відсутність інфраструктури розваг;
- Не задовільний стан історико-архітектурних і природних об'єктів, що можуть викликати інтерес у туриста;
- Недостатньо інформації про розроблені туристичні маршрути у регіоні;
- Екологічні проблеми (забруднення повітря і водойм, сміття і т. д.);
- Ваш Варіант _____

5. З якими основними труднощами бізнес у сфері зеленого туризму найчастіше стикається у своїй діяльності? (оберіть три основні варіанти відповідей)

- Високе податкове навантаження;
- Постійні перевірки контролюючих органів;
- Брак кваліфікованих кадрів;
- Брак вільних фінансових коштів з метою подальшого розвитку бізнесу;
- Брак добросовісних бізнес-партнерів (туристичних фірм, перевізників і т. д.);
- Проблеми у використанні природних об'єктів, необхідних для зеленого туризму (водойм, природоохоронних територій і т. д.);
- Брак клієнтів;
- Сезонність діяльності;
- Недобросовісна конкуренція;
- Ваш Варіант _____

6. На Ваш погляд, які інститути сьогодні повинні стимулювати розвиток зеленого туризму в регіоні у першу чергу? (оберіть один варіант відповіді)

- Центральні органи державної влади;
- Місцеві органи державної влади (обласна держадміністрація, районні ради області);
- Органи місцевого самоврядування;
- Самі підприємці через різні форми самоорганізації (громадські організації, асоціації і т. д.);
- Не потрібно стимулювати, головне, щоб держава не заважала бізнесу;
- Ваш Варіант _____

7. Які інструменти стимулювання розвитку зеленого туризму мають використовувати органи влади в першу чергу? (оберіть п'ять основних варіантів відповідей)

- Законодавчі вдосконалення (зокрема, доповнення Закону України «Про особисте селянське господарство»);
- Реалізація спеціальних програм розвитку зеленого туризму;
- Обов'язкова категоризація садиб та сертифікації їхніх послуг;
- Послаблення оподаткування;
- Надання кредитів на пільгових умовах;
- Субсидювання;
- Зменшення/відсутність регулярних перевірок контролюючих органів;
- Підтримка інформаційних порталів з переліком послуг зеленого туризму в регіоні;
- Навчальні семінари, правові консультації;
- Розробка і маркування місцевих туристичних маршрутів з метою популяризації туристичного потенціалу регіону та збільшення кількості туристів;
- Покращення транспортної інфраструктури;
- Покращення інфраструктури благоустрою (водовідведення, каналізація, освітлення вулиць і т. д.);
- Покращення інфраструктури зв'язку (мобільного та мережі Інтернет);

- Підтримка проведення фестивалів, різних спортивних і культурно-мистецьких заходів;
- Представлення туристичного потенціалу держави і регіону на міжнародних виставках, семінарах, форумах;
- Активна співпраця і постійна комунікація органів влади з власниками сільських садиб, іншими суб'єктами бізнесу в сегменті зеленого туризму;
- Ініціювання створення екокластерів, екологічних об'єднань, інших актуальних форм об'єднання бізнесу в сегменті зеленого туризму;
- Ваш варіант _____

8. За яких умов можливо, щоб власники сільських садиб вели свою діяльність абсолютно прозоро? (оберіть один варіант відповіді)

- За умов ефективної державної підтримки;
- За умов високих прибутків;
- За умов громадського контролю;
- У нашій країні це неможливо;
- Більшість сільських садиб ведуть свою діяльність прозоро.

9. На Ваш погляд, чи стимулювання зеленого туризму дозволить покращити рівень добробуту населення та економіку сільських територій Вашого регіону?

- Так, звичайно;
- Так, але частково, необхідно розвивати інші види економічної діяльності;
- Ні, цього замало.

10. Чи реально через стимулювання зеленого туризму зупинити еміграцію населення з регіону і повернути частину мігрантів як потенційних бізнесменів?

- Так, звичайно;
- Так, але частково, необхідно розвивати інші види економічної діяльності;
- Ні, цього замало.

11. Вкажіть, будь ласка, Ваш вік:

- До 30 років;
- 31-60 років;
- Більше 60 років.

12. Вкажіть Вашу стать:

- Чол.;
- Жін.

13. Який рівень Вашої освіти?

- Повна/базова середня освіта;
- Професійно-технічна освіта;
- Вища освіта (молодший спеціаліст/бакалавр/магістр);
- Вища освіта з науковим ступенем (кандидат, доктор наук).

14. Яку сферу Ви представляєте?

- Працюю в органах місцевої влади;
- Працюю (є активним членом) громадської організації туристичного профілю;
- Інше _____

Дуже дякуємо Вам за співпрацю!

**Результати відповідей у рамках соціологічного експертного обстеження
власників сільських садиб 2020 року**

Скільки років Ви працюєте в сегменті зеленого туризму?	
До 1 року	4
1-5 років	12
Більше 5 років	9
Чи є Ваш бізнес прибутковим? (оберіть один варіант відповіді)	
Так, завжди	2
В одні періоди так, в інші ні	17
Ні	6
Вкажіть, будь ласка, Ваш вік	
До 30 років	4
31-60 років	19
Більше 60 років	2
Вкажіть Вашу стать	
чол.	11
жін.	14
Який рівень Вашої освіти	
Повна/базова середня освіта	0
Професійно-технічна освіта	5
Вища освіта (молодший спеціаліст/бакалавр/магістр)	16
Вища освіта з науковим ступенем (кандидат, доктор наук)	4
Чи підвищуєте Ви рівень своєї кваліфікації	
Так, регулярно відвідаю тренінги, семінари, постійно навчаюсь	19
Рідко відвідаю навчальні програми, мало куди їжджу	1
Самостійно навчаюсь за допомогою онлайн-вебінарів	5
Ні, не навчаюсь, нема потреби	0
Який статус Вашої діяльності	
Власник бізнесу	22
Менеджер вищої управлінської ланки	2
Менеджер середньої/нижчої управлінської ланки	1
Найманий працівник садиби на некерівній посаді	0
Інше	

Які види послуг у сегменті зеленого туризму Ви надаєте? (оберіть стільки варіантів, скільки відповідає Вашій діяльності)	
Послуги ночівлі	15
Послуги харчування	12
Спортивні розваги (спортивний майданчик, тренажери, басейн, обладнання для різних видів спорту і т. д.)	14
Розваги на водоймах (власний басейн чи інфраструктура водойм з метою купання, рибальства і т. д.)	10
Культурно-мистецькі розваги (гончарство, малювання, різьба і т. д.)	10
Робота в особистому селянському господарстві (доглядання тварин, праця на пасіці, присадибних ділянках, збирання фруктів і т. д.)	15

Послуги SPA (сауни, бані на дровах, чани і т. д.)	11
Супровід на прогулянки з метою збирання грибів і ягід, мисливства і т. д.	10
Вийзні екскурсії	11
Прокат спорядження (для спортивних розваг, рибальства, зимового відпочинку (санки, лижі), прогулянок на велосипедах і т. д.)	11
Різні святкування (вечорниці, співи, танці і т. д.)	12
Торгівля власною продукцією (продукти харчування, напої, ремісничі вироби, сувеніри і т. д.)	13
Ваш Варіант	1
Чи хотіли б Ви у найближчому часі збільшити перелік видів послуг, які надаєте?	
Так і маємо вже конкретні плани	16
Так, але конкретних планів ще не маємо	5
Можливо, залежно від обставин	4
Ні, немає в цьому потреби	0
Ні, не маємо для цього достатніх ресурсів	0
Ні, не задумувались над цим	0
Хто є основним Вашим клієнтом?	
Мешканці Запорізької області	10
Мешканці сусідніх регіонів Запорізької області	0
Мешканці м. Київ	0
Різні клієнти з усієї України	15
Іноземні туристи	0
Чи готові Ви надавати свої послуги іноземним туристам?	
Так, звичайно	18
Так, але за умов покращення якості послуг	6
Ні, оскільки інфраструктура доріг, харчування і т. д. не є достатньо якісною	0
Ні, оскільки не бачимо в цьому потреби	1
Чи Ви володієте іноземною (англійською) мовою для надання послуг іноземним туристам?	
Так, досконало	2
Так, на рівні, необхідному, щоб порозумітися з клієнтом	15
Ні, не володію	8
Які основні способи поширення інформації про Ваші послуги? (оберіть стільки варіантів, скільки відповідає Вашій діяльності)	
Через власний сайт	12
Через розміщення інформації про послуги на різних інформаційних порталах з можливістю бронювання і т. д.	8
Через поширення друкованої реклами	10
Через зовнішню рекламу (білборди, вказівники, яскраву вивіску)	11
Через розміщення реклами у різних періодичних друкованих та Інтернет-виданнях	12
Через соціальні мережі (сторінка в Facebook і т. д.)	19
Через платну рекламу на телебаченні	4
Через платну рекламу в соціальних мережах (в Facebook і т. д.)	2
Через рекомендації бізнес-партнерів	12
Через рекомендації клієнтів	18
Ваш Варіант	1

Дайте оцінку стану розвитку зеленого туризму в Україні загалом та у Вашому регіоні зокрема? (0 – практично нерозвинений, 10 – дуже розвинений)

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Середній бал
--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	--------------

Україна			2	2	5	4	7	5					5,1
Запорізька область				6	5	7	3	2	2				4,8

Який вид діяльності є найбільш перспективним для розвитку зеленого туризму в Запорізькій області? (оберіть один варіант відповіді)													
Діяльність сільських садиб													6
Діяльність готелів у сільській місцевості													5
Організація і проведення екологічних турів													5
Організація і проведення турів будь-якого змісту в сільських місцевостях													9
Ваш Варіант													0
На Ваш погляд, які види діяльності в зеленому туризмі Запорізької області слід розвивати в першу чергу, щоб приваблювати туристів? (оберіть один варіант відповіді)													
Етнокультурний (відродження звичаїв і традицій)													6
Ремісничий (практика різних ремесел)													1
Господарницький (контакт з тваринами, деревами і городиною)													4
Рекреаційний (відпочинок на природі, купання)													12
Спортивний (мандрівки, спортивні змагання)													
Ваш Варіант													2
Які основні перешкоди розвитку зеленого туризму в Україні та у Вашому регіоні? (оберіть п'ять основних варіантів відповідей)													
Відсутність стимулювання з боку держави і місцевої влади													14
Складність ведення малого бізнесу в Україні													8
Складність реєстрації бізнесу													2
Незнання населенням особливостей діяльності в зеленому туризмі													18
Низький попит на послуги, мало інформації про переваги зеленого туризму													12
Поганий стан транспортної інфраструктури													12
Поганий стан інфраструктури благоустрою (водовідведення і каналізація, освітлення вулиць і т. д.)													4
Низька якість послуг харчування, торгівлі, іншого побутового обслуговування, що формує пакет туристичної послуги													8
Відсутність інфраструктури розваг													9
Задовільний стан історико-архітектурних і природних об'єктів, що можуть викликати інтерес у туриста													8
Відсутність розроблених туристичних маршрутів у регіоні та брак інформації по них													17
Екологічні проблеми (забруднення повітря і водойм, сміття і т. д.)													3
Ваш Варіант													1
З якими основними труднощами Ви стикаєтеся у своїй діяльності? (оберіть три основні варіанти відповідей)													
Високе податкове навантаження													4
Постійні перевірки контролюючих органів													2
Брак кваліфікованих кадрів													14
Брак вільних фінансових коштів з метою подальшого розвитку бізнесу													22
Брак добросовісних бізнес-партнерів (туристичних фірм, перевізників і т. д.)													6
Проблеми у використанні природних об'єктів, необхідних для зеленого туризму (водойм, природоохоронних територій і т. д.)													8
Брак клієнтів													4
Сезонність діяльності													13
Недобросовісна конкуренція													1
Ваш Варіант													1

На Ваш погляд, які інститути сьогодні повинні стимулювати розвиток зеленого туризму в регіоні у першу чергу?	
Центральні органи державної влади	2
Місцеві органи державної влади (обласна держадміністрація, районні ради області)	4
Органи місцевого самоврядування	8
Самі підприємці через різні форми самоорганізації (громадські організації, асоціації і т. д.)	8
Не потрібно стимулювати, головне, щоб держава не заважала бізнесу	3
Ваш Варіант	0
Які інструменти стимулювання розвитку зеленого туризму мають використовувати органи влади в першу чергу? (оберіть п'ять основних варіантів відповідей)	
Законодавчі вдосконалення (зокрема, доповнення Закону України «Про особисте селянське господарство»)	9
Реалізація спеціальних програм розвитку зеленого туризму	13
Обов'язкова категоризація садиб та сертифікації їхніх послуг	11
Послаблення оподаткування	3
Надання кредитів на пільгових умовах	7
Субсидіювання	13
Зменшення/відсутність регулярних перевірок контролюючих органів	4
Підтримка інформаційних порталів з переліком послуг зеленого туризму в регіоні	5
Навчальні семінари, правові консультації	7
Розробка і маркування місцевих туристичних маршрутів з метою популяризації туристичного потенціалу регіону та збільшення кількості туристів	5
Покращення транспортної інфраструктури	13
Покращення інфраструктури благоустрою (водовідведення, каналізація, освітлення вулиць і т. д.)	7
Покращення інфраструктури зв'язку (мобільного та мережі Інтернет)	7
Підтримка проведення фестивалів, різних спортивних і культурно-мистецьких заходів	8
Представлення туристичного потенціалу держави і регіону на міжнародних виставках, семінарах, форумах;	6
Активна співпраця і постійна комунікація органів влади з власниками сільських садиб, іншими суб'єктами бізнесу в сегменті зеленого туризму	6
Ініціювання створення екокластерів, екологічних скансенів, інших актуальних форм об'єднання бізнесу в сегменті зеленого туризму	1
Ваш Варіант	
За яких умов можливо, щоб власники сільських садиб вели свою діяльність абсолютно прозоро?	
За умов ефективної державної підтримки	3
За умов високих прибутків	4
За умов громадського контролю	0
У нашій країні це неможливо	0
Більшість сільських садиб ведуть свою діяльність прозоро	5
На Ваш погляд, чи стимулювання зеленого туризму дозволить покращити рівень добробуту населення та економіку сільських територій Вашого регіону?	
Так, звичайно	11
Так, але частково, необхідно розвивати інші види економічної діяльності	12
Ні, цього замало	2
Чи реально через стимулювання зеленого туризму зупинити еміграцію населення з регіону і повернути частину мігрантів як потенційних бізнесменів?	
Так, звичайно	8
Так, але частково, необхідно розвивати інші види економічної діяльності	13
Ні, цього замало	4

Результати відповідей у рамках соціологічного експертного обстеження представників публічного управління (керівники, спеціалісти органів влади та члени громадських організацій), червень 2020 року

Вкажіть, будь ласка, Ваш вік	
До 30 років	3
31-60 років	23
Більше 60 років	4
Вкажіть Вашу стать	
чол.	9
жін.	21
Який рівень Вашої освіти	
Повна/базова середня освіта	0
Професійно-технічна освіта	0
Вища освіта (молодший спеціаліст/бакалавр/магістр)	25
Вища освіта з науковим ступенем (кандидат, доктор наук)	5
Чи підвищуєте Ви рівень своєї кваліфікації	
Так, регулярно відвідаю тренінги, семінари, постійно навчаюсь	24
Рідко відвідаю навчальні програми, мало куди їжджу	0
Самостійно навчаюсь за допомогою онлайн-вебінарів	6
Ні, не навчаюсь, нема потреби	0
Який статус Вашої діяльності	
Працюю в органах місцевої влади	11
Працюю (є активним членом) громадської організації туристичного профілю	19

Дайте оцінку стану розвитку зеленого туризму в Україні загалом та у Вашому регіоні зокрема? (0 – практично нерозвинений, 10 – дуже розвинений)												
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Середній бал
Україна			2	2	5	5	5	7	3	1		5,5
Запорізька область			3	3	5	7	3	2	5	1	1	5,1

Який вид діяльності є найбільш перспективним для розвитку зеленого туризму в Запорізькій області? (оберіть один варіант відповіді)	
Діяльність сільських садіб	11
Діяльність готелів у сільській місцевості	2
Організація і проведення фестивалів, культурних заходів або подій в сільських місцевостях;	6
Організація і проведення екологічних турів	4
Організація і проведення турів будь-якого змісту в сільських місцевостях	6
Ваш Варіант	1
На Ваш погляд, які види діяльності в зеленому туризмі Запорізької області слід розвивати в першу чергу, щоб приваблювати туристів? (оберіть один варіант відповіді)	
Гастрономічний (автентична кухня, крафтова продукція);	6
Етнокультурний (відродження звичаїв і традицій);	4

Ремісничий (практика різних ремесел);	1
Господарницький (контакт з тваринами, деревами і городиною);	3
Рекреаційний (відпочинок на природі, купання);	8
Спортивний (мандрівки, спортивні змагання);	2
Оздоровчий (лікувальні грязі, соляні кімнати, масаж, сон на вуликах);	7
Які основні перешкоди розвитку зеленого туризму в Україні та у Вашому регіоні? (оберіть п'ять основних варіантів відповідей)	
Відсутність стимулювання з боку держави і місцевої влади	21
Складність ведення малого бізнесу в Україні	10
Складність реєстрації бізнесу	1
Незнання населенням особливостей діяльності в зеленому туризмі	19
Низький попит на послуги, мало інформації про переваги зеленого туризму	8
Поганий стан транспортної інфраструктури	12
Поганий стан інфраструктури благоустрою (водовідведення і каналізація, освітлення вулиць і т. д.)	12
Низька якість послуг харчування, торгівлі, іншого побутового обслуговування, що формує пакет туристичної послуги	7
Відсутність інфраструктури розваг	12
Не задовільний стан історико-архітектурних і природних об'єктів, що можуть викликати інтерес у туриста	13
Відсутність розроблених туристичних маршрутів у регіоні та брак інформації по них	19
Екологічні проблеми (забруднення повітря і водойм, сміття і т. д.)	4
Ваш Варіант	1
З якими основними труднощами Ви стикаєтеся у своїй діяльності? (оберіть три основні варіанти відповідей)	
Високе податкове навантаження	6
Постійні перевірки контролюючих органів	2
Брак кваліфікованих кадрів	15
Брак вільних фінансових коштів з метою подальшого розвитку бізнесу	23
Брак добросовісних бізнес-партнерів (туристичних фірм, перевізників і т. д.)	3
Проблеми у використанні природних об'єктів, необхідних для зеленого туризму (водойм, природоохоронних територій і т. д.)	7
Брак клієнтів	6
Сезонність діяльності	17
Недобросовісна конкуренція	3
Ваш Варіант	1
На Ваш погляд, які інститути сьогодні повинні стимулювати розвиток зеленого туризму в регіоні у першу чергу?	
Центральні органи державної влади	8
Місцеві органи державної влади (обласна держадміністрація, районні ради області)	5
Органи місцевого самоврядування	8
Самі підприємці через різні форми самоорганізації (громадські організації, асоціації і т. д.)	6
Не потрібно стимулювати, головне, щоб держава не заважала бізнесу	3
Ваш Варіант	0
Які інструменти стимулювання розвитку зеленого туризму мають використовувати органи влади в першу чергу? (оберіть п'ять основних варіантів відповідей)	
Законодавчі вдосконалення (зокрема, доповнення Закону України «Про особисте селянське господарство»)	15
Реалізація спеціальних програм розвитку зеленого туризму	16
Обов'язкова категоризація садиб та сертифікації їхніх послуг	8
Послаблення оподаткування	7

Надання кредитів на пільгових умовах	16
Субсидіювання	11
Зменшення/відсутність регулярних перевірок контролюючих органів	1
Підтримка інформаційних порталів з переліком послуг зеленого туризму в регіоні	12
Навчальні семінари, правові консультації	9
Розробка і маркування місцевих туристичних маршрутів з метою популяризації туристичного потенціалу регіону та збільшення кількості туристів	10
Покращення транспортної інфраструктури	4
Покращення інфраструктури благоустрою (водовідведення, каналізація, освітлення вулиць і т. д.)	5
Покращення інфраструктури зв'язку (мобільного та мережі Інтернет)	3
Підтримка проведення фестивалів, різних спортивних і культурно-мистецьких заходів	7
Представлення туристичного потенціалу держави і регіону на міжнародних виставках, семінарах, форумах;	6
Активна співпраця і постійна комунікація органів влади з власниками сільських садиб , іншими суб'єктами бізнесу в сегменті зеленого туризму	12
Ініціювання створення екокластерів, екологічних скансенів, інших актуальних форм об'єднання бізнесу в сегменті зеленого туризму	4
Ваш Варіант	
За яких умов можливо, щоб власники сільських садиб вели свою діяльність абсолютно прозоро?	
За умов ефективної державної підтримки	16
За умов високих прибутків	3
За умов громадського контролю	4
У нашій країні це неможливо	2
Більшість сільських садиб ведуть свою діяльність прозоро	5
На Ваш погляд, чи стимулювання зеленого туризму дозволить покращити рівень добробуту населення та економіку сільських територій Вашого регіону?	
Так, звичайно	8
Так, але частково, необхідно розвивати інші види економічної діяльності	20
Ні, цього замало	2
Чи реально через стимулювання зеленого туризму зупинити еміграцію населення з регіону і повернути частину мігрантів як потенційних бізнесменів?	
Так, звичайно	6
Так, але частково, необхідно розвивати інші види економічної діяльності	18
Ні, цього замало	6

Приклади авторських туристичних маршрутів, розроблених для Запорізької області

Туристичні продукти Мелітопольщини: Назва туру «Еко-фітнес-тур»

Запрошуємо фітнес-тренерів з групою активних жінок, які мають інтерес спільного тренування в екологічно чистих природних зонах.

«ЕКО-ФИТНЕС-ТУР» - це тренування в природних парках Мелітопольського району Запорізької області, відвідання мальовничих місць Таврійського степу, занурення в енергетику українського «Stonehenge», відпочинок на землях скіфів та амазонок.

Цей *п'яти денний* тур поєднує в собі:

- тренування в природних ландшафтах регіону, з грамотним процесом оздоровлення організму за допомогою помірних фізичних тренувань;
- здорове аутентичне харчування півдня України;
- вживання джерельної артезіанської води з місцевих джерел;
- цікаву екскурсійно-розважальну програму;
- тематичну фото сесію на фоні природного ландшафту Таврійського степу;
- психічне та емоційне врегулювання вашого організму;
- спілкування в оточенні однодумців.

МІСЦЕ: Запорізька область, Мелітопольський район та місто Мелітополь

ВАРТІСТЬ на 1 особу (6 днів, 5 ночей): 7000 грн.

Програма «Еко-фітнес-туру»:

1 день: Заїзд - розміщення в садибі «Перлина Степу». Обід (традиційне меню півдня України). Тренування в садибі. Сплав на байдарках по р. Молочна. Привітальна вечеря «Вечорниці на хуторі» - знайомство

2 день: Сніданок (Вживання джерельної артезіанської води та екологічно-аутентичне меню). Відвідування та тренування у НІАЗ «Кам'яна могила», екскурсія. Обід (традиційне меню півдня України). Велосипедна екскурсія «В пошуках скіфського золота». Тематична фото сесія. Тренування. Вечеря (етнічне меню).

3 день: Сніданок (Вживання джерельної артезіанської води та екологічно-аутентичне меню). Відвідування та тренування у Кінно-спортивному клубі «Свобода», катання на конях. Обід (традиційне меню півдня України). Відвідування та тренування Старо-Бердянське лісництво, екскурсія. Тематична вечеря (етнічне меню)

4 день: Сніданок (Вживання джерельної артезіанської води та екологічно-аутентичне меню). Переїзд в зелену садибу «На хуторі». Тренування в садибі. Обід (традиційне меню півдня України). Відпочинок в садибі, купання в басейні, екскурсія до ставка. Тренування. Тематична вечеря (етнічне меню).

5 день: Зустрічаємо сонечко з ранковим тренуванням на березі Молочного лиману Алтагирський зоологічний заказник. Сніданок (Вживання джерельної артезіанської води та екологічно-аутентичне меню). Відпочинок на лимані. Обід (традиційне меню півдня України). Екскурсія містом Мелітополь, придбання сувенірів. Тренування в садибі. Тематична вечеря – підведення підсумків.

6 день: Сніданок (Вживання джерельної артезіанської води та екологічно-аутентичне меню). Тренування в садибі «На хуторі». Виїзд

Додаткові послуги:

1. Екскурсія містом Мелітополь;
2. Велосипедна екскурсія «В пошуках Скіфського золота»;
3. Вечірня розважальна програма «Вечорниці»;
4. Відвідування Азово-сіваського національного парку, відпочинок на узбережжі Азовського моря;
5. Відвідування Центру караїмської культури – музей Інтеркультурного міста, майстер-клас із виготовлення караїмського пиріжка з м'ясом «Ет Аяклак».
6. Екскурсія до страусіної ферми «Страус-ЮГ»

БОНУС, БЕЗКОШТОВНО

Сплав на байдарках по р. Молочна

Пізнавальні майстер-класи та цікаві групові завдання

Назва туру: «Апгрейд тіла та духу»

Втомилася від стрімкого темпу життя? Немає реальної можливості поєднати приємне з корисним? Прагнеш до чогось нового у самопізнанні у колі однодумців?

Наша пропозиція саме для тебе!

Відчуй силу оновлення та перетворення тіла та духу за допомогою інтенсивного групового йога-туру!

КОЛИ: протягом серпня - вересня

У ПРОГРАМІ: Хатха-йога. Освоєння технік самоперетворення. Медитації. Живі бесіди. Знайомство з аутентичною еко кухнею. Тепла атмосфера дружнього спілкування. Прогулянки по заповідним місцям. Експерсії на вибір групи. Сплав по річці Молочній

ДЕ: Запорізька область, Мелітопольський район та місто Мелітополь

ВАРТІСТЬ на 1 особу (6 днів, 5 ночей): 6999 грн.

У ВАРТІСТЬ ВХОДИТЬ: Заняття йогою. Три практикуми з освоєння технік самоперетворення. Проживання. 3-х разове харчування. Сплав на байдарках по р. Молочній. Артезіанська вода в необмеженій кількості

ДОДАТКОВО ОПЛАЧУЄТЬСЯ: Проїзд. Експерсія містом Мелітополь. Велосипедна експерсія «В пошуках Скіфського золота». Вечірня розважальна програма «Вечорниці». Відвідування Центру караїмської культури – музей Інтеркультурного міста, майстер-клас із виготовлення караїмського пиріжка з м'ясом «Ет Аяклак». Експерсія до страусиної ферми «Страус-ЮГ».

Запрошуємо йога-тренерів з групою активних жінок, які мають інтерес спільного тренування в екологічно чистих природних зонах.

Програма «Йога-туру»:

1 день: Заїзд - розміщення в садибі «Перлина Степу». Обід (традиційне еко-меню півдня України). Тренування + спілкування в садибі «Перлина Степу». Привітальна вечеря – знайомство.

2 день: Сніданок (Вживання джерельної артезіанської води та екологічно-аутентичне меню). Тренування в садибі «Перлина Степу»+

практикум. Обід (традиційне меню півдня України). Відпочинок. Сплав на байдарках по р. Молочна. Вечеря+ спілкування (етнічне меню).

3 день: Сніданок (Вживання джерельної артезіанської води та екологічно-аутентичне меню). Тренування в садиб і«Перлина Степу»+ практикум. Обід (традиційне меню півдня України). Екскурсія на вибір групи. Тематична вечеря (етнічне меню) + спілкування.

4 день: Сніданок (Вживання джерельної артезіанської води та екологічно-аутентичне меню). Переїзд в зелену садибу «На хуторі». Тренування в садибі. Обід (традиційне меню півдня України). Відпочинок в садибі. Тренування в садибі «На хуторі». Тематична вечеря (етнічне меню) + спілкування

5 день: Сніданок (Вживання джерельної артезіанської води та екологічно-аутентичне меню). Тренування в садибі «На хуторі»+практикум. Обід (традиційне меню півдня України). Тренування в садибі. Екскурсія на вибір групи. Тематична вечеря + спілкування

6 день: Сніданок (Вживання джерельної артезіанської води та екологічно-аутентичне меню). Тренування в садибі «На хуторі» + підведення підсумків. Виїзд

Додаткові послуги:

1. Екскурсія містом Мелітополь;
2. Велосипедна екскурсія «В пошуках Скіфського золота»;
3. Вечірня розважальна програма «Вечорниці»;
4. Відвідування Азово-сіваського національного парку, відпочинок на узбережжі Азовського моря;
5. Відвідування Центру караїмської культури – музей Інтеркультурного міста, майстер-клас із виготовлення караїмського пиріжка з м'ясом «Ет Аяклак».
6. Екскурсія до страусіної ферми «Страус-ЮГ»

Тур вихідного дня «Green Day»
Назва туру: «Енергія чотирьох стихій»

Втомилася від стрімкого темпу життя? Немає реальної можливості поєднати приємне з корисним? Бажаш зупинити час і відчути себе частиною живої природи? Відчути себе володарем стихій...

Наша пропозиція саме для тебе!

Запрошуємо вас пірнути в атмосферу загадкової природи, відчути енергію сонця, цілющу силу джерельної води, південного степового вітру, рекреаційних земель Мелітопольського краю.

КОЛИ: протягом квітня - жовтня

У ПРОГРАМІ: Тематичні екскурсійна програма. Спілкування та фотографування з дикими тваринами. Прогулянки по заповідним місцям. Омивання тіла цілющою джерельною водою. Знайомство з аутентичною еко кухнею. Тепла атмосфера дружнього спілкування. Сплав по річці Молочній.

ДЕ: Запорізька область, Мелітопольський район та місто Мелітополь
ВАРТІСТЬ на 1 особу 250 грн.

У ВАРТІСТЬ ВХОДИТЬ: Відвідування та екскурсія до страусиної ферми «Страус-ЮГ». Відвідування НІАЗ «Кам'яна могила», екскурсія. Відвідування Цілющих джерел. Обід (традиційне меню півдня України). Артезіанська вода в необмеженій кількості. Трансфер.

ДОДАТКОВО ОПЛАЧУЄТЬСЯ: Велосипедна екскурсія «В пошуках Скіфського золота». Вечірня розважальна програма «Вечорниці». Сплав по річці Молочній.

Запрошуємо гостей, яким пропонуємо пригоди різної складності та цікавості, з помірною фізичною активністю.

Програма «GREEN DAY»

9.00 – Зустріч гостей в дворі ТДАТУ ім. Дмитра Моторного, трансфер

10.00 – Відвідування та екскурсія до страусіної ферми «Страус-ЮГ»,
фотографування з дикими тваринами

12.00 – трансфер до с. Терпіння

12.30 – Відвідування Цілющих джерел, с. Терпіння

13.00 – Трансфер до с. Тихонівка

13.30 – Обід в сільській зеленій садибі «Перлина Степу» с. Тихонівка
(традиційне еко-меню півдня України)

15.00 – Відвідування НІАЗ «Кам'яна могила», екскурсія

17.00 – трансфер до м. Мелітополь, комунікація з гостями, відгуки та
коментарі по туристичному маршруті

Додаткові послуги:

1. Екскурсія містом Мелітополь «Етно край»;
2. Велосипедна екскурсія «В пошуках Скіфського золота»;
3. Сплав по річці Молочній від зеленої садиби «Перлина Степу» с.

Тихонівка до НІАЗ «Кам'яна могила»

4. Вечірня розважальна програма «Вечорниці»;

5. Відвідування Центру караїмської культури – музей

Інтеркультурного міста, майстер-клас із виготовлення караїмського пиріжка з
м'ясом «Ет Аяклак».